

Ministerie van Buitenlandse Zaken

IOB Evaluatie

Investeren in wereldburgerschap

Evaluatie van de Nationale Commissie voor Internationale
Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO)

tie | nr. 390 | Investeren in wereldburgerschap | IOB Evaluatie | nr. 390 | Investeren in wereldburgerschap | IOB Evaluatie | nr. 390 | Investeren in wereldburgerschap

IOB Evaluatie

Investeren in wereldburgerschap

Evaluatie van de Nationale Commissie voor Internationale
Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO)

maart 2014

Voorwoord

De Nederlandse overheid verbindt met de beleidsnota's *Investeren in mondiaal burgerschap* (2009) en *De Doe Democratie* (2013) nationaal en mondiaal burgerschap. Veel zaken waar de Nederlander in zijn of haar dagelijks leven mee te maken krijgt, hebben een mondiale dimensie. Voorbeelden zijn: de economische en financiële crisis, groei en verdeling in de wereld, kwesties van vrede en veiligheid, bevordering van mensenrechten, de aanpak van duurzaamheidsvraagstukken en klimaatsverandering. De overheid streeft naar een groter bewustzijn van deze en andere mondiale aangelegenheden bij de Nederlandse bevolking. De goed geïnformeerde burger krijgt in diverse hoedanigheden (kiezer, werknemer, consument, investeerder, wetenschapper, etc.) daarmee de mogelijkheid om weloverwogen keuzes te maken om een bijdrage te leveren aan een duurzame mondiale samenleving. Dit kan op *directe* wijze, bijvoorbeeld door consumptiegedrag, steun aan nationale of internationale acties, of stemgedrag. Maar ook *indirect*, door deel te nemen aan het debat over de rol van Nederland (overheid, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven) bij internationale samenwerking.

Het bevorderen van mondiaal burgerschap is een *zaak* van de overheid, niet noodzakelijkerwijs haar *taak*. Deze wordt vervuld door de Stichting Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO). Als kenniscentrum kreeg NCDO met ingang van 2011 de opdracht om een bijdrage te leveren aan de bevordering van mondiaal burgerschap bij de Nederlandse bevolking. Hiertoe ontving de organisatie voor vier jaar een subsidie van EUR 38,5 miljoen van het ministerie van Buitenlandse Zaken.

| 3 |

Het werkterrein van NCDO omvat: i) vergaring en verspreiding van kennis over activiteiten en initiatieven die relevant zijn voor het maatschappelijk draagvlak voor internationale samenwerking, ii) de vermaatschappelijking en bevordering van het debat over internationale samenwerking, iii) het leveren van een bijdrage aan de bevordering van mondiaal burgerschap onder jeugd en jongeren, en iv) het vergaren en verspreiden van kennis over interventies gericht op mondiaal burgerschap, waaronder de aanpak van effectonderzoek en evaluatie van dergelijke interventies.

Deze evaluatie beschrijft de wijze waarop NCDO haar opdracht heeft vervuld, en beoordeelt de relevantie en resultaten van de ondernomen activiteiten. Het onderzoek richt zich op de periode 2011-2013, om zo inzicht te bieden in de mogelijke ondersteuning van het ministerie van Buitenlandse Zaken aan NCDO na afloop van de huidige subsidieovereenkomst. Het gaat dus om een tussentijdse evaluatie.

IOB-inspecteur Ted Kliest was verantwoordelijk voor het onderzoek, dat werd ondernomen met IOB-onderzoeksmedewerker Julia McCall en de externe onderzoekers Rutger-Jan Schoen, Willem Elbers, Paul van Lindert, Bas de Koning, Martin de Wolf en Patrick van den Brand. Elk van hen ondernam een of meerdere deelstudies.

De evaluatie werd begeleid door een referentiegroep voorgezeten door Plaatsvervangend Directeur IOB, Geert Geut. Dit forum bestond uit Tine Béneker, Assistent Professor Geografie en Communicatie en deskundige op het gebied van mondiale problematiek, onderwijs en communicatie; leden namens het ministerie van Buitenlandse Zaken waren Marion Derckx (Hoofd Afdeling Maatschappelijke Organisaties, Directie Sociale Ontwikkeling), Rolf Wijnstra (Medewerker Afdeling Maatschappelijke Organisaties, Directie Sociale Ontwikkeling) en Leonoor van Munster (Medewerker Directie Communicatie). Verder nam Arie de Ruijter, Interim-directeur NCDO deel. Dank gaat uit naar de leden van de referentiegroep voor hun waardevol commentaar op de concept *Terms of Reference* van de evaluatie en de conceptrapportage.

IOB-collega's Floris Blankenberg en Paul de Nooijer fungeerden als meelezer. IOB-bureauredacteur Jochem Hemink heeft tekstuele correcties verwerkt.

Dank gaat uit naar de personen die medewerking hebben verleend aan het onderzoek, in het bijzonder Rita Dieleman en Pieter de Jong van de Afdeling Evaluatie en Kwaliteit van NCDO en de overige NCDO-medewerkers, die rapportages van deelonderzoeken van hun commentaar hebben voorzien. Een lijst met geïnterviewde en geraadpleegde personen is opgenomen in bijlage 4.

IOB draagt de inhoudelijke verantwoordelijkheid van dit rapport. IOB hoopt dat de inzichten een bijdrage leveren aan het beleid met betrekking tot de bevordering van wereldburgerschap in Nederland en de rol die NCDO en haar partnerorganisaties daarbij kunnen vervullen.

Prof. dr. Ruerd Ruben

Directeur Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB)
Ministerie van Buitenlandse Zaken

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Lijst van tabellen en tekstboxen	8
Lijst van afkortingen	10
1. Hoofdbevindingen en aandachtspunten	12
1.1 Inleiding	13
1.2 Hoofdbevindingen	15
1.3 Aandachtspunten	20
2. Doel en opzet van de evaluatie	22
2.1 Aanleiding	23
2.2 Achtergrond	23
2.3 Doel van de evaluatie	25
2.4 Onderzoeksvragen	25
2.5 Bereik en aanpak van de evaluatie	26
2.6 Evalueerbaarheid	28
2.7 Beperkingen van het onderzoek	29
2.8 Organisatie van de evaluatie	30
2.9 Opbouw van het rapport	31
3. Beleid, strategie en samenwerking van het ministerie van Buitenlandse Zaken met NCDO	32
3.1 Achtergrond	33
3.2 Rol van de overheid bij bevordering van actief (wereld)burgerschap	33
3.3 Omvorming van NCDO tot kennis- en adviescentrum: naar een nieuw mandaat	36
3.4 Missie en werkwijze van NCDO	39
3.5 Ontwikkelingen in 2013 – aanpassingen in beleid en organisatie	50
3.6 Interactie tussen het ministerie van Buitenlandse Zaken en NCDO	53
3.7 Conclusie	55
4. Verspreiding van kennis over mondiale aangelegenheden: OneWorld platform	58
4.1 Inleiding	59
4.2 Kenschets van OneWorld magazine en OneWorld online	60
4.3 Bereik van OneWorld magazine en OneWorld online en kenmerken van de lezers en gebruikers	61
4.4 Inhoudelijke en journalistieke kwaliteit van OneWorld magazine	66
4.5 OneWorld platform in relatie tot andere media die zich richten op internationale aangelegenheden	70
4.6 Conclusie	73

5. Het NCDO-onderzoek	76
5.1 Inleiding	77
5.2 Het Kenniscluster: achtergrond en organisatie	77
5.3 De aard van de Onderzoekseries en de Globaliseringsreeks	79
5.4 Kwaliteit van de publicaties	81
5.5 Bereik en gebruik van de publicaties	84
5.6 Kennisverspreiding door middel van 'hertaling' van onderzoeksresultaten	94
5.7 Conclusie	96
 6. Capaciteitsversterking van het Nederlandse onderwijs voor wereldburgerschapeducatie	 100
6.1 Inleiding	101
6.2 Duiding van wereldburgerschapeducatie in de literatuur en door NCDO	102
6.3 Beoordeling van de educatieve producten en diensten van NCDO	108
6.4 Conclusie	119
 7. Capaciteitsversterking van intermediaire organisaties en groepen burgers voor wereldburgerschap	 122
7.1 Ondernemen Zonder Grenzen	123
7.2 Food Guerrilla	132
7.3 MyWorld	141
7.4 Advisering over planning, monitoring en evaluatie aan SBOS-organisaties	150
 8. Bevorderen van het maatschappelijk debat: lezingen en debatten	 162
8.1 Achtergrond	163
8.2 De debatten- en lezingenreeksen	164
8.3 De plaats van de debatten- en lezingenreeksen in NCDO	174
8.4 Conclusie	175
 9. Het functioneren van de organisatie: organisatie van communicatie, interactie tussen de clusters, projectmatig werken, en monitoring en evaluatie	 178
9.1 Organisatie van communicatie	179
9.2 Interactie tussen de clusters	183
9.3 Projectmatig werken	184
9.4 Kwaliteit van monitoring en evaluatie	186
9.5 Conclusie	189

Bijlagen	192
Bijlage 1 Over IOB	193
Bijlage 2 <i>Terms of Reference</i>	195
Bijlage 3 Geraadpleegde bronnen	213
Bijlage 4 Geïnterviewde en geraadpleegde personen	221
 Evaluatie- en studierapporten van de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB) gepubliceerd in 2009-2014	 224

(De rapporten van de deelstudies zijn te downloaden op www.iob-evaluatie.nl)

Lijst van tabellen en tekstboxen

Tabellen

Tabel 2.1	Budgettair belang van de onderzochte activiteiten (exclusief salariskosten en overhead) (in Euro)	27
Tabel 3.1	Overzicht van de werkterreinen (domeinen)	41
Tabel 3.2	Indeling en specificatie van type activiteiten	44
Tabel 3.3	Schematisch overzicht van clusters en inhoudelijke domeinen	46
Tabel 3.4	Budgettair belang (x EUR 1.000) en personele inzet (Fte) per cluster, 2012 en 2013	49
Tabel 4.1	Kenmerken lezers OneWorld magazine en OneWorld online	63
Tabel 5.1	Aandacht voor NCDO-onderzoek in de gedrukte media gedurende 2012 en 2013	87
Tabel 5.2	Aandacht voor NCDO-onderzoek via de NCDO website in de tweede helft van 2013	88
Tabel 7.1.1	Kosten van het programma Ondernemen Zonder Grenzen, 2012 en 2013	126
Tabel 7.1.2	Realisatie van beoogde outputs van Ondernemen Zonder Grenzen, 2013	129
Tabel 7.1.3	Resultaten van Ondernemen Zonder Grenzen, 2010-2013	130
Tabel 7.2.1	Redenen voor deelname aan Food Guerrilla	136
Tabel 7.2.2	Input van NCDO in het Food Guerrilla programma 2012 en 2013 (uren en EUR)	137
Tabel 7.2.3	Resultaten van Food Guerrilla in 2012 en 2013	138
Tabel 7.3.1	Gebruiksgegevens MyWorld Community per 13 januari 2014	145
Tabel 7.3.2	Motivering voor gebruik van MyWorld Community	146
Tabel 7.3.3	De inhoud van de berichten op MyWorld Community	147
Tabel 7.3.4	Oordeel van de deelnemers over nut en inhoud van de Community (schaal 1 tot 10)	147
Tabel 7.3.5	Enkele stellingen van MyWorld Community gebruikers	148
Tabel 7.4.1	Door NCDO gehouden bijeenkomsten voor (aspirant) SBOS-organisaties, 2011-2013	154

Tekstboxen

Box 3.1	<i>De actuele notie van burgerschap in relatie tot mondiaal burgerschap</i>	35
Box 3.2	<i>Planning, monitoring en evaluatie</i>	48
Box 5.1	<i>Bekendheid van Onderzoeksnieuwsbriefabonnees met de onderzoekspublicaties</i>	90
Box 5.2	<i>Visie van themadeskundigen van het ministerie van Buitenlandse Zaken op het NCDO-onderzoek</i>	92
Box 5.3	<i>Gebruik van NCDO-publicaties in enkele organisaties</i>	93
Box 5.4	<i>Deelname van NCDO aan Europese conferenties over mondiaal burgerschap</i>	95
Box 6.1	<i>Deelvragen van het onderzoek</i>	101
Box 6.2	<i>Definiëring van het doel van wereldburgerschapseducatie</i>	103
Box 6.3	<i>Didactische uitgangspunten van wereldburgerschapseducatie</i>	106
Box 6.4	<i>Oordeel over de verschillende tools voor wereldburgerschapseducatie</i>	114
Box 6.5	<i>Steun van NCDO aan het voortgezet onderwijs en lerarenopleidingen</i>	116
Box 6.6	<i>Oordeel over de Wereldburgerschapsmeter, de Millenniumdoelenatlas en de Onderwijsnieuwsbrief</i>	118
Box 7.1.1	<i>Onderdelen van het programma Ondernemen zonder Grenzen in 2013</i>	124
Box 7.2.1	<i>Enkele voorbeelden van activiteiten van Food Guerrilla's</i>	133

Lijst van afkortingen

AWEPA	<i>Association of European Parliamentarians with Africa</i>
BZ	Buitenlandse Zaken (ministerie van Buitenlandse Zaken)
CIDIN	<i>Centre for International Development Issues</i> , Radboud Universiteit Nijmegen
COM	Directie Communicatie van het ministerie van Buitenlandse Zaken
DSO	Directie Sociale Ontwikkeling van het ministerie van Buitenlandse Zaken
DSO/MO	Afdeling Maatschappelijke Organisaties, Directie Sociale Ontwikkeling van het ministerie van Buitenlandse Zaken
EUR	Euro
EY NL	Ernst & Young Nederland
FME	Ondernemersorganisatie voor de Technologische Industrie
Fte	<i>Full time equivalent</i> (rekeneenheid voor personeelssterkte)
HAVO	Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs
HBO	Hoger Beroepsonderwijs
HGIS	Homogene groep buitenlanduitgaven (Rijksbegroting)
HIVA	<i>Research Institute of Work and Society</i> , KU Leuven
IOB	Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie van het ministerie van Buitenlandse Zaken
IS	Internationale Samenwerking
ITC	Informatie- en communicatietechnologie
MFO	Medefinancieringsorganisatie
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
MVO	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
NCDO	Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (stichting)
NetQ	<i>Surveyinstrument</i> voor online enquêtes
Ngo	Niet-gouvernementele organisatie
OS	Ontwikkelingssamenwerking
P&C	Planning en Control
pdf	Portable document format
PI	Particulier Initiatief
PM&E	Planning, Monitoring en Evaluatie
SBOS	Subsidiefaciliteit voor Burgerschap en Ontwikkelingssamenwerking
SID NL	<i>Society for International Development in the Netherlands</i>
SRGR	Seksuele en Reproductieve Gezondheid en Rechten
Team IS	Team Internationale Samenwerking (team van onderzoekers van het cluster Kennisverzameling en onderzoek van NCDO)
Team NL/IS	Team Nederlanders en IS (team van onderzoekers van het cluster Kennisverzameling en onderzoek van NCDO)
UNESCO	Organisatie van de Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur
VN	Verenigde Naties

VPRO	Vrijzinnig Protestantse Radio Omroep
VWO	Voortgezet Wetenschappelijk Onderwijs
WiFi	Wireless Local Area Network
WO	Wetenschappelijk Onderwijs

1

Hoofdbevindingen en aandachtspunten

1.1 Inleiding

Dit hoofdstuk formuleert de hoofdbevindingen en aandachtspunten. Het kan niet uitputtend zijn over alle aangelegenheden die in de evaluatie zijn onderzocht; hiervoor wordt de lezer verwezen naar de overige delen van het rapport. Aan dit rapport ten grondslag liggende deelstudies zijn samen met dit hoofdrapport elektronisch beschikbaar op www.iob-evaluatie.nl.

Het beleid

De regeringsnota *Investeren in mondiaal burgerschap* (mei 2009)¹ verwoordt het regeringsbeleid op het gebied van maatschappelijke steun en/of betrokkenheid bij internationale samenwerking en geeft aan dat het speelveld van internationale samenwerking is verbreed en nieuwe partners kent. De nota stelt dat kwesties met betrekking tot internationale samenwerking vragen om ‘mondiaal burgerschap’. De nota wijst erop dat nationaal en mondiaal burgerschap met elkaar verbonden zijn: tal van zaken waar Nederlanders dagelijks mee te maken hebben, als de economische en financiële crisis, veiligheid en duurzame ontwikkeling kunnen niet worden begrepen en aangepakt zonder de internationale dimensie ervan in ogenschouw te nemen.

De overheid streeft naar:

- Een groter publiek bewustzijn van armoede en ontwikkeling in de wereld en het Nederlandse belang actief bij te dragen aan ontwikkeling en economische groei;
- Een geïnformeerd publiek debat over deze en aanverwante onderwerpen en het Nederlandse ontwikkelingsbeleid;
- Zichtbare en actieve betrokkenheid van burgers bij internationale samenwerking;
- Het scheppen van mogelijkheden voor burgers om op tal van terreinen weloverwogen keuzes te maken.

| 13 |

De overheid ziet voor zichzelf een belangrijke faciliterende, maar geen exclusieve, rol bij het stimuleren en ondersteunen van deze doelen. De Stichting Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO) krijgt de opdracht als kennis- en adviescentrum een bijdrage te leveren aan betere toegankelijkheid van kennis en ervaring met burgerschap in relatie tot internationale samenwerking. NCDO ontvangt hiertoe van het ministerie van Buitenlandse Zaken een subsidie van EUR 38,5 miljoen voor de periode 2011-2014. Voorwaarde daarbij is dat NCDO transformeert van een instelling, die via subsidieverlening aan derden het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking moest stimuleren, tot een organisatie die fungeert als ‘kennismakelaar, adviseur en strategische aanjager’.

De evaluatie bestrijkt het transformatieproces dat NCDO sinds 2011 heeft ingezet en beoordeelt de resultaten van de activiteiten die de organisatie, al dan niet met partners,

¹ Brief van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking, *Investeren in mondiaal burgerschap*, TK 31 250, nr. 58, 11 mei 2009.

heeft ondernomen in de periode 2011-2013. De evaluatie geeft een antwoord op de volgende hoofdvragen:

- Zijn de activiteiten van NCDO relevant voor de door de regering beoogde bevordering van mondiaal burgerschap en draagt zij bij aan de beleidsdoelstelling in de nota *Investeren in mondiaal burgerschap*?
- Heeft NCDO zich omgevormd tot een kennis- en adviescentrum op het gebied van mondiaal burgerschap?
- Welke kerntaken voert NCDO uit, wat is de kwaliteit daarvan en welke resultaten heeft zij daarmee bereikt?

Ter beantwoording van deze vragen is gebruik gemaakt van dossieronderzoek, interviews evenals van de resultaten van door en voor NCDO verrichte *surveys*, evaluaties en andersoortig onderzoek.

Evalueerbaarheid

Bij de evaluatie van NCDO gaat het om de bepaling van de invloed van interventies, die door middel van communicatie gericht op leren en beïnvloeden omvangrijke, soms breed gedefinieerde of amorse doelgroepen (de Nederlandse bevolking en segmenten daarbinnen) proberen te bereiken. De evaluatie hanteert inhoudelijke invalshoeken van en praktische inzichten voor het onderzoeken van draagvlakinterventies.

| 14 |

Het draagvlakbegrip bestaat uit drie elementen: kennis, houding en gedrag. Hoewel met elkaar verbonden, bestaat er niet noodzakelijkerwijs een causaal verband tussen deze elementen. Een toename in kennis over internationale samenwerking bij een individu impliceert niet dat zijn of haar gedrag ten aanzien internationale samenwerking verandert. Ook leidt kennis niet automatisch tot een positieve(re) houding. Tussen 'houding' en 'gedrag' bestaat waarschijnlijk wel een correlatie: positief gedrag ten aanzien van internationale samenwerking komt hoogstwaarschijnlijk voort uit een positieve houding ten opzichte daarvan. Een positieve houding is een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde. Er kan ook sprake zijn van een 'latente' vorm van draagvlak: een burger kan positief staan ten opzichte van een zaak ('betrokkenheid') zonder deze houding om te zetten in actie.

Het onderzoek werd geconfronteerd met een onoverkomelijk attributieprobleem om mogelijk opgetreden gedragsveranderingen op het nationale niveau objectief vast te stellen en deze vervolgens te herleiden tot de werkzaamheden van NCDO (*impact*). Dit komt mede door de schaal waarop NCDO opereert. Dit was in mindere mate het geval bij het bepalen van de bijdrage van NCDO bij de bevordering van mondiaal burgerschap onder nauw omschreven doelgroepen, waarbij redelijkerwijs verwacht kan worden dat deze doelgroepen zijn bereikt. Voorbeelden zijn het hanteren van Samsam en bijbehorende leermethoden in het basisonderwijs, groepen die debatten en lezingen bijwonen, en kleinschalige doelgroepgerichte projecten en trainingen.

1.2 Hoofdbevindingen

1. *De werkzaamheden van NCDO zijn relevant voor de in het regeringsbeleid beoogde bevordering van mondiaal burgerschap.*

Zoals hier boven is aangegeven, stelt de nota *Investeren in mondiaal burgerschap* dat het stimuleren van het ‘maatschappelijk draagvlak’ in Nederland voor internationale samenwerking deel uitmaakt van het buitenlandbeleid van de regering. De bevordering van dit draagvlak vereist ‘mondiaal burgerschap’. In lijn hiermee geeft de recente beleidsnota ‘*De Doe Democratie*’ (juli 2013) aan dat de overheid een belangrijke faciliterende, maar geen exclusieve rol heeft bij het ondersteunen en stimuleren van (mondiaal) burgerschap. Mondiaal burgerschap is een *zaak* van de overheid, maar niet noodzakelijkerwijs haar *taak*. Als belangrijk gevonden wordt dat burgers geïnformeerd zijn over aangelegenheden met betrekking tot internationale samenwerking, dan dient de overheid wel voorwaarden te scheppen waardoor mondiaal burgerschap kan worden versterkt.

Binnen dit regeringsbeleid vervult NCDO met behulp van de subsidie een relevante taak. NCDO doet dit door het combineren van de rollen van kennismakelaar, netwerker en (mede) uitvoerder van doelgerichte activiteiten op het gebied van bevordering van mondiaal burgerschap. De combinatie van deze rollen maakt NCDO tot een unieke organisatie; Nederland kent geen vergelijkbare instelling. Echter, de organisatie bezit geen monopolie op het gebied van de bevordering van mondiaal burgerschap. Andere op dit terrein of deelaspecten daarbinnen werkende organisaties vormen voor NCDO natuurlijke samenwerkingspartners. Dergelijke samenwerking met partnerorganisaties vindt ook plaats, zij het nog beperkt. De relevantie komt ook tot uiting in de erkenning van het nut onder de gebruikers van de door NCDO geleverde producten en diensten en in de daarmee geboekte resultaten.

| 15 |

2. *NCDO heeft zich in korte tijd omgevormd tot een kennis- en adviescentrum op het gebied van mondiaal burgerschap.*

NCDO onderging de vereiste beleidsinhoudelijke en functionele metamorfose om de door het ministerie van Buitenlandse Zaken gewenste rol als kenniscentrum voor mondiaal burgerschap te kunnen vervullen. Met die verandering richt NCDO zich op vier kerntaken:

- Vergaring en verspreiding van kennis van activiteiten en initiatieven die relevant zijn voor het maatschappelijk draagvlak voor internationale samenwerking;
- Vermaatschappelijking en bevordering van het debat over internationale samenwerking;
- Bevordering van mondiaal burgerschap onder jeugd en jongeren;
- Vergaring en verspreiding van kennis over interventies gericht op mondiaal burgerschap, waaronder de aanpak van effectonderzoek en evaluatie van dergelijke interventies.

Het veranderingsproces verliep niet zonder horten of stoten en vergde intensief overleg met het ministerie over de invulling van het aan NCDO verleende mandaat. Door veranderingen in het beleid van de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en ontwikkelingen van interne aard, heroriënteert NCDO zich vanaf het voorjaar van 2013. Hierbij gaat het om het aanbrengen van meer focus in het (brede) palet van activiteiten,

aanpassing van de interne organisatie en het rijp maken van NCDO voor de gestage afbouw van de subsidie gekoppeld aan toename van markt gerelateerde inkomsten.

3. NCDO gaat zowel aanbodgericht als vraaggestuurd te werk, maar aanbodsturing overheerst.

NCDO heeft een mix van vraag- en aanbod gestuurde activiteiten ondernomen, waarbij tot dusver de nadruk lag op aanbodsturing. Dit is logisch gezien de onderwerpen die NCDO onder de aandacht brengt. Enkel vraaggericht te werk gaan belemmert de taak om kennis en inzicht over internationale samenwerking bij een zo breed mogelijk publiek te vergroten. Het is namelijk niet vanzelfsprekend dat hier in brede zin vraag naar bestaat. Dit impliceert echter niet dat NCDO puur aanbodgericht te werk moet gaan. Zij kan met een aantrekkelijk pakket aan activiteiten inspelen op een zekere maatschappelijke vraag, dan wel deze vraag stimuleren. NCDO weet nog geen evenwicht te vinden tussen aanbod- en vraaggestuurd opereren.

4. De kwaliteit van de door NCDO geleverde diensten en producten (outputs) is overwegend goed en de kosten (inputs) staan in redelijke verhouding tot de resultaten.

De evaluatie bepaalde de kwaliteit en gebruikswaarde van de gerealiseerde diensten en producten op basis van een analyse van hun inhoudelijke kwaliteit. Ook werd gebruik gemaakt van door NCDO verrichte surveys en evaluaties gericht op het bepalen van tevredenheid onder de bereikte doelgroepen. De gebruikers zijn positief over de kwaliteit en gebruikswaarde van de producten en diensten. De evaluatie heeft ook een overwegend positief oordeel over de producten en diensten. Dit geldt vooral voor het OneWorld platform en de steun van NCDO aan het basisonderwijs via Samsam en bijbehorende lesmethoden, als ook het door NCDO verrichte onderzoek. Wel worden enkele verbeterpunten geconstateerd. Dit betreft onder meer de kwaliteit van de Regionale Debatten, de consistentie van enkele producten gericht op het basis- en voortgezet onderwijs, de vormgeving van OneWorld magazine en de configuratie van enkele websites.

De belangrijkste en meest omvangrijke producten van NCDO zijn de bladen Samsam en OneWorld en bijbehorende websites. Hiermee worden grote doelgroepen bereikt, waarmee de kosten zich redelijk verhouden tot de resultaten. De met de overige diensten en producten gemoeide kosten liggen beduidend lager en verhouden zich ook redelijk met wat is gerealiseerd. Het blijkt dat NCDO inmiddels de uitgaven tracht te rationaliseren door middel van organisatorische aanpassingen en het financieren van activiteiten door middel van cofinanciering met partnerorganisaties en het genereren van eigen inkomsten. In 2013 bedroegen deze inkomsten ruim EUR 600.000.

5. Het doelbereik op outcome-niveau varieert en is niet altijd representatief voor de 'gemiddelde' Nederlander. Voorzichtigheid is geboden bij het aggregeren van resultaten van ongelijksoortige activiteiten met verschillende reikwijdte.

NCDO rapporteert haar resultaten op geaggregeerde wijze aan de hand van vastgelegde outcome-indicatoren. De resultaten van de in deze evaluatie bestudeerde activiteiten dragen bij aan deze outcomes, maar dekken hen niet volledig. Voorzichtigheid is geboden bij het 'optellen' van resultaten van activiteiten die ongelijksoortig van aard en schaal zijn.

Een eerste *outcome* betreft het gebruik door ‘professionals’ van door NCDO-onderzoek gegenereerde kennis. Het resultaat wordt bepaald op basis van verwijzingen naar dit onderzoek en de aantallen professionals die de kennis benutten in hun eigen werk. Het blijkt dat professionals dit onderzoek positief waarderen; echter, de bereikte groep en het daadwerkelijke gebruik zijn relatief gering. Binnen nauw omgrensde *communities of practice* in Nederland en in Europees verband, vervult het onderzoek tegelijkertijd wel de gewenste rol bij het verlevendigen of verder brengen van het debat over mondiale aangelegenheden. De onderzoeksresultaten worden ook gebruikt bij de vormgeving van andere activiteiten van NCDO. Zij krijgen aanzienlijke publiciteit via vermelding in landelijke en regionale bladen.

De tweede set *outcomes* betreft de bevordering van de vermaatschappelijking van het debat over mondiale aangelegenheden via i) verbreding naar maatschappelijke groeperingen en ii) verdieping door het aan de orde stellen van nieuwe en uitdagende thematieken. Met 120.000 abonnees van OneWorld magazine en 1,6 miljoen *hits* op OneWorld online, heeft het OneWorld platform in 2013 een aanzienlijk bereik. Dit wordt geschat op circa 4 procent van de Nederlandse bevolking. OneWorld vervult de rol van aandrager van kennis voor de burger en die van kritisch volger van de overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties en is daarin uniek in vergelijking met andere media. Deze ‘waakhondfunctie’ komt duidelijk tot uiting in het blad. De groep lezers bestaat uit een hoogopgeleid en geïnteresseerd publiek afkomstig uit verschillende sectoren in de Nederlandse samenleving. Deze groep is niet representatief voor de ‘gemiddelde’ Nederlander. Dit geldt ook voor de bezoekers van mede door NCDO georganiseerde lezingen en debatten. Het daarmee gerealiseerde mediabereik zorgt echter voor verbreding van de tijdens deze evenementen besproken thematiek. De Regionale Debatten trekken nieuw publiek dat ook relatief hoog opgeleid is en zich bovengemiddeld interesseert in mondiale aangelegenheden. De NCDO-onderzoeken dragen bij aan verbreding en verdieping van kennis bij de burger die de moeite neemt om de inhoud van de thematische rapportages tot zich te nemen. De door gerenommeerde sprekers gehouden SID-lezingen met additionele bijeenkomsten op academische instellingen en het ministerie van Buitenlandse Zaken werken vooral verdieping in de hand. De Globaliseringslezingen hebben naast verbreding ook een verdiepend effect; de behandelde thematiek vindt via de Volkskrant en het VPRO-programma Tegenlicht haar weg naar een grotere groep Nederlanders.

| 17 |

Wat betreft de voor het bereik van jeugd en jongeren gestelde *outcomes*, oordeelt de evaluatie positief over de inhoud en het gebruik van Samsam en bijbehorende lesmethoden. Door het bereik van vrijwel alle basisscholen, draagt NCDO met haar educatieve diensten en producten in belangrijke mate bij aan wereldburgerschapsonderwijs in het basisonderwijs. Ook de pedagogische academies voor het basisonderwijs kennen en gebruiken de diensten en producten van NCDO. Dit is veel minder het geval in het voortgezet onderwijs en op tweedegraads lerarenopleidingen.

De evaluatie omvatte ook enkele activiteiten gericht op intermediaire organisaties of kleine groepen burgers (*change agents*) die zelf initiatieven wensen te ontplooien. Via het programma Ondernemen Zonder Grenzen ontvangen kleinschalige (sociaal)ondernemers steun, die van belang is voor het opzetten of uitbreiden van hun onderneming in of gericht

op ontwikkelingslanden. Naar eigen zeggen benutten deze ondernemers de opgedane kennis; voornamelijk is een gering aantal investeringen gerealiseerd. Ook wordt steun verleend aan het particulier initiatief, bestaande uit individuen, kleine stichtingen, liefdadigheidsinstellingen en kerkelijke groepen, die projecten (willen) uitvoeren in ontwikkelingslanden. Deze doelgroepen nemen deel aan de virtuele MyWorld Community waar zij elkaar om raad vragen en ervaringen uitwisselen onder meer ter verbetering van hun activiteiten in ontwikkelingslanden. Via het door NCDO ondersteunde Food Guerrilla netwerk wisselt een kleine groep jonge 'activisten' en sociaalondernemers ideeën uit over productie en consumptie van duurzaam voedsel; velen van hen organiseren activiteiten hierover en dragen deze ideeën uit naar de samenleving.

Wat betreft de verbetering van de kwaliteit van evaluatie van mondiaal burgerschapsactiviteiten, spelen de door NCDO verzorgde trainingen en advisering aan SBOS-organisaties een rol. De organisaties waarderen dit en er zijn indicaties dat zij de opgedane kennis toepassen.

De NCDO-jaarrapporten vermelden resultaten op *outcome*-niveau die doorgaans gebaseerd zijn op informatie uit door NCDO ondernomen *surveys*, gericht op zelfrapportage van de gebruikers van de producten en diensten van NCDO. Dit kwantitatieve onderzoek wordt door NCDO via kwalitatief effectonderzoek getrianguleerd. Hiermee krijgen de resultaten een zekere mate van 'hardheid'. Gezien de aard van activiteiten die NCDO onderneemt en de schaal waarop deze plaatsvinden, is deze methode om resultaten in kaart te brengen de enig uitvoerbare. Wel kunnen vraagtekens geplaatst worden bij het op *outcome*-niveau aggregeren van resultaten van ongelijksoortige activiteiten met een verschillende reikwijdte.

| 18 |

6. De activiteiten van NCDO dragen bij aan het vergroten van inzicht in, kennis over en betrokkenheid van groepen Nederlandse burgers bij internationale samenwerking en vraagstukken van duurzaamheid. De doorwerking daarvan op nationale schaal is niet te bepalen en het is een uitdaging om de 'gemiddelde' burger te bereiken en betrekken bij mondiale aangelegenheden.

Met de hiervoor genoemde activiteiten zoals het OneWorld platform, debatten- en lezingenreeksen, thematisch en opinieonderzoek, en publieksevenementen rond mondiale thema's als voedsel, duurzaamheid, eerlijke handel en maatschappelijk verantwoord ondernemen bereikt NCDO de 'geïnteresseerde' burger. Ook richt NCDO zich met verschillende activiteiten op afgebakende omvangrijke én kleine doelgroepen. Een zeer omvangrijke doelgroep betreft het basisonderwijs. Verder bedient NCDO groepen van kleinere omvang met specifieke activiteiten. Tot slot bedient NCDO via verspreiding van de resultaten van eigen onderzoek, thematische lezingen en daaraan verbonden evenementen wetenschappers, studenten, ambtenaren en bestuurders.

De activiteiten hebben effect gehad op de toename van kennis over mondiale aangelegenheden. Uit een vergelijking van de resultaten van *surveys* onder de gebruikers van de producten en diensten van NCDO en die van het longitudinale opinieonderzoek onder een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking blijkt dat bij deze groepen kennis over internationale samenwerking is overgedragen, dat gedragsverandering en het

ondernemen van actie zijn gestimuleerd. Uit *surveys* onder de deelnemers aan debatten, lezingen en trainingen blijkt dat, naar eigen zeggen, hun kennis is toegenomen.

De doorwerking van de diensten en producten van NCDO wordt bepaald door hun primaire en secundaire reikwijdte. De primaire reikwijdte varieert per doelgroep. De secundaire reikwijdte wordt bepaald door aandacht in de media voor de door NCDO ondernomen activiteiten. Deze is aanzienlijk geweest. Ook wordt zij bepaald doordat primaire gebruikers de opgedane kennis uitdragen in hun eigen sociale en professionele netwerken. Het dienaangaande door NCDO verrichte onderzoek doet vermoeden dat deze laatste vorm van doorwerking, in wat ook wel genoemd wordt 'de tweede schil', niet onaanzienlijk is. De omvang kan echter niet objectief worden vastgesteld omdat de informatie is gebaseerd op via enquêteonderzoek verkregen zelfrapportage door de primaire gebruikers. Ook is de doorwerking van al deze initiatieven op nationale schaal niet vast te stellen.

NCDO ziet zich, evenals het ministerie van Buitenlandse Zaken en andere organisaties, voor de uitdaging gesteld om ook de 'gemiddelde burger' geïnteresseerd te maken voor mondiale aangelegenheden.

7. NCDO realiseert toegankelijkheid van kennis en ervaringen met burgerschap in relatie tot internationale samenwerking en draagt hiermee in algemene zin bij aan het realiseren van de beleidsdoelstelling in de nota Investeren in mondiaal burgerschap.

| 19 |

De opdracht voor NCDO luidde 'om als kennis- en adviescentrum een actieve bijdrage te leveren aan betere toegankelijkheid van kennis en ervaringen met burgerschap in relatie tot internationale samenwerking'. NCDO heeft hierbij resultaat kunnen boeken, zeker gezien de relatief korte tijd die de organisatie ter beschikking stond vanaf de start in 2011.

Het resultaat wordt vooral bereikt op micro- en mesoniveau: kleine nauw gedefinieerde doelgroepen en bepaalde segmenten van de Nederlandse samenleving. Voor een aantal activiteiten geldt dat een nieuw en relatief omvangrijk publiek is bereikt. Daarbij moet worden aangetekend dat veel deelnemers aan verschillende NCDO-activiteiten zich *a priori* interesseren voor de thematiek. Er kan daarom sprake zijn van een selectiebias. Tegelijkertijd preekt NCDO niet 'voor eigen parochie', getuige het feit dat de door de organisatie bereikte en bediende groepen afkomstig zijn uit verschillende segmenten van de maatschappij.

Een aantal omstandigheden beïnvloedde het werk van NCDO en de resultaten. Positief waren onder meer de in 2011 adequaat doorgevoerde reorganisatie, een personeelsbestand met voldoende expertise en toewijding, en de creatieve aanpak om de missie uit te dragen via relevante activiteiten. Omstandigheden van organisatorische aard leidden tot knelpunten. Een daarvan was het stroeve managementproces, waardoor de samenwerking tussen de afdelingen onvoldoende tot haar recht kwam. Dit leidde tot het missen van kansen op synergie tussen de activiteiten. Verder bleef planmatig en projectmatig werken een uitdaging, al zette NCDO wel belangrijke stappen bij de verbetering van de monitoring en evaluatie. Daarnaast was sprake van onduidelijkheid over de plaats en functie van bepaalde activiteiten binnen het werk van NCDO. Ook had NCDO meer aandacht kunnen schenken aan het 'steviger' uitdragen van haar activiteiten (getuige de recent voor elk

NCDO-onderzoek ingevoerde vereiste om de onderzoeksresultaten beter te communiceren). Ten slotte bestonden tot een jaar geleden verschillen van opinie tussen de (toenmalige) leiding van NCDO en het ministerie van Buitenlandse Zaken over de reikwijdte van het mandaat van de organisatie. Dit betrof de kwestie of NCDO zich zou moeten richten op lobby en advocacy, activiteiten die door het ministerie niet gewenst geacht werden. Een belangrijke externe factor was de voortdurende dreiging van het verlagen van de subsidie door kortingen op het budget van ontwikkelingssamenwerking, waardoor de planning van activiteiten op de middellange termijn bemoeilijkt werd.

1.3 Aandachtspunten

1. Continuïteit van het bevorderen van mondiaal burgerschap

Versterking van mondiaal burgerschap is geen eenmalige actie en nooit af. Indien de overheid het van belang acht om naast nationaal ook mondiaal burgerschap blijvend te bevorderen zijn daartoe middelen vereist. Bezien zal moeten worden welke vorm deze middelen kunnen aannemen. Indien de overheid zelf uitvoering geeft aan de bevordering van mondiaal burgerschap bestaat het gevaar dat de burger dit beschouwt als beïnvloeding of propaganda. Een betere optie vormen intermediaire organisaties die de thematiek van diverse kanten belichten. Deze zullen wel de nodige armslag en steun moeten krijgen.

| 20 |

2. Definiëring van publieksgroepen

Vastgesteld is dat NCDO met haar activiteiten vooral de hoger opgeleide en geïnteresseerde burger bereikt. Het bereiken van de 'niet of weinig geïnteresseerde' burger is een uitdaging, maar niet onmogelijk. In principe bestaat er een breed scala van activiteiten op het gebied van mondiaal burgerschap. Het pakket van micro- en mesogerichte activiteiten van NCDO vormt hier het bewijs van. De uitdaging voor de organisatie is een pakket aan activiteiten te ontwikkelen waarmee optimaal ingespeeld kan worden op de in de maatschappij expliciet en latent aanwezige interesse. Dit geldt vooral voor onderwerpen met een lokale, nationale én mondiale dimensie. De ontwikkeling van een dergelijk pakket vergt een gedegen nadere analyse van doelgroepen.

3. Strategiebepaling en synergie tussen activiteiten

NCDO zal een strategie moeten ontwikkelen om een verbinding aan te brengen tussen activiteiten die de organisatie op micro- en mesoniveau wenst te ondernemen. Uit de sinds medio 2013 gaande heroriëntering blijkt dat NCDO twee belangrijke speerpunten zal hebben: i) het bevorderen van mondiaal burgerschap via ondersteuning van het primaire en secundaire onderwijs en ii) het bedienen van diverse groepen binnen de Nederlandse samenleving met het multimediaal platform OneWorld. Specifieke doelgroepgerichte projecten en evenementen zullen meer relatie krijgen met OneWorld. Het opinie- en thematisch onderzoek zal vooral functioneel moeten zijn aan beide speerpunten. Van belang is te komen tot een optimale kruisbestuiving tussen de speerpunten, het onderzoek en de op specifieke en in omvang beperkte doelgroepen gerichte projectmatige activiteiten. Dit vergt versterking van planmatig en projectmatig werken.

4. Inzet op het onderwijs

Door de onderwijskundige visie te expliciteren en consistent toe te passen kan NCDO meer sturing geven aan eigen educatieve diensten en producten en aan de wijze waarop docenten en leerkrachten deze toepassen. Om er voor te zorgen dat de huidige bijdrage van NCDO aan wereldburgerschapseducatie in het basisonderwijs zich uitstrekt naar het voorgezet onderwijs, is vergroting van de zichtbaarheid in en nut van NCDO voor dit type onderwijs en de lerarenopleidingen aan de orde. Dit vergt uitbreiding van de onderwijskundige expertise binnen de organisatie. Overwogen zal moeten worden hoe deze expertise in te zetten om zowel vraag- als aanbodgericht te kunnen werken. Overigens zou NCDO erbij gebaat zijn wanneer de overheid kerndoelen voor wereldburgerschapseducatie voor het basis- en voortgezet onderwijs zou vaststellen. Hiermee ontstaat een duidelijker kader voor de producten en diensten die NCDO de onderwijssector biedt.

5. Balans tussen aanbodgericht en vraaggestuurd opereren

Gezien haar taken kan NCDO niet louter vraaggestuurd te werk gaan, maar ook niet puur als aanbieder functioneren. NCDO zal samen met haar partnerorganisaties kunnen verkennen hoe met een aantrekkelijk pakket aan diensten en producten in te spelen op maatschappelijke behoeften en interesses. Verder kunnen door medefinanciering door partners en het tegen betaling beschikbaar stellen van producten en diensten de eigen inkomsten van NCDO worden verhoogd. NCDO heeft zo in 2013 ruim EUR 600.000 aan inkomsten kunnen generen, maar zal niet kunnen functioneren zonder steun uit algemene middelen.

2

Doel en opzet van de evaluatie

2.1 Aanleiding

In de meerjarige evaluatieprogrammering van de begroting voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking van het ministerie van Buitenlandse Zaken is voor 2014 onder beleidsartikel 3 'Sociale vooruitgang' (beleidsdoelstelling 3.3 'Versterking van het maatschappelijk middenveld') een evaluatie opgenomen van de Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (hierna NCDO).

De evaluatie is vereist in de, in het kader van het programma 'Kennis voor Burgerschap en Ontwikkelingssamenwerking', tussen het ministerie van Buitenlandse Zaken en NCDO gesloten subsidieovereenkomst.² Het betreft een externe op proces en product gerichte evaluatie.

2.2 Achtergrond

De beleidsbrief *Investeren in mondiaal burgerschap* (mei 2009)³ verwoordt het regeringsbeleid op het gebied van maatschappelijke steun en/of betrokkenheid bij internationale samenwerking. De brief geeft aan dat het speelveld van internationale samenwerking is verbreed en nieuwe partners kent. Dit vereist een modernisering van het beleid, waarin bijvoorbeeld beter moet worden ingespeeld op nieuwe doelgroepen, zoals jongeren en het bedrijfsleven.

| 23 |

Het stimuleren van het 'maatschappelijk draagvlak' voor internationale samenwerking maakte al geruime tijd deel uit van het Nederlandse OS-beleid. De beleidsbrief definieert 'draagvlak' als 'de al dan niet door kennis gedragen houding en actie ten aanzien van de doelen van internationale samenwerking'.⁴ Gesteld wordt dat het uiteindelijke doel van draagvlakactiviteiten moet zijn om armoedebestrijding en ontwikkeling te bevorderen en structurele veranderingen binnen en tussen landen te bewerkstelligen door gedrag te bevorderen dat bijdraagt aan het oplossen van mondiale vraagstukken en het bevorderen van een duurzame wereld.

Het object van draagvlakactiviteiten is niet om steun te verlenen aan het beleid van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking of de positie van hulporganisaties. Goede communicatie over en verantwoording van beleid van de overheid of maatschappelijke organisaties is van belang, maar dit dient in eerste instantie een ander doel dan draagvlakinterventies. Bij het creëren van draagvlak c.q. maatschappelijke betrokkenheid

² Staatscourant, 1 juli 2010. Het ministerie van Buitenlandse Zaken stelde de subsidie vast in juni 2011 op basis van een door NCDO opgesteld meerjarig beleidsplan 2011-2014.

³ Brief van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking, *Investeren in mondiaal burgerschap*, TK 31 250, nr. 58, 11 mei 2009.

⁴ Idem, p. 4. De Kamer ging akkoord met deze vernieuwing van het 'OS-draagvlakbeleid' als onderdeel van de bredere moderniseringsagenda voor ontwikkelingssamenwerking. Centraal staat de bevordering van het besef (in de Nederlandse samenleving) van mondiaal burgerschap.

gaat het om het ondersteunen van prioriteiten die tot de kernwaarden van de Nederlandse samenleving behoren. Deze kernwaarden worden niet nader toegelicht in de beleidsbrief, maar hebben een relatie met de publieke functie en verantwoordelijkheid van de overheid.

De Kamerbrief stelt dat nieuwe kwesties rondom internationale samenwerking vragen om 'mondiaal burgerschap'. Tal van zaken waar Nederlanders dagelijks mee te maken hebben, zoals de economische en financiële crisis, veiligheid en duurzame ontwikkeling kunnen niet worden begrepen en aangepakt zonder de internationale dimensie ervan in ogenschouw te nemen. Verder verwijst de brief naar de Nederlandse traditie om 'over grenzen heen te kijken'. Nationaal burgerschap en mondiaal burgerschap zijn met elkaar verbonden. Ook individuele keuzes van burgers zijn van invloed of kunnen dat zijn op mondiale kwesties. De overheid heeft volgens de brief een belangrijke faciliterende, maar geen exclusieve rol wat betreft het ondersteunen en stimuleren van mondiaal burgerschap. De overheid streeft naar:

- Een groter publiek bewustzijn van armoede en ontwikkeling in de wereld en het Nederlandse belang actief bij te dragen aan ontwikkeling en economische groei;
- Een geïnformeerd publiek debat over deze en aanverwante onderwerpen en het Nederlandse ontwikkelingsbeleid;
- Zichtbare en actieve betrokkenheid van burgers bij internationale samenwerking; en het scheppen van mogelijkheden voor burgers om op tal van terreinen weloverwogen keuzes te maken.

| 24 |

Om dit te bewerkstelligen zijn twee typen activiteiten voorzien: i) het zorgen voor kennis en advies op het gebied van internationale samenwerking ten behoeve van de Nederlandse samenleving en ii) het subsidiëren van specifieke activiteiten. De Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO) krijgt de opdracht om met financiële steun (een subsidie voor vier jaar) als kennis- en adviescentrum een actieve bijdrage te leveren aan betere toegankelijkheid van kennis en ervaring met burgerschap in relatie tot internationale samenwerking. Verder wordt een aparte Subsidiefaciliteit voor Burgerschap en Ontwikkelingssamenwerking (SBOS) ingesteld voor de financiering van andere instanties die zich met projecten en programma's richten op het bevorderen van mondiaal burgerschap.

Voor de uitvoering van het vernieuwde beleid besluit het ministerie van Buitenlandse Zaken eind 2010 een subsidie te verlenen aan NCDO van EUR 38,5 miljoen voor de periode 2011 tot en met 2014.⁵ NCDO wordt omgevormd tot een organisatie die moet dienen als 'kennismakelaar, adviseur en strategische aanjager'. De missie en het takenpakket van NCDO veranderen per ingang 2011 en de organisatie vervult zelf niet langer een subsidieverlenende functie voor maatschappelijke organisaties die het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking wensen te versterken.

⁵ Dit was als gevolg van de verlaging van de OS-begroting minder dan het aanvankelijk maximaal gestelde subsidieplafond van EUR 44 miljoen.

Conform het subsidiebeleidskader omvat het werkkerrein van 'NCDO nieuwe stijl' de volgende onderdelen (door NCDO domeinen genoemd):

- Het vergaren en verspreiden van kennis over activiteiten en initiatieven die relevant zijn voor het maatschappelijk draagvlak voor internationale samenwerking;
- De vermaatschappelijking en bevordering van het debat over internationale samenwerking;
- Het leveren van een bijdrage aan de bevordering van mondiaal burgerschap onder jeugd en jongeren; en
- Het vergaren en verspreiden van kennis over interventies gericht op mondiaal burgerschap, waaronder de aanpak van effectonderzoek en evaluatie van dergelijke interventies.

2.3 Doel van de evaluatie

De evaluatie beoogt inzichten te leveren voor de standpuntbepaling binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken over de toekomstige samenwerking met NCDO na afloop van de huidige subsidieovereenkomst. Verder is het doel om lessen te trekken voor eventuele aanpassing van beleid en werkwijze van NCDO. De evaluatie heeft ook voor NCDO een lerende functie. Tot slot dient zij ter verantwoording van wat is gerealiseerd met de verleende subsidie.

| 25 |

De evaluatie bestrijkt het met ingang van 2011 ingezette transformatieproces van NCDO als organisatie gericht op het versterken van het draagvlak in Nederland voor ontwikkelingssamenwerking tot kenniscentrum op het gebied van mondiaal burgerschap. De resultaten van de door NCDO, al dan niet met partners, ondernomen activiteiten worden beoordeeld. Gezien de vereiste afrondingsdatum van de evaluatie (maart 2014) werden alleen in de periode 2011-2013 ondernomen activiteiten onderzocht.

2.4 Onderzoeksvragen

De evaluatie beoogt antwoord te geven op de volgende hoofdvragen:

- Wat is de relevantie van de door NCDO ondernomen activiteiten?
- Heeft NCDO zich, conform de vereisten in de subsidieregeling 2011-2014, omgevormd tot een kennis- en adviescentrum op het gebied van mondiaal burgerschap?
- Welke resultaten heeft NCDO bereikt op elk van de vier werkkerreinen?

Ter beantwoording van deze vragen zijn in de *Terms of Reference* van de evaluatie deelvragen opgenomen (bijlage 2).

2.5 Bereik en aanpak van de evaluatie

Om de eerste twee hoofdvragen te beantwoorden is vooral gebruik gemaakt van dossieronderzoek en interviews. Wat betreft de derde hoofdvraag, gericht op de resultaten van de activiteiten, werd onderzoek verricht naar de activiteiten binnen elk domein. Het onderzoek naar de resultaten van de diverse door NCDO ondernomen activiteiten richtte zich op de budgettair belangrijkste activiteiten. Dit zijn het OneWorld platform (OneWorld magazine en OneWorld online) en de activiteiten gericht op het onderwijs (vooral het tijdschrift Samsam met bijbehorende lesmethoden). Voor de andere domeinen werden voor het betreffende domein *illustratief* geachte activiteiten gezien. De selectie daarvan vond plaats in overleg met NCDO; er werd niet gestreefd naar een statistisch representatieve steekproef. Tabel 2.1 biedt een inzicht in het budgettaire belang (2012 en 2013) van de onderzochte activiteiten. De onderzochte activiteiten beslaan ruim 80 procent van de totale activiteitenuitgaven.

Meerdere bronnen en onderzoeksmethoden zijn gebruikt. Dit betreft in de eerste plaats de resultaten van door NCDO zelf ondernomen onderzoek. NCDO heeft in de periode 2011-2013 (evaluatief) onderzoek verricht of laten verrichten op alle werkterreinen. De evaluatie maakte gebruik van dit materiaal omdat de kwaliteit daarvan voldoende werd geacht. Verder werd eigen onderzoek verricht. Dit betrof:

- onderzoek van documentatie van NCDO en het ministerie van Buitenlandse Zaken;
- onderzoek naar NCDO publicaties en de functionaliteit van de NCDO websites. Dit onderzoek richtte zich op een analyse van de kwaliteit en toegankelijkheid. Er zijn geen additionele *surveys* onder de door de NCDO bestreken doelgroepen ondernomen;
- het houden van interviews binnen NCDO en het ministerie van Buitenlandse Zaken (Directie Sociale Ontwikkeling en de Directie Communicatie en andere directies);
- het houden van interviews met staf van organisaties waarmee NCDO samenwerkt, van organisaties die gebruik maken van de diensten en producten van NCDO en van actoren die betrokken zijn bij het werk van NCDO.

Tabel 2.1 Budgettair belang van de onderzochte activiteiten (exclusief salariskosten en overhead) (in Euro)			
Activiteit	Uitgaven 2012	Uitgaven 2013	Totaal
OneWorld magazine incl. MyWorld magazine	1.239.415	1.282.000	2.521.415
OneWorld on line	49.290	320.500 ⁶	369.790
MyWorld platform	62.613	117.500 ⁷	180.113
OneWorld, OneWorld online & MyWorld totaal	1.351.318	1.720.000	3.071.318
Opinie- en verdiepend onderzoek	313.255	188.500	501.755
Kennisdossiers incl. onderzoekssamenvattingen en fact sheets	96.778	45.200	141.978
Onderzoek totaal	410.033	233.700	643.733
Onderwijsactiviteiten / Adviestrajecten op maat:			
Trainingen en advies aan docenten	79.132	21.700	100.832
Samsam magazine	1.004.755	960.000	1.964.755
Samsam website	176.007	225.200	401.207
Onderwijs totaal	1.259.894	1.206.900	2.466.799
Businesswedstrijd en Summer School Ondernemen Zonder Grenzen	88.120	44.000	132.120
Food Guerrilla	146.659	144.000	290.659
Globaliseringslezingen	65.000	65.000	130.000
SID-lezingen	183.000	183.000	366.000
Regionale Debatten	36.750	36.000	72.750
Totaal	3.540.774	3.632.600	7.173.374
Totaal activiteitenuitgaven (alle domeinen)⁸	4.643.235	4.293.000	8.936.235
Onderzochte activiteiten in % van de totale activiteitenuitgaven	76,3%	84,6%	80,3%

Bron: NCDO. Uitgaven 2013 zijn nog niet door de accountant vastgesteld.

⁶ Inclusief het project Data Atlas.

⁷ Inclusief MyWorld Live Events.

⁸ Volgens NCDO werd in 2013 EUR 604.786 aan inkomsten gegenereerd naast de van het ministerie van Buitenlandse Zaken ontvangen subsidie. Elk cluster genereerde inkomsten: Kennisverzameling en onderzoek: EUR 139.524, Capaciteitsversterking: EUR 78.795, Kennis- en informatieoverdracht: EUR 65.904, Samsam: EUR 37.750, OneWorld: EUR 282.813.

2.6 Evalueerbaarheid

Zoals aangegeven, diende NCDO onder de subsidieregeling 2011-2014 haar beleid en activiteiten om te vormen van het bevorderen van draagvlak voor ontwikkelingsamenwerking naar interventies gericht op het bevorderen van mondiaal burgerschap.

Het evalueren van dergelijke activiteiten vereist methoden die gelijk zijn aan evaluatie van draagvlakinterventies. In beide gevallen gaat het om het trachten te bepalen van de invloed van interventies, die door middel van communicatie gericht op leren en beïnvloeden, omvangrijke en soms breed gedefinieerde dan wel amorphe doelgroepen (de Nederlandse bevolking en segmenten daarbinnen) proberen te bereiken.

De evaluatie hanteert daarbij inhoudelijke invalshoeken van en praktische inzichten voor het onderzoeken van draagvlakinterventies. Dit betreft onder meer de in 2009 verrichte IOB-evaluatie *Draagvlakonderzoek. Evalueerbaarheid en resultaten*⁹, die aangeeft dat het draagvlakbegrip bestaat uit drie belangrijke elementen: kennis, houding en gedrag. Hoewel met elkaar verbonden, bestaat er niet noodzakelijkerwijs een causaal verband tussen deze elementen. Een toename in kennis over internationale samenwerking bij iemand wil nog niet zeggen dat het gedrag van deze persoon ten aanzien van internationale samenwerking verandert. Ook leidt kennis niet automatisch tot een positieve(re) houding; sommigen zijn negatiever over internationale samenwerking naarmate zij meer kennis hebben opgedaan. Dit is conform de visie van NCDO over de wijze waarop daadwerkelijke gedrag van een 'mondiaal burger' tot stand komt.

Tussen 'houding' en 'gedrag' bestaat waarschijnlijk wel een positieve correlatie. Positief gedrag ten aanzien van internationale samenwerking komt hoogstwaarschijnlijk voort uit een positieve houding ten opzichte van internationale samenwerking. Een positieve houding is echter een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde. Er kan namelijk ook sprake zijn van een latente vorm van 'draagvlak': een burger kan een positieve houding hebben ten opzichte van een zaak ('betrokkenheid') zonder die houding om te zetten in actie.

Voor de meeste draagvlakinterventies van NCDO geldt dat het uiteindelijke doel is om het gedrag van de doelgroep te beïnvloeden. Wanneer kennis of houding echter niet worden omgezet in gedragsverandering dan merkt de samenleving daar niets van. Zoals NCDO aangeeft, kan gedrag ten aanzien van internationale samenwerking op allerlei manieren tot uiting komen. Dat kan bijvoorbeeld door consumptiegedrag te wijzigen, het steunen van goede doelen, door deelname aan debatten over internationale samenwerking of door stemgedrag bij verkiezingen.

⁹ Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie, *Draagvlakonderzoek. Evalueerbaarheid en resultaten*, IOB Evaluatie nr. 322, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, april 2009.

2.7 Beperkingen van het onderzoek

Omdat het bij de activiteiten van NCDO gaat om het bereiken van omvangrijke aantallen individuen en diverse groepen in de samenleving, is de enquêtemethode (*survey*) de meest geëigende manier om gegevens te verzamelen.¹⁰ Dergelijk doelbereikingsonderzoek wordt ook veelvuldig door en voor NCDO uitgevoerd: onderzoeken betroffen deelnemers aan specifieke activiteiten en controlegroepen van niet-deelnemers; doelgroepen van NCDO; en niet direct betrokkenen (bijvoorbeeld algemene onderzoeken naar de mening van ‘de Nederlander’ over internationale samenwerking).

Naast voordelen (groot bereik en relatief efficiënt) kent de enquêtemethode echter een aantal inhoudelijke nadelen waar rekening mee moet worden gehouden. Eén daarvan is de eventuele selectiebias die kan optreden bij het uitzetten van een enquête. Er is een grotere kans dat degenen die instemmen om aan een enquête deel te nemen al enige affiniteit met het onderwerp (kunnen) hebben en daardoor geen representatief beeld vormen van de samenleving als geheel. Ook kunnen diverse vormen van enquêtering variërende resultaten opleveren.¹¹

Het ‘kennis’ element van draagvlak en mondiaal burgerschap is op relatief betrouwbare wijze te toetsen via bijvoorbeeld vragenlijsten. Daarentegen zijn de ‘houding’ en vooral ‘gedragselementen’ veel minder eenvoudig te meten.¹² Naar houding kan gevraagd worden via enquêtes, maar de oncontroleerbaarheid van de antwoorden – waar de respondent zich ook van bewust is – leidt tot relatief zachte informatie. Zoals hierboven aangegeven, is verandering van gedrag het uiteindelijke doel en daarmee de meest belangrijke component van draagvlakinterventies en activiteiten gericht op mondiaal burgerschap. Verandering in gedrag vergt inspanning (er moet door de betreffende persoon iets voor worden gepresteerd of gelaten). *De facto* handelen kan in beperkte mate door enquêtes worden bepaald, omdat deze alleen de percepties of intenties van respondenten meten via zelfrapportage. Uiteraard kunnen percepties en intenties in de praktijk fors afwijken van daadwerkelijk gedrag. Kortom, registreerbare vormen van relevant gedrag moeten observeerbaar zijn en op objectieve wijze kunnen worden vastgelegd.

Een derde moeilijkheid bij het meten van effecten is het zogeheten attributieprobleem. Als de effecten op het gebied van kennis, houding of gedrag al te bepalen zijn, dan is het zeer lastig zo niet onmogelijk om de resultaten toe te schrijven aan een specifieke stimulus (het op de doelgroep gerichte programma of project). Zo zou een geconstateerde toename in de interesse onder jongeren voor internationale samenwerking bijvoorbeeld te danken

¹⁰ Zie Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie, 2009, p. 25.

¹¹ Zo bleek in een in 2006 in opdracht van NCDO door Motivaction uitgevoerd onderzoek dat respondenten via telefonische interviews veel sociaal wenselijker hebben geantwoord dan via online enquêtes.

¹² Er is wel sprake van quasi-experimenteel sociaalpsychologisch onderzoek dat deze leemte tracht te vullen. Dit is niet in het IOB-onderzoek toegepast, gezien de tijd die er voor het onderzoek beschikbaar was.

kunnen zijn aan een NCDO-programma, maar ook aan een veelheid van andere stimuli (of interventies), bijvoorbeeld positieve of negatieve berichtgeving in de media of een populaire televisieshow. Het attributieprobleem neemt toe naarmate de doelgroep van een interventie meer omvangrijk en ongedifferentieerd is. Ook kan het bij dergelijke interventies voorkomen dat de oorzaak-gevolg relatie in werkelijkheid omgekeerd is. Het is mogelijk dat juist mensen die al betrokken zijn of betrokkenheid voelen bij een bepaald onderwerp deel zullen nemen of open staan voor een bepaalde interventie en niet andersom (selectiebias).

Overige zaken waar rekening mee gehouden moet worden bij de meting via enquêtes van de resultaten van interventies gericht op het bevorderen van draagvlak en mondiaal burgerschap zijn de precisie van de afbakening van het onderwerp en de formulering van de vragen. Het is van belang om te realiseren dat verwante onderwerpen soms een hele verschillende mate van 'draagvlak' onder de bevolking kennen. Zo nam het draagvlak voor particuliere initiatieven in ontwikkelingslanden toe onder een gelijktijdige afkalking van het draagvlak bij de burgers voor geïnstitutionaliseerde vormen van ontwikkelingssamenwerking. Beide type activiteiten betreffen uitvoering van activiteiten in ontwikkelingslanden, echter het draagvlak is afhankelijk van de wijze waarop de steun wordt ingezet.

| 30 |

Een en ander impliceert dat de evaluatie is geconfronteerd met onoverkomelijke attributieproblemen om gerapporteerde, mogelijk opgetreden, gedragsveranderingen objectief vast te stellen en deze ook nog te herleiden tot de werkzaamheden van NCDO. Dit is in mindere mate het geval bij het bepalen van de bijdrage van NCDO bij de bevordering van mondiaal burgerschap onder nauw omschreven doelgroepen, waarbij redelijkerwijs verwacht kan worden dat de beoogde doelgroep is bereikt. Dit is bijvoorbeeld het geval bij het hanteren van lespakketten voor scholieren (Samsam), debatten en lezingen of trainingsactiviteiten.

Rekening houdend met bovengenoemde beperkingen, heeft de evaluatie bij het in kaart brengen van *outputs* en de *outcomes* van NCDO's activiteiten maximaal gebruik gemaakt van de resultaten van door en voor NCDO verrichte onderzoeken en (opinie)onderzoek door derden. Om reden van het genoemde probleem om mogelijk opgetreden gedragsveranderingen bij de Nederlandse bevolking of delen daarvan te herleiden tot de werkzaamheden van NCDO, is *niet* getracht de *impact* van NCDO's inspanningen (het *daadwerkelijke* gedrag van 'de Nederlander') op nationale schaal te bepalen.

2.8 Organisatie van de evaluatie

De evaluatie is uitgevoerd door en onder verantwoordelijkheid van IOB-inspecteur Ted Kliest in samenwerking met IOB-onderzoeksmedewerker Julia McCall en extern consultant Rutger-Jan Schoen. Externe deskundigen waren betrokken bij deelstudies. Willem Elbers (Centre for International Development Issues, Radboud Universiteit Nijmegen) ondernam het deelonderzoek OneWorld. Paul van Lindert (International Development Studies,

Departement Sociale Geografie en Planologie, Universiteit Utrecht) bestudeerde het NCDO-onderzoek (de publicaties in Onderzoekssreeks en Globaliseringsreeks). Martin de Wolf en Patrick van den Brandt (Fontys Hogescholen, Tilburg) onderzochten de op het onderwijs gerichte activiteiten. Bas de Koning (Studio Duel, Den Haag) analyseerde de NCDO-websites.

Bij de opzet en uitvoering van het onderzoek is intensief samengewerkt met NCDO, waar Rita Dieleman (Afdeling Evaluatie en Kwaliteitszorg) als contactpersoon fungeerde. De concept *Terms of Reference* werden gedeeld met NCDO en de rapporten van de deelstudies werden voor commentaar voorgelegd. Het evaluatieteam presenteerde eind februari 2014 de resultaten van de deelstudies en de voorlopige bevindingen van de evaluatie aan de leiding en de staf van NCDO. De elektronische versies van de deelstudierapporten zijn evenals het IOB-rapport beschikbaar op www.iob-evaluatie.nl.

IOB-inspecteurs Floris Blankenberg en Paul de Nooijer traden op als intern meeleezer. De door Plaatsvervangend Directeur IOB, Geert Geut, voorgezeten referentiegroep gaf commentaar op de concept *Terms of Reference* van de evaluatie en het concept eindrapport. De referentiegroep bestond uit het externe lid Tine Béneker, Assistent Professor Geografie en Communicatie en deskundige op het gebied van mondiale problematiek, onderwijs en communicatie. Leden namens het ministerie van Buitenlandse Zaken waren: Marion Derckx (Hoofd Afdeling Maatschappelijke Organisaties, Directie Sociale Ontwikkeling), Rolf Wijnstra (Medewerker Afdeling Maatschappelijke Organisaties, Directie Sociale Ontwikkeling), Leonoor van Munster (Medewerker Directie Communicatie). Arie de Ruijter, Interim-directeur NCDO vertegenwoordigde NCDO in de referentiegroep.

2.9 Opbouw van het rapport

Het volgende hoofdstuk schetst het beleid, de strategie van het ministerie van Buitenlandse Zaken en van NCDO en behandelt de onderlinge samenwerking. Hoofdstuk 4 bespreekt het op verspreiding onder de Nederlandse bevolking van kennis over mondiale aangelegenheden gerichte OneWorld platform. Hoofdstuk 5 richt zich op het door NCDO ondernomen opinieonderzoek en thematische onderzoeken. Hoofdstuk 6 bespreekt de capaciteitsversterking op het gebied van educatie over mondiaal burgerschap van de Nederlandse onderwijssector, met de nadruk op het basisonderwijs. Hoofdstuk 7 behandelt de capaciteitsversterking van intermediaire organisaties en groepen burgers op het gebied van mondiaal burgerschap. Hoofdstuk 8 richt zich op het bevorderen van het debat over mondiale aangelegenheden via lezingen en debatten. In hoofdstuk 9 wordt kort stilgestaan bij de organisatie van communicatie en het functioneren van de werkprocessen van NCDO. In aanvulling op de thematische hoofdstukken bevat hoofdstuk 1, zoals gebruikelijk bij IOB-evaluaties, de hoofdbevindingen en aandachtspunten. Deze behandelen niet uitsluitend alle kwesties die in de hoofdstukken 3 tot en met 9 aan bod zijn gekomen.

Smartphone met uitsterven bedreigd!

3

Beleid, strategie en samenwerking
van het ministerie van
Buitenlandse Zaken met NCDO

Dit hoofdstuk vormt de inleiding op de beschrijving en analyse van de activiteiten die NCDO in het kader van haar nieuwe mandaat heeft ondernomen.

3.1 Achtergrond

In 2009 ging de Tweede Kamer akkoord met de vernieuwing van het overheidsbeleid, dat daarvóór vooral gericht was op de bevordering van maatschappelijke betrokkenheid bij en steun voor ontwikkelingssamenwerking. De regering constateert een verbreding van het speelveld en het aantal partners dat betrokken is bij internationale samenwerking. Het brede Nederlandse internationale beleid en het daarin ingebedde ontwikkelings-samenwerkingsbeleid vereisen politiek en maatschappelijk draagvlak. De beleidsbrief van minister Koenders voor Ontwikkelingssamenwerking *Investeren in mondiaal burgerschap* (mei 2009)¹³ betreft daarom een ruimer doel, te weten ‘maatschappelijke steun en/of betrokkenheid bij internationale samenwerking’. Zij sluit aan bij andere door de overheid ontwikkelde noties van burgerschap, die vooral aangelegenheden in Nederland betreffen. In 2013 zijn deze noties verder uitgewerkt in de beleidsnotitie *De Doe Democratie* (zie hieronder).¹⁴

3.2 Rol van de overheid bij bevordering van actief (wereld)burgerschap

| 33 |

De overheid hecht aan bevordering van het besef bij de Nederlandse bevolking dat burgerschap over de grenzen heen reikt – het heeft een mondiale dimensie. Veel aangelegenheden die raken aan het nationale belang en daardoor aan dat van de Nederlandse burger, hebben een internationale dimensie. Te denken valt aan economische groei in de wereld, toename van welvaart en welzijn inclusief de verdeling daarvan tussen en binnen landen, vraagstukken van vrede en veiligheid, bevordering van mensenrechten, de aanpak van klimaatverandering en duurzaamheidsvraagstukken.

Internationale- en ontwikkelingssamenwerking zijn gegrond in principes van rechtvaardigheid, solidariteit en welbegrepen eigenbelang. Nationaal en mondiaal burgerschap zijn met elkaar verbonden. Ook individuele keuzes van Nederlandse burgers zijn van invloed of kunnen dat zijn op mondiale kwesties. Het besef bij de Nederlandse burger dat burgerschap over de landsgrenzen heen gaat, is geen vanzelfsprekendheid, en heeft geen prominente plaats op de agenda van de gemiddelde Nederlandse burger, aldus de beleidsnota. De burger dient voldoende inzicht en kennis van internationale kwesties te hebben wil deze op een volwaardige wijze in staat zijn om invulling te geven aan de internationale dimensie van burgerschap. Een dergelijk inzicht is niet groot bij het brede

¹³ Minister voor Ontwikkelingssamenwerking, *Investeren in mondiaal burgerschap*, TK 31 250, nr. 58, 11 mei 2009.

¹⁴ Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *De Doe Democratie*, brief van 9 juli 2013 met kenmerk 2013-0000395433.

publiek. Ook kan de 'gemiddelde burger' de noodzakelijke kennis niet eenvoudig verwerven doordat deze versnipperd en daarmee weinig toegankelijk is.

De overheid acht het als haar zaak om voorwaardenscheppend en katalyserend te investeren in de verwerving, verrijking, ontsluiting en het actief aan de maatschappij ter beschikking stellen van deze kennis. Zoals aangegeven in de beleidsbrief, streeft de overheid naar het bevorderen van i) een groter publiek bewustzijn van armoede en ontwikkeling in de wereld en het Nederlandse belang actief bij te dragen aan ontwikkeling en economische groei; ii) een geïnformeerd publiek debat over deze en aanverwante onderwerpen en het Nederlandse ontwikkelingsbeleid; iii) zichtbare en actieve betrokkenheid van burgers bij internationale samenwerking, en; iv) het scheppen van mogelijkheden voor burgers om op tal van terreinen weloverwogen keuzes te maken.

De overheid dicht zich wat betreft het realiseren van deze vier doelstellingen geen exclusieve of uitvoerende positie toe; dit wordt overgelaten aan de Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO) en een aparte Subsidiefaciliteit voor Burgerschap en Ontwikkelingssamenwerking (SBOS).

| 34 |

Voortbouwend op een lange traditie in het bevorderen van draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking onder de Nederlandse bevolking krijgt de Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO) de opdracht om als kennis- en adviescentrum een actieve bijdrage te leveren aan betere toegankelijkheid van kennis en ervaringen met burgerschap in relatie tot internationale samenwerking. De Subsidiefaciliteit voor Burgerschap en Ontwikkelingssamenwerking (SBOS) krijgt de taak te voorzien in de financiering van maatschappelijke organisaties die projecten en programma's uitvoeren ter bevordering van meningsvorming over, bewustwording van en actieve betrokkenheid bij internationale samenwerking.¹⁵

Het uiteindelijke doel van de activiteiten van NCDO en van door SBOS gefinancierde maatschappelijke organisaties is een bijdrage te leveren aan een verandering van gedrag in de Nederlandse samenleving. Deze gedragsverandering kan uiteenlopen van concrete steun in de vorm van giften en het zich actief inzetten als vrijwilliger, of gedrag als producent, consument of burger, tot het ondernemen van activiteiten die erop gericht zijn om het denken, doen en laten van anderen te beïnvloeden. Van NCDO en SBOS wordt niet verwacht dat zij zelf activiteiten ondernemen die zich direct richten op het via lobby of advocacy beïnvloeden van het internationale beleid van de Nederlandse regering dan wel door het uitspreken van steun voor het beleid in de schoenen van de beleidsmaker gaan staan.

¹⁵ Dit subsidieprogramma van het ministerie van Buitenlandse Zaken richt zich op het vergroten van mondiaal burgerschap in de Nederlandse samenleving. Hiertoe kunnen Nederlandse organisaties subsidie aanvragen voor projecten en programma's die gericht zijn op de bevordering van meningsvorming over, bewustwording van en actieve betrokkenheid bij internationale samenwerking. Medio 2011 schortte de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken de openstelling van nieuwe rondes voor SBOS-aanvragers op. IOB onderneemt in 2015 een evaluatie van SBOS.

Recentelijk is de visie van de regering op het gebied van het bevorderen van actieve maatschappelijke betrokkenheid en burgerschap nieuw leven ingeblazen door de eerder gememoreerde beleidsnota *De Doe Democratie*. De belangrijkste elementen uit deze beleidsnota zijn verwoord in box 3.1 omdat zij ook implicaties hebben voor het lopende beleid betreffende de bevordering van wereldburgerschap.

Box 3.1 *De actuele notie van burgerschap in relatie tot mondiaal burgerschap*

De door het kabinet Rutte II opgestelde nota *De Doe Democratie – Kabinetsnota ter stimulering van een vitale samenleving* werd op 9 juli 2013 door de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aangeboden aan de Tweede Kamer. De nota is een reactie op en incorporeert bevindingen en adviezen uit meerdere rapporten die in 2012 en 2013 verschenen over de rol van de overheid ten aanzien van maatschappelijk initiatieven en de daarbij betrokken burgers.¹⁶ Al deze studies wijzen op veranderingen in de samenleving en in de wijze waarop samenleving, overheid en bestuur samenwerken aan maatschappelijke vraagstukken. Met de nota *De Doe Democratie* wil het Kabinet ruimte en vertrouwen bieden aan maatschappelijke initiatieven en actief bijdragen aan de transitie naar een ‘doe-democratie’ – ook wel de participatiemaatschappij genoemd.

Ter inspiratie voor overheden en maatschappelijke instellingen presenteert de nota een scala van praktijkvoorbeelden van door maatschappelijke organisaties en (groepen) burgers opgezette en uitgevoerde activiteiten. De meeste hebben te maken met initiatieven op lokaal niveau en richten zich op zorg voor mensen in Nederland. Ook wordt echter een aantal initiatieven genoemd met betrekking tot mondiale thema's als duurzaamheid, voedselzekerheid en voedseldeling, en sociaal ondernemen.

Van belang als denkraam voor de verdere ontwikkeling van het beleidsterrein burgerschap en internationale ontwikkeling, ofwel mondiaal burgerschap, dient het volgende:

- Er is sprake van toegenomen mondigheid van burgers en organiserend vermogen in de samenleving (hierbij spelen ICT en sociale media een belangrijke rol). Burgers kunnen en willen meer dan voorheen in een netwerksamenleving en dit vraagt om een nieuwe rolverdeling tussen overheid en samenleving.
- Er is sprake van een (verder) terugtrekkende overheid. De verzorgingsstaat loopt tegen budgettaire en stuurbaarheidsgrenzen aan. De compacte overheid kan (en wil) minder zelf doen dan voorheen. Een en ander vraagt om een nieuwe taakverdeling tussen overheid en samenleving.

¹⁶ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Vertrouwen in Burgers*, 2012; Sociaal Cultureel Planbureau, *Een Beroep op de Burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid*, 2012; Raad voor het Openbaar Bestuur, *Loslaten in Vertrouwen*, 2012; Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, *Terugtrekken is vooruitzien; maatschappelijke veerkracht in het publiek domein*, 2013.

- Gebrek aan (sociale) samenhang in de zich verder fragmenterende samenleving leidt tot de behoefte om het vertrouwen tussen burgers en de overheid te vergroten. Overheid en samenleving dienen meer saamhorigheid en gezamenlijkheid te creëren.
- De aangetoonde kracht van burgers om eigen initiatieven te ontplooien leidt tot nadere reflectie over de rol die de overheid daarbij zou kunnen of moeten spelen. *De Doe Democratie* stelt uitdrukkelijk dat de overheid haar rol zal moeten omvormen van 'zorgen voor' naar 'zorgen dat'. Hierbij gaat het om het scheppen van voorwaarden voor nieuwe initiatieven en het stimuleren van bestaande initiatieven.

Goed beschouwd komt deze actuele notie van de rol van de overheid bij het stimuleren van burgerschap sterk overeen met wat werd gesteld in *Investeren in mondiaal burgerschap*. Mondiaal burgerschap is een *zaak* van de overheid, maar niet noodzakelijkerwijs een *taak* van de overheid. Intermediaire organisaties kunnen of moeten deze taak op zich nemen. Zij zijn goed gepositioneerd om de burger de handvatten voor eigen handelen te bieden door middel van het aanreiken van kennis en advies. Het is dan wel van belang dat intermediaire organisaties hiertoe door de overheid in de gelegenheid gesteld worden en dat waar relevant de vereiste middelen geleverd worden.

3.3 Omvorming van NCDO tot kennis- en adviescentrum: naar een nieuw mandaat

De Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO) bestaat ruim 40 jaar. Tegen de achtergrond van dekolonisatie en ongelijkheid in de wereld, riep de VN in 1960 alle rijke landen op om voorlichting te geven over de situatie in ontwikkelingslanden. Nederland gaf hier gehoor aan en richtte in 1970 de Nationale Commissie voor Ontwikkelingsstrategie op die in 1995 fuseerde met het Platform Duurzame Ontwikkeling tot NCDO. NCDO kreeg de opdracht 'het draagvlak voor internationale samenwerking te vergroten, en om meer bekendheid te geven aan de millenniumdoelen'. Daartoe ondernam NCDO eigen campagnes en projecten, gaf tijdschriften uit en startte onderzoek op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Daarnaast functioneerde NCDO in belangrijke mate als subsidie- en adviesverlener voor andere ontwikkelingsorganisaties in Nederland.

Als uitvloeisel van het in *Investeren in mondiaal burgerschap* geformuleerde beleid besluit de minister van Buitenlandse Zaken in juni 2010 tot vaststelling van algemene beleidsregels (het mandaat voor NCDO) en de omvang voor de aan NCDO te verlenen subsidie. Dit komt erop neer dat de missie en het takenpakket van NCDO moeten veranderen. De organisatie vervult niet langer een subsidieverlenende functie voor andere ontwikkelingsorganisaties in Nederland. NCDO moet zich omvormen tot een organisatie die functioneert als

‘kennismakelaar, adviseur en strategische aanjager’. NCDO ‘nieuwe stijl’ bestrijkt de volgende werkterreinen:

- Het vergaren en verspreiden van kennis over activiteiten en initiatieven die relevant zijn voor het maatschappelijk draagvlak voor internationale samenwerking;
- De vermaatschappelijking en bevordering van het debat over internationale samenwerking;
- Het leveren van een bijdrage aan de bevordering van mondiaal burgerschap onder jeugd en jongeren; en
- Het vergaren en verspreiden van kennis over interventies gericht op mondiaal burgerschap, waaronder de aanpak van effectonderzoek en evaluatie van dergelijke interventies.

De inhoud van deze werkterreinen wordt toegelicht in sectie 3.4.1.

Het ministerie stelt dat de transformatie van NCDO tot een kennis- en adviescentrum voor Burgerschap en Ontwikkelingssamenwerking herprofilering, herstructurering, reorganisatie én een andere manier van werken vereisen. NCDO wordt uitgenodigd om op basis van het subsidiebeleidskader een beleidsplan voor de periode 2011-2014 bij het ministerie in te dienen. Dit strategisch-inhoudelijke plan vormt de formele subsidieaanvraag.

| 37 |

NCDO dient in oktober 2010 het plan in. Na een inhoudelijke beoordeling stuurt het ministerie in december een brief aan NCDO met de mededeling dat het plan vooralsnog niet wordt goedgekeurd. Het plan vormt naar de mening van het ministerie in principe een goede basis voor de komende werkzaamheden van NCDO, maar het dient te worden uitgewerkt en aangescherpt. Tevens wordt NCDO meegedeeld dat het in de Staatscourant voor de periode 2011-2014 vermelde maximale subsidieplafond (EUR 44 miljoen) wordt verlaagd tot EUR 38,5 miljoen als gevolg van de bezuiniging in de begroting van ontwikkelingssamenwerking.¹⁷

In de brief van december 2010 omschrijft het ministerie NCDO als ‘*kennisdeelcentrum dicht bij de burger*’ dat zich richt op ‘ontsluiting van (toepasbare) kennis en vooral om advisering – op basis van die kennis – hoe de internationale dimensie van burgerschap in de praktijk vorm te geven’. NCDO wordt er uitdrukkelijk op gewezen dat de organisatie als nieuw kenniscentrum géén OS-onderzoeksinstelling is. Ook moet NCDO scherp oog houden op de begrenzing van de eigen activiteiten en die van andere actoren (waaronder het in 2010 door

¹⁷ Brief ministerie van Buitenlandse Zaken met kenmerk AMAD-OS-022/10, 13 december 2010. De aanscherpingen betreffen verdere operationalisering van de nieuwe identiteit en de positionering van NCDO, de relatie tussen de geplande activiteiten, de daaraan gerelateerde begroting en de verwachte resultaten; de evalueerbaarheid van de verwachte resultaten moet worden uitgewerkt in evaluatie-indicatoren. De brief geeft verder aan dat indien de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken meent dat door een specifieke invulling van het activiteitenplan, of door gewijzigde omstandigheden, de financiering van een activiteit in strijd is met het buitenlandbeleid van de Nederlandse regering, de staatssecretaris het initiatief zal nemen tot overleg met de subsidieontvanger. De staatssecretaris kan op basis van dit overleg ter zake van de uitvoering van het activiteitenplan schriftelijk nadere aanwijzingen geven. De subsidie wordt in halfjaarlijkse termijnen betaalbaar gesteld.

het ministerie ingestelde SBOS). Het ministerie vertrouwt erop dat NCDO de verzochte aanscherping op redelijke termijn kan realiseren en wenst over de voortgang daarvan te worden geïnformeerd. Omdat het niet reëel is het uitgewerkte plan voor het einde van dat jaar dan wel vroeg in 2011 te verwachten, stelt het ministerie NCDO voor om 2011 als 'overgangsjaar' te beschouwen. Overigens was NCDO daar ook zelf van uitgegaan. Het ministerie deelt NCDO mee dat de subsidieaanvraag in principe wordt gehonoreerd onder de voorwaarde dat NCDO vóór mei 2011 een aangepast strategisch plan ter beoordeling voorlegt aan het ministerie.¹⁸

In april 2011 zendt NCDO het aangepaste beleidsplan 2011-2014 aan het ministerie. Na dit wederom te hebben beoordeeld, concludeert het ministerie dat het aangepaste plan 'een adequate basis vormt voor de "NCDO-nieuwe stijl" om de rol van centrum voor burgerschap en internationale samenwerking concreet in te vullen'.¹⁹ NCDO heeft naar de mening van het ministerie de in de subsidieovereenkomst geformuleerde taakstelling goed uitgewerkt.

Het ministerie oordeelt positief over de conceptualisering van de internationale dimensie van 'burgerschap' en de wijze waarop NCDO haar taak concretiseert in activiteiten die samengebond zijn in vier werkdomeinen. Het werkkterrein van NCDO is breed en divers. Daarom merkt het ministerie op dat 'realisme van groot belang blijft' ten aanzien van de doelen van de organisatie. Deze zijn door middel van interventielogica's adequaat vertaald in activiteiten en te boeken resultaten.²⁰ NCDO wordt op het hart gedrukt om daadwerkelijk een nieuwe organisatie 'neer te zetten'. Met de nieuwe missie moet de organisatie zich concentreren op kerntaken en op vraaggerichte dienstverlening aan (groepen van) burgers, aan de OS-sector én breed daarbuiten, en ook aan de overheid. Cruciaal daarbij zijn constructieve en gerichte samenwerking en aansluiting op wat er al gebeurt (geen duplicatie, wel het benutten van niches). De soms in het plan naar voren komende 'belangrijke' rol die de nieuwe NCDO voor zichzelf ziet is een goede ambitie, maar nog geen gegeven.²¹ Het ministerie waarschuwt NCDO voor het werken met 'geijkte' partners en het continueren van door de voormalige NCDO gehanteerde instrumenten. Dé uitdaging is om burgerschap in relatie tot OS/IS handen en voeten te geven en te operationaliseren; 'actief burgerschap' kan niet worden beschouwd als een neologisme voor 'draagvlakversterking'. Het is van belang de internationale dimensie van burgerschap te ontwikkelen zonder daar een waardeoordeel aan te hechten. Groepen burgers en intermediaire organisaties (inclusief de media) dienen te worden ondersteund en geadviseerd ten behoeve van 'de articulatie van opvattingen over OS/IS en globalisering'. Centraal staat het boeken van effect. Hiertoe dienen dialoog en gesprekken met beoogde doelgroepen gepaard te gaan

¹⁸ Idem, p. 1. De beschikking (kenmerk BZ/DSO-65/10) met de subsidievoorwaarden gaat naar NCDO toe op 15 december 2010.

¹⁹ Brief ministerie van Buitenlandse Zaken met kenmerk DSO/MO-245/11, 20 juni 2011.

²⁰ IOB plaatste in een interne notitie enkele kanttekeningen bij de uitgewerkte interventielogica's. Dit leidde tot de suggestie in de bijlage bij de aan NCDO gezonden goedkeuringsbrief om een en ander verder uit te werken.

²¹ Brief ministerie van Buitenlandse Zaken met kenmerk DSO/MO-245/11, 20 juni 2011, p. 2.

met handreikingen voor handeling en actie. Kortom, de boodschap is ‘schoenmaker, blijf bij je nieuw verworven leest’.

Tot slot wijst de brief er op dat de subsidie wordt verleend onder het voorbehoud dat het ministerie voldoende middelen beschikbaar zal kunnen stellen. De brief bevat een bijlage met aandachtspunten die nadere aandacht verdienen bij de uitvoering van het beleidsplan. Dit is onder meer het ontwikkelen van goede monitoring en evaluatie met behulp waarvan NCDO gegevens moet verzamelen waarmee de organisatie verantwoord kan bijsturen en gedegen voortgangsrapportages voor het ministerie kan opstellen. Het is opmerkelijk dat diezelfde bijlage vermeldt dat het kunnen meten van de *impact* van NCDO op mondiaal burgerschap in Nederland ‘illusoir’ is. Dit omdat het schaalverschil tussen de NCDO-activiteiten en nationale trends op het gebied van mondiaal burgerschap te groot is om te kunnen verwachten dat de maatschappelijke effecten van die activiteiten traceerbaar zijn op nationale schaal.

Met het accepteren van de definitieve voorwaarden waaronder de subsidie wordt verleend, verplicht NCDO zich tot het nauwgezet uitvoeren van het strategisch beleidsplan voor de periode 2011-2014. De organisatie dient jaarlijks inhoudelijke en financiële voortgangsrapportages en plannen (inclusief begrotingen) te overleggen aan het ministerie van Buitenlandse Zaken ter goedkeuring.

3.4 Missie en werkwijze van NCDO

De door het ministerie van Buitenlandse Zaken geïnitieerde verandering in de missie van NCDO kwam niet uit de lucht vallen. Zij hing eveneens samen met groeiend inzicht bij NCDO en Nederlandse maatschappelijke organisaties en wetenschappelijke instellingen in de sterk veranderende mondiale problematiek en vooral de verschuiving in het denken van ‘draagvlak’ naar ‘mondiaal burgerschap’. Een en ander heeft NCDO gedocumenteerd in een analytische publicatie van ervaringen met de zogeheten Context Masterclass, een samenwerkingsprogramma van NCDO, de organisatie Context International Cooperation en het Centre for International Development Issues Nijmegen.²² Kort samengevat: de belangrijke ontwikkeling in het denken in Nederland over internationale samenwerking luidt ‘van armoedebestrijding naar mondiale verbondenheid en van draagvlak naar participatie’.²³

Dit betekende voor NCDO dat de focus van haar werk niet als voorheen op draagvlakversterking voor ontwikkelingssamenwerking zou moeten liggen, maar op het engagement (de betrokkenheid) van burgers bij mondiale problemen en internationale samenwerking in de meest brede zin van het woord. NCDO wil daaraan een bijdrage leveren en een unieke positie in Nederland vervullen door ‘een katalysator te zijn en synergie tot

²² Hesselms, Y., Van Schijndel, P., Kinsbergen, S. & Hart, M., *Van draagvlak naar mondiaal burgerschap – een bronnenanalyse van zeven jaar Context Masterclass*, NCDO, 2011, p. 7.

²³ Dit is ook een belangrijk gegeven in Carabain, C. et al., *Mondiaal burgerschap – van draagvlak naar participatie*, 2012, p. 7.

stand te brengen tussen thema's ('armoede', 'groen', 'rechten', 'belangen'), sectoren (nationale en lokale overheden, wetenschap en onderwijs, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven) en spelers (jonge professionals, partners in ontwikkelingslanden) ... NCDO brengt internationale samenwerking naar de (online) leefomgeving van burgers en slaat daarbij een brug tussen het gesprek onder professionals en experts en het gesprek op straat en aan de borreltafel'.²⁴

Een van de eerste dingen die NCDO ondernam was het op basis van een grondige literatuuranalyse definiëren van het concept mondiaal burgerschap: 'De mondiale dimensie van burgerschap uit zich in gedrag dat recht doet aan de principes van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld, de gelijkwaardigheid van mensen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken'.²⁵

Het besef van wederzijdse afhankelijkheid en gedeelde verantwoordelijkheid suggereert (vereist) een bepaalde mate van kennis van de wereld en van mondiale vraagstukken. De overtuiging dat alle mensen gelijkwaardig zijn veronderstelt (vereist) een bepaalde houding. Er wordt een positieve relatie verondersteld tussen de in de omschrijving van mondiaal burgerschap genoemde principes: mensen met een groter besef van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld, met een overtuiging van menselijke gelijkwaardigheid en met bereidheid tot het nemen van (mede)verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken vertonen *naar verwachting* vaker het gedrag van een mondiaal burger. NCDO wijst er echter uitdrukkelijk op dat het onderschrijven van deze principes geen noodzakelijke en voldoende *voorwaarde* vormt voor dergelijk gedrag.²⁶ De *veronderstelling* is dat de goed geïnformeerde burger in diverse hoedanigheden (als kiezer, werknemer, consument, investeerder, wetenschapper, etc.) keuzes *kan* maken om al dan niet een bijdrage te leveren aan een duurzame mondiale samenleving. Deze bijdrage kan *direct* zijn via bijvoorbeeld het consumptiegedrag of het steunen van goede doelen, stemgedrag, het ondersteunen van nationale of internationale acties (projecten/programma's) en *indirect* bijvoorbeeld door deelname aan het debat over de rol van Nederland (overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en particuliere initiatieven) bij internationale samenwerking.²⁷

²⁴ NCDO, *Strategisch beleidsplan – Subsidieaanvraag NCDO 2011-2014*, 18 oktober 2010, pp. 5-6.

²⁵ Carabain, C., Van Gent, M. & Boonstoppel, E., 2012, p. 28.

²⁶ Idem, p. 30.

²⁷ NCDO hanteert de volgende definitie van internationale samenwerking: 'Internationale samenwerking is grensoverschrijdende samenwerking tussen overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en particulieren gericht op mondiale ontwikkeling. Het gaat daarbij om het bevorderen van duurzame economische ontwikkeling, wereldgezondheid, armoedebestrijding, mensenrechten en het verbeteren van leefomstandigheden in arme landen, maar ook om het behouden en bevorderen van mondiale publieke goederen die ontwikkelingsrelevant zijn, zoals klimaat, ecosystemen en biodiversiteit, voedsel- en energiezekerheid, veiligheid en gelijkheid evenals om het mondiaal algemeen belang. Kennis over internationale samenwerking omvat kennis over de architectuur voor internationale samenwerking, de actoren die hierin een rol spelen, de kwesties die aan de orde zijn en het budget dat ervoor beschikbaar is.' NCDO, *Strategisch beleidsplan – Subsidieaanvraag NCDO 2011-2014*, 18 oktober 2010, p. 9.

Als ‘eerstelijns’ kennis- en adviescentrum beoogt NCDO een bijdrage te leveren aan het vergroten van kennis en inzicht onder de Nederlanders in internationale samenwerking de rol van Nederland en de Nederlandse burger daarbij.²⁸ NCDO vergaart, vanuit een neutrale positie, kennis en informatie en maakt deze toegankelijk voor de Nederlandse bevolking en specifieke doelgroepen daarbinnen. Belangrijke uitgangspunten daarbij zijn:

i) vraaggerichtheid (aansluiten bij de behoeften in de Nederlandse samenleving, maar ook ervoor zorgdragen dat activiteiten in Nederland aansluiten bij behoeften en prioriteiten in ontwikkelingslanden²⁹); ii) samenwerking (verbindingen leggen tussen de verschillende maatschappelijke organisaties en het bouwen van netwerken); iii) participatie (stimuleren van een actieve bijdrage van burgers en maatschappelijke organisaties aan het debat over internationale samenwerking); iv) openheid/neutraliteit (faciliteren van debat waarin verschillende standpunten geuit en gehoord kunnen worden); v) complementariteit (met andere organisaties afstemmen wie wat doet); en vi) uitgaan van feiten en niet van veronderstellingen.³⁰

3.4.1 Werkterreinen

Zoals eerder aangegeven, werkt NCDO op vier terreinen (domeinen) met daarbij onderscheiden doelgroepen (tabel 3.1).³¹

Tabel 3.1 Overzicht van de werkterreinen (domeinen)	
1) Kennis over mondiaal burgerschap	
Gericht op de gemeenschap in Nederland die zich op professionele wijze bezig houdt met mondiale thema's met als doelgroepen beleidsmakers, politici en wetenschappers.	
<i>Resultaat:</i> Professionals gebruiken kennis over mondiaal burgerschap, interventies en interventiemethoden ten behoeve van de versterking van mondiaal burgerschap.	
<i>Resultaat:</i> Een levendige en geïnformeerde <i>community of practice</i> van professionals met betrekking tot kennis over burgerschap in relatie tot mondiale vraagstukken.	
2) Vermaatschappelijking van het debat over internationale samenwerking	
Gericht op een brede maatschappelijke discussie over internationale samenwerking, met als doelgroepen de geïnteresseerde en latent geïnteresseerde burger.	
<i>Resultaat:</i> Deelnemers aan het debat zorgen voor een verbreding van het debat over mondiale vraagstukken in Nederland: er is sprake van een levendig debat dat op verschillende publieksniveaus gevoerd wordt.	

²⁸ Idem, p. 9.

²⁹ Deze behoeften worden niet nader omschreven; in de praktijk gaat het om het verlenen van een plaats voor de ‘stem uit het Zuiden’ via deelname van in Nederland woonachtige personen uit ontwikkelingslanden aan activiteiten van NCDO.

³⁰ NCDO, *Strategisch beleidsplan – Subsidieaanvraag NCDO 2011-2014*, 18 oktober 2010, Amsterdam, pp. 8-10.

³¹ De indeling verschilt enigszins van die in het Strategisch beleidsplan van 2010 en vloeide voort uit de suggestie van het ministerie van Buitenlandse Zaken aan NCDO om de formulering van *outcomes* en de daarbij te hanteren indicatoren aan te passen. De aangepaste *outcomes* en indicatoren werden in 2012 geaccepteerd door het ministerie. Zij vormen de basis voor monitoring, evaluatie en rapportage van NCDO.

Resultaat: Deelnemers aan het debat zorgen voor een verdieping van het debat over mondiale vraagstukken in Nederland: het debat behandelt relevante thema's en maakt gebruik van betrouwbare bronnen.
3) Mondiaal burgerschap onder jeugd en jongeren
Gericht op jongeren in primair- en voortgezet onderwijs en op jongeren 'in hun vrije tijd' met als doelgroepen docenten, schoolleiding, leerlingen, vakverenigingen, koepels, beleidsmakers en politici.
Resultaat: Docenten en scholen geven wereldburgerschap³² een vaste plaats in hun les- en schoolplannen.
Resultaat: Intermediaire organisaties en individuele jongeren hebben kennis over en geven mondiaal burgerschap een plaats binnen hun jeugd- en jongerenactiviteiten ter versterking van de betrokkenheid.
4) Interventies gericht op mondiaal burgerschap
Gericht op het ontsluiten van kennis voor het verbeteren van interventiemethoden en de evalueerbaarheid van draagvlakactiviteiten gericht op de gemeenschap in Nederland die zich op professionele wijze bezighoudt met mondiale thema's. Doelgroepen: beleidsmakers, politici en wetenschappers met speciale focus op draagvlakorganisaties, stage- en uitwisselingsorganisaties en particuliere initiatieven en bedrijven.
Resultaat: Professionals en actieve burgers hebben kennis en vaardigheden m.b.t. het ontwikkelen van interventies gericht op mondiaal burgerschap en het bepalen van de effectiviteit daarvan.
Resultaat: Levendige <i>community(s) of practice</i> van professionals en vrijwilligers die initiatieven nemen om mondiaal burgerschap te versterken in de maatschappij (burgerinitiatieven, bedrijfsleven, beleid en politiek).

Het werk van NCDO en de verantwoording daarover berust op een interventielogica die deel uit maakt van het aangepaste Strategisch beleidsplan NCDO 2011-2014.³³ Voor details over de interventielogica per beleidsdomein (*inputs*, *outputs* en *outcomes* en de daarbij te hanteren indicatoren) zie de *Terms of Reference* van de evaluatie (bijlage 2).

Om resultaat te bereiken zet NCDO in op drie groepen activiteiten.

- **Kennisverzameling en onderzoek.** Dit betreft het op basis van beschikbare informatie en via eigen onderzoek in kaart brengen van het debat over internationale samenwerking en de stand van zaken over kennis en houding van de Nederlandse bevolking betreffende mondiale aangelegenheden. Ook gaat het om evaluatief onderzoek naar de effectiviteit van activiteiten op het gebied van mondiaal burgerschap. Voorbeelden zijn: verdiepende publicaties over mondiale kwesties waaronder de Globaliseringsreeks en *fact sheets* met wisselende thema's; opinieonderzoek over de mening en houding van de 'Nederlandse burger' betreffende mondiale kwesties; evaluatieonderzoek naar interventies op het gebied van mondiaal burgerschap.

³² Wereldburgerschap is de meest gangbare formulering voor mondiaal burgerschap in het onderwijs.

³³ IOB wees indertijd de Directie Sociale Ontwikkeling en NCDO op de beperkte evalueerbaarheid van de interventielogica en pleitte voor aanscherping van de definiëring van de *outcomes* en de daarbij te hanteren indicatoren. Dit geschiedde in de periode 2011-2012.

- **Capaciteitsversterking** van intermediaire organisaties, waaronder docenten, jongerenorganisaties, ondernemers, particuliere initiatieven door cursussen, leertrajecten en het geven van advies bij het opzetten van activiteiten gericht op mondiaal burgerschap. Voorbeelden zijn: 'Ondernemerschap Zonder Grenzen', bedrijfscompetities, bedrijfsportals; verankeren van mondiaal burgerschap in het onderwijs; trainingen op het gebied van planning, monitoring en evaluatie.
- **Kennis- en informatieoverdracht.** Het informeren van burgers via websites, tijdschriften, bijeenkomsten/debatten en nieuwe media. Voorbeelden zijn: het tijdschrift OneWorld en bijbehorende website en discussieplatform; het tijdschrift Samsam en lesmethoden gericht op het basisonderwijs; debatten en lezingen met wisselende thema's voor diverse doelgroepen; projecten gericht op jeugd en jongeren met thema's als de mondiale voedsel- en klimaat/milieu problematiek, productie in en handel met ontwikkelingslanden.

Tabel 3.2 biedt inzicht in wat binnen de activiteitgroepen wordt ondernomen en de aard van de interventies. Dit is een breed scala van zeer diverse activiteiten. NCDO combineert meerdere rollen: kennismakelaar: het identificeren, verwerken en ter beschikking stellen van informatie; adviseur: informeren en inhoudelijk ondersteunen van particulieren en organisaties; en aanjager: het faciliteren en stimuleren van gedachte- en meningsvorming. De organisatie is zich bewust van verschillen in kennis en informatieverwerking tussen de te bereiken individuen, doelgroepen en organisaties. De werkwijze en strategie zijn daarop ook ingericht: interactieve communicatie (niet 'zendergericht'), inzet van sociale media, en het combineren van kennisproducten met het laten deelnemen van doelgroepen en individuen aan online activiteiten. Dit laatste ter bevordering van de onderlinge communicatie en kruisbestuiving tussen deelnemers.

| 43 |

NCDO beoogt bij haar activiteiten rekening te houden met en in te spelen op belangrijke, urgente of actuele thema's in Nederland en in de wereld. Zo werd in 2011 onder meer veel aandacht gegeven aan voedselzekerheid en 'groene economie'. Het eerste thema is verweven met Millenniumdoel 1 en staat nationaal en internationaal hoog op de agenda.³⁴ Het tweede thema is verbonden met de 'Rio+20 conferentie' in 2012.

³⁴ NCDO, *Jaarverslag 2011, 2012*, p. 5.

Tabel 3.2 Indeling en specificatie van type activiteiten

Type activiteit	Specificatie	Soort activiteiten
Kennisverzameling en onderzoek	• Systematisch verzamelen van informatie en kennis. • Waar nodig uitzetten van aanvullend onderzoek om kennislacunes op te vullen. • Onderhouden van netwerken met het oog op kennisverzameling en onderzoek.	• Verzamelen, analyseren en voor diverse doelgroepen toegankelijk maken van relevante en actuele kennis over internationale samenwerking. • Verrichten van publieksonderzoeken en onderzoeken naar de determinanten van de houding van Nederlanders op het terrein van IS. • In kaart brengen van het debat over internationale samenwerking en de actoren die het debat en burgerschap op het terrein van ontwikkelingssamenwerking proberen te beïnvloeden. • Onderzoek naar de effectiviteit van interventies op het terrein van de mondiale dimensie van burgerschap. • Onderhouden van (internationale) netwerken voor mondiaal burgerschap en onderzoeksnetwerken.
Capaciteitsversterking	• Versterken van de capaciteit van klantgroepen door het organiseren van trainingen, bijeenkomsten, cursussen en via doorverwijzing naar andere partijen. • Adviseren van derden op grond van kennis en expertise. • Onderhouden van netwerken en het tot stand brengen van verbindingen met het oog op capaciteitsversterking.	• Geven van opleidingen, trainingen en masterclasses voor de verschillende klantgroepen over uiteenlopende thema's. Kennisoverdracht ten behoeve van: - o De 'sector' in het algemeen; - o Het particulier initiatief in het bijzonder; - o De vraag hoe betrokkenheid gecreëerd en gemeten kan worden. • Adviseren van actieve burgers en organisaties bij het opzetten van activiteiten die bijdragen aan de mondiale dimensie van burgerschap in Nederland.

Type activiteit	Specificatie	Soort activiteiten
Kennis- en informatie-overdracht	• Ontsluiten van kennis door het organiseren van bijeenkomsten en het ontwikkelen van kennisproducten. • Ontsluiten van kennis door het uitgeven van tijdschriften (print en online). • Onderhouden van netwerken en het tot stand brengen van verbindingen met het oog op kennisverspreiding.	• Informeren van de Nederlandse burger over ontwikkelingen en trends binnen het veld van internationale samenwerking. • Vermaatschappelijking van het debat en de verbreding en verdieping van het (kennis)niveau van het debat. • Onderhouden van netwerken die ingezet kunnen worden om de publieke opinie te informeren.

Bron: NCDO Strategisch beleidsplan 2011-2014.

NCDO ontwikkelde en preciseerde haar programmering voortdurend onder meer door gebruik te maken van zich voordoende mogelijkheden om het werkterrein uit te breiden en nieuwe doelgroepen te bedienen. Gaandeweg ontstaat een breed scala van activiteiten zoals bleek in het meerjarenplan 2013-2014.³⁵

3.4.2 Organisatiestructuur

| 45 |

Voor de uitvoering van haar nieuwe taak moest NCDO zich ontwikkelen van een organisatie ingericht op de uitvoering van eigen programma's en subsidiering van derden naar een organisatie die is ingericht op de kernactiviteiten onderzoek, capaciteitsversterking en kennisoverdracht. Zij diende zich te positioneren als een nieuw centrum voor mondiaal burgerschap en zich om te vormen van een aanbod- naar een vraaggerichte organisatie. Dit vergde een reorganisatie bestaande uit het afbouwen van de afdeling die de taak had het subsidiëren van maatschappelijke organisaties en de gelijktijdige opbouw van eenheden met nieuwe functies en andersoortige staf.

De ingrijpende reorganisatie kreeg zijn beslag in de loop van 2011. Van bijna alle medewerkers werd de functie opgeheven. Een aanzienlijk aantal medewerkers werd boventallig en moest afvloeien; andere medewerkers konden solliciteren naar een nieuwe functie. Na ontvangst van de definitieve subsidiebeschikking medio 2011, startte NCDO met het werven van nieuwe medewerkers.³⁶ De organisatie inventariseerde de scholingsbehoeften van het personeel en investeerde in het bevorderen van deskundigheid.

Per november 2011 veranderde ook de juridische structuur. De statuten maken een onderscheid tussen het besturen van en het toezichthouden op de organisatie. De Bestuurder (directeur) van NCDO kreeg de volledige verantwoordelijkheid en statutaire

³⁵ Dit plan vormde de aanleiding tot een intensief debat tussen het ministerie van Buitenlandse Zaken en NCDO over de invulling van het mandaat van NCDO, en werd niet tot uitvoering gebracht. Zie 3.6 Interactie tussen het ministerie van Buitenlandse Zaken en NCDO.

³⁶ In 2011 vloeiden 29 medewerkers af en werden 14 nieuwe medewerkers gecontracteerd. NCDO, *Jaarverslag 2011*, mei 2012.

bevoegdheden voor de organisatie. Een breed in de Nederlandse samenleving gewortelde Raad van Toezicht werd ingesteld met de taak toezicht te houden op het gevoerde beleid en richting te geven aan toekomstig beleid.³⁷ Een externe accountant ondersteunt de Bestuurder en de Raad van Toezicht bij de beoordeling van de financiële cijfers, de administratieve organisatie en de interne controle.

Tabel 3.3 Schematisch overzicht van clusters en inhoudelijke domeinen

Inhoudelijk domein	Cluster Kennis-verzameling en onderzoek	Cluster Capaciteits-versterking	Cluster Kennis en informatie-overdracht	Cluster OneWorld	Cluster Samsam
1. Kennis mondiaal burgerschap	xx				
2. Vermaatschappelijking van het debat	x	x	xx	xxx	
3. Jeugd en jongeren	x	xx	xx		xxx
4. Interventies gericht op mondiaal burgerschap: ontwikkeling interventiemethoden en evaluatieonderzoek	x	x	x		

Relatieve intensiteit van de inzet op activiteiten in het betreffende domein: x = gedeeltelijk, xx = belangrijk, xxx = uitsluitend.

NCDO werd omgevormd tot een matrixorganisatie, waarbij de staf is gegroepeerd in (werk) clusters, elk geleid door een clustermanager. Samen met de directeur en de adjunct-directeur vormen deze het Management Team. De clusterordening volgt de eerder genoemde kernactiviteiten: Kennisverzameling en onderzoek, Capaciteitsversterking, en Kennis en informatieoverdracht. De redacties van het tijdschrift OneWorld en van het tijdschrift Samsam vormen aparte clusters. Er is geen rigide werkverdeling tussen de clusters. Bepaalde clusters richten zich op meerdere domeinen; samenwerking en

³⁷ Samenstelling: Pieter van Geel (voorzitter), vicevoorzitter van het CDA Bestuur, voormalig staatssecretaris VROM en voormalig voorzitter Tweede Kamerfractie CDA; Dick Benschop, president-directeur Shell Nederland en voormalig staatssecretaris van Buitenlandse Zaken; Anna Chojnacka, directeur van de 1%Club (een mede via SBOS gefinancierde non-profitorganisatie, die een online platform gebruikt om personen in ontwikkelingslanden met ideeën te koppelen aan personen, geld en kennis elders in de wereld); Jan Hoekema, burgemeester van Wassenaar (voormalig D66 Tweede Kamerlid, oud-BZ-ambtenaar, onder meer voormalig directeur DCO (nu DSO)); Herman Mulder, zelfstandig adviseur op het gebied van duurzame ontwikkeling, voormalig vicepresident Group Risk Management van ABN/AMRO en lid van *World Connectors*; Valerie Sluijter, oud-BZ ambtenaar, onder meer oud-ambassadeur in Bosnië-Herzegovina en voormalig directeur DSI (nu DSO), en interim-directeur NCDO van 2009 tot medio 2010. Simone de Wit, directeur De Wit Bestuur en Management, associé Boer & Croon met ervaring in het onderwijs en in de culturele- en mediasector; Annelies Zoomers, hoogleraar Ontwikkelingsstudies, Universiteit Utrecht.

‘kruisbestuiving’ worden voorzien (zie tabel 3.3).³⁸ Ondersteunende dienstonderdelen zijn: Kwaliteit en Evaluatie, ICT (websitebeheer), Personeel en Organisatie, Marketing, Communicatie en Verkoop, en Financiële administratie.

Bij de reorganisatie werd niet gekozen voor het opzetten van één evaluatie-eenheid, maar voor een tweeledige evaluatiefunctie. Dit betreft de van de overige onderdelen van de organisatie losstaande Afdeling Evaluatie en Kwaliteit, waar één medewerker zich bezighoudt met kwaliteitsbewaking en inrichting van de rapportage van de beleidsuitvoering en de andere medewerker activiteit overstijgend evaluatieonderzoek onderneemt.³⁹ Daarnaast is sprake van ‘evaluatie in de lijn’ – elk cluster is verantwoordelijk voor het (laten) uitvoeren van effectonderzoek en evaluaties van de eigen activiteiten. Dit is doorgaans de verantwoordelijkheid van de voor de activiteit verantwoordelijke medewerker in samenwerking met de PM&E medewerker in elk cluster.⁴⁰ Zo nodig wordt steun verleend door de evaluatiemedewerker van de Afdeling Kwaliteit en Evaluatie.

Het managementmodel van NCDO

Deze evaluatie beoogde niet het uitvoeren van een operationele doorlichting van NCDO. Wel wordt kort stil gestaan bij de wijze waarop NCDO opereert.

NCDO hanteert het zogeheten INK managementmodel. Dit heeft ‘zachte’ elementen gericht op het functioneren van leiding en staf (inspireren, motiveren, waarderen en reflecteren) en ‘harde’ elementen gericht op de uitvoering van het beleid via effectieve en efficiënte bedrijfsprocessen (*plan – do – check – act*). Hiertoe bestaat een handboek met richtlijnen en procedures voor de administratieve organisatie en controle, en planning, monitoring en evaluatie van activiteiten (PM&E). Het handboek legt de planning en controle cyclus (P&C) vast met de bijbehorende verantwoordelijkheden van de directie, de managers van de werkeenheden (clusters) en de individuele medewerkers. Het systeem van PM&E/P&C dient zorg te dragen dat NCDO haar doelen bereikt binnen de gestelde beleids- en budgettaire kaders. Hierbij richt PM&E zich op de inhoud van beleid en de resultaten daarvan met als doel te kunnen leren en verantwoording af te leggen. P&C betreft vooral over de bedrijfsvoering. Eind 2012 werden de interne procedures voor de administratieve organisatie en interne controle aangescherpt. Met ingang van 2014 heeft NCDO de beleidscyclus aangepast. Deze richt zich meer dan voorheen op programmatisch werken.

| 47 |

³⁸ Ten tijde van de voorbereiding van de evaluatie werden de clusters herschikt; de evaluatie hanteert de oorspronkelijke indeling.

³⁹ Het cluster Kennisverzameling en onderzoek deed ook evaluatieonderzoek gericht op het verwerven van inzicht in de evaluateerbaarheid van mondiaal burgerschap activiteiten ondernomen door SBOS-organisaties.

⁴⁰ Elk thematisch cluster heeft een of meer medewerkers belast met de coördinatie van monitoring en evaluatie in het cluster.

De inrichting van planning, monitoring en evaluatie verandert niet wezenlijk van die in de periode 2011-2013.⁴¹

Van belang voor deze evaluatie is de wijze waarop planning, monitoring en evaluatie zijn georganiseerd (box 3.2); de beoordeling daarvan wordt gegeven in hoofdstuk 9.

Box 3.2 *Planning, monitoring en evaluatie*

NCDO werkt programmatisch en projectmatig. Programma's en projecten vormen de basis waarop gestuurd wordt. Monitoring en evaluatie, en planning en control stellen de organisatie in staat om doelen en resultaten te plannen en om de realisatie ervan te monitoren en te evalueren. NCDO hanteert een online management informatiesysteem ('Bizzscore') dat is ingericht voor monitoring en evaluatie van *inputs*, *outputs* en *outcomes*. Bizzscore wordt beheerd door de Afdeling Kwaliteit en Evaluatie. De *outputs* (de directe resultaten van een programma of project) leveren samen een bijdrage aan de *outcomes* (de uiteindelijk beoogde resultaten). Met behulp van Bizzscore en kwantitatief en kwalitatief effectonderzoek (*surveys* en evaluaties) wordt informatie verkregen ten aanzien van de doelbereiking op *outcome*-niveau. Hiertoe hanteert NCDO indicatoren. Van belang is dat de indicatoren eenduidig door de medewerkers worden geïnterpreteerd en systematisch worden gehanteerd.

Belangrijke monitoring en evaluatiemethoden van NCDO zijn:

- Monitoring van de media (aandacht voor NCDO en haar activiteiten);
- Online *surveys* onder gebruikers van de diensten die NCDO (al dan niet met partnerorganisaties) levert, zoals debatten, lezingen, evenementen, publicaties, het uitbrengen van *tools* en het geven van training en voorlichting. De *surveys* leveren kwantitatieve en kwalitatieve informatie verkregen via 'zelfrapportage' door de met deze activiteiten bereikte doelgroepen.
- Evaluaties van de activiteiten (verwerken van de via *surveys* verkregen informatie door middel van triangulering met gegevens verzameld door middel van kwalitatief onderzoek. Dit betreft veelal interviews met focusgroepen). Op basis van deze evaluaties worden ook meta-evaluaties opgesteld.

Ter bepaling van de stand van zaken bij een bepaald werkdomein werden in 2012 zogeheten 'startonderzoeken' uitgevoerd als referentiepunt voor onderzoek waarmee naderhand de effecten van de interventies konden worden bepaald. Een aantal 'vervolgonderzoeken' vond plaats in het derde kwartaal van 2013; andere volgen in 2014. De startonderzoeken bieden een 'momentopname' van in uitvoering

⁴¹ In 2014 is sprake van vier specifieke programma's OneWorld, Samsam, Onderzoek en Kennistoepassing. Verder zijn er drie organisatie-brede programma's: Water, Voedselzekerheid en Seksuele en Reproductieve Gezondheid en Rechten. Onder de programma's kunnen projecten worden uitgevoerd. De inrichting van planning, monitoring en evaluatie verandert niet, wel worden de richtlijnen voor het opstellen, indienen en goedkeuren van projecten aangescherpt. Deze maatregel vloeit mede voort uit door de Afdeling Evaluatie en Kwaliteit in 2013 geconstateerde tekortkomingen in projectmatig werken.

zijnde activiteiten en informatie over de effecten (op *output*- en *outcome*-niveau) bij de beoogde doelgroepen. Dit leidde tot verbijzondering van de *output*- en *outcome*-indicatoren en streefwaarden.

Verder verricht NCDO opinieonderzoek gericht op de kennis, mening en houding (gedrag) van een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking. De uitkomsten van dit onderzoek worden gebruikt ter vergelijking met de uitkomsten van de resultaten van monitoring en evaluatie met betrekking tot de door NCDO (en partners) ondernomen activiteiten.

Budgettaire en personele aspecten

Op basis van de door NCDO aangeleverde informatie is een overzicht gemaakt van het budgettaire belang en de personele inzet per cluster (zie tabel 3.4). Hierbij is gekozen voor de jaren 2012 en 2013 omdat 2011 een overgangsjaar was waarin nieuwe activiteiten werden opgestart. Uit het overzicht blijkt dat de grootste uitgaven gedaan worden voor het multimediaal platform OneWorld en de op het basisonderwijs gerichte periodiek Samsam met bijbehorende lesmethoden en website. De kosten voor de door de andere clusters ondernomen activiteiten liggen veel lager, maar lopen niet ver uiteen. De personele inzet per cluster heeft in de loop van 2013 een herschikking doorgemaakt.

| 49 |

	Cluster Kennis-verzameling en onderzoek	Cluster Capaciteits-versterking	Cluster Kennis en informatie-overdracht	Cluster OneWorld	Cluster Samsam
Uitgaven 2012 ⁴²	444.700	621.500	715.500	1.294.500	1.456.500
Uitgaven 2013 (nog niet geaudit)	345.500	528.500	662.500	1.517.000	1.204.500
Personele inzet 2012, exclusief ondersteunende staf (Fte)	12	8	10	6	5
Personele inzet 2013, exclusief ondersteunende staf (Fte)	13,5	7,5	7	6,5	4
Personele inzet 2013, exclusief ondersteunende staf (Fte) na reorganisatie ⁴³	13,5	8,5	Opgeheven, medewerkers verdeeld over andere clusters	10	5

Bron: NCDO, 18 februari 2014.

⁴² De uitgaven betreffen de kosten voor de activiteiten exclusief salarissen van NCDO staf en overhead NCDO.

⁴³ In de tweede helft van 2013 werd de clusterstructuur gewijzigd. De effecten daarvan zijn verwerkt in de tabel.

3.5 Ontwikkelingen in 2013 – aanpassingen in beleid en organisatie

Ontwikkelingen bij NCDO

Medio 2011 start NCDO voortvarend met het uitvoeren van haar activiteiten. In het voorjaar van 2013 treedt Directeur NCDO in goed overleg met de Raad van Toezicht terug als Bestuurder, om per medio juli de organisatie te verlaten.⁴⁴ Hierbij speelden NCDO-interne bestuurlijke aangelegenheden een rol en de constatering van het ministerie van Buitenlandse Zaken dat de directie een beleidsinhoudelijke koers voorstond die onvoldoende overeenkwam met het voor NCDO vastgestelde mandaat. Dit betrof de kwestie of NCDO zich zou moeten richten op lobby en advocacy, activiteiten die door het ministerie niet gewenst geacht werden. Een andere factor was de mogelijke bezuinigingen op de subsidie in 2014.⁴⁵ Het ministerie achtte het daarom noodzakelijk dat NCDO de in het meerjarenplan 2013-2014 opgenomen ambities inhoudelijk en financieel zou bijstellen. Ook diende een visie te komen op de gewenste aanpassing van de organisatiestructuur.

Een extern aangetrokken interim-directeur krijgt de opdracht om op korte termijn een beleidsnotitie op te stellen. Het in de subsidieovereenkomst vastgestelde mandaat van NCDO blijft onverminderd geldig. Wel moet NCDO de relevantie en maatschappelijke aansluiting van de in de komende jaren te ondernemen activiteiten nader bezien. Ook is een plan nodig om NCDO om te vormen van een gesubsidieerde instantie⁴⁶ naar een meer marktgerichte organisatie. Kortom, het gaat om de ontwikkeling van een perspectief met zicht op relevantie en continuïteit van de organisatie.

Een en ander krijgt zijn beslag in de in augustus 2013 aan het ministerie van Buitenlandse Zaken aangeboden notitie *NCDO – bruggenbouwer tussen burger, overheid en bedrijfsleven*.⁴⁷ Hierin worden de missie en kerntaken herbevestigd met vermelding dat deze worden ingevuld ‘vanuit de visie dat goed geïnformeerde burgers – ieder op eigen wijze – in de context van de ‘participatiesamenleving’ belangrijke bijdragen kunnen leveren aan een duurzame wereld’.⁴⁸ Gesteld wordt dat NCDO haar taken succesvol uitvoert en dat deze in een snel veranderende wereld onverminderd relevant zijn. Dit impliceert niet dat NCDO ‘achterover kan leunen’. De organisatie moet inspelen op de constant veranderende Nederlandse

⁴⁴ Ook de adjunct-directeur verlaat NCDO in 2013.

⁴⁵ Het jaarverslag 2012 spreekt over een onderzoek naar herstructurering van NCDO waartoe besloten werd omdat de koers en de ambitie van de organisatie dienden te worden bijgesteld mede gezien de verwachte bezuinigingen. NCDO, *Jaarverslag 2012*, 2013, p. 37.

⁴⁶ Conform de subsidieovereenkomst mocht NCDO ook andere financiële bronnen aanboren; dit lukte echter op zeer beperkte schaal.

⁴⁷ De notitie weerspiegelt de tijdgeest en ademt de sfeer uit van de Kabinetsnota *De Doe Democratie* (juli 2013).

⁴⁸ Goed geïnformeerde en actieve burgers hebben immers zicht op de consequenties van hun handelen en op beslissingen die door maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en overheid worden genomen. Het gaat hierbij om kwesties als toegang tot en zorg voor mondiale publieke goederen zoals milieu, grondstoffen, veiligheid, voedselzekerheid en dergelijke. NCDO, *NCDO – bruggenbouwer tussen burger, overheid en bedrijfsleven*, augustus 2013, p. 9.

context. Zij zal de focus en samenhang van de activiteiten versterken en verbeteringen aanbrengen in de interne organisatie mede gezien de op termijn te verwachten terugloop in financiële middelen. Geconstateerd wordt dat een inhoudelijke herpositionering en operationele reorganisatie onontkoombaar zijn.

Inhoudelijk zal NCDO zich in de resterende subsidieperiode concentreren op een aantal kernthema's in de discussies betreffende *global public goods* en de Post-2015 agenda. Uitdrukkelijk wordt aansluiting gezocht bij het lopende overheidsbeleid betreffende internationale samenwerking. Daarbij wordt een brug geslagen met de actuele leefsituatie van de Nederlandse burgers. NCDO zal zich (meer) richten op de rol van de private sector en het bedrijfsleven in internationale samenwerking. De organisatie ziet zichzelf als een belangrijke actor om de agenda's van duurzame ontwikkeling en internationale samenwerking op elkaar te betrekken. Beoogd wordt intensievere samenwerking met overheid, bedrijfsleven, wetenschap en burgers. Hiertoe wordt naast de Raad van Toezicht een adviesraad in het leven geroepen met vertegenwoordigers van deze belangrijke 'stakeholders'.

Tal van organisatorische maatregelen zijn voorzien: optimalisering van werkprocessen, concentratie op bepaalde thema's en onderwerpen, versterking van de interne (en externe) samenwerking, herschikking van bevoegdheden en verantwoordelijkheden in de organisatie om slagvaardiger te worden, herziening van het personeelsbestand, sanering van verplichtingen, versobering van de bedrijfsvoering en vermarkting van bepaalde producten. De uitvoering van taken en activiteiten wordt gestalte gegeven via programmatisch werken. Goed omlijnde programma's (de term domeinen wordt verlaten) vormen de kaders voor samenhangende activiteiten (projecten). Clusters – de tot dusver gebezigde term voor de werkeenheden – worden omgevormd tot 'capaciteitsgroepen'. De taken van de voormalige clusters worden herschikt binnen vier capaciteitsgroepen:

Kennisontwikkeling en kennisontsluiting, Kennisoverdracht/OneWorld, Kennisoverdacht/Samsam, en Kennistoepassing.⁴⁹

De inhoudelijke bijsturing en de organisatorische aanpassingen zullen hun beslag krijgen in de loop van 2014. Het doel is NCDO zo snel mogelijk te transformeren van een door de overheid gesubsidieerde organisatie naar een slagvaardige, in toenemende mate markgericht opererende ‘hybride organisatie’.⁵⁰ Als ‘maatschappelijke onderneming’ zal NCDO evenwicht moeten zoeken tussen vraag- en aanbodgestuurd opereren.

In gesprekken met NCDO wordt duidelijk dat de organisatie zich primair zal richten op twee speerpunten. Dit betreft het bevorderen van mondiaal burgerschap via ondersteuning aan het primaire en secundaire onderwijs. Verder wordt voortgegaan op de weg om via OneWorld en de daaraan te koppelen evenementen de Nederlandse bevolking in zijn algemeenheid en groepen daarbinnen van kennis te voorzien over mondiale aangelegenheden. Het door NCDO te verrichten opinieonderzoek en onderzoek op thema's gerelateerd aan mondiale aangelegenheden, waaronder duurzaamheid en de Post-2015 agenda voor internationale samenwerking worden eveneens gecontinueerd met de aantekening dat de onderzoeken ten dienste staan van de twee speerpunten.

| 52 | De notitie *NCDO – bruggenbouwer tussen burger, overheid en bedrijfsleven* werd door NCDO vertaald in het jaarplan 2014, dat op 18 maart 2014 is goedgekeurd door het ministerie van Buitenlandse Zaken.

⁴⁹ De intenties van de capaciteitsgroepen worden gedetailleerd beschreven. Samengevat betreft dit het volgende: De Capaciteitsgroep Kennisontwikkeling en kennisontsluiting ambieert om ‘het SCP van Nederland’ te worden wat betreft vraagstukken over hoe Nederlanders zich verhouden tot (actuele) mondiale thema's. De publicaties stellen (mondiale) vraagstukken met betrekking tot internationale samenwerking en duurzaamheid centraal. Het gaat daarbij om de relatie van de vraagstukken tot de Nederlandse samenleving. De Capaciteitsgroep Kennisoverdracht/OneWorld krijgt tot taak OneWorld te ontwikkelen tot een innovatief mediaplatform. Dit richt zich op het verspreiden van relevante informatie off en online en het bieden van mogelijkheden tot interactie en handelingsperspectief voor zij die zich interesseren en willen inzetten voor de kernthema's waar NCDO zich op zal concentreren. Initieert evenementen rond actuele thema's en biedt plaats voor een ‘atlas’ die data op het gebied van mondiale thema's visualiseert. De Capaciteitsgroep Kennisoverdracht/Samsam richt zich op de verdere ontwikkeling van het journalistiek onafhankelijk educatief platform Samsam. Dit zal zich ontwikkelen tot een ‘multi-mediale’ omgeving waar jeugd binnen en buiten het formele (basis)onderwijs geïnformeerd en geïnspireerd wordt om een verantwoordelijk handelend (wereld) burger te worden en te blijven. De Capaciteitsgroep Kennistoepassing initieert, faciliteert en onderhoudt (cross-sectorale) netwerken van professionals om gezamenlijk hedendaagse oplossingen te ontdekken voor complexe internationale vraagstukken. De groep fungeert als katalysator voor ‘change agents’ die behoefte hebben aan netwerk, innovatie en ondersteuning bij het bereiken van hun maatschappelijke doelen. NCDO, *NCDO – bruggenbouwer tussen burger, overheid en bedrijfsleven*, augustus 2013.

⁵⁰ Hybride in de zin dat sprake is van een combinatie van overheidssubsidie en het genereren van eigen inkomsten.

Beleidsontwikkelingen op het ministerie van Buitenlandse Zaken

Met de nota *Wat de wereld verdient* beschrijft de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking de Nederlandse visie op samenwerking met ontwikkelingslanden.⁵¹ Zij wijst daarbij onder meer op de steeds belangrijker wordende rol en functie van maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen, bedrijven en burgers. De brief van 4 juli 2013 over de Nederlandse visie op de ontwikkelingsagenda na 2015 behandelt de veranderingen in de wereld en de uitdagingen die deze met zich meebrengen. Daarbij wordt ook ingegaan op de toekomstige rol van het maatschappelijk middenveld binnen de nieuwe agenda van hulp, handel en investeringen.⁵²

De minister zendt op 9 oktober 2013 een brief naar de Kamer met de uitwerking van deze rol en de door de minister voorgenomen wijzigingen in financiering van maatschappelijke organisaties, waaronder de financiering van strategische partnerschappen.⁵³ Een en ander heeft implicaties voor NCDO. De zelfstandige subsidierelatie met de organisatie zal worden beëindigd, maar om NCDO in staat te stellen om mee te dingen als partij in een van de strategische partnerschappen wordt de subsidieperiode verlengd tot eind 2015.⁵⁴ Verder geeft de minister aan dat bezien wordt hoe bepaalde activiteiten van NCDO op het gebied van onderzoek en kennisontsluiting het beste vorm gegeven kunnen worden. Ten tijde van de opstelling van dit evaluatierapport wordt de wijze waarop het ministerie gaat samenwerken met de maatschappelijke organisaties, waaronder NCDO, uitgewerkt. De Kamer wordt hierover in de eerste helft van 2014 geïnformeerd.

| 53 |

3.6 Interactie tussen het ministerie van Buitenlandse Zaken en NCDO

De Directie Sociale Ontwikkeling (DSO) van het ministerie van Buitenlandse Zaken is via de Afdeling Maatschappelijke Organisaties (DSO/MO) verantwoordelijk voor het toezicht op de uitvoering van de aan NCDO verleende subsidie. De wijze waarop dit toezicht plaatsvindt, is gedetailleerd omschreven in de subsidieovereenkomst. In het kort komt dit neer op het plegen van regulier overleg over inhoud en werkwijze van NCDO, het beoordelen van jaar- en meerjarige plannen, het beoordelen van jaarverslagen en het verlenen van decharge op de door NCDO jaarlijks gerapporteerde in het kader van de subsidie gedane bestedingen.

DSO en DSO/MO en de directie Communicatie (COM) waren in 2010 via overleg en het geven van commentaar nauw betrokken bij de opstelling door NCDO van het meerjarige beleidsplan 2011-2014. Na vaststelling van de subsidieovereenkomst is sprake van regulier strategisch overleg tussen DSO/MO en NCDO. Zo nodig worden hierbij de directeur DSO en

⁵¹ Brief dd. 5 april 2013 met kenmerk BIS-049-2013.

⁵² Tweede Kamer, vergaderjaar 2012–2013 32605, nr. 125.

⁵³ Brief van de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking van 9 oktober met kenmerk DSO/MO-216/13.

⁵⁴ Vooralsnog wordt geen bedrag vastgesteld.

Directeur-generaal Internationale Samenwerking betrokken. Het overleg vindt doorgaans plaats met de directie van NCDO, indien van belang zijn er contacten met de voorzitter van de Raad van Toezicht van NCDO. Ook is sprake van reguliere werkvloercontacten tussen DSO/MO en NCDO. De voor NCDO verantwoordelijke beleidsmedewerker van DSO/MO neemt regelmatig deel aan door NCDO en haar partnerorganisaties georganiseerde evenementen. Dit geldt overigens ook voor andere dienstonderdelen van het ministerie van Buitenlandse Zaken, waaronder de directie Communicatie die frequent formeel en informeel contact heeft met NCDO.

Naast deze reguliere ambtelijke contacten tussen het ministerie en NCDO is de afgelopen jaren ook sprake van contacten tussen de politieke leiding van het ministerie en de directie van NCDO. Dit betrof een kennismakingsgesprek met de staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking in januari 2012. Ook vond in november 2013 overleg plaats met de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking over de continuering van de subsidie tot eind 2015. De bewindslieden spraken ook op door NCDO georganiseerde bijeenkomsten.

Het ministerie van Buitenlandse Zaken (DSO en DSO/MO) beschouwt zich niet alleen subsidieverlener, maar ziet zich ook als beleidsinhoudelijk partner van NCDO. Het voeren van een strategische dialoog maakt het voor beide partijen mogelijk van gedachten te wisselen over de wijze waarop NCDO zich vanaf 2011 ontwikkelt tot kenniscentrum en welke uitdagingen en kansen zich daarbij voordoen. Bij de dialoog nemen beide partijen in acht dat NCDO een zelfstandige op afstand van het ministerie functionerende organisatie is. Het belang van het ministerie ligt primair bij het toezien op de wijze waarop NCDO zich aan het overeengekomen mandaat houdt.

Naar de mening van alle betrokkenen verliep het bij tijden intensieve overleg tussen het ministerie en NCDO over het algemeen goed en zakelijk. Wel bleek het geruime tijd te duren voordat het ministerie een reactie gaf op de door NCDO ingediende jaarplannen en jaarrapporten.⁵⁵

Nu en dan ontstonden spanningen in de relatie tussen het ministerie en NCDO. Zoals hierboven aangegeven, was dit het geval in de periode eind 2012 begin 2013 toen het ministerie aan NCDO kenbaar maakte dat de organisatie haar mandaat ruimer interpreteerde dan het ministerie wenselijk achtte. In de periode daarna 'normaliseerde' de verhouding tussen beide partijen.

⁵⁵ Dit betrof bijvoorbeeld het door NCDO in mei 2013 ingediende jaarverslag over 2012, dat op 21 januari 2014 formeel werd goedgekeurd.

3.7 Conclusie

De regering kent waarde toe aan de bevordering van het besef bij de Nederlandse bevolking dat burgerschap over de grenzen heen reikt – burgerschap heeft een mondiale dimensie. Zoals aangegeven in de beleidsbrief *Investeren in mondiaal burgerschap* heeft de nationale overheid een rol om te faciliteren en voorwaardenscheppend te investeren in het ontsluiten van kennis en in de mogelijkheden van burgers en groepen in de samenleving om initiatieven te ontplooien op het gebied van mondiaal burgerschap. Deze in 2009 ontwikkelde beleidslijn is in de daarop volgende jaren niet gewijzigd en past naadloos binnen de huidige notie van de overheid ten opzichte van het stimuleren van burgerschap in Nederland. Met andere woorden, het scheppen van voorwaarden voor het stimuleren van wereldburgerschap blijft onverminderd relevant en daarmee een *zaak* van de overheid. Intermediaire, op afstand van de overheid functionerende organisaties, kunnen deze *taak* invullen.

Het mandaat dat NCDO verkreeg bij de omvorming van OS-draagvlakbevorderende organisatie naar kenniscentrum op het gebied van mondiaal burgerschap is helder. Daarbij kunnen wel enige kanttekeningen worden geplaatst. Het uiteindelijke doel van NCDO is om door middel van een palet van activiteiten een bijdrage te leveren aan verandering van gedrag in de Nederlandse samenleving. Er bestaat echter geen eenduidige en lineaire relatie tussen het opdoen van kennis, verandering in houding en daadwerkelijke gedragsveranderingen. Zo er al een causaal verband bestaat tussen wat NCDO verricht en de gedragsverandering bij de burger is dit zeer moeilijk, zo niet onmogelijk, meetbaar. Een en ander heeft te maken met het schaalniveau waarop NCDO opereert of kan opereren én met de grote hoeveelheid interveniërende factoren die houding en gedrag van de burger bepalen. Anders gezegd, gezien de reikwijdte van de interventies van NCDO kan niet worden verwacht dat de maatschappelijke effecten daarvan traceerbaar zijn op nationale schaal.

| 55 |

Een tweede kanttekening bij het mandaat betreft het daarin gestelde uitgangspunt dat NCDO vooral een vraaggerichte werkwijze moest hanteren bij het ontwikkelen en uitvoeren van activiteiten. Echter, deze voorwaarde staat op gespannen voet met de missie van de organisatie om kennis en inzichten met betrekking tot internationale samenwerking aan te dragen voor een zo breed mogelijk publiek. Het is namelijk niet vanzelfsprekend dat er een vraag bestaat naar deze kennis en inzichten. Dit wil echter niet zeggen dat NCDO puur aanbodgestuurd te werk dient te gaan. Zij kan door het aanbieden van een aantrekkelijk pakket aan activiteiten inspelen op een zekere maatschappelijke vraag, dan wel deze vraag ontlokken. Als hybride onderneming moet NCDO evenwicht vinden tussen aanbod en vraag.

NCDO heeft voldaan aan de subsidieovereenkomst en het daaraan ten grondslag liggende strategische meerjarenplan. De institutionele en juridische structuur van de organisatie is gewijzigd. Ook is de inhoudelijke prioriteitsstelling aangepast en zijn nieuwe typen activiteiten ondernomen om de overgang tot kenniscentrum voor mondiaal burgerschap gestalte te geven. In de volgende hoofdstukken wordt besproken in hoeverre de organisatie daarin is geslaagd.

De samenwerking tussen het ministerie van Buitenlandse Zaken en NCDO verliep doorgaans goed. Bij tijden was sprake van intensief overleg. Dit was vooral het geval in periode december 2012 tot maart 2013 toen het ministerie kenbaar maakte niet tevreden te zijn met wat beschouwd werd als een verruiming door NCDO van het gekregen mandaat. Over het algemeen betrof de samenwerking een beleidsinhoudelijke en strategische dialoog tot uiting komend in het beoordelen en goedkeuren van meerjarenplannen, jaarplannen en jaarverslagen.

4

Verspreiding van kennis over mondiale aangelegenheden: OneWorld platform

4.1 Inleiding

Het OneWorld platform bestaat uit OneWorld magazine en OneWorld online. Het gratis tijdschrift OneWorld magazine ontstond in 2011 uit de periodieken Internationale Samenwerking (het voormalige magazine van het ministerie van Buitenlandse Zaken) en Onze Wereld (begonnen als magazine van Oxfam NOVIB). OneWorld magazine, dat in 2013 circa 120.000 abonnees telde, verschijnt tien keer per jaar, waarvan twee keer (juli en december) als een extra dik nummer.⁵⁶ Het bij het blad behorende OneWorld online is de grootste Nederlandse website over mondiale verbondenheid en duurzaamheid. De doelstelling van het OneWorld platform is een zo breed mogelijk publiek te informeren over aspecten van internationale samenwerking en duurzaamheidsvraagstukken, de discussie over deze thema's te stimuleren, en handvatten en inspiratie te bieden aan geïnteresseerden die de wereld rechtvaardiger en schoner willen maken. De website werd in 2013 door ruim 1,6 miljoen personen bezocht, waarvan 820.000 unieke bezoekers.

Het onderzoek naar OneWorld magazine en OneWorld online betrof een analyse en beoordeling van de inhoud en journalistieke vormgeving van het magazine, een synthese van de bevindingen uit door NCDO uitgevoerde lezersonderzoeken en een onderzoek uitgevoerd door het Belgische instituut HIVA⁵⁷, en de resultaten van de beoordeling van het blad door een expert panel⁵⁸. Interviews werden gehouden met de redactie van OneWorld en met de eindredacteuren van The Broker en Vice Versa, periodieken die zich ook richten op mondiale aangelegenheden, maar andere doelgroepen hebben. Het onderzoek naar OneWorld online betrof de configuratie en het gebruik van de website.

⁵⁶ Vier keer per jaar bevat OneWorld magazine het blad MyWorld. MyWorld wordt samen met MyWorld online behandeld in hoofdstuk 7. Met ingang van 2014 zal OneWorld magazine acht keer per jaar verschijnen om de kosten te drukken.

⁵⁷ Pollet, I., Vaes, S. & Van Ongevalle, J., *Onderzoek naar het debat rond mondiale vraagstukken. Syntheserapport*. Leuven: HIVA, 2012.

⁵⁸ Bij de inhoudsanalyse die werd uitgevoerd door twee wetenschappers en studenten van de Radboud Universiteit Nijmegen stonden de volgende vragen centraal: op wie richt het blad zich, is de berichtgeving in OneWorld magazine evenwichtig, en wordt informatie geboden voor het maken van verantwoorde keuzes? Het onderzoek betrof een aselechte steekproef van tien edities. Het panel, bestaande uit de hoofdredacteur van Trouw, een journalist van Vrij Nederland en een communicatiewetenschapper van de Radboud Universiteit Nijmegen, beoordeelde de begrijpelijkheid en aansprekendheid van de inhoud voor een brede doelgroep, de vormgeving, de bruikbaarheid voor verantwoord handelen en het kritisch perspectief. Het panel onderzocht drie edities. De door NCDO en HIVA uitgevoerde lezersonderzoeken betroffen het aantal abonnees en hun kenmerken, het bereik onder de Nederlandse bevolking en de waardering van de lezers met betrekking tot nieuwsaarde en kritische blik, begrijpelijkheid en bruikbaarheid van de inhoud, aantrekkelijkheid van de vormgeving, en onafhankelijkheid van het blad. Voor een beschrijving van de onderzoeksmethoden wordt verwezen naar Elbers, W., *Evaluatie OneWorld – bouwstenenrapport voor de IOB-evaluatie van NCDO*, 23 januari 2014, beschikbaar op www.iob-evaluatie.nl.

4.2 Kenschets van OneWorld magazine en OneWorld online

Formule OneWorld magazine en OneWorld online

OneWorld magazine beoogt een kritisch perspectief te geven op tal van aangelegenheden met een mondiaal karakter. De redactie hanteert een bladformule met een grote diversiteit aan onderwerpen. Er wordt uitgegaan van beperkte kennis bij de lezers over de behandelde onderwerpen. Het blad beoogt daarom laagdrempelig te zijn en hanteert eenvoudig en begrijpelijk taalgebruik (geen jargon). Complexe onderwerpen worden zo veel mogelijk verduidelijkt met voorbeelden. Korte artikelen, columns en nieuwsonderwerpen worden gecombineerd met langere, meer inhoudelijke, artikelen. Het tijdschrift probeert consequent niet uitsluitend problemen te benoemen, maar ook een oplossing of handelingsperspectief te bieden. Het is de bedoeling de onderwerpen van meerdere kanten te belichten. De redactie beoogt geen ‘campagne-achtige’ artikelen en zet zich in om het blad te richten op brede internationale aangelegenheden buiten de ‘klassieke’ OS-sfeer. Zij zoekt daarbij naar Nederlandse invalshoeken omdat deze het beste herkenbaar zijn (en aanslaan) bij de lezers. Zo wordt onder andere getracht de visie/stem van het (Nederlandse) bedrijfsleven te laten horen. Via een netwerk van correspondenten wordt aandacht gegeven aan ‘global reporting’. Ten slotte ambieert de redactie om zich meer te richten op onderzoeksjournalistiek, waarin het blad bij de start al een ontwikkeling heeft doorgemaakt.

| 60 |

Gebleken is dat OneWorld magazine een landelijk bereik heeft van 3,9 procent van de Nederlandse bevolking (zie 4.3). De redactie is ervan overtuigd dat dit aandeel vergroot kan worden. Dit betreft groepen die zich betrokken voelen bij vraagstukken rond internationale samenwerking en duurzaamheid, maar ook personen die zich doorgaans minder bezighouden met deze aangelegenheden, vooral jongeren en mensen werkzaam in het bedrijfsleven. OneWorld probeert niet om groepen burgers te bereiken die ‘toch geen interesse zullen hebben’; volgens de redactie is het niet realistisch om hen te ‘verleiden’ lezer te worden. De redactie ziet volop mogelijkheden voor het benutten van sociale media.

OneWorld online biedt de gebruiker toegang tot vrijwel alles wat in OneWorld magazine wordt gepubliceerd⁵⁹, maar biedt ook extra’s. Dit betreft onder meer een vacaturebank⁶⁰, die veel bezoekers vaak gebruiken als eerste ingang tot het online blad. De uitdaging is degenen die de vacaturebank bezoeken ‘vast te houden’ om ook de inhoud van het blad tot zich te nemen. De website biedt de mogelijkheid tot interactie – bezoekers kunnen zelf berichten op het lezersblog plaatsen door een account aan te maken.⁶¹ Ook kunnen zij reageren op alle in de online versie verschenen artikelen. Verder is sprake van mailings aan de bezoekers. De redactie werkt aan het uitbouwen van OneWorld online, waarvan de

⁵⁹ Er bestaat overlap tussen het magazine en de website waarop de belangrijke artikelen uit het magazine te vinden zijn; inhoudelijk biedt de website geen verdieping, daarom wordt daar niet op ingegaan.

⁶⁰ De website kwam tot stand door de samenvoeging van Global Village Media en OneWorld-vacatures.

⁶¹ Eind 2013 hadden 56.950 personen of instanties een account. OneWorld online zendt een tweewekelijkse mailing met vacatures.

bezoekersaantallen jaarlijks sterk toenemen. Ten tijde van het opstellen van dit rapport werd de website vernieuwd, waarbij onder meer een *businesskanaal* is voorzien.

Financiering

Sinds de oprichting in 2011 bedroeg de jaarlijkse omzet van OneWorld magazine en OneWorld online ongeveer EUR 2 miljoen. Hiervan werd circa EUR 1.6 miljoen betrokken uit de door het ministerie van Buitenlandse Zaken aan NCDO verstrekte subsidie; het overige deel is afkomstig van advertenties, sponsoring van specials en partnerschappen. Partnerorganisaties kunnen vacatures en eigen nieuws op OneWorld online plaatsen. Gaandeweg komt een groter deel van de inkomsten 'uit de markt', maar volgens de redactie is het in het huidige economische klimaat lastig om adverteerders aan te trekken. Overstappen op een verdienmodel met betalende abonnees is volgens de redactie van OneWorld niet wenselijk, omdat verwacht wordt dat slechts een beperkt deel van de huidige lezers bereid is abonnementsgeld te betalen. Verminderd bereik van het blad zal leiden tot afname van de maatschappelijke *impact*. Een bijkomend ongewenst effect is dat juist sterk in mondiale aangelegenheden geïnteresseerde personen bereid zullen zijn te betalen en de redactie verwacht dat vooral jongeren tot de groep afvallers zullen behoren.⁶² De onzekere toekomst van NCDO roept ook de vraag op of OneWorld mogelijk los van NCDO zou kunnen functioneren. Volgens de redactie biedt een andere maatschappelijke organisatie of een commerciële uitgever geen alternatief. Kortom, het OneWorld platform kan niet functioneren zonder een bepaalde mate van overheidsfinanciering.

| 61 |

4.3 Bereik van OneWorld magazine en OneWorld online en kenmerken van de lezers en gebruikers

Hieronder wordt informatie geboden over het bereik en de kenmerken van de lezers van OneWorld Magazine en de gebruikers van OneWorld online. De informatie is gebaseerd op door NCDO in 2012 en 2013 uitgevoerde onderzoeken onder de lezers van het magazine en een door externe onderzoekers in 2012 uitgevoerd online *survey*.⁶³ Zoals vermeld, telde OneWorld magazine eind 2013 circa 120.000 abonnees: het grootste deel is afkomstig van voorloper Internationale Samenwerking. In de twee jaar dat OneWorld magazine bestaat, groeide het abonneebestand met ongeveer 15.000.

⁶² Het in 2013 uitgevoerd lezersonderzoek van OneWorld magazine biedt echter een gematigd positief beeld van de bereidheid van lezers tot betalen. Ongeveer 57 procent van de lezers in de leeftijd tussen 20-34 jaar zegt hiertoe bereid te zijn. Dit geldt voor 35 procent in de groep van 35 tot 49 jaar, en 50 procent in de categorie van 50 tot 65 jaar.

⁶³ Steenberg, E., 2012a, *Lezersonderzoek OneWorld Magazine. Onderzoekrapportage*, intern document, NCDO, 2012; Steenberg, E., 2012b, *Lezersonderzoek OneWorld.nl. Onderzoekrapportage*, intern document, NCDO, 2012; Steenberg, E., 2013a, *Lezersonderzoek OneWorld Magazine. Onderzoekrapportage*, intern document, NCDO, 2013; Steenberg, E., 2013b, *Lezersonderzoek OneWorld.nl. Onderzoekrapportage*, intern document, NCDO, 2013; Pollet, I., Vaes, S. & Van Ongevalle, J., *Onderzoek naar het debat rond mondiale vraagstukken. Syntheserapport*. Leuven: HIVA, 2012.

Er is apart onderzoek gedaan naar de website OneWorld online (zie hoofdstuk 9).⁶⁴ OneWorld online is een aantrekkelijke website. De site kende in 2013 ruim 1,6 miljoen hits, waaronder 820.000 unieke bezoekers. De bezoekers komen voor bijna 90 procent uit Nederland. Het totale websitebezoek groeide tussen 2012 en 2013 met ruim 300.000 hits. De website is ontworpen voor 1024px schermen, waardoor hij goed past in het browservenster van tablets en grotere schermen. Door het drukke karakter in combinatie met de veelheid aan informatie oogt de site op kleinere schermen wat onoverzichtelijk. De website wordt in toenemende mate bezocht via een smartphone of tablet, onder meer via de magazine-App.⁶⁵ OneWorld.nl is verbonden met een Facebook en een Twitter pagina. Het aantal Facebook likes en Twitter followers groeit gaandeweg en stimuleert het bezoek aan de website.⁶⁶ OneWorld online bevat ook de App *Where does my aid go?*, inmiddels getiteld *Aidcompass*.⁶⁷ Deze is in overleg met het ministerie van Buitenlandse Zaken ontwikkeld in het kader van 'Open Data', waarbij het ministerie gegevens beschikbaar stelt over de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking. Een nieuwe App, getiteld *Data Atlas*, is in de maak.

Een onderdeel van het websurvey betrof een peiling onder een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking naar hun bekendheid met het voormalige blad Internationale Samenwerking, OneWorld magazine en OneWorld online. Uit de peiling bleek dat 3,9 procent van de Nederlandse bevolking (600.000 personen) zich op basis van deze media informeert over thema's en activiteiten op het gebied van internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling. Door het ontbreken van een objectief referentiepunt (*benchmark*) is geen eenduidig antwoord te geven op de vraag of 120.000 abonnees en een bereik van 600.000 Nederlanders veel of weinig is. Wel is dit aantal groot in vergelijking met dat van andere Nederlandse opiniebladen.⁶⁸

⁶⁴ Zie De Koning, B., *De digitale omgeving van NCDO – bouwstenenrapport voor de IOB-evaluatie van NCDO*, maart 2014, beschikbaar op www.iob-evaluatie.nl.

⁶⁵ Het gebruik van tablet groeide in 2013 met 33 procent, dat van smartphone met 18 procent. Dit ging ten koste van het gebruik via de computer.

⁶⁶ Met 15.417 Facebook likes en 9.508 Twitter followers is sprake van een groot bereik. Het groeiend belang van sociale media kanalen blijkt uit het feit dat 33 procent van alle referrals in 2013 afkomstig zijn van Facebook. De groep 'vaste' bezoekers aan OneWorld.nl breidt zich uit. De redactie verklaart dit doordat zij in 2013 het gebruik van sociale media middels een campagne actief heeft gestimuleerd. Bovendien werd vanaf begin 2013 gestart met een blogreeks rond de Post-2015 agenda, die veel bezoekers trekt. De redactie werd begin 2013 versterkt met een webredacteur die via Facebook en Twitter meer aandacht trok voor nieuwe berichten op de website.

⁶⁷ Met de lancering van de App was OneWorld een van de koplopers op het gebied van open data over internationale samenwerking. Het ministerie van Buitenlandse Zaken levert maandelijks actuele data op de Rijkswebsite. NCDO neemt deze over voor actualisering van de App. De OneWorld online bezoeker krijgt daarmee toegang tot actuele data van het ministerie van Buitenlandse Zaken. NCDO actualiseert de data onvoldoende, wat de App ineffectief maakt: gebruik van de App op 7 maart 2014 toont data per september 2013.

⁶⁸ In 2013 was de oplage van Elsevier ongeveer 118.000, die van Vrij Nederland circa 40.000, terwijl de Groene Amsterdammer een oplage heeft van ongeveer 21.000 (<http://groene.nl>; <http://weekbladpers.nl>; <http://elseviermedia.nl>). De vergelijking gaat enigszins mank, omdat deze opiniebladen niet gratis zijn.

Met OneWorld online speelt NCDO in op het groeiend gebruik van digitale media. Momenteel wordt gedacht over verdere uitbreiding en aanpassing. Van belang daarbij is een scherpe definitie van de verschillende mediacomponenten en de daarbij beoogde doelgroep. Door integratie van video, interactieve *infographics* en koppelingen naar verdiepende inhoud kan een nieuw lezerspubliek bediend worden. Het is de vraag of de websitegebruikers toezending van OneWorld magazine nog op prijs stellen.

Kenmerken van OneWorld lezers en gebruikers

De eerder genoemde onderzoeken bieden inzicht in de samenstelling van de lezers- en gebruikersgroep van het magazine en de website. Details staan in tabel 4.1.⁶⁹

Tabel 4.1 Kenmerken lezers OneWorld magazine en OneWorld online				
	2012		2013	
	OneWorld magazine	OneWorld online	OneWorld magazine	OneWorld online
Geslacht	62% vrouw 38% man	79% vrouw 21% man	62% vrouw 38% man	70% vrouw 30% man
Leeftijd	35% < 35 jaar 59% < 50 jaar	43% < 35 jaar 59% < 50 jaar	22% < 35 jaar 47% < 50 jaar	33% < 35 jaar 77% < 50 jaar
Opleiding	78% hoger opgeleid	84% hoger opgeleid	75% hoger opgeleid	84% hoger opgeleid
Sector	27% Zorg/onderwijs 13% Bedrijfsleven 12% Overheid 12% Overig 8% Maatschappelijke organisaties gericht op ontwikkelingslanden 11% Zelfstandig ondernemer 4% Wetenschap & onderzoek 4% ICT 4% Media 4% Maatschappelijke organisaties gericht op Nederland 2% Financiële sector	26% Zorg/onderwijs 13% Bedrijfsleven 11% Maatschappelijke organisaties gericht op ontwikkelingslanden 10% Overig 10% Zelfstandig ondernemer 8% Overheid 8% Maatschappelijke organisaties gericht op Nederland 5% Media 3% Wetenschap & onderzoek 3% Financiële sector 2% ICT	20% Bedrijfsleven 17% Zorg 17% Overig 13% Onderwijs 12% Overheid 6% Maatschappelijke organisaties gericht op ontwikkelingslanden 5% Media 5% Wetenschap & onderzoek 2% Financiële sector 2% Maatschappelijke organisaties gericht op Nederland 1% ICT	13% Bedrijfsleven 13% Zorg 13% Overheid 12% Overig 12% Onderwijs 10% Maatschappelijke organisaties gericht op Nederland 10% Maatschappelijke organisaties gericht op ontwikkelingslanden 6% Media 4% Wetenschap & onderzoek 4% Financiële sector 3% ICT

Bron: E. Steenbergen, 2012a, 2012b, 2013a en 2013b.

⁶⁹ In het kader van het vergroten van de kosteneffectiviteit beziet NCDO of, en in hoeverre, het mogelijk zal zijn het magazine te vervangen door een online versie. Gesprekspartners bij NCDO menen dat een vroegtijdig opheffen van het magazine ertoe kan leiden dat een groot aantal (voormalige) abonnees geen gebruik zal maken van de website. Dit was het geval met de digitalisering van het blad *Intermediair*.

Wanneer in acht wordt genomen dat het doel van OneWorld platform is om een brede en zo divers mogelijke groep Nederlanders te bereiken zijn de volgende observaties relevant. In de eerste plaats valt op dat het aandeel vrouwen zeer groot is.⁷⁰ Verder is het merendeel van de OneWorld lezers/gebruikers ouder dan 34 jaar. De groep magazinelezers is ouder dan de websitebezoekers. Ter vergelijking: ook de lezersgroep van opiniebladen blijkt over het algemeen ouder te zijn.⁷¹ Ten derde blijkt de groep lezers/gebruikers veelal hoger opgeleid (in 2013 75 procent van de lezers van het magazine en 84 procent van de gebruikers van de online versie) in vergelijking met die binnen de Nederlandse bevolking (33,2 procent).⁷² Dit is niet verrassend omdat bekend is dat hoger opgeleiden over het algemeen een positievere houding hebben betreffende duurzaamheid en mondiaal bewustzijn. Het opleidingsniveau van lezers van alle opiniebladen is in de regel hoog. Zo heeft 67 procent van de Vrij Nederland lezers een HBO/WO achtergrond, bij Elsevier is dat 53 procent en bij de Groene Amsterdammer is dat zelfs 91 procent.⁷³ Tot slot valt op dat de OneWorld lezers/gebruikers uit alle (beroeps)sectoren van de samenleving afkomstig zijn. De getallen variëren enigszins voor OneWorld magazine en OneWorld online, wat wijst op een verschil in gebruikersgroepen. Het algemene beeld is dat de lezers/gebruikers voor een belangrijk deel afkomstig zijn uit het bedrijfsleven, de zorg, het onderwijs en de overheid, gevolgd door hen die werkzaam zijn bij maatschappelijke organisaties gericht op ontwikkelingssamenwerking en op activiteiten in Nederland. Uit de gegevens blijkt dat het magazine en de online versie niet uitsluitend de 'usual suspects' binnen de wereld van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking trekken. Gezien de ambitie van de redactie om meer personen werkzaam bij het bedrijfsleven te interesseren is het positief dat OneWorld al een relatief grote groep uit deze sector bereikt.

| 64 |

NCDO vergeleek ook de houding en het gedrag van de OneWorld lezers en gebruikers met de uit opinieonderzoek blijkende kenmerken van de 'gemiddelde Nederlander'.⁷⁴ Het daaruit voortvloeiende beeld is dat de lezers/gebruikers meer betrokkenheid vertonen met duurzaam consumeren, meer deelnemen aan nationale verkiezingen en sterker betrokken zijn bij of doneren aan doelen gericht op het verminderen van maatschappelijke verschillen in binnen- en buitenland. Gezien de thematiek van OneWorld en de achtergrond van de OneWorld lezers en gebruikers is dit niet verrassend.

Uit bovenstaande gegevens kan worden geconstateerd dat de prestaties van OneWorld in het licht van de verbredingsdoelstelling gemengd zijn. Positief is dat OneWorld er in slaagt om lezers te bereiken die in verschillende sectoren van de maatschappij werkzaam zijn. Wel

⁷⁰ Ook in vergelijking met opinieweekbladen is het aantal vrouwelijke lezers van OneWorld groot te noemen. Zo is van de Vrij Nederland lezers bekend dat 44 procent vrouw is terwijl dit ongeveer 32 procent bij de Groene Amsterdammer (<http://groene.nl>; <http://weekbladpers.nl>).

⁷¹ Ongeveer 70 procent van de lezers van de Groene Amsterdammer is ouder dan 40 jaar. Bij Vrij Nederland is 86 procent van de lezers ouder dan 34 jaar, terwijl 52 procent van de Elsevier lezers ouder is dan 49 jaar. Zie <http://groene.nl>; <http://weekbladpers.nl>; <http://elseviermedia.nl>.

⁷² <http://cbs.nl>.

⁷³ Zie <http://groene.nl>; <http://weekbladpers.nl>; <http://elseviermedia.nl>.

⁷⁴ Boonstoppel, E. & van Elfrinkhof, A., *Nederlanders & de Wereld*, Onderzoekreeks 15, NCDO, 2013; Zie ook Steenbergen, E. van, 2012a, 2012b, 2013a en 2013b.

blijkt het te gaan om een wat oudere, hoger opgeleide en meer bij mondiale aangelegenheden ‘betrokken’ groep in vergelijking met de Nederlandse bevolking als geheel. OneWorld slaagt er dus niet in om *alle* lagen van de bevolking te bereiken. Het is echter zeer de vraag of dit realistisch is, omdat verwacht kan worden dat bepaalde bevolkingsgroepen door hun waardepatroon en leefstijl per definitie geen interesse hebben in OneWorld en de daarin behandelde thematiek.

Waardering van de lezers en gebruikers

Het magazine en de online versie van OneWorld worden zeer positief beoordeeld.⁷⁵ De in het magazine en in de online versie behandelde onderwerpen spreken aan en sluiten goed aan op de vraag van de lezers en gebruikers. Deze oordelen positief tot zeer positief over de nieuws waarde, de toegankelijkheid en de begrijpelijkheid van de inhoud, de afwisseling tussen de artikelen, nieuwsonderwerpen en columns en de aantrekkelijkheid van de vormgeving. Dit geldt eveneens voor de onafhankelijkheid van OneWorld, het kritische perspectief, de bijdrage aan kennisvergroting en de bruikbaarheid voor eigen handelen.⁷⁶

Deze waardering blijkt niet alleen uit lezersonderzoeken, maar ook uit de resultaten van de in het kader van evaluatief onderzoek van NCDO georganiseerde focusgroepdiscussies. Hieruit blijkt onder meer dat OneWorld wordt beschouwd als een publieksgericht blad voor de in internationale samenwerking en duurzaamheidsvraagstukken geïnteresseerde en actieve burger en zij die graag reizen in ontwikkelingslanden. Qua inhoudelijke diepgang acht men OneWorld minder interessant voor ‘de professional’.

| 65 |

Kennis, houding en gedrag

Uit de op zelfrapportage gerichte lezersonderzoeken blijkt de positieve waardering effect te hebben op kennis, houding en gedrag. Hierbij zijn geen noemenswaardige verschillen tussen OneWorld magazine en OneWorld online respondenten. Circa twee derde van hen stelt in 2013 dat hun kennis ten aanzien van internationale samenwerking en duurzaamheid is toegenomen. Verder stelt bijna de helft dat zij zich meer betrokken zijn gaan voelen bij wat er zich in de rest van de wereld afspeelt. Ongeveer een kwart kreeg een positievere houding ten aanzien van internationale samenwerking en (mogelijke oplossingen voor) duurzaamheidsvraagstukken; eenzelfde percentage kreeg dienaangaande juist een meer kritische houding. Dit laatste geeft aan dat de groep OneWorld lezers niet synoniem is aan hen die ‘geloven’ in internationale samenwerking en duurzaamheid.⁷⁷

De respondenten geven verder aan dat het kennismaken van de in OneWorld behandelde onderwerpen effect heeft op het eigen gedrag. Opvallend is dat een aanzienlijk deel (62 procent in 2012 en 75 procent in 2013) stelt meer bewuste keuzes gemaakt te hebben op het gebied van duurzaam consumeren en leven. Ook stelt meer dan een kwart van de OneWorld lezers en gebruikers met anderen te hebben doorgepraat over in OneWorld behandelde

⁷⁵ In 2012 was de gemiddelde lezersscore van het magazine 7,4 op een tienpuntschaal; in 2013 bedroeg deze 7,9. De scores voor OneWorld online bedroegen 7,7 (2012) en 7,9 (2013).

⁷⁶ Steenberg, E. van, 2012a, 2012b, 2013a, 2013b.

⁷⁷ Steenberg, E. van, 2013a, 2013b.

thema's. Een groeiend deel van de lezers (61 procent in 2012; 70 procent in 2013) bezoekt de in het blad genoemde websites. Dit geldt ook voor de OneWorld online gebruikers.⁷⁸

4.4. Inhoudelijke en journalistieke kwaliteit van OneWorld magazine

Onderstaand wordt aandacht gegeven aan de resultaten van de inhoudelijke analyse van de inhoud van OneWorld magazine en de beoordeling van het blad door een panel van twee zeer ervaren journalisten en een communicatie expert.

4.4.1 Analyse van de inhoud

De inhoudsanalyse werd verricht door een team van wetenschappelijk medewerkers en studenten communicatiewetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen. De analyse geschiedde op basis van een gestratificeerde steekproef van 127 artikelen uit de jaargangen 2012 en 2013 (15 procent van alle artikelen). De artikelen werden op het per editie wisselende thema geanalyseerd met behulp van een coderingslijst bestaande uit tien (getrapte) vragen.⁷⁹

Geografische focus en aandacht voor actoren en onderwerpen

De geografische focus van OneWorld is redelijk evenwichtig. Qua geografische spreiding neemt Afrika in de redactionele artikelen de meest prominente plaats in, zowel als apart onderwerp als in combinatie met 'het Westen'. Azië en Latijns-Amerika krijgen minder aandacht, maar zijn met 16 en 12 procent duidelijk aanwezig. Bijna een vijfde van de artikelen schenkt uitsluitend aandacht aan ontwikkelingen en activiteiten in Nederland.

⁷⁸ Steenbergen, E. van, 2012a, 2012b, 2013a, 2013b.

⁷⁹ De coderingslijst bevat, behalve een aantal identificerende kenmerken, vragen met betrekking tot de geografische spreiding van de artikelen, het daarin behandelde onderwerp en de genoemde 'stakeholders'. Een belangrijk onderdeel was of de redactionele artikelen zogeheten 'verantwoordelijkheidsframes' bevatten, zie Van Gorp, B., 'The constructionist approach to framing: Bringing culture back in', in: *Journal of Communication*, 57(1), 60-78, 2007. Van ieder artikel is onder meer vastgelegd of in dat artikel een thema geproblematiseerd wordt, en wie als verantwoordelijke(n) en benadeelde(n) zijn genoemd. Tevens is vastgesteld wie er eventueel in oplossende zin betrokken is bij het thema en wie voordeel heeft van de mogelijke oplossing. Om de betrouwbaarheid van de analyses te waarborgen werden de codeurs aan een intensieve training in herkenning van de verschillende categorieën onderworpen. Ter vaststelling of de inhoudsanalyse betrouwbaar is verlopen, dat wil zeggen of de verschillende codeurs bij codering van dezelfde teksten tot dezelfde oordelen komen, is 25 procent van de artikelen dubbel gecodeerd. De mate van overeenstemming werd vastgesteld door middel van Krippendorffs alpha, waarin voor toevallige overeenstemming wordt gecontroleerd (Krippendorff, K., *Content analysis. An introduction to its methodology*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2004). Met een gemiddelde alphascore van tussen 0,7 en 0,8 bleken de bevindingen van de analyse betrouwbaar.

Qua aandacht voor de verschillende partijen op het gebied van internationale samenwerking zijn burgers verreweg de meest prominente actor. Ruim 75 procent van de artikelen voert burgers op als *stakeholders*, waarbij de aandacht evenredig is verdeeld tussen burgers in ontwikkelingslanden en burgers in Nederland. Het blad geeft ook aanzienlijke aandacht aan het bedrijfsleven (in ontwikkelingslanden en in Nederland): bijna 32 procent van de artikelen. Overheden in ontwikkelingslanden en (in veel minder mate) de Nederlandse overheid volgen op de derde plaats: bijna 31 procent van de artikelen zoomt in op deze actoren.⁸⁰ Maatschappelijke organisaties staan in bijna 20 procent van de artikelen centraal. Opmerkelijk is de geringe aandacht voor multilaterale organisaties als de VN of de Wereldbank (minder dan 1 procent). Kortom, OneWorld magazine schenkt relatief veel aandacht aan geïnstitutionaliseerde organisaties in de ontwikkelingssector, maar focust hier zeker niet uitsluitend op.

Qua onderwerpkeuze is het blad zeker niet 'luchtig': vooral 'serieuze' onderwerpen als politiek en economie scoren hoog. Het meest besproken onderwerp is 'politiek en bestuur' (ruim 20 procent van de artikelen). OneWorld magazine heeft een sterke economische inslag, op zowel micro- als macroniveau. Op microniveau komen nijverheid, handel en industrie doorgaans in Afrika, Azië en Latijns-Amerika aan de orde (20 procent van de artikelen). Macro-economische aangelegenheden betreffen wereldhandel en valutastromen (bijna 15 procent van de artikelen). Maatschappelijk verantwoord ondernemen en verantwoord (duurzaam) consumeren krijgen aandacht in bijna 9 procent van de artikelen; beide thema's betreffen nijverheid, industrie en handel.

| 67 |

Problematisering en het aangeven van verantwoordelijkheid

OneWorld magazine heeft een zekere mate van diepgang doordat bijna de helft van alle artikelen (ruim 45 procent) onderwerpen op een analytische en problematiserende wijze behandelt.

Problematiserende artikelen beschrijven een situatie of een ontwikkeling waarbij benadeelde partijen (organisaties, groepen mensen) of fenomenen (milieu of cultuur) voor het voetlicht worden gebracht. Hierbij figureren vooral (groepen) burgers (buiten Nederland) als degenen die nadelen ondervinden van het beschreven probleem. Met 70 procent van de problematiserende artikelen waarin dat het geval is, maakt het OneWorld magazine zijn claim waar dat het burgers centraal stelt in de berichtgeving. Benadeelde instituties als maatschappelijke organisaties en overheid in ontwikkelingslanden komen in veel mindere mate voor. Hoewel OneWorld magazine ingaat op verschillende aspecten van duurzaamheid, heeft het blad geen uitgesproken focus op natuur en milieu.

Naast het benoemen van benadeelden, wijzen de problematiserende artikelen in alle gevallen de hiervoor verantwoordelijke(n) aan. In die zin biedt het blad een zeker kritisch perspectief. OneWorld magazine focust op problemen elders die hoofdzakelijk zijn

⁸⁰ In circa 9 procent van de gevallen betreft het de Nederlandse overheid. In de overige gevallen gaat het over buitenlandse overheden.

veroorzaakt door niet-Nederlandse actoren. De artikelen waar een probleem wordt behandeld wijzen gelijkelijk op drie actoren als de veroorzaker: de overheid (39 procent van de artikelen), (groepen) burgers (ruim 30 procent van de artikelen) en het (internationale) bedrijfsleven (een zelfde percentage). Kortom, er is sprake van evenwichtige berichtgeving bij de benoeming van probleemveroorzakers. Ongeveer de helft van de artikelen die problemen signaleren geeft inzicht in (mogelijke) oplossingen. Afhankelijk van de problematiek zijn de probleemoplossers (groepen) burgers, maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven en overheden. De rol van multilaterale organisaties wordt zeer weinig belicht. Degenen die baat hebben bij de oplossing van een probleem zijn in bijna drie kwart van de gevallen burgers in het buitenland, veelal ontwikkelingslanden.

Een van de doelstellingen van OneWorld magazine is het bieden van informatie die lezers kan helpen bij het maken van bewuste keuzes om in houding en gedrag bij te dragen aan het oplossen van bepaalde mondiale problemen (duurzame productie, eerlijke handel, bewust consumeren, etc.). Deze doelstelling komt tot uiting in ruim 15 procent van de artikelen. Hiermee schenkt het blad relatief veel aandacht aan mogelijkheden voor de Nederlandse burger om op eigen niveau te kunnen bijdragen aan een duurzame en rechtvaardige wereld. De focus op mondiale, nationale en lokale aangelegenheden en problemen in combinatie met het bieden van een handelingsperspectief voor de Nederlandse burger, zonder dat dit de boventoon voert, maakt OneWorld magazine tot een positiefkritisch blad.

4.4.2 Laagdrempeligheid, zeggingskracht en journalistieke kwaliteit

Onderstaande informatie vormt de uitkomst van een discussie van een panel van drie experts, die de journalistieke kwaliteit van OneWorld magazine onder de loep namen.⁸¹ Het panel beoordeelde het blad op toegankelijkheid en aansprekendheid voor een brede doelgroep, inhoudelijke begrijpelijkheid en aantrekkelijkheid van de vormgeving, het bieden van een kritisch perspectief, en bruikbaarheid voor verantwoord handelen.

⁸¹ De paneldiscussie vond op 20 december 2013 plaats op het ministerie voor Buitenlandse Zaken in Den Haag en werd gefaciliteerd door de voor het onderzoek naar OneWorld magazine verantwoordelijke onderzoeker. Gekozen werd voor een panel bestaande uit onafhankelijke experts met een ruime staat van dienst en aanzien in hun vakgebied (journalistiek en communicatie). De leden zijn niet noodzakelijkerwijs experts op het gebied van mondiaal burgerschap, internationale samenwerking en duurzaamheid. Deelnemers waren Cees van der Laan (hoofddirecteur Trouw), Harm Ede Botje (journalist Vrij Nederland) en Carlo Hagemann (wetenschappelijk medewerker communicatiewetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen). De gevolgde methode betrof een combinatie van (elementen van) de Delphi-methode en focusgroepdiscussie. Voorafgaand aan de paneldiscussie beantwoordden de deelnemers schriftelijk een aantal aan de doelstelling en ambities van OneWorld magazine gerelateerde vragen. Elk van de experts baseerde hun antwoorden primair op grondige lezing van drie aselekt gekozen edities (nummer 4, mei 2012, nummer 10, december 2012 en nummer 5, juni 2013). Op basis van zijn analyse van de schriftelijke antwoorden formuleerde de facilitator een set polariserende stellingen. Deze vormden het vertrekpunt van de paneldiscussie, die tot doel had om de argumentatie helder te krijgen en mogelijk tot consensus te komen. De discussie richtte zich vooral op de drie genoemde edities, maar de panelleden noemden ook regelmatig voorbeelden uit andere edities die zij op eigen initiatief hadden doorgenomen.

Aansluiting van de inhoud bij de in internationale aangelegenheden geïnteresseerde lezer

Het panel is unaniem van mening dat OneWorld magazine voorziet in de behoeften van een niet in de materie ingevoerd maar daarin wel geïnteresseerd lezerspubliek. Het blad fungeert als het ware als 'luik' naar de wereld en is door te voorzien in kennisbehoefte relevant. Het magazine bevat enkele kritische rubrieken en geeft daarmee redelijk invulling aan positiefkritische onderzoeksjournalistiek. Toch typeert het panel OneWorld magazine niet als 'spraakmakend blad' (zie hierna); het blad biedt meerwaarde door het leveren van relevante informatie.

Het panel is van mening dat voldoende artikelen handelingsperspectieven bieden. Ook wordt geconstateerd dat de toonzetting positief is. Door korte 'instapartikelen' is sprake van laagdrempeligheid, die wordt versterkt doordat veel artikelen het individu centraal stellen. De lezer dient echter een bepaalde voorkennis en algemene ontwikkeling te bezitten om de verdiepende en problematiserende artikelen te begrijpen. Dit is overigens inherent aan alle 'problematiserende' journalistiek. Daarmee identificeert het panel een spanningsveld in de missie van OneWorld magazine: laagdrempeligheid in de zin van het bedienen van alle lagen van de bevolking is moeilijk zo niet onmogelijk verenigbaar met het bieden van hoogwaardige en verdiepende informatie.

| 69 |

Het panel acht OneWorld magazine minder aantrekkelijk voor de meer ingevoerde lezers en degenen met specialistische kennis over internationale samenwerking en duurzaamheid. Voor deze groep lezers bieden de artikelen te weinig diepgang en zijn daarmee onvoldoende relevant. Dit wordt nog versterkt doordat het blad weinig actuele en vernieuwende informatie biedt. Het panel tekent daarbij aan dat een periodiek verschijnend blad ook niet direct kan inspelen op de actualiteit van het moment. In vergelijking tot dag- of weekbladen biedt een maandblad primair meerwaarde door verdieping. In principe, aldus het panel, zou OneWorld magazine meer spraakmakend moeten zijn om grote groepen potentiële lezers te interesseren die zich normaliter niet of minder bezighouden met internationale samenwerking en duurzaamheid. Het blad bevat kritische artikelen, maar pleegt vooralsnog te weinig onderzoeksjournalistiek, waarmee de aantrekkelijkheid van het blad zou kunnen worden versterkt en nieuwe lezersgroepen kunnen worden aangetrokken. Het in een door de overheid gesubsidieerd blad verrichten van onderzoeksjournalistiek is goed mogelijk zolang evenwichtig wordt gerapporteerd. Naar de mening van het panel heeft OneWorld magazine een 'socaallinkse' signatuur; hierdoor komt het blad wellicht eenzijdig over. Door ruimte te bieden aan geheel andere denkbeelden kan deze signatuur worden doorbroken, waardoor het blad ook voor een totaal andere lezersgroep interessant wordt.

Uniciteit

Het panel is van oordeel dat het perspectief dat OneWorld magazine biedt uniek is in Nederland. Het blad boort een breed scala van onderwerpen aan op het gebied van internationale samenwerking en duurzaamheid en maakt deze toegankelijk voor een breed publiek. Daarbij stelt het blad mensen en hun handelen centraal. Het blad oogt zeer modern en is zeer aantrekkelijk *gestyled* met mooie en relevante foto's, cartografie en *infographics*. Samen met de *lay-out* van de tekst geeft dit een levendig beeld dat bijdraagt tot

prettig lezen. OneWorld magazine slaagt er goed in om een aantrekkelijke groep columnisten en journalisten aan zich te binden: niet alleen bekende experts met een vlotte pen, maar ook opiniemakers die belangrijk zijn voor het maatschappelijke debat.

Het panel is wel van mening dat de redactie verbetering kan aanbrengen in de vormgeving en focus van OneWorld magazine. De entree van het blad is weinig uitnodigend. De inhoudsopgave is niet helder en het colofon zou achter in het blad moeten worden gepositioneerd. Het plaatsen van vier columns op twee naast elkaar gelegen pagina's ('De toestand in de Wereld') is niet aantrekkelijk.

Sommige edities hebben een duidelijke inhoudelijke focus; andere ontberen een focus door het grote aantal thema's. De artikelen kunnen meer samenhangend zijn, waardoor de lezer beter zicht wordt geboden welke artikelen hij of zij zou moeten doornemen. De overdaad aan korte artikelen en onderwerpen werkt storend en maakt het blad 'druk' voor oudere lezersgroepen. Bij de verdiepende artikelen ontbreekt het niet zelden aan duiding en urgentie. Ook wisselt de kwaliteit van de artikelen. Manco's zijn niet of onvoldoende onderbouwde beweringen, interne tegenstrijdigheden, een spanningsboog die niet altijd tot het einde wordt vastgehouden, het ontbreken van relatie tussen tekst en beeld, en het gebruik van clichés en stilistische zwakheden. Het is onduidelijk waarom voor sommige columnisten meer of minder ruimte wordt ingeruimd: de omvang dient primair samen te hangen met de aard van de berichtgeving. Het magazine slaagt er niet altijd in om alle invalshoeken te belichten, waardoor de lezer onvoldoende wordt uitgedaagd om kennis te nemen van 'de andere kant' van het verhaal. Zo wees het themanummer over de rozenteelt in Kenia wel op de door de Nederlandse ondernemers geboden lage lonen, maar bood het geen informatie over de economische en sociale *spin-off* effecten van de met de rozenteelt gemoeide investeringen. Het panel wijst ook op voorbeelden waarin de problematiek wel van diverse kanten werd belicht. Kortom, het panel acht het niveau niet consistent en krijgt de indruk dat sommige artikelen zijn geplaatst zonder voldoende eindredactie.

| 70 |

4.5 OneWorld platform in relatie tot andere media die zich richten op internationale aangelegenheden

Onderstaand wordt kort ingegaan op de positie van OneWorld platform in relatie tot enkele andere Nederlandse media die zich primair richten op internationale aangelegenheden. De evaluatie streefde niet naar volledigheid⁸² en besloten werd alleen gesprekken te voeren met de eindredacteuren van het online blad The Broker, dat zich primair richt op academici, en

⁸² Er zijn tal van andere periodieken die zich met internationale kwesties bezighouden, waaronder bijvoorbeeld de *Internationale Spectator*.

van Vice Versa – het vakblad voor ontwikkelingssamenwerking.⁸³ Ook werd gesproken met de redactie van OneWorld en met medewerkers van het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Meerwaarde

De meerwaarde van OneWorld uit zich door drie kenmerken van het medium:

- In de eerste plaats vervult het multimediaal platform door het bieden van informatie over internationale samenwerking in brede zin een informatieve functie voor een grote groep Nederlanders. OneWorld geeft niet alleen uitdrukking aan waarden met betrekking tot internationale betrokkenheid en solidariteit, maar stimuleert ook burgerbetrokkenheid bij het werken aan een eerlijke en duurzame wereld. Bovendien, zo werd door diverse gesprekspartners gesteld, is de berichtgeving over 'landen elders' extra relevant omdat media in Nederland bezuinigen op hun buitenlandverslaggeving.
- Ten tweede heeft OneWorld meerwaarde door het vervullen van een 'waakhondfunctie' die onder meer tot uiting komt in vaste rubrieken als 'De Bedrijvendokter' en 'Fact Checker' waarmee duurzaamheidsclaims van bedrijven worden doorgelicht. Ook volgt OneWorld het overheidsbeleid en dat van de Nederlandse maatschappelijke organisaties op een kritische wijze. Naast het 'scherp houden' van deze partijen, draagt OneWorld hiermee direct bij aan het maatschappelijke debat over internationale samenwerking en duurzaamheid. Een grote groep burgers wordt door toegankelijke informatie de gelegenheid geboden om deel te nemen aan dit debat.⁸⁴
- Ten derde biedt OneWorld meerwaarde door het stimuleren van de burger tot het nadenken over en het nemen van eigen verantwoordelijkheid voor een duurzame en rechtvaardige wereld. OneWorld doet dit niet op een belerende manier. De geboden informatie geeft de lezer handvatten voor het maken van verantwoorde keuzes, zowel thuis als op het werk. Dit past in het huidige tijdgevoel met de terugtrekkende overheid die van burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties verantwoordelijkheid voor het eigen handelen verwacht. Of zoals een respondent stelt: 'als je als overheid van de burger verwacht dat deze verantwoordelijkheid neemt voor eigen handelen, is het des te belangrijker dat deze overheid investeert in middelen die hiertoe bijdragen. Op het gebied van internationale samenwerking is OneWorld hét Nederlandse medium met een groot bereik'.

Twee overwegingen zijn relevant om vast te kunnen stellen of en in hoeverre de hierboven aangegeven meerwaarde daadwerkelijk tot uiting komt. Dit geldt voor de positie van OneWorld ten opzichte van 'vergelijkbare' media én voor het aantal mensen dat daadwerkelijk bereikt wordt. Wat dat eerste betreft zijn volgens de respondenten twee

⁸³ De website van dit blad (www.viceversaonline.nl) omschrijft het doel en de doelgroepen als volgt: 'Vice Versa is er voor iedereen in en rondom de sector ontwikkelingssamenwerking. Van beleidsmedewerkers in Den Haag tot particuliere initiatiefnemers in Afrika en van studenten ontwikkelingsstudies of internationale betrekkingen tot projectmanagers van grote ngo's. Vice Versa tracht iedereen in en rondom de ontwikkelingssector op de hoogte én scherp te houden'.

⁸⁴ In de woorden van een informant 'het is belangrijk dat de overheid een kritisch maatschappelijk middenveld in Nederland faciliteert door het steunen van een medium als OneWorld, want zij doet dit ook elders in de wereld'.

andere partijen actief op het terrein van internationale samenwerking en duurzaamheid: The Broker en Vice Versa. Beide media hebben een eigen focus en doelgroep die sterk verschillen van die van OneWorld. Het bereik van OneWorld is zeer aanzienlijk, wat door alle respondenten die in dit onderzoek zijn benaderd wordt beaamd.

Reflecterend op de meerwaarde van OneWorld benadrukken diverse informanten dat de onafhankelijkheid van OneWorld cruciaal is. Indien OneWorld bij het ministerie van Buitenlandse Zaken of een maatschappelijke organisatie zou zijn ondergebracht dan bestaat het risico dat het blad verwordt tot 'spreekbuis' van de betreffende organisatie. Hierdoor zou OneWorld bij de lezer inboeten aan geloofwaardigheid en verliest het zijn relevantie voor het voeden en stimuleren van het publieke debat over internationale samenwerking en duurzaamheid.

Kwaliteit

Alle respondenten oordelen op hoofdlijnen positief over OneWorld magazine onder verwijzing dat het blad goed slaagt in het voor een brede doelgroep toegankelijk maken van informatie over internationale kwesties en duurzaamheid. Evenals de deelnemers aan het journalistenpanel, wijzen zij er op dat het blad aantrekkelijk is en de lezer handvatten biedt voor het maken van verantwoorde keuzes. De focus op internationale samenwerking en duurzaamheid is van deze tijd en gewaardeerd wordt dat veel door het blad geïnterviewden niet uit de OS-sector afkomstig zijn. OneWorld slaagt er meestal goed in om onderwerpen vanuit meerdere invalshoeken te belichten. De kritiek komt overeen met die van het journalistenpanel: het blad zou kritischer en gedurfter mogen zijn, er is een overdaad aan korte artikelen en nieuwsonderwerpen, en de samenhang en duiding van de artikelen schieten tekort.

| 72 |

Verbreden en verdiepen

De respondenten wijzen ook op de spanning in de missie van het blad, namelijk gericht op het bijdragen aan verbreding én verdieping van het maatschappelijk debat over internationale samenwerking en duurzaamheid. OneWorld slaagt er in om nieuwe doelgroepen (bedrijven, jongeren) te bereiken, maar de combinatie van verbreden en verdiepen kan ertoe leiden dat dit ten koste gaat van inhoudelijke verdieping. Men acht het niet realistisch dat OneWorld op termijn alle segmenten van de Nederlandse bevolking kan bereiken. Evenals andere opiniebladen kent het magazine en de online versie een *bias* richting de hoger opgeleide lezer. Deze groep is immers in grote(re) mate geïnteresseerd in internationale samenwerking en duurzaamheid.

Samenwerking met andere actoren

OneWorld functioneert als onafhankelijk opererend medium op afstand van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Wel vindt, zoals eerder aangegeven, op projectbasis samenwerking met het ministerie plaats, zoals op het gebied van Open Data. Tussen OneWorld en The Broker bestaat complementariteit en bestaat collegiale samenwerking op *ad hoc* basis. The Broker biedt, mede via haar netwerk, toegang tot hoogwaardige kennis die voor OneWorld van belang is. Samenwerking met Vice Versa is zeer sporadisch. De redactie van Vice Versa

meent dat de mogelijkheden voor synergie tussen beide bladen onvoldoende worden benut.⁸⁵

Inbedding van OneWorld in NCDO

Het feit dat de OneWorld redactie deel uitmaakt van NCDO beïnvloedt het functioneren van het OneWorld platform. Inbedding binnen de NCDO is cruciaal voor de geloofwaardigheid van OneWorld omdat NCDO beschouwd wordt als relatief neutrale organisatie. Zou het medium onder een rijksdienst of een particuliere ontwikkelingsorganisatie vallen dan gaat dat, volgens de informanten, ten koste van de journalistieke onafhankelijkheid en geloofwaardigheid. Verder is de positionering binnen NCDO van belang omdat een zelfstandig mediaplatform niet in aanmerking komt voor subsidie en het de vraag is of commerciële uitgevers interesse hebben in het medium. NCDO biedt kennis en onderzoekscapaciteit waar OneWorld gebruik van kan maken. Samenwerking tussen de onderzoeksafdeling van NCDO en de OneWorld redactie ligt voor de hand, maar bleek voorsnog zeer beperkt en had vooral een *ad hoc* karakter. Volgens betrokkenen is dit het gevolg van de soort kennis die de onderzoeksafdeling produceert. Deze sluit door zijn minder problematiserende karakter onvoldoende aan bij de vraag van de OneWorld redactie.

4.6 Conclusie

| 73 |

Relevantie

Het OneWorld platform is een relevant medium voor de verspreiding van kennis en inzicht over mondiale aangelegenheden onder een niet onbelangrijk deel van de Nederlandse bevolking en past als instrument goed in het mandaat van NCDO. Hoewel *benchmarks* ontbreken, is een bereik van circa 4 procent (2012) goed voor een opiniërend medium. Het blijkt echter dat OneWorld er maar deels in slaagt om een zo divers mogelijke groep Nederlanders te bereiken. De huidige lezersgroep wijkt qua karakteristieken sterk af van de 'gemiddelde Nederlander'. Wel worden lezers uit verschillende maatschappelijke sectoren bereikt. Het is niet realistisch te verwachten dat OneWorld *alle* lagen van de bevolking kan bedienen.

De lezers en gebruikers van het OneWorld platform waarderen de geboden informatie en zijn van mening dat de behandelde onderwerpen goed aansluiten op hun interesses. Zij appreciëren de nieuwsaarde, toegankelijkheid en begrijpelijkheid van de inhoud. De onafhankelijkheid van het medium en de positiefkritische invalshoek van de artikelen bieden informatie die bruikbaar is voor het eigen handelen.

Dit lezersoordeel wordt gestaafd door de inhoudsanalyse van de 127 artikelen uit twaalf edities van het magazine. Hieruit blijkt dat het blad zijn doelstellingen en ambities

⁸⁵ Daarnaast frustreert het de Vice Versa redactie dat OneWorld (in tegenstelling tot Vice Versa) gesubsidieerd wordt en tevens actief is op de adverteerdermarkt.

grotendeels waarmaakt. De berichtgeving is qua thematiek en geografische spreiding veelzijdig. Veel artikelen problematiseren en bieden een multi-actor perspectief, waardoor diepgang wordt bereikt. De burger (in het buitenland en in Nederland) staat centraal. Het blad biedt de Nederlandse burger voldoende handvatten voor het maken van eigen keuzes indien deze dat wenst.

De in het onderzoek bevroegde communicatie expert en journalisten oordelen op hoofdlijnen ook positief over OneWorld. Het magazine voorziet duidelijk in de behoeften van een niet ingevoerd, maar geïnteresseerd lezerspubliek. Het blad biedt de lezer nieuwe en interessante informatie en geeft daarbij goede, maar nog geen optimale, invulling aan kritische journalistiek. Voldoende artikelen bieden een handelingsperspectief. Tevens is sprake van een in de ogen van de experts te groot aantal artikelen zonder goede samenhang en wisselt de kwaliteit. Naar de mening van de experts is OneWorld minder goed in staat om een publiek te bereiken dat zich niet interesseert voor internationale aangelegenheden, of deze uitsluitend negatief bejegt. OneWorld is door het ontbreken van voldoende diepgang weinig aantrekkelijk voor specialisten op het gebied van internationale samenwerking.

Effectiviteit

| 74 |

De (meer)waarde van het OneWorld platform uit zich door het voorzien in de kennisbehoefte van een aanzienlijke groep Nederlanders, het vervullen van een waakhondfunctie richting overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties, en het stimuleren van de lezers bij het nemen van eigen verantwoordelijkheid ten aanzien van een duurzame en rechtvaardige wereld. OneWorld is in het medialandschap van Nederland de enige actor die bovenstaande rollen vervult naar een breed publiek. Mocht OneWorld wegvallen, dan kan geen andere partij deze functie overnemen.

Met de website en sociale media weet OneWorld haar doelgroep te verbreden zoals blijkt uit het groeiend aantal unieke bezoekers van de website en 'likes' van de Facebook pagina. Met de magazine-App en de nieuwe App 'Data Atlas' wordt ingespeeld op het groeiend gebruik van digitale media bij de Nederlandse bevolking. De redactie denkt na om verder in te spelen op digitale ontwikkelingen en lanceerde begin 2014 een nieuwe website. Veel bezoekers van de website ontvangen ook het tijdschrift. Met een scherpere analyse en definiëring van alle mediacomponenten, de doelgroep per product en een strategische inzet van de inhoud, kan ter verhoging van de *impact* een betere synergie tussen het blad en de website worden gerealiseerd. Met de integratie van video, interactieve *infographics* en koppeling naar verdiepende inhoud kan een nieuw lezerspubliek bediend worden. Omwille van de efficiëntie kan worden nagegaan of de OneWorld online gebruikers het magazine nog op prijs stellen.

De relatie van OneWorld met het ministerie van Buitenlandse Zaken (de subsidiegever) is integer. De relatie met andere opiniërende media op het terrein van internationale- en ontwikkelingssamenwerking, zoals The Broker en Vice Versa, kan met behoud van de eigen identiteit en het lezerspubliek versterkt worden. In de samenwerking tussen OneWorld en de onderzoeksafdeling van NCDO zijn de mogelijkheden voor synergie nog onderbenut.

Tot slot is het de vraag welke mogelijkheden het OneWorld platform heeft om buiten NCDO te kunnen functioneren. Deze zijn vooralsnog niet groot, omdat het onderbrengen bij een commerciële uitgever geen optie is.

Ten tijde van het opstellen van dit rapport biedt het plan van NCDO voor organisatorische en inhoudelijke aanpassing van de organisatie een aanzet om de functie van OneWorld als multimediaal platform uit te bouwen en te versterken. De bevindingen over het goede functioneren van OneWorld binnen het mandaat en de doelstellingen NCDO geven hiertoe ook alle aanleiding.

5

Het NCDO-onderzoek

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk behandelt het door het cluster Kennisverzameling en Onderzoek (hierna Kenniscluster) van 2011 tot en met 2013 verricht en in de Onderzoeksreeks en de Globaliseringsreeks gepubliceerd onderzoek. Het aan dit hoofdstuk ten grondslag liggende onderzoek formuleerde de volgende vragen:

- Hoe komen de documenten van de Onderzoeksreeks en de Globaliseringsreeks tot stand?
- Wat is de kwaliteit van deze documenten?
- Hoe beoordelen de doelgroepen waar de publicaties in de Onderzoeksreeks en Globaliseringsreeks voor bedoeld zijn het nut en/of de meerwaarde van deze publicaties voor hun eigen activiteiten en (hoe) gebruiken zij de aangedragen kennis en informatie?
- In hoeverre en op welke wijze wordt de kennis verkregen met het verrichte onderzoek gebruikt bij de andere activiteiten van NCDO?

5.2 Het Kenniscluster: achtergrond en organisatie

Achtergrond

Het in 2011 ontstane Kenniscluster had aanvankelijk een meerledige opdracht: i) het ontwikkelen van een wetenschappelijk gebaseerde definitie van het begrip ‘mondiaal burgerschap’, als fundament voor opinie- en trendonderzoek en het werk van NCDO, ii) het bijeenbrengen en aanbieden van kennis⁸⁶ over internationale samenwerking, en iii) het opzetten van een serie evaluatieonderzoeken om methodologie te ontwikkelen voor evaluatief onderzoek naar de relatie tussen burgerschap en internationale samenwerking, vooral met betrekking tot SBOS-activiteiten.⁸⁷

| 77 |

Het Kenniscluster zocht na de start naar een formule om de onderzoekstaken in te richten. In de tweede helft van 2011 werd een aantal onderzoekers gerekruteerd en een onderzoeksplan opgezet. Een definitie van ‘mondiaal burgerschap’ werd in 2012 geformuleerd en er werd veel energie gestoken in het ontsluiten van kennis op het gebied van internationale samenwerking, met bijzondere aandacht voor thema’s die de globaliseringsagenda betreffen.

Er bestond een zekere mate van onduidelijkheid over de missie en onderzoeksagenda van het cluster. Aanvankelijk ambieerde NCDO de ‘kennisdimensie’ invulling te geven in de

⁸⁶ De doelstelling luidde ‘het bijeenbrengen en aanbieden van zowel betrouwbare, degelijke en onafhankelijke kennis over internationale samenwerking in de brede zin des woords, alsook toepasbare, betrouwbare en onafhankelijke kennis over de effectiviteit (“het nut”) van activiteiten die mondiale dimensies van burgerschap willen versterken’, Heintze, P., *Werkplan juli 2011 - december 2012 Cluster Kennisverzameling en Onderzoek NCDO*, p. 2., intern document, NCDO, 2011.

⁸⁷ Terwijl het Kenniscluster voortvarend begon om inhoud te geven aan haar opdracht, schortte het ministerie van Buitenlandse Zaken in augustus 2011 de mogelijkheid tot financiering van projecten gericht op mondiale burgerschapsactiviteiten via het SBOS-programma op, hiermee verviel *de facto* het derde deel van de opdracht van het Kenniscluster.

vorm van primaire kennisontwikkeling op het gebied van internationale samenwerking – NCDO als ‘denktank’. Het ministerie van Buitenlandse Zaken was geen voorstander van een dergelijke invulling, die het mandaat van NCDO te boven ging.⁸⁸

Met ingang van november 2013 kent het Kenniscluster een adviescommissie bestaande uit vier externe adviseurs en drie NCDO-medewerkers. In de oprichtingsvergadering (15 november 2013) adviseert de commissie het Kenniscluster om een (nieuwe) missie, onderzoeksagenda en onderzoeksstrategie te formuleren. Een en ander vloeide voort uit het besluit van NCDO zich thematisch te concentreren op: voedselzekerheid, water; en seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR). Thema's die in lijn liggen met de accenten in het internationale beleid van de Nederlandse overheid. Bij het ontwikkelen van de onderzoeksagenda moet rekening worden gehouden met de kennisbehoefte van het ministerie van Buitenlandse Zaken.⁸⁹

Interne organisatie

Het Kenniscluster omvat eind 2013 naast de clustermanager tien onderzoekers en kent organisatorisch twee teams elk met een eigen onderzoekstaak. Het Team ‘Internationale Samenwerking’ (Team IS) is verantwoordelijk voor de studies die in de ‘Globaliseringsreeks’ verschijnen. Deze publicaties worden ook wel ‘Kennisdossiers’ genoemd. De Globaliseringsreeks bevat vooral studies m.b.t. zogeheten mondiale publieke goederen. Het ‘Team Nederlanders en IS’ (Team NL/IS) verricht vooral empirisch trend- en opinieonderzoek rond de vraagstelling hoe Nederlanders denken en handelen met betrekking tot mondiaal burgerschapskwesities. De resultaten worden gepubliceerd in de ‘Onderzoeksreeks’.⁹⁰

Beide teams produceren frequent *fact sheets* inhakend bij actuele gebeurtenissen en debatten in de reeksen ‘De feiten op een rij’ (Team IS) en ‘NCDO onderzoek’ (Team NL/IS). De *fact sheets* geven in kort bestek (doorgaans twee pagina's) een aantal feiten en ontwikkelingen

⁸⁸ NCDO diende een dicht bij de burger staand ‘kennisdeelcentrum’ te zijn, gericht op de ontsluiting van (toepasbare) kennis om op basis van die kennis te kunnen adviseren hoe de internationale dimensie van burgerschap in de praktijk vorm gegeven kon worden. Brief ministerie van Buitenlandse Zaken met kenmerk AMAD-OS-022/10, 13 december 2010, p. 1. Deze doelstelling komt overigens ook tot uiting in het strategische beleidsplan van NCDO voor de periode 2011–2014: Als ‘eerstelijns’ kennis- en adviescentrum beoogt NCDO een bijdrage te leveren aan het vergroten van kennis en inzicht onder de Nederlanders in internationale samenwerking en de rol van Nederland en de Nederlandse burger daarbij (‘burgerschap in relatie tot internationale samenwerking’). NCDO vergaart, vanuit een neutrale positie, kennis en informatie en maakt deze toegankelijk voor de Nederlandse bevolking en specifieke doelgroepen daarbinnen.

⁸⁹ Adviescommissie NCDO Onderzoek, *Verslag eerste vergadering adviescommissie NCDO Onderzoek*, 15 november 2013, intern document, NCDO, 2013. Of het concept ‘mondiaal burgerschap’ centraal zal staan in de missie van het Kenniscluster is niet bekend, wel sluit volgens NCDO het thema mondiaal burgerschap goed aan bij de wijze waarop de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking de Nederlander betreft bij haar beleid. Ook koos UNESCO *Global Citizenship* als een van haar speerpunten.

⁹⁰ Ook verrichtte dit team evaluatiestudies, waarvan de resultaten in een derde publicatiereeks (de Evaluatiereeks) verschenen. Deze reeks is beëindigd en viel buiten het bestek van het IOB-onderzoek.

over thema's die relevant zijn vanuit het oogpunt van mondiale betrokkenheid. Soms betreft het samenvattingen van onderzoek dat ook in een van beide reeksen is gepubliceerd, maar dat is niet de regel.

Bij het trend- en opinieonderzoek (vooral naar duurzaam gedrag van de burger en de daaraan ten grondslag liggende principes) gaat het enerzijds om het in kaart brengen van (veranderend) gedrag, maar anderzijds ook om het verkrijgen van inzicht in en het duiden van (veranderingen in) gedrag. Het gaat dus om kennisverzameling en kennisopbouw. De publicaties in de Globaliseringsreeks brengen veeleer bestaande kennis bij elkaar. Beide teams van onderzoekers functioneren grotendeels naast elkaar, maar er is allengs meer sprake van samenwerking en kruisbestuiving.

5.3 De aard van de Onderzoeksreeks en de Globaliseringsreeks

Het onderzoek van Team NL/IS: de Onderzoeksreeks

Vóór 2012 kende NCDO als enige onderzoekslijn de 'Barometer Internationale Samenwerking', waarmee vooral het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking onder de Nederlandse bevolking werd gepeild. Dit onderzoek werd uitgevoerd door het bureau Motivaction. De fundamentele herziening van de barometer in 2012 vereiste definiëring en uitwerking van een hanteerbaar mondiaal burgerschapsconcept en een daarop toegesneden vragenlijst. Deze vragenlijst werd ook vaak weer het fundament voor ander (evaluatie) onderzoek. Het opinieonderzoek werd in eigen beheer voortgezet onder de titel Barometer Nederlanders en Mondiaal Burgerschap, later genoemd 'Nederlanders en de Wereld'.

| 79 |

Alle studies in de Onderzoeksreeks richten zich hoofdzakelijk op empirisch trend- en opinieonderzoek met betrekking tot het denken en handelen van Nederlanders ten aanzien van mondiaal burgerschapskwesties. Hierbij staan drie vragen centraal: Wat weten de Nederlanders van een bepaald thema? Hoe is hun houding daartegenover? Wat is dienaangaande hun gedrag? De gedragscomponent van het onderzoek is gerelateerd aan het handelingsperspectief dat NCDO ziet voor burgers ten aanzien van mondiale thema's.

De basis van het gedrags- en trendonderzoek is een longitudinale studie naar kennis, houding en gedrag op het gebied van internationale samenwerking en duurzaamheid. Door de longitudinale opzet van het onderzoek kunnen trends worden vastgesteld. Inmiddels vonden twee metingen plaats. Behalve het in kaart brengen van houdings- c.q. gedragsveranderingen via kwantitatief onderzoek wordt er naar gestreefd om met verdiepend kwalitatief onderzoek hiervoor verklaringen te bieden. Bijvoorbeeld hoe hangt een en ander samen met *life events*, leeftijd, sociaaleconomische status, politieke voorkeur, etc. Naast het bestuderen van kennis, houding en gedrag van 'de Nederlandse bevolking in totaliteit', richt het onderzoek zich op bepaalde categorieën daarbinnen, zoals kinderen en jongeren.

De beoogde gebruikers (doelgroepen) van de resultaten van het onderzoek van Team NL/IS zijn ruim omschreven. Zowel het Barometer-onderzoek als het verdiepend onderzoek wordt relevant geacht voor beleidsmakers, wetenschappers, de media en organisaties die activiteiten organiseren op het gebied van mondiaal burgerschap.⁹¹

Naast volledig uit het NCDO-budget gefinancierd onderzoek, verricht het Kenniscluster ook onderzoek in opdracht van derden. Bij contractonderzoek werken veelal onderzoekers uit de beide teams samen. De resultaten van dit onderzoek worden veelal gepubliceerd in de Onderzoeksreeks, of samengevat in een *fact sheet*. Ongeveer 10 procent van het budget van het Kenniscluster wordt uit 'de markt' gehaald.

Het onderzoek van Team IS: de Globaliseringsreeks

Het onderzoek van het Team IS richt zich op mondiale thema's die ver weg lijken, maar voor iedere Nederlander relevant zijn. Sprekende voorbeelden zijn de thematieken rondom voedselzekerheid, water en grondstoffen. In twee jaar tijd (2012-2013) verscheen een 7-tal Kennisdossiers (zie tabel 5.2 in sectie 5.5), waarvan de meeste door eigen staf zijn gemaakt. Twee dossiers zijn geschreven door externe onderzoekers die zijn ingehuurd vanwege hun specifieke expertise. Dit biedt een voordeel, maar het gevaar is dat een dossier óf te journalistiek óf te ontoegankelijk wordt waardoor NCDO-medewerkers alsnog veel tijd moeten steken in de eindredactie.

| 80 |

De beoogde gebruikers van de Globaliseringsreeks zijn 'professionals uit "het veld", de politiek en de media. De doelgroepen van deze kennisdossiers zijn beleidsmakers, wetenschappers en journalisten die niet altijd specialist zijn op de betreffende thema's, maar wel behoefte hebben aan gedegen kennis op de betreffende terreinen. De dossiers zijn ook relevant voor studenten en bijzonder geïnteresseerde burgers; voor "het brede publiek" zijn de dossiers mogelijk te zwaar'.⁹²

Belangrijk uitgangspunt voor de Kennisdossiers is, dat naast een weergave van de 'state of the art' met betrekking tot een bepaalde actuele thematiek, ook altijd expliciet wordt ingegaan op mogelijke handelingsperspectieven voor degenen die daarbij (in Nederland) beleidsmatig of anderszins betrokken zijn. De dossiers onthouden zich echter van expliciete beleidsaanbevelingen en de boodschappen worden zoveel mogelijk verwoord in politiekneutrale formuleringen.⁹³

⁹¹ Heintze, P., *Werkplan juli 2011 - december 2012 Cluster Kennisverzameling en Onderzoek NCDO*, p. 6., intern document, NCDO, 2011.

⁹² Idem, p. 7.

⁹³ Het principe van politieke neutraliteit geldt ook voor andere kennisproducten. Zo is er bijvoorbeeld voor de laatste landelijke verkiezingen een vergelijking van de verkiezingsprogramma's gemaakt met betrekking tot de standpunten van de politieke partijen ten aanzien van mondiale vraagstukken. Dat is nadrukkelijk geen stemwijzer. De inventarisatie wordt zonder waardeoordeel gepresenteerd.

Bij de onderwerpkeuze zijn globaliseringsvraagstukken leidend, vooral de mondiale publieke goederen lenen zich goed als onderwerp.⁹⁴ Dit principe sluit aan bij het beleid dat door het ministerie van Buitenlandse Zaken is en wordt ontwikkeld. De Globaliseringsreeks is bijna 'af'. Vier dossiers verschijnen binnenkort (mondiale publieke goederen; mondiale gezondheid; financiële stabiliteit; kennis). Met nog één op stapel staand dossier (klimaatverandering) wordt gedacht over dossiers over migratie evenals seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR). Daarmee lijkt het einde van de reeks in zicht. De nadruk zal dan liggen op het actueel houden van de dossiers en het verspreiden van kennis.

5.4 Kwaliteit van de publicaties

Het in mei 2013 verschenen Handboek Onderzoekspublicaties is leidend voor de auteurs van de beide reeksen.⁹⁵ Voordien bestonden er wel richtlijnen, maar deze zijn in het handboek meer uitgebreid en gedetailleerd opgeschreven. Het handboek maakt onderscheid tussen de Globaliseringsreeks en de Onderzoeksreeks, beschrijft de inhoudelijke structuur van de publicaties en bevat richtlijnen met betrekking tot stijl, tekstkaders, figuren, tabellen en andere redactionele aspecten. Nieuw zijn de aanwijzingen voor de verspreiding van de publicaties, waaraan NCDO in het verleden te weinig aandacht aan schonk. De auteurs werken momenteel planmatig. Ze vervaardigen een gedetailleerde onderzoeksopzet en werkplan waarin de doelstelling, centrale vraag, methodiek, en globale inhoud worden geëxpliciteerd. Verder zijn de specifiek met de publicatie beoogde doelgroepen en de communicatiestrategie vermeld.⁹⁶

| 81 |

De studies uit de Onderzoeksreeks hebben NCDO-interne 'tegenlezers' die de rapportages van commentaar voorzien. De dossiers uit de Globaliseringsreeks hebben externe 'tegenlezers', experts op het betreffende thema. Deze deskundigen worden primair ingeschakeld vanwege hun kennis en dus voor toetsing. Een bijkomend voordeel kan zijn dat zij hun eigen platform of achterban hebben waarin de publicaties vervolgens hun weg kunnen vinden.

De tijdsinzet wordt bepaald door de complexiteit van de studies en de diepgang die van de publicaties mag worden verwacht. Voor de Kennisdossiers geldt een tijdsinzet van ongeveer twee tot drie maanden per studie. Voor de studies van Team NL/IS is dit ongeveer drie maanden, maar met uitschieters naar boven en beneden. Bedacht moet worden, dat de onderzoekers zich niet uitsluitend met de publicaties in de beide reeksen bezig houden, maar ook andere taken vervullen.

⁹⁴ Heintze, P., *Kennisdossiers van de NCDO Globaliseringsreeks 2011*, p. 1., intern document, NCDO, 2011.

⁹⁵ Carabain, C. & Hoeks, C., *Handboek Onderzoekspublicaties*, intern document, NCDO, 2013.

⁹⁶ Deze stelt de onderzoeker op in samenwerking met de Afdeling Communicatie van NCDO.

Voor deze evaluatie werd een selectie gemaakt van publicaties verschenen in beide reeksen.⁹⁷ Dit betrof drie Kennisdossiers uit de Globaliseringsreeks en vier publicaties uit de Onderzoeksreeks. Verder werd de uit februari 2012 daterende studie *'Mondiaal burgerschap – van draagvlak naar participatie'* bestudeerd, omdat mondiaal burgerschap een kernbegrip is en een fundamenteel uitgangspunt vormt voor zoveel empirische studies die in het kader van de Onderzoeksreeks verschijnen. Deze studie kan worden beschouwd als het 'nulnummer' van de Onderzoeksreeks en zou ook de basis vormen voor de opzet en uitvoering van de programma's van NCDO op het gebied van onderzoek, deskundigheidsbevordering en kennisverspreiding.

De geselecteerde publicaties werden beoordeeld op basis van criteria die voorafgaande aan het onderzoek werden besproken met de leiding en staf van het Kenniscluster.⁹⁸

Kwaliteit van de publicaties in de Onderzoeksreeks

Het *Leitmotiv* in de Onderzoeksreeks is in hoeverre Nederlanders kennis hebben over mondiale vraagstukken en wat hun houding en gedrag dienaangaande zijn. Het gaat daarbij vooral om het gedrag en de veranderingen daarin. De reeks stelt een diversiteit aan thema's, perspectieven en specifieke groepen Nederlanders aan de orde, met de nadruk op jongeren, kinderen en degenen die hen onderwijs geven. Thema's zijn duurzaamheid en aspecten van internationale samenwerking. Deze algemene karakterisering wordt ook gereflecteerd in de geselecteerde publicaties.

De publicaties kennen over het algemeen een heldere problematisering en opzet van de studie. De doelstelling wordt goed verwoord; de vraagstelling bestaat meestal uit specificerende subvragen.

De theoretische onderbouwing en de vermelding en/of uitwerking van relevante inzichten uit de academische literatuur blijven in de geselecteerde publicaties veelal achterwege of komen marginaal aan bod. De studies hebben de neiging om zich te beperken tot het gedachtengoed rondom mondiaal burgerschap zoals dat in het nulnummer van de

⁹⁷ Als belangrijkste criteria op grond waarvan de selectie werd gemaakt, golden i) dat er een voldoende spreiding over de verschillende thema's zou zijn, en ii) dat er voldoende spreiding zou zijn in de tijd. Daardoor zouden zowel oudere als recente uitgaven in de selectie worden betrokken. In overleg met het Kenniscluster werden enkele als 'atypisch' te beschouwen uitgaven buiten de selectie gehouden. Dit betroffen o.a. enkele studies die minder goed in een reeks pasten en/of die door externe auteurs zijn geschreven.

⁹⁸ De criteria waren: a) Problematisering: onderzoeksvragen; theoretische concepten; aandacht voor verscheidenheid in perspectieven; b) Methodologie: gebruik en verantwoording methodologisch instrumentarium; c) Verifieerbaarheid: literatuurgebruik; bronvermeldingen; d) Analyse: accuratesse en diepgang; e) Discussie: bevindingen uit het onderzoek in relatie tot het actuele debat (terugkoppeling naar relevante literatuur); evenwichtigheid in relatie tot de diverse perspectieven; f) Conclusie: logica in relatie tot de analyse en discussie; g) Presentatie en leesbaarheid: in hoeverre toegesneden op de doelgroep? Een laatste criteria 'Aanbevelingen voor beleid: aansluiting bij beleid Nederland en internationaal' verviel omdat de (Kennis)dossiers zich onthouden van beleidsaanbevelingen en de inhoud zoveel mogelijk verwoord is in politiekneutrale formuleringen.

Onderzoeksreeks is ontwikkeld. Het nagenoeg ontbreken van een theoretisch kader is volgens het Kenniscluster een bewuste keuze, aangezien wetenschappers geen primaire doelgroep van deze reeks vormen.

De longitudinale onderzoeken (meestal aangeduid als ‘de Barometers’) worden wel relevant geacht voor een wetenschappelijk publiek, en besteden meer aandacht aan theoretische perspectieven. Het genoemde nulnummer bevat een helder overzicht van de academische literatuur en deze kernpublicatie besteedt daarbij aandacht aan in de praktijk gangbare de stromingen en benaderingen van mondiaal burgerschap. Ook de in de Onderzoeksreeks uitgekomen publicatie *‘Wereldwijde problemen, wereldwijde oplossingen? Nederlanders & internationaal bestuur’* bevat theoretische perspectieven.

Het *ad hoc* opinie- en trendonderzoek, ook wel flitspeilingen geheten, wordt doorgaans uitgevoerd met behulp van enquêtes onder een steekproef van de betrokken doelgroep. De vragen worden door het Team NL/IS geformuleerd (soms na consultatie van externe deskundigen) en de enquête wordt vervolgens meestal uitgezet door een gespecialiseerd bureau (TNS/NIPO, Researchned). Soms vindt er aanvullende kwalitatieve dataverzameling plaats. Alle publicaties bevatten een methodologische verantwoording en vermelden gebruikte bronnen. Zij bevatten ook een beknopte samenvatting, die de lezer een helder overzicht geeft van de inhoud. In de presentatie van de onderzoeksgegevens worden de standpunten, meningen en percepties van de respondenten weergegeven. De onderzoeksresultaten worden gepresenteerd zonder een expliciet waardeoordeel van de auteur.

| 83 |

Veel publicaties hebben doorgaans een nogal beschrijvend karakter, vooral in de hoofdstukken met de onderzoeksresultaten. Het is gebruik om de enquêtevragen letterlijk als kopje boven een grafiek of tabel te plaatsen, met in de legenda categorieën van antwoorden. Het gaat daarbij doorgaans om beschrijvende statistische maten, meestal (procentuele) frequentieverdelingen. Veelal dienen staafdiagrammen voor de visualisering, waarbij wordt beschreven wat daaruit kan worden afgelezen. Dergelijke toelichtingen leiden niet tot analytische diepgang. Voor twee van de vijf geselecteerde studies uit de Onderzoeksreeks kunnen vraagtekens worden geplaatst bij de formulering van de enquêtevragen en/of bij de interpretatie van figuren en tabellen. Ook is niet altijd duidelijk in hoeverre met de enquêtevragen ook wordt gemeten wat beoogd wordt. Verder is er ook ruimte voor een andere interpretatie van de uitkomsten dan die van de auteur. Het is een gemiste kans wanneer voldoende analyse of duiding van het statistisch materiaal ontbreekt. Deze twee publicaties ontberen ook een heldere conclusie.

Een discussie van de resultaten uit de enquêtes in een bredere – ook theoretische – context komt niet altijd expliciet aan de orde. Terugkoppeling naar eerder literatuuronderzoek, zo dat al bestaat, blijft dan achterwege. Daarmee blijft ook de vraag onbeantwoord, hoe de resultaten uit het onderzoek sporen met bestaande inzichten uit de literatuur dan wel daarvan afwijken. Desgevraagd wees het Kenniscluster in dit verband op het feit dat een dergelijke reflectie op de onderzoeksbevindingen bewust wordt vermeden omdat de reeks zich niet primair richt op de wetenschap. Beoogd wordt de uit het onderzoek

voortvloeiende informatie zo praktisch mogelijk te laten zijn voor beleidsmakers, maatschappelijke organisaties, het onderwijsveld en de media.

Kwaliteit van de publicaties in de Globaliseringsreeks

De uit de Globaliseringsreeks geselecteerde publicaties (Kennisdossiers) vertonen beduidend minder onderlinge variatie dan die uit de Onderzoeksreeks. Zij bevatten zonder uitzondering een degelijk literatuuroverzicht. Opmerkelijk is dat de studies veelal sterk leunen op overheidsdocumenten en rapporten van internationale organisaties en ngo's, deels aangevuld met literatuur uit internationale wetenschappelijke tijdschriften. Hoewel Kennisdossiers hoofdzakelijk literatuurstudies zijn, worden in de voorbereidende fase externe themaspecialisten geïnterviewd en enkelen becommentariëren ook de concepttekst. Dit draagt bij aan de kwaliteit van de studies.

In het beperkt aantal toegemeten pagina's bieden de Kennisdossiers een goed overzicht van de *'state of the art'*. Zij bieden een evenwichtig overzicht van feiten, ontwikkelingen en van het maatschappelijke en wetenschappelijke debat rondom de betreffende thema's. Zij geven ook aan welke plaats deze thema's (zoals voedselzekerheid, grondstoffen, armoedebestrijding) innemen in het Nederlandse politieke debat en beleid. Dat onder een strikte neutraliteitsvlag: de auteur neemt zelf geen positie in.

| 84 |

Een ander gemeenschappelijk kenmerk van de Kennisdossiers is de aandacht voor mogelijke handelingsperspectieven van de verschillende actoren (veelal met terugkoppeling naar de literatuur). Ieder boekje bevat daartoe een hoofdstuk 'Kansen voor actoren' waarin centraal staat hoe deze een zinvolle bijdrage kunnen leveren die tot duurzaam gebruik en rechtvaardige verdeling van mondiale publieke goederen kan leiden. Een slotconclusie presenteert de bevindingen.

De Globaliseringsreeks vormt een solide basis voor degenen die zich snel willen inlezen in een thematiek waarover men nog niet veel kennis bezit. De publicaties vormen bij uitstek inleidingen op een thema, zijn zeer leesbaar en maken op uitstekende wijze gebruik van kaders en figuren die de hoofdtekst aanvullen. De boekjes zullen lezers kunnen verleiden om zich verder in de thematiek te verdiepen, hierbij kan de rubriek 'om verder te lezen' behulpzaam zijn.

5.5 Bereik en gebruik van de publicaties

Met uitzondering van het eerste Kennisdossier (de Groene Economie) verschenen alle studies in de nieuwe reeksen met ingang van 2012. In twee jaar tijd is een aanzienlijk aantal publicaties in de Onderzoeksreeks en de Globaliseringsreeks geproduceerd. Het Kenniscluster beoogt hiermee 'professionals' te bereiken en te informeren, waaronder opinieleiders, zoals journalisten en andere professionals voor wie de mondiale dimensie van burgerschap deel uit maakt van hun dagelijks werk. Daartoe behoren ook de collega's in de andere afdelingen van NCDO. Het uitgangspunt voor alle publicaties is dat 'betrokken

burgers' en studenten de inhoud moeten kunnen begrijpen, wat veel aandacht vergt voor de leesbaarheid.

Onderstaand wordt beschreven wie er met de onderzoekspublicaties bereikt worden. Wie deze gebruiken, hoe de gebruikers de publicaties waarderen en wat deze betekenen voor het eigen werk. Achtereenvolgens worden behandeld de oplagecijfers; de aandacht voor de publicaties in gedrukte media; de bekendheid met de publicaties onder de abonnees van de NCDO Onderzoeksnieuwsbrief; de *reads* en *downloads* van de publicaties via internet⁹⁹; de bekendheid en het gebruik van de onderzoekspublicaties in het bredere veld van professionals; en de 'hertaling' van de kennis uit het onderzoek door de staf van het Kenniscluster.

Oplage

In 2012 en 2013 verschenen 20 publicaties in de Onderzoekssreeks en 7 in de Globaliseringsreeks.¹⁰⁰ De Onderzoekssreeks kende aanvankelijk een oplage van 700, hoewel voor enkele studies een kleinere oplage gold (300 of 500) en sommige alleen digitaal beschikbaar kwamen. Uit kostenoverweging verschijnen met ingang van 2013 uitsluitend digitale versies (pdf's). Ook speelde een rol dat een aantal publicaties sterk actualiteitgebonden is. De uitgaven van de Globaliseringsreeks kenden een grotere oplage als gevolg van een grotere vraag.¹⁰¹ In 2013 verschenen twee dossiers in de Globaliseringsreeks; de resterende uitgaven (waaronder actualisering van eerdere uitgaven) zullen digitaal verschijnen. Op verzoek – en tegen betaling – worden de publicaties in gedrukte vorm beschikbaar gemaakt via het Centraal Boekhuis.

| 85 |

Aandacht voor de onderzoekspublicaties in gedrukte media en via de NCDO website

De verspreiding van de met het NCDO onderzoek verworven kennis vindt ook plaats via de media. NCDO heeft in 2012 en 2013 bijgehouden welke studies in de gedrukte pers aandacht kregen.¹⁰² Er valt echter moeilijk af te leiden wat het werkelijk bereik van de informatie over de publicaties van het Kenniscluster is. NCDO hanteert de zogeheten 10%-formule om uit de cumulatieve oplagecijfers van de media die over de NCDO-studies publiceren af te leiden

⁹⁹ Met *reads* wordt aangegeven hoeveel keer een digitaal document online geopend werd. De *downloads* geven aan hoeveel keer het document gedownload is naar de computer van de gebruiker.

¹⁰⁰ Waarvan 1 in 2011 gepubliceerd.

¹⁰¹ Een viertal Kennisdossiers vergde een herdruk.

¹⁰² Waar journalisten de door NCDO bij de publicatie van de onderzoeken uitgebrachte persberichten aangrepen voor eigen berichtgeving, werd dit ook geregistreerd als media-aandacht. NCDO registreerde voor 2013 ook de media-aandacht via radio (3x) en televisie (1x). Ook moet vermeld worden dat in de cijfers soms dubbeltellingen voorkomen. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer een hoofdartikel over een thema begeleid wordt door een tekst in een kader en/of een interview met onderzoekers. Wanneer zoiets in een landelijk dagblad met een grote oplage geschiedt dan heeft dat effect in de kolom waarin de cumulatieve oplagecijfers worden vermeld. Het werkelijke aantal lezers dat een dergelijke krantenpagina onder ogen krijgt blijft feitelijk gelijk.

wat het mogelijke bereik onder de Nederlandse burgers is.¹⁰³ Indien deze formule klopt, dan zou het in tabel 5.1 voor twaalf publicaties aangegeven secundaire lezersbereik aanzienlijk zijn. Echter bij gebrek aan studies die het werkelijk bereik van lezers meten, blijft iedere aanname hieromtrent speculatief.

Hoe het ook zij, uit de tabel blijkt dat er met de publicaties aanzienlijke publiciteit is gegenereerd, waardoor veel Nederlanders in principe kennis hebben kunnen nemen van de in de onderzoeken behandelde thematiek. Het aantal online berichten valt echter sterk tegen.

De cijfers bieden een indicatie van de aandachtswaarde van de verschillende studies. Allereerst valt op dat niet alle in 2012 en 2013 verschenen publicaties (zie tabel 5.2) voorkomen. Het is aannemelijk dat dit betekent dat de niet-genoemde publicaties geen aandacht in de gedrukte media hebben gekregen. Ten tweede valt op, dat de schrijvende pers vooral aandacht schenkt aan de studies in de Onderzoeksreeks. De Kennisdossiers van de Globaliseringsreeks ontbreken vrijwel geheel. De publicatie Nederlanders en Fair Trade trok in de schrijvende pers veruit het meest aandacht (37 vermeldingen).¹⁰⁴ Het trendonderzoek met betrekking tot Nederlanders & Mondiaal Burgerschap ('Nederlanders en de Wereld') is met 32 vermeldingen een goede tweede.¹⁰⁵ Ook trokken de Kinderbarometer (13 artikelen) en de publicatie over het budget voor Ontwikkelingssamenwerking (10 keer) relatief veel aandacht.

¹⁰³ Mediabereik is het totaal aantal personen dat bereikt wordt door een bepaald medium (netto bereik) of het aantal contacten dat verkregen wordt door een bepaald medium (bruto bereik). Het bereik kan worden uitgedrukt in duizendtallen of in percentages. In het laatste geval spreekt men van dekking of penetratie binnen een bepaalde bevolkingsgroep. Er bestaan meer formules om het mediabereik te bepalen (zie Centrum voor Informatie over de Media). Niet duidelijk is waar NCDO de 10%-formule op heeft gebaseerd.

¹⁰⁴ Het Fair Trade onderzoek is het enige onderzoek dat zowel in 2012 als in 2013 aandacht weet te trekken. Nadat in 2012 van de landelijke dagbladen Trouw en de Volkskrant het onderzoek al hadden vermeld, verschijnen in 2013 naar aanleiding van dit onderzoek wederom artikelen in de Volkskrant (2 keer) en Trouw, terwijl ook opiniebladen als Vrij Nederland en de Groene Amsterdammer en de damesbladen Libelle en Margriet erop ingaan.

¹⁰⁵ Het grote aantal dagbladen dat aandacht aan het onderzoek Nederlanders & Mondiaal Burgerschap besteedt, wordt grotendeels verklaard doordat deze behoren tot het Wegener concern van regionale dagbladen. Deze regionale dagbladen hebben meerdere lokale edities, waardoor eenzelfde bericht in een veelvoud van periodieken verschijnt. Door het multiplier effect worden veel meer potentiële lezers bereikt dan via een enkel artikel in een landelijk dagblad. Overigens is Nederlanders & Mondiaal Burgerschap het enige onderzoek dat in het blad Vice Versa wordt vermeld.

Tabel 5.1 Aandacht voor NCDO-onderzoek in de gedrukte media gedurende 2012 en 2013								
	Aantal artikelen		Oplage (dag)-bladen (totaal)	10 % formule (potentieel bereik)	Aantal online berichten		Aandacht in OneWorld magazine	
	2012	2013			2012	2013	ja	nee
Nederlanders & Fair Trade	16	22	2.437.425	243.743	32	66	x	
Nederlanders & Mondiaal Burger-schap (Nederlanders en de Wereld)	29	3	3.889.157	388.916	22	9	x	
Kinderbarometer (Kinderen & Mondiaal Burgerschap)	10	3	724.868	74.287	6	-		x
Overheidsbudget Ontwikkelingssamen-werking	10	-	1.024.942	102.494	45	-		x
Afval	9	-	1.446.963	144.696	24	-		x
Voedselzekerheid	7	1	877.757	87.776	4	-		x
Nederlanders & Internationaal Bestuur	-	3	703.064	70.306	-	12		x
Perspectieven van kinderen op duurzaamheid	-	4	94.144	9.414	-	7		x
Nederlanders & de deeleconomie	-	3	398.006	39.801	-	3	x	
De Occupy-beweging	1	-	106.440	10.644	2	-		x
Leraren & Mondiaal Burgerschap	1	-	7.000	700	2	-		x
Betrokkenheid van jongeren bij de wereld	-	1	241.752	24.175	-	-		x
Totaal (potentieel) lezersbereik	83	18	1.196.952	119.695	137	97	3	9

Bron: Bewerking op basis van data aangeleverd door NCDO.

Het trend- en opinieonderzoek weet dus veel media-aandacht te genereren. Dit is ook logisch gezien de aard van de publicaties en de strategie van de onderzoekers om aan te sluiten bij de actualiteit. Voor de publicaties in de Globaliseringsreeks ligt dit anders. Deze betreffen syntheses van bestaand onderzoek met weinig actuele nieuwswaarde. Tot slot wordt duidelijk dat OneWorld magazine relatief weinig aandacht besteedt aan het door NCDO uitgevoerde onderzoek. In 2012 en 2013 sprong het blad slechts drie keer in op publicaties van de Onderzoeksreeks. Gevraagd naar de reden voor dit gebrek aan aandacht,

wijzen medewerkers van het Kenniscluster op de onafhankelijke status die de redactie van OneWorld nastreeft: OneWorld is geen spreekbuis van NCDO.¹⁰⁶

Bekendheid via het digitale kanaal van NCDO

De NCDO website vormt een belangrijk kanaal voor het verspreiden van kennis en informatie voor het verspreiden van de digitale versies van de publicaties uit beide reeksen. Tabel 5.2 biedt een overzicht van het aantal *reads* en *downloads* in de tweede helft van 2013.¹⁰⁷

Tabel 5.2 Aandacht voor NCDO-onderzoek via de NCDO website in de tweede helft van 2013			
Onderzoeksreeks		reads	downloads
1	Nederlanders & Voedselzekerheid	47	5
2	Nederlanders & de Occupy-beweging	33	3
3	Nederlanders & Overheidsbudget Ontwikkelingssamenwerking	45	6
4	Nederlanders & Fair Trade 2011	87	7
5	Nederlanders & Afval	139	12
6	Leraren & Mondiaal Burgerschap	77	10
7	Kinderen & Mondiaal Burgerschap	52	5
8	Jongeren & Mondiaal Burgerschap	70	6
9	Nederlanders & Mondiaal Burgerschap	61	4
10	Nederlanders en Internationaal Bestuur	23	1
11	Nederlanders & Fair Trade 2012	221	29
12	Perspectieven van kinderen op duurzaamheid	24	1
13	Betrokkenheid van jongeren bij de wereld ¹⁰⁸	-	-
14	Verankering van Wereldburgerschap op de Pabo's	108	21
15	Nederlanders & de Wereld 2013	318	37
16	Nederlanders & Draagvlak voor Ontwikkelingssamenwerking	169	21
17	Jongeren & de Wereld 2013	206	29
18	Nederlanders over de nieuwe Internationale Agenda voor Armoedebestrijding	169	25
19	Kinderen & de vanzelfsprekendheid van water	115	10
20	Nederlanders & de deeleconomie	128	16
Totaal		2.092	248

¹⁰⁶ Wel dient te worden vermeld dat OneWorld magazine en OneWorld.nl aandacht schonken aan drie studies uit de Globaliseringsreeks (Water, Post-MDG Agenda en Grondstoffen); de studies werden ook benut in OneWorld Live talksheets.

¹⁰⁷ Het is niet mogelijk om uitspraken te doen over het profiel van de bezoekers van de website. Het is daarom onduidelijk wie op deze wijze gebruik maken van de onderzoeksdocumenten.

¹⁰⁸ Deze publicatie verscheen in januari 2014.

Globaliseringsreeks		reads	downloads
1	De Groene Economie	11	26
2	Voedselzekerheid	226	33
3	Water	205	16
4	Duurzame Energie	27	7
5	Armoedebestrijding in de 21e eeuw: de Post-MDG Agenda	117	10
6	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen 2.0	115	18
7	Grondstoffen	242	32
Totaal		943	142

Bron: cijfers NCDO (februari 2014).

In deze periode richtte de aandacht van de websitebezoekers zich vooral op de publicaties uit 2013. De publicaties van de longitudinale trendonderzoeken (Nederlanders & de Wereld; Jongeren & de Wereld) zijn daarbij veruit het meest populair. Ook de beide studies met betrekking tot de houding van Nederlanders ten aanzien van internationale samenwerking hebben de nodige interesse gegenereerd. Van de studies uit 2012 is vooral de publicatie Nederlanders & Fair Trade bijzonder gewild. Veel andere in 2012 in de Onderzoeksreeks verschenen publicaties trekken in de tweede helft van 2013 weinig aandacht. Dit kan verband houden met het feit dat degenen die in die periode naar de NCDO website surfen zich niet interesseren voor al wat oudere studies. Ook is mogelijk dat niet alle publicaties gemakkelijk op de website te vinden zijn. Van de Globaliseringsreeks trokken de dossiers over Voedselzekerheid, Grondstoffen en Water veel aandacht.

| 89 |

In tegenstelling tot kennisverspreiding via het internet, verloopt die via gedrukte publicaties veel trager. Een bewijs daarvoor is te vinden in de relatief grote aantallen *reads* en *downloads* voor het Kennisdossier over Grondstoffen, dat als laatste in het jaar 2013 beschikbaar kwam. Een novum bij deze publicatie is een '*explanation*' (= een animatie met tekst) dat op de NCDO website onder de categorie 'Weten' kort uitleg geeft over de grondstoffenthematiek. Dit heeft mogelijk bijgedragen aan de interesse om deze publicatie te bezien; NCDO overweegt om dit voor alle publicaties te doen.

Bekendheid met de publicaties bij de abonnees van de NCDO Onderzoeksnieuwsbrief

Met enige regelmaat verricht NCDO online peilingen onder de abonnees van de NCDO Onderzoeksnieuwsbrief.¹⁰⁹ De meest recente peiling dateert van november 2013 en aangezien de uitkomsten daarvan niet noemenswaardig verschillen met die van de peiling uit 2012, wordt afgezien van een vergelijking tussen beide lezersonderzoeken. De peilingen zijn interessant omdat zij inzicht geven in de werkelijke kennis van de onderzoekspublicaties onder de abonnees. Wat niet kan bij de analyse van de data met betrekking tot de in de media verschijnende informatie, is met deze *survey* wel mogelijk. De nieuwsbrief vermeldt altijd nieuwe onderzoekspublicaties, waardoor in principe alle

¹⁰⁹ Het abonneebestand bevat veel professionals uit de OS-sector.

abonnees hiervan op de hoogte kunnen zijn.¹¹⁰ Echter, NCDO heeft geconstateerd dat slechts een derde van de ruim 700 abonnees de nieuwsbrief daadwerkelijk opent. Dit verklaart mogelijk ook de lage respons (73 personen, 9 procent) op de online enquête.¹¹¹

Het spreekt voor zich dat het abonneebestand van de nieuwsbrief geen representatieve groep van burgers of professionals is en dat de respondenten dat ook niet zijn. Echter, de respons geeft enige indicatie over de bekendheid met en het gebruik van de onderzoeksdocumenten. Dat is van belang gezien de aanname dat veel van de geabonneerden zich in hun werk bezig houden met mondiale vraagstukken. In de evaluatierapportage waarin de gegevens uit de survey worden gepresenteerd, worden de respondenten dan ook consequent als 'professionals' aangeduid.¹¹² De uitkomsten uit de enquête lijken dat ook te bevestigen.¹¹³ Box 5.1 biedt een inblik in de resultaten van het onderzoek.

Box 5.1 Bekendheid van Onderzoeksnieuwsbrief abonnees met de onderzoekspublicaties

In de enquête is gevraagd naar de bekendheid met twee in de Onderzoeksreeks verschenen studies¹¹⁴, alle tot aan november 2013 in de Globaliseringsreeks verschenen Kennisdossiers (nr. 1 t/m 6) en vier *fact sheets* in de serie 'de feiten op een rij'. De resultaten bieden een gedifferentieerd beeld.

Bepaalde studies uit de Globaliseringsreeks (water, voedselzekerheid) scoren qua bekendheid en gebruik duidelijk boven gemiddeld. Dit geldt ook voor de Fair Trade studie uit de Onderzoeksreeks. De meerderheid van de respondenten blijkt echter weinig geïnteresseerd in het merendeel van de studies of kent ze niet. Deze bevindingen gaan ook op voor de *fact sheets* 'De feiten op een rij'. Dit is opmerkelijk, want de korte *fact sheets* vatten op toegankelijke wijze een thema samen.

¹¹⁰ Dat is ook waarschijnlijk omdat het hier een categorie bovenmatig betrokken burgers en professionals betreft. Verondersteld mag worden dat de abonnees geïnteresseerd willen worden op nieuwe onderzoekspublicaties.

¹¹¹ Dieleman, R., 2013a, *Evaluatierapportage onderzoekproducten NCDO 2013: professionals*, p. 2., intern document, NCDO, 2013. De enquêteresultaten maken een onderscheid tussen abonnees die ondanks hun betrokkenheid toch niet op de hoogte zijn met het bestaan van de publicaties en degenen die dat wel zijn. Verder zijn er categorieën abonnees die de studies kennen, maar niet hebben gelezen; degenen die ze alleen hebben ingekeken; en zij die de publicaties (geheel dan wel gedeeltelijk) hebben gelezen.

¹¹² Dieleman, R., 2013a.

¹¹³ Van de respondenten is 38 procent werkzaam bij een maatschappelijke organisatie gericht op ontwikkelingslanden; 29 procent bij een maatschappelijke organisatie gericht op Nederland; 21 procent is werkzaam in de sectoren wetenschap en/of onderwijs; en 10 procent werkt in de private sector. In doorsnee zijn de respondenten hoog opgeleid (92 procent) en van middelbare leeftijd (gemiddeld 45 jaar).

¹¹⁴ Met een eerdere enquête werd onder het abonneebestand al de bekendheid met eerder verschenen publicaties in de Onderzoeksreeks gepeild. Om niet duidelijke redenen zijn in de rapportage van NCDO twee andere documenten (die veeleer als 'fact sheets' zouden kunnen worden gekenschetst) onder het hoofdje 'Onderzoeksreeks' beland. Dit zijn de publicaties 'Green Jobs and fair careers' en 'Nederlanders en de kledingindustrie in Bangladesh'.

Het is denkbaar dat professionals de publicaties niet nuttig of van toegevoegde waarde achten voor de eigen werkzaamheden. Toch benut ruim de helft van hen de onderzoeksproducten als inspiratiebron of achtergrondinformatie. Ruim een kwart benut de publicaties in het eigen werk.¹¹⁵ Op het eerste gezicht lijken deze antwoorden moeilijk te rijmen met de lage scores op vraag of men *de* (= alle) publicaties heeft gelezen. Een verklaring kan zijn dat respondenten waarschijnlijk gebruik maken van *bepaalde* publicaties op het moment dat zij daaraan behoefte hebben.

Bekendheid bij professionals

Om beter zicht te krijgen op het daadwerkelijk gebruik en nut van de studies van het Kenniscluster, werden diverse buitenstaanders benaderd waarvan redelijkerwijs kon worden verwacht dat zij één of meerdere publicaties uit beide reeksen zouden kennen en mogelijk ook gebruiken. Dit betrof drie uitgevers en twee auteurs van lesmethoden voor de HAVO/VWO examenvakken maatschappijleer en aardrijkskunde, elf sectorspecialisten bij Medefinancieringsorganisaties (MFO's) en vijf beleidsmedewerkers van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Het resultaat viel tegen. Velen gaven aan dat zij de NCDO-publicaties niet kenden, waarna werd afgezien van een interview.

| 91 |

Het onderwijsveld

De benaderde auteurs van schoolboeken geografie en de lerarenopleiders kenden de titels van de NCDO-uitgaven niet. Toch wordt er in de aardrijkskundeopleidingen aandacht besteed aan de kernthema's waar het Kenniscluster onderzoek op pleegt: mondiale publieke goederen en wereldburgerschap. Een docent aan een lerarenopleiding, tevens auteur van schoolboeken maatschappijleer, nuanceert de hoeveelheid leerstof en de diepgang waarmee deze in de beperkt beschikbare lessen kan worden behandeld. Ook, zo stelt hij, raadplegen auteurs van lesmethoden veelal de primaire bronnen en zullen daarom geen of weinig gebruik maken van de NCDO studies. Dat de studies uit de Onderzoekssreeks primaire informatiebronnen zijn, is hem kennelijk niet bekend.

Medewerkers van Museon, een instelling die zich richt op kinderen en jongeren in het basis- en voortgezet onderwijs, hebben een andere mening. Tijdens een bijeenkomst met zeven medewerkers met verschillende disciplines, werden hen enkele publicaties van NCDO getoond. Niemand kende deze uitgaven, maar men was wel van mening dat zij zeker nut kunnen hebben bij het ontwikkelen van nieuwe activiteiten door Museon. Het lijkt er op dat Museon en NCDO elkaar voor jeugdige doelgroepen kunnen aanvullen, iets dat beide partijen zouden kunnen onderzoeken.

¹¹⁵ Twintig procent (15 personen) van de respondenten blijkt naar eigen zeggen in 2013 te verwijzen in eigen beleidsstukken of op sociale media naar studies uit de beide NCDO reeksen. Voor het Barometer-onderzoek ligt dit percentage op 30. Het onderzoek geeft geen informatie over de kenmerken van degenen die wél of niet verwijzen naar het NCDO-onderzoek in hun eigen werk. Zie: Dieleman, R., 2013a, p. 9, tabel 9.

Medefinancieringsorganisaties

Bij diverse MFO's werd getracht om sectordeskundigen te vinden die een mening over de NCDO-kennisproducten zouden kunnen hebben. Bij Hivos, Cordaid, ICCO, Oxfam Novib en Plan Nederland werden – voor zover van toepassing – specialisten benaderd op het gebied van voedselzekerheid, grondstoffen, de Post-2015 agenda, en mondiaal burgerschap. De oogst was teleurstellend: de elf benaderde deskundigen kenden NCDO als organisatie, maar niet in haar huidige rol als kenniscentrum. Negen kenden de over de genoemde thema's verschenen publicaties niet of onvoldoende om er zich een oordeel over te kunnen vormen.

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Bij het ministerie van Buitenlandse Zaken werden, naast de dossierhouder voor NCDO, vier themadeskundigen bevraagd over de onderzoeken van NCDO. Twee van hen werken op het thema Voedselzekerheid, een is specialist op het thema Grondstoffen en de laatste richt zich op de Post-2015 agenda. De respondenten variëren in hun kennis van en oordeel over het NCDO-onderzoek. Sommigen kennen het op hun thema betrekking hebbende onderzoek niet; anderen zijn hier deels of goed over geïnformeerd. Deze laatsten blijken overwegend positief over het onderzoek. Box 5.2 laat deze medewerkers aan het woord.

Box 5.2 *Visie van themadeskundigen van het ministerie van Buitenlandse Zaken op het NCDO-onderzoek*

De themadeskundigen Voedselzekerheid hebben geen direct contact met NCDO gehad en kennen de betreffende publicaties niet. Zij merken op dat er wellicht onbedoeld sprake is van dubbel werk op dit thema. Ook het ministerie produceert nu en dan publicaties over succesvolle voedselzekerheidprogramma's. Beide medewerkers kennen NCDO veeleer in haar voormalige rol als OS-draagvlak versterkende organisatie en niet als instelling waar kennis en expertise met betrekking tot internationale samenwerking wordt opgebouwd en uitgedragen.

De onbekendheid met de nieuwe rol van de NCDO gold aanvankelijk ook voor de deskundige op het thema Grondstoffen. Dit veranderde toen hij medio 2013 door de auteur van het Kennisdossier Grondstoffen werd verzocht om het manuscript te becommentariëren. Desgevraagd stelde deze respondent dat de overige thema's in de Onderzoeksreeks goed aansluiten bij het werk van de nieuw te vormen directie Internationale Publieke Goederen. Ook oordeelt hij positief over de huidige taken van NCDO, omdat deze relevanter zijn dan voorheen.

De vierde beleidsmedewerker, die werd geïnterviewd vanwege zijn rol als coördinator van de Post-2015 agenda, kent de publicaties van NCDO. Hij is positief over het Kennisdossier gericht op de Post-2015 ontwikkelingsagenda, maar stelt tevens dat dit voor hem minder relevant is door het ontbreken van aanbevelingen voor beleidsmakers. Dit geldt volgens hem ook voor de andere NCDO-publicaties. Hij heeft er begrip voor dat NCDO géén beleidsbeïnvloeding nastreeft en meent ook dat de Nederlandse markt voor de publicaties van NCDO erg beperkt is.

Andere 'gebruikers'

Er vond ook een 7-tal interviews plaats met personen van wie bekend is dat zij kennis hebben van het onderzoek van NCDO. Dit betreft informanten werkzaam bij Unicef, Stichting Utopa, ID Leaks, Amnesty International, Edukans, The Hague Centre for Strategic Studies en de Vrije Universiteit. Drie van hen waren in verschillende hoedanigheden betrokken bij het opzetten of uitvoeren van een onderzoek. De overige hebben geen directe relatie met het Kenniscluster. Vrijwel alle informanten oordelen overwegend positief over de publicatie(s) die zij kennen en sommigen bevorderen het gebruik daarvan in de eigen organisatie (box 5.3). Zij plaatsen wel enige kanttekeningen. Een daarvan is dat de studies vrij beschrijvend zijn en 'niet erg diep graven'. De geïnterviewde deskundigen zeggen stuk voor stuk dat zij 'het zelf eigenlijk allemaal wel weten', waarmee zij bedoelen dat de studies niet bijdragen aan de eigen kennis, maar deze wel goed bruikbaar zijn als informatiebron voor anderen.

Box 5.3 *Gebruik van NCDO-publicaties in enkele organisaties*

ID-Leaks platform beijvert zich om de Nederlandse burger zo goed mogelijk te informeren over ontwikkelingssamenwerking. Deze organisatie gebruikt de informatie uit NCDO-onderzoek bij het voorbereiden van seminars, presentaties en publicaties. De oprichter van ID-Leaks zegt veel baat te hebben bij de studies van NCDO, omdat deze zich 'mooi tussen de superlijvige rapporten en de hapklare brokken bevinden'. Maar, zo vervolgt zij: 'wij zijn aanvullend aan NCDO. Wij volgen elkaar op in de schakel. Wij staan dicht bij de mensen. Vooral jonge mensen. Die bereiken wij onder andere op festivals. Wij gaan meer de *Bühne* op'.

Aan het andere uiterste van het spectrum bevindt zich Edukans. De woordvoerder van deze ngo was indertijd als adviseur betrokken bij het opzetten van NCDO-onderzoek. Er is ooit sprake geweest van mogelijke directe samenwerking tussen Edukans en NCDO vooral ten aanzien van aan wereldburgerschap en onderwijs gerelateerd onderzoek. Dit ging uiteindelijk niet door. De informant van Edukans benadrukt dat meer synergie tussen beide organisaties mogelijk is.

Dit ligt weer anders voor geïnterviewde vertegenwoordigers van twee onderzoeksinstituten. Zo adviseerde de plaatsvervangend directeur van The Hague Centre for Strategic Studies de auteur van het Grondstoffen-dossier. Hij vindt het een 'uitstekend document dat behoorlijk compleet is binnen het format van 50 pagina's. Het biedt een gebalanceerd overzicht en is goed geschreven. Daardoor is het geschikt voor degenen die zich snel op het thema willen inlezen'. Hij voegt daaraan toe: 'de auteur heeft veel van onze studies als bron gebruikt. Het niveau van de NCDO-publicatie is waarschijnlijk te hoog voor de gemiddelde krantenlezer, maar het is geschikt voor de geïnteresseerde burger'.

De leider van een langlopend onderzoeksprogramma van de Vrije Universiteit naar 'geefgedrag' van Nederlanders onderhoudt sinds 1995 contacten met NCDO. Gevraagd naar zijn visie op het trend- en opinieonderzoek, ziet hij hier geen wezenlijke verandering in sinds 2011. Hij kent de studies van de Globaliseringsreeks niet. Hij noemt de samenwerking tussen zijn onderzoeksgroep en het 'Team NL/IS' organisch: beide maken in hun trendonderzoek gebruik van dezelfde databestanden. Volgens hem is het unieke van de in het longitudinale onderzoek door NCDO gevolgde methodologie dat een vaste groep mensen (panel) benaderd wordt om veranderingen met betrekking tot mondiaal burgerschap in kaart te brengen. Dat een tweetal onderzoekers van het Team NL/IS voorheen tot zijn onderzoeksgroep behoorden kan nauwelijks toevallig worden genoemd. De hoogleraar roemt hun wetenschappelijke kwaliteit en die van hun collega's in het Kenniscluster. Zijn relaas onderstreept de nauwe persoonlijke banden die hij met het Team NL/IS onderhoudt en hij zou het toejuichen indien dit ook in een steviger institutionele samenwerking zou resulteren.

Ten aanzien van de nogal povere bekendheid met deze studies onder de in deze evaluatie geraadpleegde professionals, stelt het Kenniscluster dat deze niet behoren tot de primaire doelgroepen van de publicatiereeksen. Zo publiceert het Kenniscluster niet voor themaspecialisten bij ontwikkelingsorganisaties of bij het ministerie van Buitenlandse Zaken, maar juist voor een minder ingevoerd publiek als (gemeente)ambtenaren, journalisten, politici, werkzaam in het bedrijfsleven en studenten. Het gaat om professionals met interesse in, maar met beperkte affiniteit met IS thema's, evenals om de geïnteresseerde burger. Deze groepen zijn in het kader van de IOB-evaluatie niet bevraagd. Het verdient daarom aanbeveling dat NCDO een gebruikersonderzoek uitvoert om helder te krijgen welke groepen in de Nederlandse samenleving worden bereikt met de onderzoekspublicaties.

5.6 Kennisverspreiding door middel van 'hertaling' van onderzoeksresultaten

Behalve door fysieke en digitale verspreiding van de publicaties bewandelt het Kenniscluster andere wegen om haar expertise uit te dragen. De onderzoekers 'hertalen' hun onderzoeksbevindingen in algemene zin en voor specifieke groepen via blogs en publicaties in vaktijdschriften. Ook geven zij lezingen, presentaties, gastcolleges, trainingen en nemen actief deel aan evenementen, nationale en internationale conferenties en seminars. Veelal vinden presentaties op uitnodiging plaats wat een bewijs is voor de erkenning en waardering van de expertise van de NCDO-onderzoekers in het brede veld van onderzoek, beleid en praktijk.

In dit verband kan gewezen worden op de internationale belangstelling voor de door het Kenniscluster ontwikkelde definitie van de mondiale dimensie van burgerschap. De

afgelopen jaren was sprake van diverse presentaties en gastcolleges over deze thematiek in binnen- en buitenland (zie box 5.4). Deze belangstelling heeft ook te maken met het feit dat het thema *Global Citizenship* één van de speerpunten van UNESCO is geworden. De belangstelling in Europa bestaat onder meer bij 'Development Education Platforms', ngo's en overheidsinstellingen.

Box 5.4 *Deelname van NCDO aan Europese conferenties over mondiaal burgerschap*

In 2013 en 2014 namen meerdere stafleden van NCDO, waaronder medewerkers van het Kenniscluster, deel aan twee internationale conferenties, die in Brussel plaatsvonden. Dit betroffen de op 20 en 21 november 2013 gehouden conferentie 'Global Justice Through Global Citizenship: the Role of Global Education and Public Awareness'¹¹⁶ en de conferentie 'Citizen Initiatives for Global Solidarity', die op 30 en 31 januari 2014 plaatsvond.¹¹⁷

De eerste conferentie was georganiseerd in het kader van het 'Development Awareness Raising and Education Forum' van de ngo CONCORD. Dit Forum beoogt de capaciteit van Europese ngo's te versterken op het gebied van bewustmaking van het Europese publiek over armoedebestrijding en sociale cohesie. Ruim 200 wetenschappers, beleidsmakers en mensen uit de praktijk namen deel. Diverse medewerkers van NCDO faciliteerden workshops en presenteerden hun werk; de interim-directeur van NCDO sprak het slotwoord uit. De tweede conferentie had tot doel kennis en ervaring rond mondiaal burgerschap en vooral (particuliere) burgerinitiatieven in Europees verband uit te wisselen. In plenaire sessies en workshops werden de ervaringen in 12 verschillende Europese landen met dit thema besproken. Ook hier was sprake van actieve participatie door NCDO-medewerkers.

Een lid van het IOB-evaluatieteam nam als 'observer' deel aan beide conferenties. Op grond van zijn observaties kan gesteld worden dat NCDO een belangrijke inhoudelijke bijdrage heeft kunnen leveren. Ook bleek uit de presentaties en reacties van andere deelnemers dat de ontwikkeling van mondiaal burgerschap (theorie en praktijk) in Nederland verder is gevorderd in vergelijking met de meeste andere lidstaten van de Europese Unie.

Ook is sprake van intern NCDO-gebruik van de onderzoeksdocumenten en expertise van het Kenniscluster. Dit betreft veelal *input* voor trainingen aan derden. Voor het op kinderen

¹¹⁶ Deze conferentie was een initiatief van de Nederlandse en Belgische onderzoeksinstituten (Centre for International Development Issues – CIDIN), Radboud Universiteit Nijmegen en HIVA, Research Institute of Work and Society, Katholieke Universiteit Leuven), kennisinstellingen (NCDO, 4de pijlersteunpunt, PI Wijzer), Wilde Ganzen en de Vlaamse regering.

¹¹⁷ De conferentie werd georganiseerd door HIVA, Research Institute of Work and Society, Katholieke Universiteit Leuven, DEEEP/CONCORD, Centre for International Development Issues – CIDIN, Radboud Universiteit Nijmegen, European Association of Development Research and Training Institutes en NCDO.

gericht onderzoek, is de redactie van Samsam de natuurlijke partner. Ook voorzien de opinieonderzoeken in de informatiebehoefte van de overige afdelingen. Tot slot vindt samenwerking plaats tussen het Kenniscluster en de redactie van OneWorld, bijvoorbeeld bij het vervaardigen van speciale themanummers. Ondanks de potentiële synergie, bleven deze contacten beperkt. In 2013 zijn stappen genomen om te komen tot structurele samenwerking.¹¹⁸

Deze voorbeelden geven aan dat het onderzoek van NCDO toegevoegde waarde heeft voor andere afdelingen van NCDO en voor de externe partners van NCDO. Hoewel een en ander zich niet laat kwantificeren, is het duidelijk dat veel van de door het Kenniscluster gegenereerde kennis haar weg vindt naar derden.

5.7 Conclusie

Relevantie

Het Kenniscluster heeft veel energie gestoken in het opzetten, uitvoeren en publiceren van onderzoek. Dit onderzoek is relevant doordat het aansluit bij de voor en door NCDO geformuleerde taken. Bij het trend- en opinieonderzoek (naar duurzaam gedrag en de principes die daaraan ten grondslag liggen) gaat het niet alleen om het in kaart brengen van (veranderend) gedrag, maar tevens om het verkrijgen van inzicht in en het duiden van (veranderingen in) gedrag. Het gaat om kennisverzameling en kennisopbouw. Het onderzoek naar kennis, en gedrag met betrekking tot internationale kwesties is een voortzetting van wat eerder OS-draagvlakonderzoek heette. NCDO heeft dus een lange traditie met het uitvoeren van 'barometer-onderzoek', maar de thans daarbij gehanteerde concepten zijn fundamenteel anders en gericht op het begrip mondiaal burgerschap. Dit begrip werd door het Kenniscluster gemunt en is nu ingedaald in de gehele organisatie.

De studies van de Globaliseringsreeks brengen voornamelijk bestaande kennis en bestaand beleid bij elkaar ten einde deze elders opgebouwde maar verspreid beschikbare kennis te ontsluiten voor een breder publiek. NCDO realiseert zich terdege dat het niets kan toevoegen aan de vakspecialistische kennis die voorhanden is en wordt gegenereerd door academische instellingen, kennisplatforms en bij grote internationale en nationale organisaties. De toegevoegde waarde van de Kennisdossiers van NCDO ligt dan ook vooral in de vertaling van deze kennis naar betrokken burgers en professionals inclusief het daarbij aanreiken van mogelijke handelingsperspectieven.

¹¹⁸ Afspraken zijn gemaakt om op de homepage van OneWorld een onderzoeksportal in te richten waar het Kenniscluster berichten zal plaatsen over nieuw onderzoek inclusief dat van derden. Er zijn plannen om interviews met externe onderzoekers op te nemen, nieuwsberichten over onderzoek van promovendi te plaatsen, en een 'promovendi-wisselcolumn' in te richten. Een tweede initiatief richt zich op samenwerking tussen het Kenniscluster en OneWorld op de huidige drie speerpunten van NCDO. Tot slot neemt men voor om gezamenlijk onderzoeksjournalistiek te bedrijven, waarbij duo's uit het Kenniscluster en de OneWorld-redactie een thema uitdiepen.

Door te concentreren op de thema's voedselzekerheid, water, en seksuele en reproductieve gezondheid en rechten, haakt het Kenniscluster aan bij accenten in het internationale beleid van de Nederlandse overheid. Ook is de focus op mondiale publieke goederen hiermee in lijn. Het is van belang om rekening te houden met de kennisbehoefte van het ministerie van Buitenlandse Zaken bij de ontwikkeling van de onderzoeksagenda.

Effectiviteit

De publicaties die in het kader van de Globaliseringsreeks worden uitgegeven zijn over het algemeen van goede kwaliteit. Wat de studies van deze reeks met elkaar verbindt is dat zij zich vrijwel allemaal op één van de mondiale publieke goederen richten. De thematiek wordt op basis van actuele secundaire bronnen uitgewerkt, zodat de lezer in kort bestek en vanuit verschillende perspectieven een goed overzicht krijgt van het debat, de belangrijkste knelpunten en de kansen voor verschillende actoren. De uitgaven functioneren uitstekend als inleiding in de betreffende thematiek. Een aandachtspunt voor nog op stapel staande kennisdossiers is om meer academische publicaties als bron te gebruiken. Ook kunnen de lezers suggesties voor verdiegingsstof worden aangeboden.

De Onderzoeksreeks biedt een gevarieerd beeld qua aard en focus van de behandelde thematieken en wijze waarop de resultaten worden ingekaderd en aangeboden. Bij een aantal studies is weinig sprake van theoretische inbedding; zij zijn vooral beschrijvend van aard. Daar staat tegenover dat de reeks ook op diepgaand onderzoek gebaseerde publicaties kent. Deze heterogeniteit komt deels voort uit de keuzes die gemaakt zijn bij de samenstelling van de reeks: een combinatie van grondig longitudinaal trendonderzoek om met gefundeerde analyses ontwikkelingen in kennis, houding en gedrag van burgers te begrijpen en verklaren, en incidenteel opinieonderzoek op bepaalde thema's zonder longitudinaal karakter. Dit laatste type onderzoek beoogt vooral het bredere publiek te bereiken; toegankelijkheid en leesbaarheid staan daarom centraal. Het longitudinale onderzoek is geschikt voor algemeen gebruik, maar beoogt ook wetenschappers te bereiken. Deze heterogeniteit van onderzoeken in een zelfde Onderzoeksreeks is voor buitenstaanders lastig te begrijpen. NCDO zou kunnen overwegen om de Onderzoeksreeks te splitsen in een reeks met analytisch (academisch) longitudinaal onderzoek en een reeks met onderzoeksrapporten van meer beschrijvende aard. Beide reeksen kunnen verschillende doelen nastreven en onderscheidende doelgroepen bedienen.

| 97 |

Over het werkelijk bereik en gebruik van de onderzoekspublicaties zijn geen stellige uitspraken mogelijk. Enerzijds genereren vooral de publicaties uit de Onderzoeksreeks aanzienlijke publiciteit via vermelding in landelijke en regionale bladen. Anderzijds tonen de cijfers over het online gebruik een vrij bescheiden bereik van de publicaties met een gering daadwerkelijk gebruik. Dit geldt ook, zij het in iets mindere mate, voor op de NCDO Onderzoeksnieuwsbrief geabonneerde professionals. Bij professionals die niet geabonneerd zijn op deze nieuwsbrief blijken de publicaties slecht bekend. Deze groep gaat er bovendien van uit dat deze ook niet voor hen bedoeld zijn en maken doorgaans gebruik van meer gespecialiseerde c.q. primaire informatiebronnen. Het tegenvallend gebruik van de publicaties was overigens een punt van zorg bij NCDO. Om die reden werd in 2013 besloten bij de opzet van de onderzoeken expliciet aandacht te geven aan een

communicatiestrategie om de beoogde doelgroepen beter te kunnen bedienen. Een snelle en meer flexibele verspreiding van publicaties via de website, het toevoegen van ‘*explanimations*’, het aansluiten bij actuele gebeurtenissen en het presenteren van onderzoeksresultaten in verschillende fora zijn elementen van deze nieuwe communicatiestrategie.

Er is weinig samengewerkt tussen het Kenniscluster en de redactie van OneWorld. De meeste onderzoekspublicaties kwamen in OneWorld niet aan bod. Er is een intensievere samenwerking tussen het Kenniscluster en de redactie van Samsam en met medewerkers die trainingen verzorgen.

6

Capaciteitsversterking van het Nederlandse onderwijs voor wereldburgerschapseducatie

6.1 Inleiding

Dit hoofdstuk behandelt de activiteiten van NCDO ter versterking van de capaciteit van het Nederlandse onderwijs om aandacht te geven aan de mondiale dimensie van burgerschap en internationale samenwerking. De centrale onderzoeksvraag luidde: Hoe dragen de educatieve producten en diensten van NCDO bij aan de realisatie van wereldburgerschapdoelen in het primair en voortgezet onderwijs en lerarenopleidingen? Het doel was inzicht te krijgen in i) de wijze waarop de educatieve producten en diensten van NCDO aansluiten bij wereldburgerschapdoelen en bijbehorende didactiek, ii) de wijze waarop deze producten en diensten in het onderwijs gebruikt worden, en iii) het oordeel van eindgebruikers ten aanzien van de bruikbaarheid van deze producten en diensten. Hiertoe werden deelvragen geformuleerd (zie box 6.1).

Box 6.1 Deelvragen van het onderzoek

- Welke inhoudelijke en didactische uitgangspunten hanteert NCDO bij het ontwerp, de ontwikkeling en uitvoering van educatieve producten en diensten?
- In hoeverre sluiten doelstellingen en inhoud van educatieve producten en diensten van NCDO aan bij doelstellingen voor wereldburgerschapseducatie?
- In hoeverre sluit de beoogde didactiek van educatieve producten van NCDO aan bij didactische uitgangspunten voor wereldburgerschapseducatie?
- Hoe hebben leerkrachten, docenten en lerarenopleiders gebruik gemaakt van educatieve producten en diensten van NCDO?
- In hoeverre heeft het educatieve materiaal van NCDO volgens leerkrachten, docenten en lerarenopleiders bijgedragen aan het realiseren van wereldburgerschapdoelen?
- Hoe beoordelen leerkrachten, docenten en lerarenopleiders de bruikbaarheid van de educatieve producten en diensten van NCDO?
- Wat zijn mogelijke verbeterpunten ten aanzien van de educatieve producten en diensten?

| 101 |

Het onderzoek kende een selectieve aanpak. Niet beoogd werd om alle educatieve producten en diensten bij het onderzoek te betrekken. De primaire aandacht ging uit naar Samsam, het gratis journalistiek-educatieve tijdschrift voor wereldburgerschap dat zich richt op het basisonderwijs. In totaal werden acht edities uit 2011, 2012 en 2013 onderzocht.¹¹⁹ Verder werd een aantal instrumenten voor wereldburgerschap bezien. Dit waren onder andere de Millenniumdoelenatlas voor het Onderwijs met de daartoe behorende lesbrieven en docentenhandleiding en de publicatie *Wereldburger met Ketchup*, de Onderwijs Nieuwsbrief en de Wereldburgerschapsmeter. Ook werd aandacht gegeven aan

¹¹⁹ Omdat de op de middenbouw van het primair onderwijs gerichte oplage van Samsam junior bescheiden is in vergelijking met die van de 'reguliere' Samsam bestemd voor de bovenbouw, lag de nadruk op de reguliere versie van het blad.

trainingen aan docenten en leraren.¹²⁰ Er werd geen onderzoek gedaan door controlegroepen te bevragen noch werd de kennis van mondiaal burgerschap onder leerlingen bepaald.

De informatieverzameling bestond uit document- en inhoudsanalyse, analyse van evaluatierapporten en interviews met medewerkers van NCDO en onderwijsinstellingen. Een selecte steekproef werd getrokken uit onderwijsinstellingen in en rond Tilburg. Interviews werden gehouden met leerkrachten van vijf scholen voor primair onderwijs, drie scholen voor voortgezet onderwijs, twee pedagogische academies voor het basisonderwijs (Pabo's) en twee tweedegraads lerarenopleidingen.¹²¹

Voor de beantwoording van de deelvragen is gebruik gemaakt van een analysekader gebaseerd op in de internationale literatuur ontwikkelde inzichten van wereldburgerschapseducatie. Dit werd besproken met betrokken NCDO-medewerkers ter vaststelling welke doelen, inhoud en didactische uitgangspunten gerekend kunnen worden tot wereldburgerschapseducatie.

6.2 Duiding van wereldburgerschapseducatie in de literatuur en door NCDO

Het bij het onderzoek gebruikte analysekader bestaat uit opvattingen in de (internationale) wetenschappelijke literatuur over wereldburgerschapseducatie. De literatuur beschrijft het doel van wereldburgerschapseducatie op diverse wijzen (zie box 6.2). Er zijn duidelijke overeenkomsten: wereldburgerschapseducatie dient leerlingen in staat te stellen om zich te ontwikkelen tot kritische denkers, die vanuit een gevoel van rechtvaardigheid, respect en verantwoordelijkheid, een actieve rol spelen in de samenleving, om een positieve bijdrage te leveren aan de ontwikkeling ervan, zowel lokaal als mondiaal.

¹²⁰ Andere onderdelen vielen om diverse redenen buiten dit deelonderzoek. De publicaties *Kinderen en mondiaal burgerschap* en *Leraren en mondiaal burgerschap* werden gezien in het deelonderzoek NCDO-onderzoek. De op de NCDO-onderwijssite vermelde publicaties zijn niet van zeer recente datum.

¹²¹ De middelbare scholen, pabo's en lerarenopleidingen werden geselecteerd op basis van de mate waarin zij zich bezighouden met de thematiek van mondiaal burgerschap. Te selecteren basisscholen dienden ervaring te hebben met door NCDO geproduceerd onderwijskundig materiaal, minimaal met Samsam.

Box 6.2 Definiëring van het doel van wereldburgerschapseducatie¹²²

Volgens Tawil is het doel van wereldburgerschapseducatie om mensen in staat te stellen een meer rechtvaardige, vredige, tolerante en inclusieve samenleving te creëren. Het dient mensen begrip, vaardigheden en waarden bij te brengen, die ze nodig hebben om de uitdagingen van de 21e eeuw aan te gaan. Leerlingen ontwikkelen een gevoel van een gezamenlijke bestemming door middel van identificatie met hun sociale, culturele en politieke omgeving. Ze worden zich bewust van de uitdagingen waar hun samenleving mee te maken heeft, gerelateerd aan patronen van sociale, economische en natuurlijke verandering. En leerlingen voelen zich betrokken bij maatschappelijke en sociale activiteit, op basis van positieve participatie of transformatie door individuele verantwoordelijkheid richting hun eigen samenleving.

Oxfam en Global Hive stellen dat wereldburgerschapseducatie kinderen en jonge mensen de mogelijkheid biedt zich te ontwikkelen tot kritische denkers ten aanzien van complexe vraagstukken in de veilige omgeving van het klaslokaal. Wereldburgerschapseducatie moedigt kinderen en jonge mensen aan om hun eigen waarden en meningen te verkennen, ontwikkelen en uit te drukken, luisterend naar en met respect voor andere meningen.

Galiero, Grech & Kalweit zien wereldburgerschapseducatie als de geïntegreerde samenhang van ontwikkelingseducatie, mensenrechteneducatie, educatie voor duurzame ontwikkeling, vredeseducatie, interculturele educatie en gendereducatie. Daarnaast gaat wereldburgerschapseducatie over de toenemende interafhankelijkheid tussen mensen op een planeet die in haar bestaan wordt bedreigd.

Volgens Shultz & Jorgenson ligt de grondslag van wereldburgerschapseducatie in rechtvaardigheid. Het verband tussen mensenrechten en wereldburgerschap suggereert dat rechtvaardigheid opgevat kan worden als de gelijke verdeling van lusten en lasten binnen de samenleving, waarbij mensen in toenemende mate op authentieke en inclusieve wijze betrokken dienen te worden, met erkenning van wederkerigheid.

Education Above All stelt dat het overstijgende doel van wereldburgerschap is, om leerlingen een actieve en positieve rol te laten spelen in de wijze waarop zij in aanraking komen met school, familie en de samenleving, ook mondiaal. Dit betekent een actieve en verantwoordelijke participatie in de samenleving, zowel lokaal als mondiaal.

¹²² De volgende bronnen zijn relevant: Tawil, S., *Education for 'Global Citizenship': A framework for discussion*. Paris: UNESCO Education Research and Foresight. ERF Working Papers Series, No. 7, 2013; Oxfam Development Education Program, *Education for Global Citizenship: A guide for schools*, 2006; Education Above All, *Education for global citizenship*. Doha: Education Above All, 2012; Global Hive, *Global citizenship education in context*, z.j.; Shultz, L. & Jorgenson, S., *Global Citizenship Education in Post-Secondary Institutions: A Review of the Literature*, z.j.; Galiero, M. Grech, W. & Kalweit, D., *Global Citizenship Education. The school as a foundation for a fair world*, 2009.

De door NCDO gehanteerde definitie voor wereldburgerschap luidt: 'De mondiale dimensie van burgerschap uit zich in gedrag dat recht doet aan de principes van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld, de gelijkwaardigheid van mensen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken'.¹²³ De rol van onderwijs in dit kader is: 'Onderwijs is belangrijk als middel om jongeren aan te moedigen hun kennis van de wereld te vergroten en hun vaardigheden als wereldburger te ontwikkelen. Wereldburgerschap vereist namelijk niet alleen kennis en begrip, maar ook een betrokken en verantwoordelijke manier van handelen'.¹²⁴ De redactie van Samsam sluit zich bij deze zienswijze aan: 'Samsam heeft tot doel in het onderwijsveld bij te dragen aan de opvoeding van kinderen tot wereldburgers. Samsam biedt kinderen handvatten om later als verantwoordelijke en betrokken burgers in het internationale krachtenveld een positie in te nemen'.¹²⁵ De methode Samsam baseert zich daarbij op de Canon voor Wereldburgerschap.¹²⁶

De wijze waarop NCDO wereldburgerschap en de rol van het onderwijs daarbij formuleert, biedt een heldere duiding voor de vormgeving van wereldburgerschapseducatie. Ondanks accentverschillen sluit NCDO goed aan bij internationaal geldende noties van wereldburgerschapseducatie. Waar NCDO *verantwoordelijkheid* en *betrokkenheid* van burgers accentueert, stelt de internationale literatuur *respect* centraal. Verder benadrukt NCDO de rol van onderwijs bij het *vergroten* van kennis van de wereld en wijst op de gedeelde verantwoordelijkheid voor het *oplossen* van mondiale vraagstukken. De internationale literatuur is minder ambitieus door te stellen dat leerlingen in staat worden gesteld een *positieve bijdrage* te leveren aan de ontwikkeling van de samenleving.

Onderwerpen van wereldburgerschapseducatie in de literatuur en volgens NCDO

Leerlingen dienen kennis verwerven over: sociale rechtvaardigheid en gelijkheid, diversiteit, globalisering en inter-afhankelijkheid, duurzame ontwikkeling, en conflict en vrede.¹²⁷ Dit komt overeen met Tawil, die stelt dat wereldburgerschap gaat over kwesties als mensenrechten, natuur en milieu, sociale en economische rechtvaardigheid en inter-culturaliteit.¹²⁸ Wereldburgerschapseducatie omvat: wederzijdse afhankelijkheid en veranderingsprocessen, economische, sociale rechtvaardigheid en inkomensgelijkheid, culturele diversiteit en maatschappelijke participatie en de positie van minderheden, duurzame ontwikkeling en de relatie tussen mens en milieu, evenals conflict, vrede en mensenrechten.

¹²³ Carabain, C., Van Gent, M. & Boonstoppel, E., 2012.

¹²⁴ NCDO, *Missie en visie onderwijsprogramma*, z.j.

¹²⁵ Redactie Samsam, *Pijlers, stijl en bladformule Samsam*. Amsterdam: NCDO, z.j. De 'methode' Samsam baseert zich daarbij op de Canon voor Wereldburgerschap.

¹²⁶ Béneker, T., Vaart, R. van der, & Stalborch, M, *Vensters op de wereld. Rapport van de Commissie Canon voor Wereldburgerschap*. Amsterdam / Utrecht: NCDO en Universiteit Utrecht, 2009.

¹²⁷ Qua onderwerpen of thema's waar wereldburgerschapseducatie over moet gaan zijn Oxfam, Shultz & Jorgenson, Global Hive en Nguyen toonaangevend. Zie Oxfam Development Education Program, 2006; Shultz, L. & Jorgenson, S., z.j.; Global Hive, z.j.; Nguyen, T., Towards Skillful Global Citizenship Education, in: *Paideusis*, Volume 21 (2013), No. 1, pp. 26-38.

¹²⁸ Tawil, S., 2013.

NCDO onderscheidt meerdere indelingen voor wereldburgerschapseducatie. Een eerste indeling¹²⁹ betreft mondiale betrokkenheid, globalisering, verdeling, duurzame ontwikkeling, diversiteit, identiteit, conflict en vrede, en mensenrechten. Elk thema wordt omschreven in subthema's. Zo wordt het thema identiteit gedefinieerd als harmonieus samenleven, religieuze identiteit en nationale identiteit.¹³⁰ Het NCDO-onderwijsprogramma vermeldt andere overkoepelende thema's: kennis van de wereld en de eigen omgeving, kennis van internationale samenwerking, en kennis van de mondiale uitdagingen van deze tijd.¹³¹ Een derde indeling¹³² betreft duurzaamheid van de samenleving en duurzaamheid van de natuur. Deze indeling vertoont overlap met de vorige twee, maar benadrukt vooral verdeling (economische rechtvaardigheid), mensenrechten (sociale rechtvaardigheid) en duurzame ontwikkeling (duurzaamheid van de natuur).

De door NCDO gehanteerde indelingen van voor wereldburgerschapseducatie relevante onderwerpen liggen redelijk in lijn met die in de internationale literatuur. Zij wijken wel af in focus en handelingsperspectief. Het simultaan presenteren van diverse indelingen werkt wellicht verwarring in de hand bij degenen die hier in de praktijk mee moeten werken.

Leerdoelen voor wereldburgerschapseducatie in de literatuur en volgens NCDO

Samengevat wijst de literatuur¹³³ over met wereldburgerschapseducatie te bereiken vaardigheden en attitudes op een combinatie van doelen: leerlingen kunnen onderwerpen begrijpen, deze integreren, waarderen, en ten aanzien van deze onderwerpen handelen. NCDO volgt een soortgelijk stramien. Om kennis over mondiale vraagstukken te kunnen toepassen, moet een wereldburger voldoen aan een aantal criteria. Hij/zij moet het vermogen hebben om kritisch na te denken, een mening te vormen, samen te werken en conflictoplossend te handelen. Van belang zijn een positief zelfbeeld, een internationale waardenoriëntatie en houding, respect voor anderen, betrokkenheid, en verantwoordelijkheidsgevoel.¹³⁴ *Wereldburger met Ketchup*¹³⁵ beschrijft 28 deels overlappende

| 105 |

¹²⁹ Deze indeling volgt de lijn zoals die is geformuleerd door Béneker *et al.*, 2007 en is uitgewerkt in de Canon voor Wereldburgerschap (Béneker *et al.*, 2009). Zij is ook te herkennen in de indeling in de publicatie *Wereldburger met Ketchup* (Zant, J. van der, 2012).

¹³⁰ De literatuur kent ook andere identiteitsdimensies zoals sekse, sociale achtergrond, etniciteit, opleiding of leeftijd, zie Grever, M. & Ribbens, K., *Nationale identiteit en meervoudig verleden*. Den Haag / Amsterdam: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid / Amsterdam University Press, 2007.

¹³¹ NCDO, *Missie en visie onderwijsprogramma*, z.j.

¹³² Carabain, C., Van Gent, M. & Boonstoppel, E., 2012. Duurzaamheid van de samenleving bestaat vervolgens uit sociale rechtvaardigheid en economische rechtvaardigheid. Onder beide vormen van rechtvaardigheid vallen deelthema's, waarbij sociale rechtvaardigheid vooral over mensenrechten gaat en economische rechtvaardigheid over armoede en (relatieve) gelijkheid.

¹³³ University College London, *Global Citizenship*, z.j.; Oxfam Development Education Program, 2006; Shultz, L. & Jorgenson, S., z.j.; Davies, L., *Global Citizenship Education*, 2008; Dalen, W. van, *Basisboek Ethiek*. Groningen/Houten: Uitgeverij Noordhoff, 2007; Wolf, M. de (red.), *Lesgeven over duurzame ontwikkeling*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant-Uitgevers, 2011.

¹³⁴ Deze kenmerken worden in detail beschreven in Béneker, T., Vaart, R. van der, Stalborch, M. & Hogenstijn, M. (red.), *Wereldburgerschap in het onderwijs*. Visiedocument NCDO. Amsterdam: NCDO, 2008.

¹³⁵ Het boek *Wereldburger met Ketchup* vloeide voort uit een leertraject dat NCDO in 2012 aanbood aan docenten en biedt praktische wenken voor wereldburgerschapseducatie.

‘competenties’ als basis voor het beoogde gedrag van een wereldburger, waarbij kennis, reflectie, houding, en vaardigheden worden onderscheiden.¹³⁶ In de kern komt de formulering van deze competenties overeen met in de literatuur genoemde leerdoelen.

De NCDO-publicaties beschrijven ietwat verschillend wat leerlingen dienen te kunnen als wereldburgers. Dit biedt volgens een NCDO-medewerker ‘een breed kader van waaruit scholen advies kunnen krijgen’. *Wereldburger met Ketchup* is zeer compleet, maar om sturing te geven is een 28-tal verschillende leerdoelen overweldigend. Eén gerichte combinatie van doelen is logischer.

Didactische uitgangspunten voor wereldburgerschapseducatie in de literatuur en volgens NCDO

Didactische uitgangspunten vormen een vertaling van de onderwijskundige invalshoek van waaruit een leermiddel vorm krijgt, en zijn een leidraad voor de vraag ‘hoe dienen leerlingen te leren’.¹³⁷ De wereldburgerschapseducatie literatuur¹³⁸ biedt enkele belangrijke uitgangspunten (box 6.3). Hierbij wordt geen onderscheid gemaakt in leeftijd of niveau van de leerling; de gedachte is dat elk uitgangspunt wordt uitgewerkt rekening houdend met de kenmerken van de leerlingen.

| 106 |

Box 6.3 Didactische uitgangspunten van wereldburgerschapseducatie

De literatuur onderkent zeven didactische uitgangspunten:

- Vraaggericht: leerlingen worden uitgedaagd om op het juiste moment de juiste vragen te stellen.
- Ontdekken: leerlingen gaan zelf op zoek naar antwoorden op deze vragen.
- Geïntegreerd: leerlingen beantwoorden vragen in samenhang met verschillende schoolvakken.
- Multiperspectief: bij het beantwoorden van vragen, komen zoveel mogelijk perspectieven in beeld.
- Coöperatief: leerlingen werken samen bij het beantwoorden van vragen.
- Interactie: in de samenwerking met anderen worden gedachten en ideeën met elkaar uitgewisseld.
- Actief: leerlingen leren niet alleen om te weten, maar ook om te doen.

¹³⁶ Het gebruik van de term competentie in *Wereldburger met Ketchup* is wat misleidend omdat dit een combinatie van kennis, vaardigheden en houdingen impliceert, maar dat kan beschouwd worden als een semantische constatering.

¹³⁷ Hoobroeckx, F., & Haak, E. M., *Onderwijskundig ontwerpen: Het ontwerp als basis voor leermiddelenontwikkeling*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 2002.

¹³⁸ Tawil, 2013; Galiero, Grech & Kalweit, 2009; Global Hive, z.j.; Cappelle, G., Crippin, G. & Lundgren, U., *World Citizenship Education and Teacher Training in a Global Context*. London: CiCe Network Working Group, 2011; Education Above All, 2012; Oxfam, 2006.

De *NCDO Missie en visie van het onderwijsprogramma* bevat geen didactische uitgangspunten. Dit is wel het geval in andere NCDO-publicaties. Zo vermeldt het visiedocument

Wereldburgerschap in het onderwijs als uitgangspunten:

- Identificatie: leerlingen moeten zich bij grote problemen in de wereld kunnen identificeren met leeftijdgenoten.
- Voorkom stereotypering: als 'de ander' in beeld wordt gebracht, dient stereotypering te worden tegengegaan.
- Communicatie: wanneer ethische vragen aan bod komen, is het van belang hierover met leerlingen te praten, te luisteren, afwegingen te maken en samen tot beslissingen te komen.

De door de redactie van Samsam uitgebrachte auteursinstructie formuleert ook didactische uitgangspunten, waarbij wordt uitgegaan van de '*pedagogiek van de hoop*' – kinderen wordt het vertrouwen geboden 'dat zij ertoe doen'. De redactie wil voorkomen dat er een beeld ontstaat van 'zielige kinderen in arme landen'; ook mag Samsam niet voorschrijven wat kinderen moeten denken of doen, of simpele oplossingen bieden voor ingewikkelde problemen. De didactische uitgangspunten¹³⁹ zijn:

- Nieuwsgierigheid: om bij te dragen aan een '*open mindset*' van kinderen, dient hun nieuwsgierigheid geprikkeld te worden;
- Identificatie: kinderen moeten zich kunnen identificeren met leeftijdgenoten elders in de wereld;
- Begrijpelijk: Samsam dient leesbaar en begrijpelijk te zijn, om zo de wereld beter te begrijpen;
- Methodeonafhankelijk: Samsam dient gebruikt te kunnen worden bij diverse onderwijsmethodieken en typen onderwijs.

| 107 |

Wereldburger met Ketchup bevat ook een lijst met de didactische elementen:

- Aansluiting leef- en belevingswereld: start lessen met een concrete situatie uit het leven van kinderen;
- Concretiseer: relateer een internationale component aan een bekend onderwerp;
- *To-the-point*: Kom direct tot de kern van een verhaal;
- Ervaren: laat kinderen zelf ervaringen opdoen;
- Ontwikkeling oordeelsvermogen: leer kinderen kritisch te denken en hun eigen mening te vormen;
- Taalgebruik: vermijd een 'prekerige' toon.

Geconcludeerd kan worden dat NCDO identificatie met leeftijdgenoten en de aansluiting bij leef- en belevingswereld van belang acht. De in de documentatie aangegeven didactische uitgangs- en aandachtspunten zijn divers maar hebben overeenkomst met de internationale literatuur. Zij betreffen niet primair hoe leerlingen moeten leren, maar zijn vooral

¹³⁹ Uit een interview met een medewerker van NCDO blijkt dat een verschuiving plaatsvond in de didactische uitgangspunten die Samsam hanteert. Aanvankelijk beschouwde men het van belang dat kinderen zelf kritisch bronnen kunnen zoeken, maar dat bleek niet goed aan te sluiten bij de wensen van leerkrachten. Daarom wordt tegenwoordig met meer gestructureerde opdrachten gewerkt.

instructies voor docenten of auteurs. Ook hier geldt, dat één overzicht met didactische uitgangspunten geschraagd door een eenduidige onderwijskundige visie logischer zou zijn.

6.3 Beoordeling van de educatieve producten en diensten van NCDO

De doelstellingen van het NCDO onderwijsprogramma zijn i) het beïnvloeden van het Nederlandse onderwijsbeleid, opdat wereldburgerschap verankerd raakt in het lesprogramma; ii) docenten hiertoe toerusten met kennis en een goed instrumentarium; iii) het mede ontwikkelen van innovatief lesmateriaal; en iv) het promoten en vergroten van de bekendheid van wereldburgerschap.

Uit gesprekken met medewerkers van NCDO bleek dat de organisatie twee strategieën hanteert om deze doelstellingen te realiseren. Zij volgt daarbij een aanbodgestuurde én vraaggerichte benadering. Als aanbieder is NCDO ontwikkelaar, medeontwikkelaar of opdrachtgever van educatieve producten. Hiertoe kunnen gerekend worden Samsam (regulier en junior) met bijbehorende lesbrieven en handleidingen, de Samsam website, de Millenniumdoelenatlas met bijbehorende lesbrieven en handleiding. Bij de vraaggerichte benadering staat de behoefte van scholen centraal. NCDO adviseert scholen bij de implementatie en uitvoering van wereldburgerschap in hun onderwijs. Daartoe zijn trainingen ontwikkeld, van waaruit ondersteunende instrumenten zijn voortgekomen. Voorbeelden zijn de *tools* voor wereldburgerschap, het boek *Wereldburger met Ketchup*, de Onderwijsnieuwsbrief¹⁴⁰ en de website www.wereldburgerschap.nl.

Onderstaand volgt een beschrijving en beoordeling van de educatieve producten en diensten van NCDO: het blad Samsam (aanbodgericht), instrumenten en trainingen (vraaggericht) en overige producten en diensten.

6.3.1 Samsam

Samsam is een gratis journalistiek-educatief magazine voor wereldburgerschap dat zich richt op het basisonderwijs. De reguliere editie is bestemd voor groep 6, 7 en 8 en komt zeven keer per jaar uit met een oplage van 420.000 per editie. Samsam junior richt zich op groep 4 en 5 en kent jaarlijks twee edities, elk met ruim 150.000 exemplaren. Van Samsam werden onderzocht: de reguliere en de junior editie, de bijbehorende handleidingen, de bij het blad gevoegde lesbrieven 'Nieuwsbegrip' gericht op begrijpend en studerend lezen, en de Samsam website.

¹⁴⁰ Deze nieuwsbrief is bestemd voor docenten in het primair, voortgezet en hoger onderwijs.

Het onderzoek betrof document- en inhoudsanalyse, interviews met docenten en lerarenopleiders, analyse van online *surveys* onder leerkrachten¹⁴¹ en van rapporten van door of in opdracht van NCDO uitgevoerde evaluaties. Voor de inhoudsanalyse werden acht nummers van Samsam geselecteerd.¹⁴² De resultaten worden hieronder beschreven.

De aansluiting van de doelstellingen en de inhoud van Samsam bij de doelstellingen voor wereldburgerschapseducatie

De geselecteerde edities van Samsam bevatten alle in de internationale literatuur en NCDO beleidsdocumenten beschreven onderwerpen van wereldburgerschap. Zij behandelen wereldburgerschapseducatie in brede zin; per editie is sprake van een spreiding van onderwerpen. De aandacht voor culturele diversiteit is constant en dominant aanwezig. De nadruk ligt op begrijpen, integreren en waarderen van de behandelde thema's. Samsam bevat handelingsdoelen bij onderwerpen waarvoor dit op kindniveau relevant is. Samsam junior kent een minder grote spreiding van onderwerpen en geeft vooral aandacht aan culturele diversiteit en de wijze waarop mensen samenleven. De Samsam website sluit nauw aan bij de inhoud van de gedrukte bladen met als aanvullingen korte films of een quiz.

De in de bladen en lesbrieven opgenomen opdrachten richten zich op alle typen wereldburgerschapdoelen. De bij de lesbrieven behorende docentenhandleidingen omschrijven deze doelen op wisselende wijze, zowel kwalitatief en naar de vorm. Soms gaat het om algemene en abstracte doelen, dan weer worden activiteiten (of 'wegen om tot een wereldburgerschapdoel te komen') als doel geformuleerd. Nieuwsbegrip vormt in het basisonderwijs een bekend instrument ter bevordering van studerend en begrijpend lezen. De betrokken NCDO-medewerkers stellen dat begrijpend en studerend lezen en wereldburgerschapseducatie zijn geïntegreerd om nadruk te leggen op het 'begrijpen en waarderen' van de thematiek. De bij Samsam gevoegde lesbrief Nieuwsbegrip betreft methodische aanwijzingen voor begrijpend en studerend lezen met in dit geval een artikel uit Samsam als onderwerp, maar richt zich niet expliciet op wereldburgerschapdoelen.

| 109 |

De aansluiting van de door Samsam beoogde didactiek bij de didactische uitgangspunten voor wereldburgerschapseducatie

Vrijwel alle voor wereldburgerschapseducatie relevante didactische uitgangspunten zijn ruim vertegenwoordigd in beide edities van Samsam. De aansluiting bij de leef- en belevingswereld van leerlingen vormt consequent een zeer duidelijk herkenbaar uitgangspunt: het gaat om kinderen én onderwerpen die hen interesseren. Ontdekkend en coöperatief leren¹⁴³ zijn herkenbaar in meer dan de helft van de geanalyseerde nummers. Vraaggerichte didactiek is afwezig: de leerlingen worden niet of nauwelijks uitgedaagd om met eigen vragen over onderwerpen te komen en daarmee aan de slag te gaan. Volgens een

¹⁴¹ Niet alle NetQ *surveys* konden worden gebruikt vanwege de ontoereikende respons.

¹⁴² Dit waren: 2011 - Ben jij een wereldburger?; 2011 - Malawi: Pindakaas; 2012 - Somaliland: Genoeg te eten?; 2012 - Brazilië: Recycling plastic; 2012 - Suriname: Tropische vogels in een kooi en in het wild (Samsam junior); 2013 - Colombia: De kunst van vrede; 2013 - Congo: Kleding, wat zeg je er mee?; 2013 - Marokko: Naar school (Samsam junior).

¹⁴³ Coöperatief leren is het leren in kleine groepjes leerlingen.

NCDO-medewerker was dit aanvankelijk wel de bedoeling, maar bleek deze werkwijze teveel te vragen van de leerkrachten. Gekozen is daarom voor meer afgebakende en gestructureerde lesopdrachten. Een andere NCDO-medewerker stelt dat het de bedoeling is dat de kinderen via het lezen van c.q. werken met Samsam uitgedaagd worden om zelf vragen te stellen, zij het niet in eerste instantie. De door de Samsam redactie omarmde ‘*pedagogiek van de hoop*’ is duidelijk zichtbaar in het blad, dat aandacht biedt aan binnen het bereik van kinderen liggende mogelijkheden om de materie te begrijpen en oplossingen te bedenken voor problemen.

Gebruik van Samsam

In 2012 ontvingen 6.260 basisscholen de reguliere editie van Samsam en 3.083 de junior editie.¹⁴⁴ Een zeer groot deel van de leerkrachten (85 procent) op basisscholen die in 2013 een abonnement hadden op de reguliere editie maakte daarvan gebruik in de les.¹⁴⁵ Dit is een aanzienlijke stijging in vergelijking met 2011, toen 68 procent van de leerkrachten aangaf het blad klassikaal te gebruiken. Leerkrachten die de reguliere Samsam niet in de klas gebruiken leggen het blad in de klas of geven dit mee aan de leerlingen voor gebruik thuis. Voor de junior editie ligt het gebruik in de klas op 73 procent.

| 110 |

Per jaar gebruiken de leerkrachten die het blad in de klas toepassen gemiddeld vijf van de zeven uitgebrachte reguliere edities. Uit *surveys* volgend op het uitkomen van elke editie blijkt dat het gemiddelde gebruik per editie op 50 procent ligt.¹⁴⁶ Leerkrachten besteden per editie gemiddeld 32 minuten in hun lessen. Uit de *survey* volgend op de editie over Colombia (Samsam 2013 nummer 3) bleek ook dat ongeveer de helft van de leerkrachten dit exemplaar met een vergelijkbare tijdsbesteding in de les toepaste. Circa driekwart van de leerkrachten die geen gebruik maakten van deze editie vermeldde dat zij het blad aan de leerlingen meegaven.

Uit interviews met leerkrachten van de voor het onderhavige onderzoek geselecteerde scholen, blijkt dat het gebruik van Samsam per school en leerkracht varieert.¹⁴⁷ Het blad wordt ingezet bij klassikale, groepsgewijze en individuele lesactiviteiten. Waar zich mogelijkheden voordoen om de in Samsam behandelde thema's te integreren met reguliere schoolvakken, wordt het blad veelal structureel gebruikt en worden de door Nieuwsbegrip geboden mogelijkheden benut.¹⁴⁸ De leerkrachten kiezen doorgaans uit de opdrachten in de handleiding, maar hanteren ook eigen werkvormen. Alle bij het onderzoek betrokken scholen laten opdrachten uit de lesbrief uitvoeren tijdens de lessen wereldoriëntatie, maar

¹⁴⁴ NCDO *Jaarverslag 2012*, NCDO, mei 2013. Het beoogde doel was 6.958 basisscholen (kennelijk het totaal aantal basisscholen in Nederland). Ter vergelijking: in het schooljaar 2007-2008 waren er 6.913 basisscholen in Nederland.

¹⁴⁵ NetQ respons, 2013. Zie Grootheest, A. & Grinsven, V. van, *Onderzoek Samsam*. Utrecht: DUO Onderwijsonderzoek, 2013.

¹⁴⁶ NetQ respons, 2013.

¹⁴⁷ Interviews zijn afgenomen op vijf basisscholen en twee Pabo's.

¹⁴⁸ Dit blijkt ook uit de NetQ respons van de editie over Colombia.

er wordt daarnaast ook op *ad hoc* wijze gewerkt met onderwerpen uit Samsam. Kortom, het door Samsam geboden materiaal wordt verschillend en 'op maat' benut.

De Samsam website (www.samsam.net) werd eind 2010 gelanceerd. De site vertoont een licht dalend bezoekersaantal: in 2011 138.132 gebruikers, het jaar daarop 134.621 en 130.790 in 2013. Het feitelijk gebruik ligt veel hoger, omdat een leerkracht die de website bezoekt voor klassikaal gebruik gemiddeld een groep van circa 23 leerlingen vertegenwoordigt.¹⁴⁹ De daling is volgens NCDO niet eenduidig te verklaren, er kunnen meerdere oorzaken in het spel zijn. Ten eerste werd onlangs overgegaan op een meer formele en docent-gerichte communicatie, waardoor de 'drempel' voor de leerling wat hoger ligt. Het klassikale gebruik van de website blijkt uit lage bezoekersaantallen gedurende de schoolvakanties: de leraar bepaalt het gebruik.¹⁵⁰ Volgens een medewerker van NCDO kunnen andere redenen zijn dat internet en de website niet meer 'nieuw' zijn waardoor de nieuwsgierigheid afneemt, leerkrachten in verhouding tot hun leerlingen minder vaardig zijn met website-bezoek, en zij het lastig vinden om met hun klas via de personal computer te werken. Een andere verklaring is dat Samsam meer met voorgestructureerde lesbrieven is gaan werken en het principe van ontdekkend leren heeft losgelaten. Ontdekkend leren was aan de orde toen de website pas bestond.

Uit gebruikersstatistieken en door NCDO uitgevoerde *surveys* blijkt dat de website vooral bezocht wordt direct na het uitkomen van een nieuwe Samsam editie; er is geen sprake van constant gebruik. De leerkrachten waarderen de website in hoge mate. Toch ontstaat uit interviews met leerkrachten de indruk dat zij onvoldoende bekend zijn met de mogelijkheden die de site biedt en dat scholen niet altijd over voldoende technologische infrastructuur (*devices*) beschikken. NCDO heeft ervaren dat in website-toepassingen getrainde leerkrachten doorgaans een intensiever gebruik vertonen.

| 111 |

Bijdrage van Samsam aan het realiseren van wereldburgerschapdoelen

Uit evaluatief onderzoek blijkt dat het merendeel van de leerkrachten vindt dat Samsam ertoe bijdraagt dat leerlingen zich bewuster worden van wat er zich in de wereld afspeelt.¹⁵¹ Een groot deel van de leerkrachten constateert dat leerlingen door gebruik van Samsam in de klas vaker praten over wat er in de wereld gebeurt. Samsam lijkt daarmee een bijdrage te leveren aan de realisatie van wereldburgerschapdoelen in het basisonderwijs. Echter, wereldburgerschapsonderwijs gaat in principe verder dan bewustwording en praten over wat er in de wereld gebeurt.

De doelen die leerkrachten in hun wereldburgerschapslessen nastreven komen grotendeels met elkaar overeen en betreffen in essentie dat leerlingen 'aandacht, begrip en respect krijgen voor de diversiteit in de wereld'. Zowel in de literatuur als in de missie van Samsam zijn de doelen voor wereldburgerschapsonderwijs breder geformuleerd, bijvoorbeeld het

¹⁴⁹ In 2013 bedroeg de gemiddelde klassengrootte (alle groepen) in het basisonderwijs 23,3 leerlingen.

¹⁵⁰ Gesprek met de webmaster die de site beheert. Ook uit de NetQ survey van de editie over Colombia blijkt een groot deel van de leerkrachten de website klassikaal te gebruiken.

¹⁵¹ Van Grootheest & Van Grinsven, 2013.

verkrijgen van inzicht in mondiale inter-afhankelijkheid. Uit de hiervoor beschreven inhoudsanalyse blijkt dat het blad daar ook aandacht aan besteedt. Des te opvallender is het dat de in het IOB-onderzoek bevroegde leerkrachten dit doel niet noemen. Zij lijken een ‘engere’ definitie van wereldburgerschapseducatie te hanteren. Kennelijk leidt de sturing van de leerkrachten via de Samsam handleiding niet tot een bredere kijk op wereldburgerschapseducatie. Dit kan komen doordat veel doelstellingen niet expliciet te herkennen zijn in het blad en de opdrachten. Ook de in het onderzoek ondervraagde Pabo-opleiders stellen dat internationalisering meer deel uit zou moeten maken van Samsam.

Leerkrachten beschouwen Samsam minimaal als ‘een aanvulling’ op ander educatief materiaal dat hen ter beschikking staat om de doelen van wereldburgerschapseducatie te bereiken, maar het is voor de meeste scholen meer dan dat. Voor de in dit onderzoek betrokken scholen speelt Samsam een belangrijke rol. Geïnterviewden noemen termen als ‘een stuwende kracht’, ‘een sterke impuls’ en ‘het vult een gat’. De scholen zijn ook unaniem in hun oordeel dat Samsam vaak in combinatie met Nieuwsbegrip bijdraagt aan het behalen van wereldburgerschapsdoelen (zie ook hierna). De precieze rol die Samsam vervult of kan vervullen verschilt en is afhankelijk van schoolvisie, de opvatting van de leerkracht en de leerlingenpopulatie.¹⁵²

Bruikbaarheid van Samsam

De in een externe evaluatie bevroegde leerkrachten blijken zeer tevreden met Samsam.¹⁵³ Gemiddeld waarderen zij de reguliere editie met een 8,2. Men is ook grotendeels tevreden over het taalgebruik, vooral voor groep 7 en 8. Meer dan negentig procent van de respondenten vindt de onderwerpen aansprekend voor henzelf en voor de leerlingen. Uit de survey na het uitkomen van de editie over Colombia blijkt de waardering van de leerkrachten eveneens hoog. Meer dan zeventig procent van hen vindt de editie zeer bruikbaar voor wereldburgerschapslessen én aantrekkelijk voor leerlingen.

De in het IOB-onderzoek geïnterviewde leerkrachten zijn positief over de didactiek, het niveau en de kwaliteit van Samsam. De onderwerpen raken direct aan het dagelijks leven van kinderen en worden door het consequent hanteren van een kind-perspectief op een aantrekkelijke wijze ‘ dicht bij de kinderen gebracht’. De *pedagogiek van de hoop* wordt duidelijk herkend. Het tekstniveau vormt een goed compromis voor de bovenbouw. Het beeldmateriaal is een aanvulling voor kinderen die minder goed lezen. De leerlingen zijn veelal enthousiast over het blad, al spelen hierbij verschillen tussen leerlingen mee en de wijze waarop de leerkracht met het blad omgaat.

¹⁵² Zo geeft de leerkracht op een school met een grote culturele diversiteit aan dat wereldburgerschapsdoelen vervat zijn in het hele onderwijs en dat Samsam daarbij een aanvulling biedt. In Samsam kunnen de kinderen zichzelf herkennen en waarderen. Op een school met een overwegend autochtone populatie wordt juist gesteld dat Samsam een stuwende kracht is voor leraren die de noodzaak onderkennen van ‘wereldburgerschapseducatie juist voor ons type kinderen’.

¹⁵³ Van Grootheest & Van Grinsven, 2013.

De handleidingen bieden volgens de leerkrachten voldoende richting om het blad onderwijs-technisch te benutten. Zij kunnen tegelijkertijd de ruimte nemen om naar eigen denken om te gaan met het blad en de handleidingen. De constatering dat de in het blad gestelde doelen divers van aard en kwaliteit zijn, kwam niet tot uiting in de interviews. Wel onderschrijven de leerkrachten het belang van duidelijke en richtinggevende doelen.

De leerkrachten achten Samsam een zeer belangrijk instrument dat uniek is voor de beoogde doelgroep door de kwaliteit van het geboden inhoudelijke en didactische materiaal. Tegelijkertijd blijkt dat slechts twintig procent van de scholen Samsam wil aanhouden indien zij voor het abonnement moeten betalen.¹⁵⁴ Dit wordt wellicht ook veroorzaakt doordat er voor wereldburgerschapseducatie in vergelijking met de andere vakken in het curriculum geen 'harde' kerndoelen bestaan.

6.3.2 Instrumenten (tools) en trainingen

NCDO organiseerde in 2011-2012 een leertraject voor docenten ter bevordering van kennis- en deskundigheid met betrekking tot wereldburgerschapseducatie. Dit traject richtte zich op alle vormen van onderwijs en resulteerde in een landelijke training- en netwerkdag, in een instrumentarium voor wereldburgerschapseducatie, een website (www.wereldburgerschap.nl) en het boek *Wereldburger met Ketchup*.¹⁵⁵ Waar Samsam zich richt op het basisonderwijs, is het instrumentarium (hierna *tools*) vooral bedoeld voor het voortgezet onderwijs. De *tools* en trainingen beogen de verankering van wereldburgerschap in het onderwijs, culturele diversiteit en het ontwerpen van lessen over wereldburgerschap.

| 113 |

De aard en de kwaliteit van de *tools* en trainingen werden onderzocht door middel van een document- en inhoudsanalyse en interviews met docenten in het voortgezet onderwijs en lerarenopleiders. Ook werd gebruik gemaakt van door NCDO uitgevoerde evaluaties.¹⁵⁶

Aansluiting van de doelstellingen en inhoud van instrumenten en trainingen bij de doelstellingen voor wereldburgerschapseducatie

Er ontstaat een divers beeld over de mate waarin de verschillende producten en diensten aansluiten bij de inhoud en doelstellingen voor wereldburgerschapseducatie.

Het activiteitenplan Onderwijs 2011-2012¹⁵⁷ beschrijft de opzet van de trainingen (het leertraject). De Canon voor Wereldburgerschap¹⁵⁸ vormt daarbij een belangrijke leidraad voor de afbakening van het begrip wereldburgerschap en de bijbehorende inhoud. Beide documenten sluiten nauw aan bij de in internationale literatuur beschreven kenmerken van

¹⁵⁴ Idem.

¹⁵⁵ Zant, J. van der, 2012.

¹⁵⁶ De website www.wereldburgerschap.nl is niet inhoudelijk beoordeeld omdat deze vooral een databank is voor lesmateriaal; de publicatie *Wereldburger met Ketchup* werd eerder in dit hoofdstuk aan de orde gesteld.

¹⁵⁷ Zant, J. van der, 2011.

¹⁵⁸ Béneker et al., 2009.

wereldburgerschapseducatie. De doelstellingen voor wereldburgerschapseducatie in het activiteitenplan, dat de opzet van het leertraject beschrijft, wijken in zekere mate af van die in andere NCDO documenten. Dat neemt niet weg dat deze doelstellingen (begrijpen, integreren, waarderen en handelen) zich uitgezonderd ‘integreren’ goed verhouden met de algemene doelstellingcategorieën in de internationale literatuur. De *tool* ‘Hoe verankert u wereldburgerschap in uw school’ kan echter in een meer richtinggevend en eenduidig kader geplaatst worden, waarmee de docent procesmatig én inhoudelijk de weg wordt gewezen. De *tools* worden in box 6.4 besproken.

Box 6.4 Oordeel over de verschillende tools voor wereldburgerschapseducatie

Tool	Oordeel van de inhoud
‘Hoe verankert u wereldburgerschap op uw school	De <i>tool</i> ontbeert een expliciet beeld van beoogde doelstellingen en inhoud voor wereldburgerschapseducatie. Het is eerder een handleiding voor projectmatig werken dan een middel dat inzicht biedt in wereldburgerschapseducatie. Dit oordeel komt overeen met de visie van de verantwoordelijke NCDO-medewerker, die vindt dat ‘NCDO scholen dient te ondersteunen en faciliteren om wereldburgerschap een vaste plek te geven in hun onderwijs. Scholen moeten daarbij zelf aan het stuur zitten, NCDO reikt daarbij het gereedschap aan.’ Het is echter de vraag of een dergelijke vraaggerichte wijze van werken niet ingebed moet zijn in een meer vastomlijnd kader, waarbinnen scholen vervolgens alsnog eigen keuzes kunnen maken.
‘Hoe besteedt u aandacht aan culturele diversiteit’	De <i>tool</i> bevat vooral verwijzingen naar bronnen waaruit docenten ideeën kunnen putten. Als uitgangspunt dient dat culturele diversiteit een goede manier is om wereldburgerschap een plek te geven in de les. Dit is echter een ‘smalle benadering’ van wereldburgerschap en de vraag is waarom NCDO ervoor gekozen heeft om specifiek op dit onderwerp in te zoomen via één <i>tool</i> en niet op andere relevante onderwerpen voor wereldburgerschap.
‘Hoe maakt u lesmateriaal rond wereldburgerschap’	Dit is een beknopte handleiding over educatief ontwerpen. De gebruiker van deze <i>tool</i> krijgt voldoende verwijzingen om zich een goed beeld te vormen van mogelijke inhoud en doelstellingen voor wereldburgerschapseducatie. Ten aanzien van inhoud wordt verwezen naar de Canon voor Wereldburgerschap. De beoogde leerdoelen die docenten kunnen toepassen zijn geformuleerd in de termen <i>light</i> (weten), <i>medium</i> (ontwikkelen bewustwording) en <i>strong</i> (handelen); verwezen wordt naar Prior & Walraven. ¹⁵⁹ In de andere documenten van NCDO wordt niet naar deze driedeling verwezen. Indien docenten uitsluitend via de ‘ <i>light</i> -leerdoelen’ invulling geven aan wereldburgerschap, doet zich de vraag voor of dergelijk onderwijs wereldburgerschapseducatie genoemd kan worden, aangezien andere essentiële doelen niet worden nagestreefd.

Aansluiting van de in de tools en trainingen beoogde didactiek bij de didactische uitgangspunten voor wereldburgerschapseducatie

Het IOB-onderzoek geeft geen inzicht in de wijze waarop in trainingen aandacht is besteed aan didactische uitgangspunten voor wereldburgerschapseducatie omdat de trainingen al hadden plaatsgevonden en de evaluatoren deze niet hadden bezocht. In twee tools wordt daar wel enige aandacht aan besteed. De tool 'Hoe besteedt u aandacht aan culturele diversiteit' tracht vooral *good practices* zichtbaar te maken. Van de acht beschreven voorbeelden kunnen er maar drie als *good practice* beschouwd worden; de overige zijn inmiddels verouderd of niet vrij toegankelijk. De tool 'Hoe maakt u lesmateriaal rond wereldburgerschap' biedt criteria waar wereldburgerschapslessen aan moeten voldoen. De criteria zijn gebaseerd op een document van het Landelijk Servicebureau Ontwikkelingseducatie (1996) waar andere documenten van NCDO niet naar verwijzen. Ook wijken de criteria inhoudelijk af van die in de overige NCDO-documenten. Kortom, NCDO schetst in de tools geen consistent beeld van de didactische uitgangspunten voor wereldburgerschapseducatie.

Gebruik van de tools en trainingen

Er is een indruk ontstaan over de mate waarin docenten in het voortgezet onderwijs en lerarenopleiders op tweedegraads lerarenopleidingen gebruik maken van de tools en trainingen van NCDO. Het Activiteitenplan Onderwijs 2011-2012 bevat doelen voor training, scholing voor docenten, advies aan lerarenopleidingen, maattrajecten, expertbijeenkomsten en kennisontsluiting.

| 115 |

Een medewerker van NCDO geeft aan dat het dienstenaanbod van NCDO een druppel op een groeiende plaat is vanwege de beperkte slagkracht binnen de organisatie om wereldburgerschap goed te laten landen in het voortgezet onderwijs. Een andere medewerker stelt daar tegenover dat NCDO waar mogelijk bestaande initiatieven in het voortgezet onderwijs heeft helpen versterken. Zij constateren dat er in het voortgezet onderwijs veel gaande is op het terrein van wereldburgerschap. De sector is volgens NCDO in toenemende mate zelf in staat de ambities ten aanzien van burgerschap en internationalisering vorm te geven. De steun van NCDO is daarbij wel van belang. De aard en mate van deze steun wordt in de NCDO-jaarverslagen over 2011 en 2012 aangegeven (zie box 6.5).

Uit een door NCDO in 2012 uitgevoerde evaluatie¹⁵⁹ blijkt dat slechts zes procent van de docenten in het voortgezet onderwijs NCDO noemt als organisatie waarmee wordt samengewerkt in het kader van wereldburgerschapseducatie. Verder is het gebruik van NCDO-materiaal (documentatie en tools) door de bevroagde leraren zo gering, dat geen uitspraken kunnen worden gedaan over hun oordeel over dit materiaal. Uit de in het IOB-onderzoek verrichte interviews met leraren in het voortgezet onderwijs en docenten

¹⁵⁹ Prior, F. & Walraven, G., *De wereld wordt kleiner als je groter wordt*, NCDO, 2009.

¹⁶⁰ Dieleman, R. & Hogeling, L., *Memo – Rapportage Nulmeting basis- en voortgezet onderwijs*, intern document, NCDO, 2012.

van tweedegraads lerarenopleidingen ontstaat een soortgelijk beeld. In vergelijking tot de bekendheid van NCDO in het basisonderwijs en op Pabo's, is deze miniem in het voortgezet onderwijs. Dit komt wellicht omdat NCDO zich in eerste instantie primair heeft ingezet op het basisonderwijs en onvoldoende staf heeft om alle onderwijsniveaus gelijkelijk te bedienen.

Box 6.5 Steun van NCDO aan het voortgezet onderwijs en lerarenopleidingen

Activiteit	2011	2012
Scholingsactiviteiten/trainingen	250 docenten	210 docenten
Wereldburgerschap <i>pilot</i>	Niet van toepassing	13 scholen in basis- en voortgezet onderwijs
Leertraject wereldburgerschap	50 docenten van 25 scholen	-
Deelname aan workshops over mondiaal burgerschap	426 Pabo studenten	-
Digitale onderwijsnieuwsbrief (vier edities per jaar)	Niet van toepassing	9.000 abonnees
Adviesaanvragen van scholen basisonderwijs en voortgezet onderwijs	125	200
Onderwijswebsite www.wereldburgerschap.nl	Circa 24.000 unieke bezoekers	Circa 24.000 unieke bezoekers

Bron: NCDO jaarverslagen 2011 en 2012.

Op de website www.wereldburgerschap.nl, waar docenten leermateriaal (uitgewerkte lessen, lesbrieven, etc.) voor wereldburgerschapslessen kunnen vinden, is de kloof tussen de inzet van NCDO bij het basisonderwijs en die bij het voortgezet onderwijs ook zichtbaar. Voor het basisonderwijs bevat de website 2.705 verschillende leermaterialen; voor het voortgezet onderwijs is dit 265.

De publicatie *Wereldburger met Ketchup* heeft een bereik van enkele honderden lezers. Volgens een medewerker van NCDO werden in 2013 ongeveer 500 exemplaren verkocht van de totale oplage van 3.000 exemplaren. Op bol.com wordt *Wereldburger met Ketchup* aangemerkt als het meest verkochte boek over wereldburgerschap in een serie van acht Nederlandstalige publicaties over dit onderwerp. Het boek heeft een *spin-off*, bijvoorbeeld via een artikel over wereldburgerschap in het tijdschrift *Prima-onderwijs*.¹⁶¹

Uit de in het kader van het IOB-onderzoek verrichte interviews met docenten en lerarenopleiders op Pabo's bleek dat zij het boek vooral als naslagwerk of inspiratiebron gebruiken; het wordt niet voorgeschreven aan studenten. De in het voortgezet onderwijs

¹⁶¹ *Prima-onderwijs* is het tijdschrift voor onderwijsprofessionals in Nederland.

bevraagde docenten hadden geen weet van *Wereldburger met Ketchup*, de *tools* en de mogelijkheid tot het volgen van door NCDO verzorgde trainingen.¹⁶²

In de interviews met docenten in het voortgezet onderwijs en lerarenopleiders is gevraagd in hoeverre ze bekend zijn met het boek *Wereldburger met Ketchup* en de *tools* en trainingen. Dat bleek alleen bij lerarenopleiders op de betreffende Pabo's het geval te zijn.

Bruikbaarheid van *tools* en trainingen

De in het onderzoek bevroegde lerarenopleiders op Pabo's zijn positief over de bruikbaarheid van het door NCDO geboden materiaal. Zij kennen geen organisatie die educatief-didactisch materiaal over wereldburgerschap zo overzichtelijk bij elkaar heeft gebracht. De lerarenopleiders van tweedegraads lerarenopleidingen en docenten in het voortgezet onderwijs bleken niet of nauwelijks bekend met wat NCDO voor hen kan betekenen. Geen enkele docent of opleider van de bevroegde tweedegraads lerarenopleidingen kende de website www.wereldburgerschap.nl. Dit is opmerkelijk omdat allen nauw betrokken zijn bij aan wereldburgerschap gerelateerd onderwijs. Tijdens de interviews konden de respondenten zich een beeld vormen van de *tools* en *Wereldburger met Ketchup* en toonden zich daar grotendeels positief over. Ook gaven zij aan geïnteresseerd te zijn in het gebruik daarvan.

| 117 |

NCDO evalueerde de op 12 juni 2012 gehouden 'open training' ter afsluiting van het meerjarig leertraject voor onderwijspersoneel ter bevordering van kennis- en deskundigheid op het gebied van wereldburgerschapeducatie. De training was de slotmanifestatie van dit leertraject en werd bezocht door 170 mensen uit het onderwijsveld, die overwegend positief waren over de inhoud van de bijeenkomst. Dit leertraject droeg, zoals vermeld, direct bij aan het samenstellen van *Wereldburger met Ketchup*.

NCDO is er vooralsnog onvoldoende in geslaagd om de *tools* en de trainingen onder de aandacht te brengen in het voortgezet onderwijs. De in het onderzoek bevroegde docenten en lerarenopleiders op achten de producten en diensten van NCDO bruikbaar, al passen zij deze zelf niet direct toe. Op basis van het beperkte inzicht in de mate waarin docenten gebruik maken van de *tools* en trainingen, kan geen antwoord gegeven worden op de vraag of deze volgens leerkrachten, docenten en lerarenopleiders bijdragen aan het realiseren van wereldburgerschapdoelen.

6.3.3 Overige producten en diensten

Naast Samsam, de trainingen en *tools*, bezag de evaluatie enkele andere producten en diensten te weten de Wereldburgerschapsmeter, de Onderwijsnieuwsbrief en de Millenniumdoelenatlas met bijbehorende lesbrieven en docentenhandleiding. Deze worden in box 6.6 besproken.

¹⁶² Eén docent in het voortgezet onderwijs meende het boek *Wereldburger met Ketchup* te kennen, maar had er niets mee gedaan.

Box 6.6 *Oordeel over de Wereldburgerschapsmeter, de Millenniumdoelenatlas en de Onderwijsnieuwsbrief*

Tool

Wereldburgerschapsmeter is een online vragenlijst waarbij gevraagd wordt naar onderwijsinhoud, vaardigheden, docentcompetenties en handelwijze van de onderwijsorganisatie.¹⁶³

Millenniumdoelenatlas is een digitale tool waarbij inzicht getoond wordt in de mate waarin landen in 2015 de Millenniumdoelen zullen halen.

De onderwijsnieuwsbrief verschijnt viermaal per jaar en heeft een beoogd bereik van 10.000 geadresseerden, onder wie 5.000 actieve lezers. Het is een communicatiemiddel waarmee NCDO producten en diensten bij docenten, lerarenopleiders en andere geïnteresseerden, onder de aandacht brengt.

Oordeel

Samengevat kan gesteld worden dat de wereldburgerschapsmeter inhoudelijk gezien een adequate tool is om docenten inzicht te geven in de mate waarin wereldburgerschap op hun school is verankerd. Het is onduidelijk wat deze tool tot op heden heeft opgeleverd.

Samengevat kan gesteld worden dat de Millenniumdoelenatlas in het voortgezet onderwijs goed gebruikt en gewaardeerd wordt. Het bijbehorende lesmateriaal sluit echter niet aan bij doelen voor wereldburgerschapseducatie en de vraag kan gesteld worden of dit lesmateriaal in dat kader bruikbaar is.

De nieuwsbrief lijkt een positieve bijdrage te leveren aan de bekendmaking van de producten en diensten van NCDO. De meeste in de IOB-evaluatie benaderde respondenten waren echter niet geabonneerd. Het bereik met circa 5.000 actieve gebruikers is aanzienlijk, maar kan worden vergroot.

| 118 |

6.3.4 Overige bevindingen

Tachtig procent van de leerkrachten in het basisonderwijs en 74 procent van de docenten in het voortgezet onderwijs onderschrijven het belang van mondiaal burgerschap. De in het kader van de IOB-evaluatie geïnterviewde leerkrachten in het basisonderwijs en lerarenopleiders op Pabo's benadrukken het belang van NCDO als platform voor kennisdeling over wereldburgerschap. Leraren in het primaire onderwijs ervaren Samsam met de bijbehorende lesbrieven als 'onvervangbaar'. Een soortgelijk geluid klonk onder de deelnemers aan de eerder vermelde landelijke onderwijsstraining.

¹⁶³ Gekoppeld aan de tool 'Hoe verankert u wereldburgerschap op uw school?'.

Tegelijkertijd wordt geconstateerd dat NCDO in kwantitatief opzicht beperkte capaciteit heeft om steun te kunnen geven aan het Nederlandse onderwijsveld. NCDO telt één medewerker die verantwoordelijk is voor het verlenen van advies aan het voortgezet onderwijs. Dat verklaart wellicht waarom NCDO in deze sector zo weinig bekendheid geniet. In kwalitatief-onderwijskundig opzicht heeft NCDO ook een beperkte capaciteit. De organisatie is grotendeels afhankelijk van externe partners. Verder bleek dat het door NCDO geproduceerde educatief materiaal wisselende uitgangspunten hanteert en ook wisselend is van kwaliteit.¹⁶⁴

6.4 Conclusie

De centrale vraag van deze evaluatie ‘hoe dragen de educatieve producten en diensten bij aan de realisatie van wereldburgerschapdoelen in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en lerarenopleidingen?’ kent geen eenduidig antwoord. Wel kunnen betreffende relevantie en effectiviteit van de inzet van NCDO de volgende conclusies worden getrokken.

Relevantie

De inhoud en doelstellingen van educatieve diensten en producten van NCDO sluiten aan bij datgene wat in de literatuur over wereldburgerschapseducatie wordt beschreven. NCDO hanteert echter bij het ontwerp en de ontwikkeling van educatieve diensten en producten geen eenduidige (didactische) uitgangspunten. Deze ‘inconsistentie’ kan beschouwd worden als een kracht – de beoogde gebruiker kan zelf kiezen. Zij zou echter niet tot uitdrukking moeten komen in een wisselende stijl en kwaliteit van deze producten en diensten en dat is wel het geval. Verder is geconstateerd dat een helder beeld ontbreekt over de te hanteren onderwijskundige visie voor wereldburgerschapseducatie.

| 119 |

Kortom, NCDO biedt beperkt sturing aan zowel eigen educatieve diensten en producten als aan de wijze waarop docenten en leerkrachten deze hanteren. Dit vereist een keuze voor een expliciete onderwijskundige visie. NCDO moet bezien welke onderwijskundige expertise zij daartoe nodig heeft.

Effectiviteit

Het tijdschrift Samsam is het educatieve paradepaardje van NCDO. Het blad geniet een groot bereik en wordt gewaardeerd in het basisonderwijs. Samsam levert in het basisonderwijs een substantiële bijdrage aan de realisatie van wereldburgerschapdoelen. De Samsam redactie zou leerkrachten nog beter kunnen ondersteunen door de handleidingen te voorzien van duidelijkere doelomschrijvingen. Daarnaast kan door meer aandacht voor een vraaggerichte didactiek meer aansluiting worden gevonden bij de algemene didactische uitgangspunten voor wereldburgerschapseducatie. Het gebruik van Nieuwsbegrip bij

¹⁶⁴ Een medewerker van NCDO verklaarde dat onder andere vanwege het feit dat in 2011 en 2012 samengewerkt moest worden met nieuwe partners, die niet dezelfde kwaliteit wisten te leveren als een eerdere samenwerkingspartner.

Samsam is een goede keuze, hoewel hierdoor de aandacht voor wereldburgerschapsdoelen wat op de achtergrond komt.

De door NCDO in het kader van het leertraject 2011-2012 aangeboden trainingen sluiten qua doelstelling en inhoud aan bij de literatuur over wereldburgerschapseducatie. Het boek *Wereldburger met Ketchup* vormt voor docenten een inspiratiebron. De eveneens uit het leertraject voortgekomen *tools* bieden docenten inhoudelijk weinig richting en sturing. Het bereik en gebruik daarvan in het voortgezet onderwijs kon niet worden bepaald; de indruk bestaat dat dit beperkt is. Het voortgezet onderwijs gebruikt de Millenniumdoelenatlas, maar het bijbehorende lesmateriaal is niet geënt op de doelen van wereldburgerschapseducatie en daarmee weinig effectief.

Kortom, NCDO realiseert met haar educatieve diensten en producten een groot bereik in het basisonderwijs en levert een substantiële bijdrage aan de realisatie van wereldburgerschapsdoelen. Ook de Pabo's kennen en gebruiken de diensten en producten van NCDO. Dit is veel minder het geval in het voortgezet onderwijs en op tweedegraads lerarenopleidingen, waarmee de bijdrage van NCDO aan de realisatie van wereldburgerschapsdoelen op dit type opleidingen beperkt is.

Capaciteitsversterking van intermediaire organisaties en groepen burgers voor wereldburgerschap

Dit hoofdstuk behandelt een aantal op specifieke doelgroepen gerichte activiteiten. In de eerste plaats wordt het initiatief Ondernemen Zonder Grenzen besproken. In sectie 7.2 wordt het programma Food Guerrilla behandeld. Daarop volgend wordt een analyse gegeven van het MyWorld platform (sectie 7.3). Tot slot wordt de door NCDO verrichte advisering op het gebied van planning, monitoring en evaluatie aan SBOS-organisaties geëvalueerd.

7.1 Ondernemen Zonder Grenzen

7.1.1. Achtergrond

Ondernemen Zonder Grenzen is een initiatief van NCDO waarbij in samenwerking met BiD Network, Ernst & Young (EY NL) en De Investeerdersclub kleine (startende) Nederlandse ondernemers worden voorbereid om een winstgevende, duurzame sociale onderneming te starten in Afrika, Azië of Latijns-Amerika. De geïnteresseerde ondernemers krijgen steun bij het uitwerken van hun idee en het opstellen van een businessplan.¹⁶⁵ Dit wordt geeffectueerd door middel van training, coaching en het aanbieden van een netwerk met andere beginnende én ervaren ondernemers. Ook wordt toegang geboden tot (informele) investeerders.

| 123 |

Het onderzoek naar het programma maakte gebruik van beschikbare documentatie waaronder het programmaontwerp, de website (www.ondernemenzondergrenzen.nl) en een recent door NCDO uitgevoerde evaluatie.¹⁶⁶ Er werd gesproken met de NCDO-projectleider, de coördinatoren van de partnerorganisaties en enkele deelnemers aan het programma. Verder werd geparticipeerd aan het slotevenement 'Make it Happen' dat 28 november 2013 plaatsvond.

Het programma

Ondernemen Zonder Grenzen is in essentie een businessplan competitie voor kleinschalige beginnende sociale ondernemers. Het programma startte in 2010 en vond vervolgens jaarlijks plaats. De doelstelling luidt: 'Het stimuleren en inspireren van Nederlands ondernemerschap in ontwikkelingslanden en het matchen van businessplannen aan kapitaal.'¹⁶⁷ De specifieke doelstellingen zijn:

- kennisvergroting bij Nederlandse ondernemers over (sociaal) ondernemen in ontwikkelingslanden;
- stimulering van Nederlands (sociaal) ondernemerschap in ontwikkelingslanden;
- meer kennis over de marktkansen en mogelijkheden voor duurzame business initiatieven in/met ontwikkelingslanden; en

¹⁶⁵ Halder, K. van, *Projectplan Ondernemen Zonder Grenzen 2013*, intern document, NCDO, augustus 2013.

¹⁶⁶ Dieleman, R., 2013b, *Evaluatierapportage Ondernemen Zonder Grenzen 2010-2013*, intern document, NCDO, 17 december 2013. De evaluatie gebruikte de resultaten van een survey, een focusgroepdiscussie met deelnemers aan Ondernemen zonder Grenzen en interviews met projectleiders. De vragenlijst werd aan 95 deelnemers toegestuurd; 23 hebben de vragenlijst volledig ingevuld (respons 24 procent).

¹⁶⁷ Halder, K. van, 2013.

- meer inhoudelijke kennis over de sociale en economische *impact* van ondernemen in ontwikkelingslanden.

Door deel te nemen aan de competitie, krijgt de (startende) ondernemer:

- Toegang tot een netwerk van 100+ investeerders via BiD Network;
- Een 8-daagse training in de Summer School (eigen bijdrage per deelnemer in 2013: EUR 450);
- Professionele coaching van Ernst & Young en andere partners;
- Een goed onderbouwd businessplan, wat vervolgens kan worden voorgelegd aan investeerders;
- Mogelijkheid om te *pitchen*¹⁶⁸ bij De Investeerdersclub, die bereid is om jaarlijks EUR 100.000 te investeren in een ondernemer die een succesvol businessplan heeft ontwikkeld (de winnaar van de competitie);
- De winnaar ontvangt tevens verdere coaching van Ernst & Young ter waarde van EUR 2.500.

Het programma is gaandeweg enigszins aangepast en kent verschillende stappen, die de deelnemers opvolgend en parallel doorlopen (Box 7.1.1).

Box 7.1.1 Onderdelen van het programma Ondernemen zonder Grenzen in 2013

| 124 |

Het programma omvat de onderdelen:

- Het **Take-off Event** vormt dé ontmoetingsplek voor startende ondernemers waar ideeën worden uitgewisseld en inspiratie wordt opgedaan. Tijdens workshops delen oud-deelnemers hun ervaringen en ontmoeten partners elkaar;
- **Summer School.** Omdat in 2010 en 2011 bleek dat vooral startende ondernemers meer behoefte aan training hadden dan ondernemers met meer ervaring, werd een trainingstraject, de Summer School, opgezet bestaande uit vier blokken, elk van twee dagen. Tijdens het traject komen praktische aspecten van de ontwikkeling van een businessplan aan bod met nadruk op financiële aspecten en waardebeoordeling, onderwerpen waar de deelnemers het meest behoefte blijken te hebben. De trainers zijn experts uit de praktijk. De trainingsmaterialen zijn online beschikbaar.
- **Coaching traject.** Parallel aan de Summer School loopt een coaching traject dat wordt uitgevoerd door Ernst & Young. Deelnemers met een concreet idee voor het opzetten van een bedrijf worden gekoppeld aan een persoonlijke coach. Elke coach kiest vijf businessplannen;
- **Pitch training.** Uit de ingediende businessplannen worden finalisten gekozen, die de kans krijgen hun plan aan een groep investeerders te presenteren tijdens een zogeheten *pitch*. Tijdens een *pitch* training, worden de deelnemers vertrouwd gemaakt met de wijze waarop zij investeerders moeten benaderen, welke argumenten en aspecten van belang zijn, en wat ze wel en niet kunnen verwachten.

¹⁶⁸ Een *pitch* is een zeer korte en bondige presentatie.

- **Investeerspitch.** Deze inhoudelijke afsluiting van het programma is voor enkele deelnemers weggelegd. Niet alle deelnemers aan het Summer School programma blijken ver genoeg gevorderd met hun businessplan om geselecteerd te worden. Ook kan sprake zijn van plannen waarvoor een investering niet de meest geschikte vorm van financiering is. Het resultaat van de *pitch* is vaak pas op termijn vast te stellen.
- **Closing Event ‘Make it Happen’.** Aan het eind van de competitie wordt een afsluitend evenement georganiseerd. Vaak vindt dit plaats op dezelfde dag als de Investeerspitch, om extra inhoud te geven aan ‘het netwerken’. Ook wordt een publieksprijs en een juryprijs (extra coaching ter waarde van EUR 2.500) toegekend aan één van de finalisten.

Naast deze kernonderdelen heeft Ondernemen Zonder Grenzen andere activiteiten. Zo vonden er in 2013 twee Start-up Tours plaats in samenwerking met de organisatie ‘Professional Rebels’ en werd een Expert Round Table georganiseerd. Tijdens de Start-up Tours worden vier succesvolle *start-ups* (oud-deelnemers aan Ondernemen zonder Grenzen, die een bedrijf zijn begonnen) bezocht. Het doel is dat de deelnemers aan deze Start-up Tours de mogelijkheid krijgen vragen te stellen aan de oud-deelnemer – het gaat om korte gesprekken (ca. 30 minuten). Ook dienen deze informele bijeenkomsten voor het onderling delen van inzichten en ‘netwerken’.

| 125 |

De partners

NCDO vervult de centrale rol bij de ontwikkeling, uitvoering en aanpassing van het programma Ondernemen Zonder Grenzen, draagt een groot deel van de kosten bij, en is verantwoordelijk voor de organisatie van de activiteiten. De programmamanager vormt het vaste aanspreekpunt voor de deelnemers, maar speelt geen inhoudelijke rol. Bij de ontwikkeling en uitvoering van Ondernemen zonder Grenzen werkt NCDO samen met drie partners.

BiD Network is een online community, waar ongeveer 54.000 ondernemers uit opkomende markten en investeerders elkaar ontmoeten. De doelstelling van dit netwerk is het stimuleren van ondernemerschap in Afrika, Azië en Latijns-Amerika door steun te verlenen bij het opzetten en uitvoeren van internationale competities voor bedrijfsplannen. NCDO stond aan de wieg van BiD Network, maar sinds 2007 is BiD Network een zelfstandige organisatie. In 2010 raakte het netwerk betrokken bij de ontwikkeling en uitvoering van Ondernemen Zonder Grenzen.

Ernst & Young NL is werkzaam op het gebied van zakelijke en financiële dienstverlening. Als coaching partner van Ondernemen Zonder Grenzen spelen de consultants van deze firma een belangrijke rol door de ondersteuning van deelnemers bij het opzetten en ontwikkelen van hun businessplannen. Ernst & Young NL levert jaarlijks belangeloos circa 25 coaches die elk 20 uur mogen besteden aan coaching. Verder levert de firma ook een van de prijzen voor de winnaars: coaching ter waarde van EUR 2.500.

De derde partner, 'De Investeersclub' bestaat uit zogeheten actieve 'informals' of 'informal investors', veelal (ex-) ondernemers die geld hebben overgehouden aan de verkoop van hun onderneming. De belangrijkste bijdrage van De Investeersclub aan het programma is het verstrekken van EUR 100.000 aan investeringskapitaal, dat elk jaar beschikbaar wordt gesteld aan finalisten van Ondernemen Zonder Grenzen. De voorwaarde is dat hun businessplannen de investering rechtvaardigen en dat de ondernemer en de investeerder tot overeenstemming komen. Ook levert De Investeersclub de opleiders voor de Summer School, coaches voor individuele begeleiding en organiseert zij de *pitch training*.

Investerings door NCDO

De looptijd van het jaarlijkse programma is acht maanden. De personele en financiële kosten voor NCDO zijn relatief laag (tabel 7.1.1).

Tabel 7.1.1 Kosten van het programma Ondernemen Zonder Grenzen, 2012 en 2013			
	2012	2013	Eigen bijdragen deelnemers 2013
Investering NCDO	EUR 59.000	EUR 40.570	Summer School: EUR 450 (EUR 225 in 2012)
Uren staf NCDO	2.667	1.130	Take-off Event: EUR 15
Inkomsten uit deelnemersbijdragen	EUR 4.500	EUR 7.530	Start-up Tour/Expert Round Table: EUR 33/25

Met ingang van 2012 vraagt NCDO de deelnemers om mee te betalen aan de activiteiten (tabel 7.1.1.). Deze inkomsten leiden tot een grotere kosteneffectiviteit; zij resulteren ook in een weloverwogen keuze van de deelnemer om te participeren en het programma volledig te doorlopen.

De doelgroepen

Ondernemen Zonder Grenzen richt zich op (startende) ondernemers (klein MKB), die van plan zijn een sociale en duurzaam producerende onderneming in ontwikkelingslanden op te zetten. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen 'ervaren' ondernemers die al eerder een bedrijf hebben opgezet en praktische ervaring hebben in het management van een onderneming en zij die dit nog niet hebben. Een nevendoelstelling, zo blijkt uit de programmadocumentatie en uit de gesprekken met de projectleiders, is de uitstraling van dit programma op het bedrijfsleven in brede zin en de 'Nederlander' die geïnteresseerd is in 'sociaal en duurzaam ondernemen'. De groep bedrijven varieert van kleine ondernemingen, die waterfilters voor familiegebruik ontwikkelen, waarmee gezinnen toegang krijgen tot schoon drinkwater, zonder dat het waterbedrijf of de overheid hierbij betrokken is, tot bedrijven die oplossingen voor energievoorziening op gemeenschapsbasis bedenken. Allemaal ondernemers, die een bijdrage willen leveren aan het oplossen van maatschappelijke problemen.

In 2012 en 2013 is twee derde van de over het algemeen hoog opgeleide deelnemers vrouw. De helft is 30 jaar of jonger, een kwart is tussen de 30-40 jaar en een kwart boven de 40. Ongeveer 30 procent van de deelnemers heeft een onderneming die tussen de 1 en 3 jaar

bestaat; de resterende 70 procent is niet eerder een onderneming begonnen, of heeft een onderneming die minder dan 1 jaar bestaat. Uit vergelijkend onderzoek is gebleken dat de deelnemers aan Ondernemen Zonder Grenzen in vergelijking met de groep Nederlanders in dezelfde leeftijdscategorie aanzienlijk meer betrokkenheid vertonen bij thema's rond duurzaam produceren en consumeren en andere mondiale aangelegenheden.¹⁶⁹

De belangrijkste redenen om deel te nemen aan het programma zijn het opdoen van nieuwe contacten, het leren over ondernemen in ontwikkelingslanden, het krijgen van hulp om een businessplan op te stellen of te verbeteren en het in contact komen met investeerders. Er is sprake van twee groepen deelnemers. Enerzijds zij die voor het eerst een onderneming willen opzetten, recent zijn afgestudeerd en geen of weinig werkervaring hebben, maar wel interessante of creatieve ideeën hebben om een bedrijf te starten. Deze groep deelnemers heeft veel behoefte aan training en coaching. Anderzijds is er een kleinere groep, die al enige jaren ondernemer in Nederland is, maar het bedrijf wil ontwikkelen tot een sociale onderneming in een ontwikkelingsland.

7.1.2 Vergelijkbare initiatieven op het gebied van sociaal ondernemerschap

Om in te kunnen schatten op welke wijze Ondernemen Zonder Grenzen zich onderscheidt van andere programma's gericht op ondernemers met internationale ambitie, is via internet gezocht naar vergelijkbare programma's. Verder is aan respondenten in dit onderzoek gevraagd of zij vergelijkbare programma's kennen en zo ja of Ondernemen Zonder Grenzen zich daarvan onderscheidt.

| 127 |

Het overheidsbeleid ten aanzien van het stimuleren van de betrokkenheid van de private sector en het maatschappelijk middenveld bij internationale samenwerking leidt in toenemende mate tot initiatieven om ondernemers te assisteren bij het ontwikkelen en uitvoeren van hun internationale ambities. Zowel de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (voorheen AgentschapNL/EVD) als de werkgevers- en netwerkverenigingen (FME, MVO Nederland) ondernemen activiteiten op dit gebied. Veel van deze activiteiten richten zich echter vooral op al langer bestaande bedrijven die om verschillende redenen (krapte van de thuismarkt, internationale kansen, etc.) willen internationaliseren, maar niet noodzakelijkerwijs door het opzetten van een sociale onderneming. Het in opdracht van de ngo ICCO door TNS/NIPO uitgevoerd onderzoek¹⁷⁰ geeft aan dat 30 procent van de ondernemers uit het Midden en Kleinbedrijf (MKB) zich heeft bewogen op het terrein van Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen. Het Nederlandse MKB is hier niet erg bekend mee. Gebleken is dat ondernemers in het Midden en Kleinbedrijf vooral praktische en financiële aspecten zien als belangrijke belemmering om hun onderneming meer 'Internationaal Maatschappelijk Verantwoord' te maken. Het is vooral dit segment

¹⁶⁹ Dieleman, R., 2013b.

¹⁷⁰ TNS/NIPO (2012), *Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen: De kansen en belemmeringen – onderzoek uitgevoerd in opdracht van ICCO.*

waarop de overheid en de brancheorganisaties zich richten. Met het programma 'Grensverleggers' richt MVO Nederland zich op dit type ondernemers.

Ook andere programma's zoals 'Growing SME's' (www.growingsmes.org) en 'Get in the Ring' van de Erasmus Universiteit en partners richten zich op het via congressen matchen van ondernemers aan andere partners zoals ngo's en investeerders. Ook ontwikkelen zich in de OS-sector initiatieven gericht op het Nederlandse bedrijfsleven. Voorbeelden zijn ICCO, Cordaid en Oxfam Novib, die in toenemende mate activiteiten ontplooiën gericht op het matchen van sociale ondernemers in Nederland met partners in ontwikkelingslanden.

Ondernemen Zonder Grenzen heeft in vergelijking met bovengenoemde initiatieven een sterkere en meer praktische focus op sociaal ondernemen in ontwikkelingslanden, en ondersteunt de startende sociale ondernemer vroeg in hun loopbaan. Ook is het een van de weinige initiatieven die ondernemers een langdurig en samenhangend programma biedt met training, coaching en reële mogelijkheden om met elkaar én met investeerders in contact te treden.

7.1.3 Communicatie en sociale media

| 128 |

De website van Ondernemen Zonder Grenzen (www.ondernemenzondergrenzen.nl) wordt voornamelijk rond de jaarlijkse businessplan competitie bezocht. Het is een wat volle niet erg overzichtelijk site, maar – na enig zoeken – wordt interessant materiaal aangetroffen zoals het programma, trainingsmaterialen, presentaties van finalisten, interviews en filmpjes. Het totaal aantal bezoekers, bijna 15.000 in 2013, was iets lager dan dat in voorgaande jaren.

Het gemiddelde aantal bezoekers is ongeveer 40 per dag, met uitschieters tot 200 per dag rond de inschrijvingsperiode voor de bedrijvencompetitie en de Summer School. Tussen de competities wordt de site niet *up-to-date* gehouden. Er is ook geen afgeschermd gedeelte waar (ex-)deelnemers met elkaar in contact kunnen blijven. De site is ontworpen voor 1024px schermen en werkt daardoor goed op tablets en grotere schermen. Er is geen aparte versie voor smartphone, wat een gemis is. De site leeft nog niet echt; zij had in december 2013 nog maar 193 *likes*, 1.191 Twitter *followers* en een LinkedIn groep met 100 leden. Via persberichten voor en tijdens het programma schiep NCDO extra publiciteit in sociale media en enkele landelijke bladen.

7.1.4 Resultaten

Uit de documentatie van NCDO blijkt dat vrijwel alle door Ondernemen Zonder Grenzen aangegeven doelen (*outputs*) zijn gerealiseerd (tabel 7.1.2).¹⁷¹

¹⁷¹ Dieleman, R., 2013b.

Tabel 7.1.2 Realisatie van beoogde <i>outputs</i> van Ondernemen Zonder Grenzen, 2013		
Activiteiten	gepland	Gerealiseerd
Aantal deelnemers competitie	100	127
Aantal bezoekers Take-off Event	100	129
Aantal deelnemers Summer School	20	24
Tevredenheid deelnemers Summer School	7,5	8,6
Aantal deelnemers Closing Event	100	220
Aantal ingediende businessplannen	50	70
Aantal finalisten selectie	20	13
Aantal <i>pitches</i> investeerders	5	5
Omvang financieringscontracten	EUR 100.000	Nog niet bekend
Aantal geslaagde start-ups	>5	Nog niet bekend

Bron: Dieleman, R., 2013c.

Tabel 7.1.3 geeft inzicht in de resultaten van het programma gedurende de afgelopen drie jaar. Het deelnemersaantal, het gerealiseerde aantal bedrijfsplannen en finalisten blijkt te fluctueren.

| 129 |

Wat betreft de gerealiseerde investeringen is de spoeling tot dusver tamelijk dun. Het opzetten van (succesvolle) sociale ondernemingen in ontwikkelingslanden blijkt een zaak van lange adem. Een succesvolle investering betrof een startend bedrijf dat waterfilters verkoopt aan huishoudens op Sumatra, Indonesië. Dit bedrijf, Navaza Water Filters, realiseerde in 2011 een investering van EUR 80.000, waarmee de productie en marketing van waterfilters kon worden uitgebreid. In de daarop volgende jaren groeide het bedrijf zodanig, dat vervolgbesprekingen plaatsvonden over aanvullende investeringen. Een ander succesvol bedrijf, dat in 2011 deelnam, is Kiss&Tell dat een investering realiseerde van EUR 80.000. Verder zijn nog besprekingen gaande over verdere steun (consultancy) aan Riwik, een bedrijf dat kleine windturbines produceert in Kenia. De na de competitie van 2012 voor investering voorgedragen kandidaat trok zich tijdens de onderhandelingen terug en besloot haar onderneming op een andere manier te financieren. De onderhandelingen voor de ronde van 2013 zijn nog gaande. Bedacht moet worden, dat diverse ondernemers, die de training hebben doorlopen, zelf op zoek gaan naar investeringen of dat zij door de geboden kennis hun bedrijf beter kunnen uitvoeren, zonder dat verdere investeringen nodig zijn.

Tabel 7.1.3 Resultaten van Ondernemen Zonder Grenzen, 2010-2013

	2010	2011	2012	2013
Deelnemers aan Take-off Event	NVT	83 (besloten)	202 (open)	129 (besloten)
Deelnemers aan Closing Event	197	97 (besloten)	Rond 300 (samen met Growing SME Event van BID Network)	220 (samen met de Partnership Verkiezing)
Aantal deelnemers Summer School	65-70	55 - 60	29	24
Aantal deelnemers competitie	< 120	> 100	142	127
Aantal complete businessplannen	77	50	50	70
Aantal finalisten	20	15	15	13
Pitches voor Investeerdersclub	10	8	5	5
Publieksprijs	EUR 10.000 van Rabobank	EUR 2.500 Coaching Ernst & Young NL	EUR 2.500 Coaching Ernst & Young NL	1 artikel op NuZakelijk en EUR 2.500 Coaching Ernst & Young NL
Investering in ondernemingen	EUR 80.000 in Nazava Waterfilters	Riwick (steun via consultancy) EUR 80.000 Kiss & Tell	Nog niet bekend	Nog niet bekend

Bron: Dieleman, R., 2013c.

Verwachtingen en waardering van de deelnemers

In 2012 begonnen 142 deelnemers aan het programma, waarvan er 50 een businessplan indienden. De overige 92 deelnemers besloten vooralsnog af te zien van de competitie of slaagden er niet in om een goed businessplan in te dienen. Veel van hen besloten hun idee vooralsnog verder te laten 'rijpen'. In 2013 dienden 70 van de 127 deelnemers een businessplan in. Na beoordeling daarvan door BiD Netwerk en De Investeerdersclub werden 13 finalisten geselecteerd.

Het programma wordt gewaardeerd door de deelnemers; er is sprake van een stijgende waardering van de diverse onderdelen. Bij het merendeel van de deelnemers blijken hun verwachtingen van het programma uit te komen en slechts een kleine groep (12 procent) acht Ondernemen Zonder Grenzen niet bruikbaar voor hun plannen. De meeste deelnemers zijn vooral geïnteresseerd in het vinden van een potentiële businesspartner en/of investeerder. De helft geeft aan het programma met familie, vrienden en in bredere kring te bespreken; er is dus enige *spin-off* naar de maatschappij.

Meer dan de helft van de deelnemers geeft aan dat zij graag met andere deelnemers in contact wenst te blijven (online of via bijeenkomsten). Op dit moment is er nog geen goed functionerend systeem van *follow-up*. Sommigen (vooral diegenen die niet direct succesvol waren) geven aan dat de stilte na het slotevenement té groot is.

Doorwerking via media-aandacht en spin-off

In gesprekken met betrokkenen werd duidelijk dat Ondernemen Zonder Grenzen primair bedoeld is voor startende ondernemers en ondernemers met enige ervaring. Met het programma tracht NCDO ook in bredere kring interesse te wekken in sociaal ondernemen. Dit gebeurt doordat systematisch publiciteit voor het programma gezocht wordt via landelijke, regionale en professionele media. Hierdoor krijgen niet alleen de deelnemers meer aandacht voor hun onderneming, maar kunnen ook anderen geïnteresseerd raken in sociaal ondernemen in meer algemene zin of het programma in het bijzonder. Met ingang van 2014 stelt het programma zich tot doel een breder publiek te bereiken. Dit zal de nodige inspanning vereisen van de marketing- en communicatiespecialisten van NCDO.

7.1.5 Conclusie

Relevantie

Sociaal ondernemen is een van de manieren om uiting te geven aan mondiaal burgerschap. De koppeling van de private sector aan ontwikkeling is een van de prioriteiten in het Nederlandse ontwikkelingsbeleid. Ondernemen Zonder Grenzen is een relevant programma dat handelingsperspectief biedt aan mondiaal burgerschap en past daarmee in de taakstelling van NCDO.

| 131 |

Het programma heeft een meerwaarde ten opzichte van andere op ondernemerschap gerichte initiatieven vanwege het feit dat dit jonge ondernemers – relatief vroeg – op een moment van grote betrokkenheid de mogelijkheid geeft hun ideeën en enthousiasme voor sociaal en duurzaam ondernemen om te zetten in werkbare ondernemingen. Deze zijn gericht op het creëren van duurzame oplossingen voor problemen op veelal lokale schaal in ontwikkelingslanden.

Effectiviteit

Met een bescheiden inspanning van minder dan 1 Fte en een operationeel budget van ongeveer EUR 50.000 per jaar is Ondernemen Zonder Grenzen een klein programma. Het richt zich op jonge doelgroepen, die nog een carrière voor zich hebben. Het stimuleren van sociaal ondernemen binnen het Nederlands bedrijfsleven vereist een lange adem. Het is dan ook niet logisch om het succes van het programma uitsluitend af te meten aan het aantal investeringen. Of de deelnemers zullen slagen om hun onderneming in de toekomst levensvatbaar te laten zijn, hangt af van veel factoren. De deelnemers waarderen het programma in hoge mate. Ook diegenen die niet succesvol aan een investering worden gekoppeld, gaan zelfstandig door met sociaal ondernemen of besluiten hun loopbaan in een andere richting te sturen. De door deelname aan Ondernemen Zonder Grenzen opgedane ervaring kan daar behulpzaam bij zijn.

Er valt na afloop van het slotevenement een stilte in het programma. De website wordt niet bijgehouden en er is geen *follow-up* naar de deelnemers. Dit is niet bevorderlijk voor het continueren van de communicatie binnen het via Ondernemen Zonder Grenzen ontstane netwerk van jonge ondernemers. Het ontbreekt aan monitoring van de activiteiten van de oud-deelnemers, waardoor NCDO geen zicht heeft op de langetermijneffecten van Ondernemen Zonder Grenzen.

7.2 Food Guerrilla

7.2.1 Achtergrond

In 2012 hield NCDO de ideeënwedstrijd 'Battle of the Cheetahs' met als thema mondiale voedselzekerheid. Hieruit bleek dat jongeren bijzonder geïnteresseerd zijn in voedselvraagstukken, waarmee het idee voor 'Food Guerrilla' geboren werd. NCDO startte medio 2012 met het opzetten van een netwerk voor initiatieven rond duurzaam voedsel. Dit netwerk moet zich onder de naam Food Guerrilla ontwikkelen tot een actieplatform voor jongeren dat dient om een breder publiek te bereiken. De deelnemers, *Food Guerrilla's* genoemd, worden beschouwd als voorlopers (*change agents*) bij het uitdragen van ideeën, voeren van actie en opzetten van kleinschalige bedrijvigheid gericht op de promotie van duurzaam voedsel.

NCDO geeft ondersteuning in de vorm van een online platform en biedt de deelnemers aan Food Guerrilla coaching, training en steun bij het verkrijgen van publiciteit. NCDO doet dat samen met Food Cabinet, een maatschappelijk betrokken in voedselvraagstukken gespecialiseerd adviesbureau.¹⁷²

Duurzame voedselvoorziening en voedselzekerheid zijn niet alleen belangrijke kwesties in de samenleving, maar staan ook centraal in het Nederlandse ontwikkelings Samenwerkingsbeleid. Het thema biedt de mondiale burger ook een duidelijk perspectief voor eigen gedrag. Door bij te dragen aan vergroting van kennis, verandering in houding en gedrag (lokale actie) past Food Guerrilla in het mandaat van NCDO.

Het onderzoek naar het functioneren en de resultaten van Food Guerrilla omvatte een analyse van schriftelijke bronnen (programmaontwerp en evaluatief onderzoek¹⁷³) en de

¹⁷² Food Cabinet ondersteunt organisaties die willen bijdragen aan een beter voedselsysteem bij het verwezenlijken van hun ambities. De organisatie faciliteert verandering door de bevordering van nieuwe vormen van samenwerking, communicatie en organisatie binnen productie, distributie en consumptie van voedsel.

¹⁷³ Dieleman, R., 2013c, *Betrokkenheid verzilverd – Hoe koplopers bijdragen aan het stimuleren van Mondiaal Burgerschap, evaluatie rapportage van het Food Guerrilla netwerk 2012-2013*, intern document, NCDO, 6 december 2013. De evaluatie maakte gebruik van de resultaten van een survey onder 150 Food Guerrilla deelnemers, waarvan 30 de compleet ingevulde vragenlijst retourneerden. Ook werden twee focusgroep sessies elk met 7-8 deelnemers aan Food Guerrilla gehouden. Verder werden semigestructureerde interviews gehouden met de projectleiders van NCDO en Food Cabinet.

Food Guerrilla website, www.foodguerrilla.nl. Gesproken werd met de NCDO-projectleider, rapportages van de deelnemers aan Food Guerrilla werden bestudeerd en de activiteiten van een aselechte steekproef van 15 deelnemers werden gezien.

7.2.2 Activiteiten

Het Food Guerrilla netwerk

Food Guerrilla beoogt 'met jongeren, die zich bezighouden met voedselinitiatieven, een herkenbare beweging te creëren rond duurzaam voedsel, vanuit de overtuiging dat deze jongeren de koplopers zijn die zelf campagne voeren voor hun eigen project, binnen hun eigen sociale netwerken, en daarin meningsvorming stimuleren over duurzaam voedsel'.

De primaire doelgroep, de Food Guerrilla's, bestaat uit betrokken en geïnformeerde jongeren en jong volwassenen¹⁷⁴, die initiatieven uitvoeren op het gebied van gezond, eerlijk en duurzaam voedsel. De activiteiten kunnen allerlei vormen aannemen. Sommige Food Guerrilla's zetten zich in voor voedseldeling, zoals 'Thuisafgehaald.nl', een online platform voor het delen van maaltijden met buurtgenoten. Of 'Glorious Food by Manna' (gloriousfoodbymanna.nl), dat mensen stimuleert om meer bewust om te gaan met voedsel. Hiertoe worden 'mindfoodness' workshops en cursussen voor particulieren en bedrijven georganiseerd. Andere Food Guerrilla's zetten zich in voor een meer duurzame voedselketen. Enkele voorbeelden, waaronder enkele zeer innovatieve, van door Food Guerrilla's opgezette activiteiten ondernomen staan in box 7.2.1.

| 133 |

Box 7.2.1 Enkele voorbeelden van activiteiten van Food Guerrilla's

- 'The Dutch Weedburger' is een 100 procent plantaardig fastfood concept. Twee Food Guerrilla's hebben een bedrijfje opgezet dat een vegetarische burger verrijkt met zeewier produceert en distribueert (www.dutchweedburger.com). De burger wordt inmiddels verkocht op meer dan 30 locaties, variërend van het Hilton hotel in Den Haag, het Stedelijk Museum in Amsterdam tot het vegetarisch lunch café Arq in Rotterdam.
- 'RotterZwam', de paddenstoel uit Rotterdam. Deze Food Guerrilla kweekt midden in de stad eetbare paddenstoelen op organisch restmateriaal als koffieprut uit de lokale horeca.
- De Food Guerrilla 'Bugbon' (www.bugbon.nl) zet zich in voor het eten van insecten dat duurzamer is dan het eten van vlees. Er is minder uitstoot van broeikasgassen en het is een efficiënte omzetting van 'voer naar vlees'. De organisatie geeft voorlichting en heeft een webshop waar 'insecten bonbons' kunnen worden besteld.

¹⁷⁴ De doelgroep bestaat uit personen in de leeftijdscategorie 18-35 jaar.

- ‘BUSKRUID’, vanuit een omgebouwde brandweerbus serveert de Food Guerrilla Jessica verse soepen, salades, broodjes en limonades op lokale markten, festivals en evenementen.

Bron: website Food Guerrilla.

Via de primaire doelgroep – de Food Guerrilla’s – worden secundaire groepen bereikt. Dit zijn:

- Mensen in de sociale netwerken van de Food Guerrilla’s, als vrienden, kennissen, familie, collega-studenten, collega’s op het werk, leden van sportclubs, buurtgenoten, maar ook Facebook- en Twittercontacten;
- Het publiek dat bereikt wordt via landelijke en lokale acties van de Food Guerrilla’s, al dan niet verbonden met acties van andere partijen; en
- Directe belanghebbenden bij het thema voedsel waaronder maatschappelijke organisaties, overheden, bedrijven, producenten, detailhandel en onderwijs- en kennisinstellingen.

Het netwerk kent drie relaties tussen de deelnemers:

- Tussen NCDO en de deelnemende Food Guerrilla’s. Deze relatie kenmerkt zich door het bieden van capaciteitsversterking via training en coaching (in gebruik van sociale media, campagne planning, zoeken naar publiciteit, etc.) tot het organiseren van netwerk-evenementen, waar deelnemers elkaar kunnen ontmoeten en hun netwerken uitbreiden (intensieve ‘pressure cooker’ verdiepingsbijeenkomsten, nieuwjaarsbijeenkomsten en jaarafsluiting).
- Tussen de Food Guerrilla’s en hun sociale netwerken (de secundaire doelgroepen, ook wel door NCDO ‘tweede schil’ genoemd). Dit is voornamelijk een taak van de Food Guerrilla’s die hun boodschap uitdragen op evenementen, via eigen bedrijfsmatige publieksacties (als The Dutch Weedburger en The Food Line Up), via de media en door beïnvloeding van de eigen sociale omgeving. Zij maken hierbij gebruik van het merk Food Guerrilla en campagnematerialen. Waar nodig vervult NCDO een ondersteunende rol.
- Tussen NCDO en de secundaire doelgroepen. Deze communicatie vindt voornamelijk plaats via de website foodguerrilla.nl, via OneWorld online en andere sociale media als Facebook en Twitter, en via OneWorld magazine. OneWorld had in februari 2014 een speciale uitgave van het Food Guerrilla magazine. Ook op grote evenementen, zoals de Floriade, wordt Food Guerrilla uitgenodigd, waarbij individuele Food Guerrilla’s presentaties verzorgen. Daarnaast initieert Food Guerrilla zelf publieksevenementen, waarvan Damn Food Waste in juni 2013 de grootste was (zie hierna).

Food Guerrilla onderscheidt zich van andere initiatieven op het gebied van duurzaam voedsel door het koppelen van een landelijke koepelbenadering aan kleinschalige activiteiten binnen de sociale netwerken van de deelnemers. Food Guerrilla hanteert hiertoe de website www.foodguerrilla.nl.

Activiteiten

Food Guerrilla ging medio 2012 van start met een handvol deelnemers die voedsel-initiatieven ontplooiden. Al snel bleek dit te leiden tot aanzienlijke aandacht in de regionale en landelijke media. Ook kreeg het initiatief veel aandacht via sociale media. Op basis van de resultaten van een interne evaluatie¹⁷⁵ werd het programma door Food Cabinet verder gepreciseerd.¹⁷⁶

Het programma voor 2013 bevatte activiteiten gericht op netwerken en het intensiveren van onderling contact tussen de deelnemers (nieuwjaarsbijeenkomst en een *kick-off* evenement) en diverse trainingen en coaching sessies voor deelnemers en aspirant deelnemers. De eerste *pressure cooker* bijeenkomst richtte zich op het thema voedselverspilling.

De meest omvangrijke en in het oog springende Food Guerrilla actie van 2013 was het *Damn Food Waste* evenement dat op 29 juni van dat jaar plaatsvond op het Museumplein in Amsterdam.¹⁷⁷ Ongeveer 15 Food Guerrilla's namen hier deel aan. Dit evenement wordt in aangepaste vorm herhaald in 2014. In dat jaar vindt ook een activiteit plaats rond Wereld Voedseldag.

Kenmerken van de deelnemende Food Guerrilla's

Eind 2013 namen volgens NCDO ruim 150 Food Guerrilla's deel aan het netwerk, waarvan twee derde informatie over hun activiteiten op de website heeft geplaatst. Thematisch zijn de activiteiten te verdelen in de volgende categorieën:

- Gezonde levensstijl (4 deelnemers);
- Informeren & organiseren (16 deelnemers);
- Mondiale voedselproblematiek (11 deelnemers);
- Plantaardig voedsel (10 deelnemers);
- Stadslandbouw (8 deelnemers);
- Streek- en seizoensproducten (14 deelnemers);
- *Streetfood* en catering (20 deelnemers);
- Voedseldeling (8 deelnemers); en
- Tegengaan van voedselverspilling (14 deelnemers).

Iedereen, die zich actief inzet voor thema's met betrekking tot voedselduurzaamheid en goed bereikbaar is, kan deelnemen. Zoals aangegeven, ondersteunt het programma Food Guerrilla de deelnemers, biedt ze een plek op de website, propageert het 'merk' Food Guerrilla opdat de deelnemers daarbij kunnen aanhaken. Het programma stelt zich ondersteunend en faciliterend op, subsidieert of betaalt de deelnemers niet en neemt geen politieke standpunten in.

¹⁷⁵ Hilhorst, H., *Interne evaluatie Food Guerrilla 1 juni - 31 december 2012*, intern document, NCDO, 26 april 2013.

¹⁷⁶ Food Cabinet, *Uitwerkingsplan Food Guerrilla 2013 + Planning*, 22 april, 2013.

¹⁷⁷ *Damn Food Waste* was verbonden aan een internationaal initiatief tot het tegengaan van verspilling van voedsel. Het evenement werd op initiatief van NCDO uitgevoerd met het Voedingscentrum, Wageningen UR, Youth Food Movement, Natuur & Milieu en Feeding the 5000 / EU Fusions.

Driekwart van de deelnemers (76 procent) is vrouw en vrijwel alle Food Guerrilla's hebben een hogere opleiding (91 procent). De groep is met 66 procent onder de 40 jaar relatief jong (25 procent is tussen de 30-40 jaar oud).

De relatieve betrokkenheid (gedrag) van de Food Guerrilla deelnemer bij duurzaamheid en mondiale thema's, voornamelijk duurzaam voedsel, is bepaald door de score van het deelnemersonderzoek op een aantal stellingen te vergelijken met twee andere onderzoeken te weten de Mondiaal Burgerschap Barometer van NCDO en het in opdracht van NCDO door TNS/NIPO uitgevoerde opinieonderzoek 'Nederlanders en Voedselzekerheid'.¹⁷⁸ Uit beide op een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking gerichte onderzoeken, werd de categorie respondenten tussen de 18 en 35 jaar geselecteerd voor de vergelijking met de deelnemers aan Food Guerrilla. Deze laatsten vertonen een aanzienlijk hogere bewustheid en betrokkenheid met kwesties rond voedselzekerheid en duurzaamheid dan hun leeftijdsgenoten binnen de Nederlandse bevolking als geheel.

Tabel 7.2.1 geeft inzicht in de overwegingen van de deelnemers aan het Food Guerrilla netwerk. Dit betreft een mix van inhoudelijke, sociale en commerciële factoren.

Tabel 7.2.1 Redenen voor deelname aan Food Guerrilla	
Waarom heb je je bij Food Guerrilla aangesloten?	Reacties uit deelnemersonderzoek Food Guerrilla (%)
Om nieuwe contacten op te doen en mijn netwerk te vergroten	79%
Om te leren over <i>fundraising</i> en businessmodellen	24%
Om de zichtbaarheid van het eigen initiatief te vergroten	67%
Om meer te leren over communicatie en het gebruik van sociale media	39%

Bron: Dieleman, R., 2013c.

De meeste deelnemers wonen in de grote steden in de Randstad, waar ook de meeste initiatieven ontstaan. Omdat de Food Guerrilla's bij het ontplooiën van hun eigen of gezamenlijk initiatief voornamelijk gebruik maken van sociale media worden de initiatieven ook in toenemende mate buiten de Randstad opgepakt. Zo maken veel Food Guerrilla's gebruik van een webshop waar duurzame voedingsbestanddelen kunnen worden besteld.

De partners in Food Guerrilla

Zoals eerder aangegeven, wordt Food Guerrilla mogelijk gemaakt door de samenwerking van NCDO en Food Cabinet. NCDO speelt een centrale rol in de ontwikkeling en uitvoering van Food Guerrilla, draagt een groot deel van de kosten en heeft de verantwoordelijkheid

¹⁷⁸ In februari 2012 onderzocht NCDO, in samenwerking met TNS/NIPO, de opinie over voedsel(zekerheid) onder Nederlanders. TNS/NIPO benaderde 1.480 Nederlanders in hun representatieve panel (TNS NIPObase), 1.088 van hen namen deel aan de flitspeiling (respons 74 procent).

voor de organisatie. NCDO onderhoudt de website en het sociale media platform. Ook worden tot dusver twee medewerkers (1,5 Fte) beschikbaar gesteld voor het projectmanagement. Zij vormen het vaste aanspreekpunt voor de deelnemers. Maar omdat in de communicatie gekozen is het merk Food Guerrilla centraal te stellen en omdat het promoten van twee merken (Food Guerrilla en NCDO) verwarrend kan overkomen op de deelnemers en de buitenstaander, is het weinig bekend dat NCDO deze activiteit ondersteunt. Om dit te veranderen en om ruimer ruchtbaarheid te geven aan het initiatief, is Food Guerrilla inmiddels gekoppeld aan OneWorld.

Food Cabinet is een in voedselvraagstukken gespecialiseerd maatschappelijk adviesbureau. Het bureau ondersteunt organisaties die willen bijdragen aan een beter en duurzaam voedselsysteem door het faciliteren van nieuwe vormen van samenwerking, communicatie en organisatie binnen de voedselketen (productie, distributie en consumptie). Zij doet dit door het organiseren van aansprekende evenementen, het begeleiden van verduurzamingsprocessen, het geven van (strategisch) advies en het (helpen) uitwerken van creatieve concepten.

Daarnaast werkt Food Guerrilla bij specifieke projecten ook samen met andere partners, zoals het genoemde Damn Food Waste evenement.

| 137 |

Tabel 7.2.2 Input van NCDO in het Food Guerrilla programma 2012 en 2013 (uren en EUR)				
Input	Begroting 2012	Realisatie 2012	Begroting 2013	Realisatie 2013
Budget	EUR 128.000	EUR 126.250	EUR 100.000	EUR 149.805
Bestede uren	-	1.520	2.055	1.776 (t/m 1 november)
Inkomsten (vnl. via deelname aan Damn Food Waste)	Niet van toepassing	Niet van toepassing	Niet begroot	EUR 58.167

Bron: Dieleman, R., 2013c.

Het programma Food Guerrilla wordt grotendeels gefinancierd door NCDO. In 2013 droegen de aan het Damn Food Waste evenement deelnemende partners ruim EUR 58.000 bij. NCDO verwacht de komende jaren in toenemende mate additionele fondsen te genereren. Om efficiency redenen wordt met ingang van 2014 een bijdrage gevraagd aan de Food Guerrilla's wanneer zij aan bijeenkomsten deelnemen, bijvoorbeeld door zelf de lunch te betalen.

7.2.3 Resultaten

Zoals aangegeven, telt het netwerk in 2013 ongeveer 150 Food Guerrilla's. In onderstaande tabel worden de resultaten gepresenteerd. Wat daarbij opvalt, is een aantal niet vooraf geplande doelen wat wijst op gebrekkig projectmatig werken (zie ook hoofdstuk 9).

Tabel 7.2.3 Resultaten van Food Guerrilla in 2012 en 2013

Resultaten	Gepland in 2012	Gerealiseerd in 2012	Gepland in 2013	Gerealiseerd in 2013
Deelnemers in het netwerk	110-150	90	-	150
Activiteiten				
Door deelnemers (mede) georganiseerde publieksacties	-	3	-	2
Podia <i>pitches</i> (optredens) van deelnemers	-	>4	-	19
Bezoekers aan evenementen	500	300 (Our common Food)	500	6.500 (inclusief Damn Food Waste)
Mediagebruik				
Twitter <i>followers</i>	-	1.100	2.000	2.500
Facebook <i>likes</i>	-	900	2.000	2.346
Unieke bezoekers website (maandelijks gemiddelde)	-	2.938	-	2.700

Bron: Dieleman, R., 2013c.

Met het Damn Food Waste evenement werd aandacht gevraagd voor het wereldwijde probleem van voedselverspilling. Er werd door partners van Food Guerrilla een lunch bereid voor een geschat aantal van 5.000 bezoekers. Daarbij werd uitsluitend gebruik gemaakt van vers voedsel dat om verschillende redenen niet op het bord, maar in de afvalbak belandt. Uiteindelijk trok het evenement ruim 6.500 bezoekers. Op de Damn Food Waste website kon een 'Pact tegen Voedselverspilling' worden getekend; dit is door 4.785 personen gedaan met vermelding van hun naam en e-mail adres. Het evenement trok veel aandacht in de schrijvende pers en op de televisie, zoals blijkt uit een onderzoek van een extern bureau.¹⁷⁹

Verwachting en waardering van de deelnemers aan Food Guerrilla

Het aantal Food Guerrilla's groeide gestaag in anderhalf jaar. Hieronder wordt beschreven of hun verwachtingen betreffende deelname zijn uitgekomen en in hoeverre zij het programma waarderen.

Op de Food Guerrilla website presenteren zich 105 deelnemers met hun activiteiten. Uit een in het kader van deze evaluatie uitgevoerde steekproef van de 21 langst geregistreerde

¹⁷⁹ Knevel en Van den Brink, Vara Kassa Groen, Hart van Nederland, in het 18 uur en 20 uur journaal en Een Vandaag. Al met al een geschat kijkerspubliek van bijna 7 miljoen. Ook was er aandacht in de landelijke, en regionale bladen met een oplage van ruim 8 miljoen. NCDO gaat uit van een werkelijk lezersbereik van 10 procent van deze totale oplage: ruim 800.000 lezers. Wat de waarde is van de gehanteerde formule is niet objectief vast te stellen, maar het is duidelijk dat er ruimschoots aandacht is geweest in de Nederlandse media voor het evenement. Veel van de publiciteit in de schrijvende pers en op radio en televisie is beschikbaar op de Food Guerrilla website.

deelnemers blijkt dat nog driekwart van hen actief is. Een steekproef van de 16 meest recent geregistreerde deelnemers toont dat daarvan nog 13 operationeel zijn (81 procent), een iets beter resultaat. Deze bevindingen komen ook overeen met de *survey* die in het kader van de eerder genoemde NCDO-evaluatie plaatsvond. Hieruit bleek dat 21 procent van de ondervraagden niet meer actief te zijn. Dit verloop is mogelijk te verklaren uit het feit dat in het begin van Food Guerrilla veel studenten deelnamen, maar na hun afstuderen afhaakten.

De deelnemers waarderen de ondersteuning die zij via het programma krijgen. Ruim twee derde van hen acht het programma enigszins tot zeer bruikbaar voor de eigen activiteiten. Zij die Food Guerrilla geen bruikbaar netwerk vinden, stellen dat het platform na het Damn Food Waste evenement (té) stil kwam te liggen. Een klacht is dat het netwerk onvoldoende mogelijkheden biedt om ervaringen en ideeën te kunnen uitwisselen of uitnodigt tot eigen inbreng.¹⁸⁰

Doorwerking via Food Guerrilla's naar secundaire doelgroepen: *spin-off*

In de aan de evaluatie ten grondslag liggende *survey* zijn de deelnemers gesondeerd naar hun indruk of zij met hun activiteiten andere personen aan zich gebonden hebben en/of een breder publiek hebben bereikt. Ruim de helft (52 procent) geeft aan dat dit het geval is. Wat betreft de via het netwerk gekregen informatie meldt 84 procent dat deze bij de eigen activiteiten wordt toegepast. Een derde van de deelnemers geeft aan deze informatie ook te benutten in gesprekken met collega's, familie en vrienden – kortom de secundaire doelgroepen. Kleinschalige Food Guerrilla activiteiten zijn door lokale en regionale media opgepakt.

| 139 |

NCDO registreerde in 2012 op onvoldoende wijze welke activiteiten door de Food Guerrilla's waren ondernomen. Dit was wel het geval voor lezingen op scholen en debatten waarmee ruim 700 personen werden bereikt. Veel personen komen via de Food Guerrilla website terecht bij de websites en webshops van de Food Guerrilla's, maar het is niet bekend hoeveel Nederlanders bereikt worden door hun bedrijfsmatige activiteiten. Deze spelen zich af buiten het gezichtsveld van NCDO.

Inzet van sociale media en andere communicatiemiddelen

Food Guerrilla heeft vanaf het begin sterk ingezet op sociale media en is daar redelijk succesvol in. De aard van de doelgroep, de diversiteit en de dynamiek van het netwerk vereisen sociale media om het netwerk levend en dynamisch te houden. De vormgeving van de website (www.foodguerrilla.nl) sluit goed aan bij het onderwerp en de doelgroepen. Er is gekozen voor een directe en 'rauwe' uitstraling om het 'guerrilla concept' te versterken. Ook de *pay-off* 'offensief voor goed voedsel' sluit daar goed bij aan.¹⁸¹ In vormgeving en taalgebruik komt de actieve rol van Food Guerrilla duidelijk naar voren. De site bevat interessante achtergrondinformatie, trainingsmateriaal en handleidingen, mediaberichten en Tv-programma's.

¹⁸⁰ Dieleman, R., 2013c, p. 89.

¹⁸¹ Een 'Pay-off' is een slagzin waarmee de kern van een campagne wordt weergegeven.

In juli 2012 werd de Facebookpagina gestart, die eind februari 2014 2.866 likes bevatte; 13 procent van het bezoek op foodguerrilla.nl is afkomstig via Facebook. Op Twitter heeft Food Guerrilla in februari 2014 3.034 followers, en de Twitteraccount, leeft zoals blijkt uit 2.363 tweets. Het Damn Food Waste evenement genereerde zoals aangegeven bijzonder veel aandacht. Door de associatie met dit evenement profiteerde Food Guerrilla mee.¹⁸²

7.2.4 Conclusie

Food Guerrilla functioneert nog geen twee jaar, maar heeft zich in die korte tijd snel kunnen ontwikkelen. De deelnemers zijn over het algemeen enthousiast, waarden het programma en geven aan dat dit hen niet alleen helpt eigen initiatieven te starten en te continueren, maar deze ook landelijke zichtbaarheid geeft. Er vond een aantal grote evenementen plaats – met behulp van NCDO en andere partijen – die veel publiciteit opleverden.

Relevantie

Aandacht voor actief gedrag ter bevordering van gezonde, eerlijke en duurzame voedselvoorziening op lokale, nationale en wereldschaal is een centraal concept in mondiaal burgerschap. Food Guerrilla richt zich op het vermijden van voedselverspilling, betere voedseldeling en duurzame productie en is daarmee het enige programma in Nederland dat het gehele spectrum van duurzaam voedsel in ogenschouw neemt. Food Guerrilla past daarmee in de doelstelling van NCDO om de kennis over (aspecten van) mondiaal burgerschap te verbreden in de Nederlandse samenleving. Verder is het thema relevant omdat het een van de vier prioriteitsgebieden is van het beleid van de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Effectiviteit

Food Guerrilla vraagt aandacht voor gezonde levensstijl, eerlijke handel en het aspect duurzaamheid. Hoewel de Food Guerrilla's grotendeels in de grote steden zijn gevestigd, is gebleken dat hun activiteiten zich deels over heel Nederland uitstrekken.

De keuze om te investeren in het merk Food Guerrilla is juist, hoewel daarmee de zichtbaarheid van NCDO in deze activiteit minimaal is. Dat wil niet zeggen dat er geen verbinding gemaakt kan worden tussen Food Guerrilla en NCDO. Door Food Guerrilla als doorlopend event te koppelen aan OneWorld, wordt voortgebouwd op het handelingsperspectief dat het blad biedt aan de lezer.

De combinatie van lokale en nationale activiteiten met berichtgeving via sociale media en de meer traditionele landelijke media (radio, Tv en schrijvende pers) leidt er toe dat Food Guerrilla veel publiciteit genereert. Deelname aan grootschalige initiatieven als Damn Food Waste versterkt de naamsbekendheid van Food Guerrilla en de boodschap die het netwerk uitdraagt.

¹⁸² NCDO berekent haar bereik in de sociale media via ClipIt. De bereikcijfers van Food Guerrilla (zonder Damn Food Waste) liggen op ruim 10 miljoen. Over de betekenis van deze cijfers is discussie.

7.3 MyWorld

Het MyWorld platform is een multimediale omgeving waar mensen, die zich actief inzetten voor een rechtvaardige en duurzame wereld, elkaar kunnen ontmoeten en op verschillende manieren steun kunnen krijgen voor hun werkzaamheden. Het platform is primair gericht op degenen die actief betrokken zijn in zogeheten particuliere initiatieven (PI's) gericht op ontwikkelingslanden. Echter het biedt tevens een plek voor hen die betrokken zijn bij mondiale kwesties en zich daar actief voor willen inzetten. Het platform bestaat uit de website (MyWorld.nl) en MyWorld magazine dat vier keer per jaar wordt meegezonden met OneWorld magazine.

Hieronder wordt het MyWorld platform beschreven, waarbij wordt ingegaan op de opzet van dit medium, de kosten, het profiel van de gebruikers en het bereik. Daarbij wordt ook aangegeven op welke wijze het platform bijdraagt aan het bevorderen van een discussie in de op het platform actief zijnde 'community of practice' van particuliere initiatieven en het ontsluiten van kennis en aanbieden van vaardigheden voor degenen die activiteiten (projecten) ondernemen in ontwikkelingslanden.

Het onderzoek betrof een analyse van de website (bepaling van gebruik met Google Analytics)¹⁸³, de 'MyWorld community', die gedurende drie maanden werd geobserveerd en documentatie met betrekking tot het platform, waaronder een door NCDO uitgevoerd gebruikersonderzoek en evaluaties.¹⁸⁴ Gesprekken werden gevoerd met de website-beheerder en de bij het platform betrokken partnerorganisaties (momenteel: Wilde Ganzen, Cordaid en Impulsis).¹⁸⁵ Ook werd via *online chats* gesproken met een geselecteerde groep gebruikers.

| 141 |

7.3.1 Karakteristieken van het MyWorld platform

MyWorld is bedoeld voor iedereen die zich actief inzet voor ontwikkelingssamenwerking en daarbij al dan niet zelf met een project bij is betrokken – de zogeheten particuliere initiatieven (PI's). De schattingen over het aantal particuliere initiatieven lopen uiteen van 6.400 tot 15.000.¹⁸⁶ PI's variëren van individuele acties tot activiteiten die worden ondernomen door kleine stichtingen, kerkelijke werkgroepen en liefdadigheidsgroepen als Rotary en Lions Club.

¹⁸³ Zie De Koning, B. Deelonderzoek websites en sociale media, maart 2014 op www.iob-evaluatie.nl.

¹⁸⁴ Waaronder het programmadocument, Stroes, E.J., *MyWorld strategie 2012-2014 NCDO, interne rapportages en de overeenkomst met de partner organisaties*, intern document, NCDO, 2012. Het evaluatief onderzoek betrof: Dieleman, R., 2013d, *Onderzoekrapportage MyWorld Magazine en MyWorld.nl*, intern document, NCDO, 15 januari 2013 en Broek, M. van de, *Gebruikersonderzoek MyWorld 2012-2013*, intern document, NCDO, 14 mei 2013.

¹⁸⁵ Aqua for All, Oxfam Novib, PSO, Simavi, Partin en de COSsen waren betrokken bij de oprichting, maar hebben zich teruggetrokken omdat zij hun PI-activiteiten hebben afgestoten, of niet bereid / in staat waren financieel bij te dragen.

¹⁸⁶ Kinsbergen, S. & Schulpen, L., *De Anatomie van het PI*, p. 16, CIDIN, 2010. NCDO hanteert een aantal van 8.000 PI's.

Het doel van MyWorld is: 'Het vergroten en verbeteren van de maatschappelijk relevante impact van particuliere en burger initiatieven, actief op het gebied van internationale samenwerking zowel in Nederland als in het buitenland, door hen samen te brengen in een openbare online gemeenschap die ondersteuning en advisering mogelijk maakt, als ook het uitwisselen van betrouwbare en verifieerbare kennis en informatie'.¹⁸⁷ Met andere woorden: capaciteitsopbouw. Ook vond discussie plaats tussen de bij het platform betrokken partners over aanvullende doelen, waaronder bewustwording en agendasetting. De discussie vloeiende voort uit de verschillende visies van de bij het platform betrokken partijen en hun ideeën over de ontwikkeling en inhoud van het platform (zie hierna).

Het strategiedocument definieert de volgende gewenste karakteristieken:

- **Vindbaar en toegankelijk:** MyWorld verschijnt als een van de eerste vijf resultaten op een aantal zoektermen op Google; gestreefd wordt dat de website 5.000 bezoekers per maand trekt; het jaarlijks aantal gebruikers binnen de 'Community' moet groeien tot minimaal 4.000;
- **Levendig:** Het aantal actieve groepen in de 'Community' neemt toe van 93 tot 150; ongeveer 80 procent van de deelnemers is actief, uitgedrukt in het criterium dat elk groepslid gemiddeld één 'posting' doet op de site; discussies in MyWorld magazine leveren minimaal vijf reacties per keer;
- **Relevant en betrouwbaar:** Zowel het profiel van de gebruikers (actief in internationale samenwerking), serieuze deelnemende organisaties, en onderhoud van de aan de site verbonden Wiki is door deskundigen beoordeeld.
- **Stabiel en innovatief:** Zowel in technologisch opzicht (navigeerbaarheid, *browser support*, snelheid, etc.) als het inspelen op ontwikkelingen van sociale media.
- **In eigendom en duurzaam:** Maximale betrokkenheid bij gebruikers; oprichting van een gebruikersgroep.

| 142 |

Organisatorische en financiële aspecten

Het MyWorld platform is van oorsprong een initiatief van Partos en NCDO; MyWorld magazine is de voortzetting van het voormalige blad PI, een uitgave van Wilde Ganzen en NCDO. Het platform werd door NCDO in nauw overleg met enkele partnerorganisaties ontwikkeld in 2012. De 'Partnergroep', waarvan NCDO secretaris is, bestaat verder uit de meefinancierende, meedenkende en meewerkende partners Wilde Ganzen, Cordaid en Impulsis.¹⁸⁸

NCDO is verantwoordelijk voor het in stand houden en beheren van het platform en doet dat door het gebruik ervan te bevorderen en de technische voorwaarden op niveau te houden. Tevens organiseert NCDO het jaarlijkse 'MyWorld Event' en halfjaarlijkse netwerkbijeenkomsten voor medewerkers van de partnerorganisaties.

¹⁸⁷ Stroes, E.J., 2012.

¹⁸⁸ Naast de Partnergroep bestaat er inmiddels een Gebruikersgroep, die de partners en het secretariaat adviseert. Partin is, als belangenorganisatie van het PI, voorzitter van de Gebruikersgroep; NCDO voert het secretariaat. De Gebruikersgroep beoordeelt de ontwikkelingen rond MyWorld en adviseert over door gebruikers gewenste initiatieven.

Naast hun financiële bijdrage participeren de partners op eigen initiatief actief in de samenstelling van de inhoud van het MyWorld magazine en het platform. Ook presenteren zij zich zelf op de MyWorld evenementen en treden op als gastheer voor de andere bijeenkomsten. Kortom, het MyWorld platform dient het product te vormen van partners die elk in goed overleg een stempel willen drukken op inhoud en functioneren. Het bleek echter een uitdaging om in een dergelijke constellatie te komen tot een eenduidige en door allen gedragen visie op de functie en het functioneren van het platform.

Het MyWorld Platform wordt beheerd door één NCDO-medewerker (1 Fte), die zijn tijd evenredig besteedt aan het faciliteren van de Community en aan het beheer en onderhoud van de overige MyWorld componenten (Wikipedia, MyWorld agenda, MyWorld magazine, etc.). Dit stafflid wordt daarbij ondersteund door twee medewerkers van de externe organisatie Pi-Wijzer.¹⁸⁹

De totale jaarlijkse personele *input* (ongeveer 2.300 uur) wordt verdeeld over de vijf in de MyWorld strategie geformuleerde resultaatgebieden. Uit gegevens van NCDO blijkt dat de meeste tijd wordt geïnvesteerd in het 'levendig' houden van het platform: het organiseren van MyWorld evenementen en het zorgdragen dat het platform relevant en betrouwbaar is (bijhouden van de Wikipedia). De kosten in 2013 en 2014 belopen circa EUR 260.000 per jaar en betreffen voor het merendeel het publiceren van het MyWorld magazine (EUR 92.000) en MyWorld Events (EUR 70.000). NCDO draagt EUR 128.000 bij; het overige deel wordt bijgedragen door de partners en er is sprake van een deelnemersbijdrage aan de MyWorld trainingen.

| 143 |

De inhoud van het platform

MyWorld.nl bestaat uit vier onderdelen: De **MyWorld Community** is een trefpunt waar actieve wereldburgers ideeën opdoen en onderling netwerken. Hier presenteren organisaties zich en kunnen de leden actief participeren in online discussies of deelnemen aan gebruikersgroepen met voor hen relevante thema's. De Community is het enige deel van het platform waar men zich moet registreren om aan discussies of uitwisselingen van adviezen deel te nemen.

De in begin 2013 gestarte **MyWorld-wiki** is een kennisbank met achtergrondinformatie voor het uitvoeren van projecten. De Wiki wordt door de Community onderhouden. Zij omvat zes secties met praktische informatie van wisselende aard. De sectie 'Projecten' bevat pagina's met informatie over projectplanning, monitoring en evaluatie, contextanalyse en fondsenwerving. Veel van de informatie komt van partner Impulsis. Deze sectie is bescheiden van opzet en omvang en er lijkt behoefte te zijn aan uitbreiding met praktisch toepasbare informatie en checklists voor particuliere en kleinschalige initiatieven. De aanpassingen en updates in de Wiki worden gedaan door de beheerders van MyWorld en

¹⁸⁹ De lijst van actieve deelnemers in de MyWorld Community wordt aangevoerd door deze drie personen. Daarnaast zijn enkele deelnemers, die niet zijn ingehuurd om beheerstaken uit te voeren, zeer actief. Dit past in de visie dat MyWorld een platform is vóór gebruikers, dat mede door hun bijdrage inhoud krijgt.

een enkele zeer actieve gebruiker. De informatie op de Wiki is echter verre van actueel. Ook valt op dat het concept mondiaal burgerschap niet is te vinden. De focus ligt vooral op informatie over de 'traditionele' ontwikkelingssamenwerking en particuliere initiatieven daarbinnen.

MyWorld magazine bevat nieuwsberichten, artikelen en columns over en van mensen die zich inzetten voor een wereld zonder armoede. Dit betreft vooral korte artikelen over kleinschalige initiatieven, of thema's waar discussie over gevoerd wordt, of zou moeten worden gevoerd. Het online magazine is interactief: er worden 1-2 artikelen per week geplaatst. Het online magazine, dat vrijwel alle artikelen bevat van het magazine, staat op het open gedeelte van MyWorld.nl. Zoals vermeld, wordt het magazine vier keer per jaar bijgesloten bij OneWorld magazine (oplage van 120.000). De redactie beoogt om via het gedrukte magazine mensen te interesseren voor MyWorld.nl. Dit blijkt niet te lukken, de toename van het bezoek aan de website heeft geen relatie met het verschijnen van het magazine. **MyWorld Training** is een voor alle bezoekers toegankelijke sectie, waar zij trainingen, workshops en andere evenementen met een korte beschrijving van de inhoud kunnen aankondigen.

Het MyWorld Event

| 144 |

Het eerste eendaagse MyWorld Event werd op 16 maart 2013 in Utrecht gehouden en beoogde 'Het versterken en activeren van de MyWorld gemeenschap zodanig dat de relevantie en betrokkenheid van de gebruikers wordt vergroot en dat hierdoor actiever kennis en informatie wordt uitgewisseld die relevant is voor de maatschappelijk relevante impact van particuliere en burgerinitiatieven'.

Geïnteresseerden werden uitgenodigd via OneWorld magazine, OneWorld online en MyWorld. De interesse was aanzienlijk. Ruim 800 personen gaven zich op en uiteindelijk namen ruim 450 mensen deel, waarvan 336 die particuliere initiatieven vertegenwoordigden. Het evenement werd geopend door Pieter Broertjes, burgemeester van Hilversum. Daarna volgde een gesprek met Christiaan Rebergen, plaatsvervangend Directeur-generaal Internationale Samenwerking van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Het overige deel van de dag bestond uit workshops, speed date sessies, gesprekken met professionals, en plenaire thematische bijeenkomsten met discussie.

Het evenement werd bezocht door veelal hoogopgeleide oudere (merendeels 60+) MyWorld gebruikers. De bezoekers oordeelden zeer positief over de aard en inhoud van de bijeenkomst.¹⁹⁰ Uit een analyse met Google Analytics blijkt dat de MyWorld Community alleen kort na het MyWorld Event een piek in bezoekersaantallen vertoonde.

¹⁹⁰ Stroes, E. J., *Evaluatierapportage MyWorld Event 2013*, intern document, NCDO, 16 april 2013.

7.3.2 Doel, doelgroepen en bereik van de MyWorld Community

De MyWorld Community beoogt het bieden van een platform waar mensen die een project in een ontwikkelingsland uitvoeren of willen starten, informatie en ervaring kunnen uitwisselen. Het succes van de Community staat of valt met de wijze waarop de gebruikers zelf bijdragen aan de discussie en het oplossen van mogelijke problemen.

In absolute termen is het bezoek aan de MyWorld Community nogal laag, maar gezien de aard van de communicatie is de deelname aan de Community zeer relevant voor hen die in de praktijk werkzaam zijn, zoals ook blijkt uit een NCDO *survey* en evaluatie.¹⁹¹

Tabel 7.3.1 Gebruiksgegevens MyWorld Community per 13 januari 2014		
	Aantal	Opmerking
gebruikers	2.702 ¹⁹²	
organisaties	328	Variërend van de grote organisaties als Cordaid, tot de 1% Club en veel kleine 1-persoonsstichtingen met de oprichter als enige <i>follower</i>
gebruikersgroepen	129	Zowel opgericht voor korte issues/discussies als voor niet-tijdgebonden thema's
files geüpload	755	

Bron: website en Google analytics.

In 2013 had het openbare deel van de website (magazine, trainingen, en Wiki) 35.572 unieke bezoekers en 77.386 *hits*. Het aantal unieke bezoekers liep iets terug ten opzichte van 2012, maar het totaal aantal *hits* nam toe. Dit kan duiden op een terugloop in het bezoek aan het openbare deel van de site.

Op 13 januari 2014 waren er 2.702 actieve gebruikers geregistreerd in de Community.¹⁹³ Zij kunnen zich inschrijven bij één of meer van de 129 thematische gebruikersgroepen, zoals Citizenship & Democracy, Sport & Ontwikkeling, Partnergroup, Strijkstok en Reframing discussie. In de tijd dat MyWorld bestaat, hebben ruim 800 deelnemers meer dan één bericht gepost – een gering aantal. De overige gebruikers volgen de informatie en discussies, posten af en toe een bericht, óf bezoeken de Community niet (meer).

Het profiel van de MyWorld gebruikers en de leden van de Community

Waar OneWorld (magazine en online) meer vrouwelijke dan mannelijke lezers bereikt, is de gebruikersgroep van het MyWorld platform meer in balans. De gemiddelde leeftijd (53 jaar) ligt hoog en de meeste gebruikers zijn hoogopgeleid. Een derde is werkzaam bij

¹⁹¹ Broek, M. van de, 2013; Dieleman, R., 2013d.

¹⁹² Dit aantal omvat een geschatte 10 procent inactieve e-mail adressen, hiermee komt het aantal actieve gebruikers op 2.430.

¹⁹³ Gegevens webbeheerder van MyWorld.

maatschappelijke organisaties gericht op ontwikkelingslanden; bijna een kwart is gepensioneerd. Zelfstandige ondernemers (16 procent), medewerkers van maatschappelijke organisaties met op Nederland gerichte activiteiten (11 procent) en docenten en leraren (8 procent) vormen kleine segmenten. De ruime meerderheid (86 procent) is direct betrokken bij de uitvoering van een kleinschalig project in een ontwikkelingsland, doorgaans gericht op onderwijs, economische ontwikkeling of gezondheidszorg.

Bezoekers gebruiken om meerdere redenen het MyWorld platform. Uit evaluatieonderzoek¹⁹⁴ blijkt dat de meeste bezoekers artikelen willen lezen of de agenda bekijken. Een vijfde van de bezoekers zegt de Wiki te raadplegen. Veel bezoekers gaan direct door naar de Community om kennis op te doen of uit te wisselen.

De gebruiksintensiteit van de Community verschilt sterk; de volgende gebruikersprofielen zijn te onderscheiden:

- De **frequente/actieve gebruiker** (iets meer dan een kwart) logt minimaal een paar keer per week in. Weer een kwart van hen plaatst een bericht of reageert daarop;
- De **gemiddelde gebruiker** (circa een kwart) logt maximaal één keer per twee weken in. Ongeveer een achtste van hen plaatst een bericht of geeft daarop een reactie; en
- De **minimale gebruiker** logt niet meer dan een keer per maand of minder in. Dit betreft bijna de helft van de gebruikers. Van hen komen vrijwel geen berichten of reacties daarop.

| 146 |

Het gebruikersonderzoek MyWorld 2012-2013¹⁹⁵ geeft aan wat men zoal onderneemt in de Community (tabel 7.3.2).

Tabel 7.3.2 Motivering voor gebruik van MyWorld Community	
Op de hoogte blijven van relevante ontwikkelingen	28%
Platform biedt ruimte om jezelf of je project te profileren onder een betrokken doelgroep	23%
Toegang tot relevante informatie	20%
Kennissuitwisseling	14%
Fondswerving & financiering projecten	9%
Andere redenen	5%

Bron: Broek, M. van de, 2013.

De inhoud van de berichten is zeer divers. Het merendeel betreft het vragen om of geven van advies of hulp om bepaalde problemen op te kunnen lossen of voor te zijn. Opiniërende berichten over actuele problemen of thema's komen in mindere mate voor (tabel 7.3.3).

¹⁹⁴ Dieleman, R., 2013d.

¹⁹⁵ Broek, M. van de, 2013.

Tabel 7.3.3 De inhoud van de berichten op MyWorld Community

Berichten die hulp en/of advies gericht zijn (inhoudelijk, projectmanagement en financieel)	30%
Vragen om hulp en/of advies (inhoudelijk, projectmanagement en financieel)	17%
Mening over actualiteit betreffende ontwikkelingssamenwerking en internationale kwesties	11%
Advies en vragen gericht op <i>branding</i> en reclame / berichten over trainingen en evenementen	14%

Bron: Broek, M. van de, 2013.

De waardering van de gebruikers is in vergelijking met die voor de andere online platforms van NCDO (als OneWorld online) niet hoog. Het beheer van de website scoort goed in vergelijking tot de lay-out en functionaliteit. De architectuur is enigszins verouderd. Het blijkt dat de waardering positief gekoppeld is aan de intensiteit waarmee men de Community gebruikt: actieve gebruikers zijn positiever.¹⁹⁶

Tabel 7.3.4 Oordeel van de deelnemers over nut en inhoud van de Community (schaal 1 tot 10)

	Gemiddelde gebruiker	Actieve gebruiker
Aantrekkelijkheid	6,5	7,0
Functionaliteit	6,2	6,6
Lay-out	6,3	6,6
Duidelijkheid	6,2	6,7
Beheer	6,9	7,6
Nieuwswaarde / actualiteit	6,6	7,2
Mate van variatie	6,3	6,6
Relevantie	6,4	6,8
Kritisch / onafhankelijk	6,4	7,1
Praktisch nut van de geboden informatie	6,1	6,6
Bruikbaarheid van de informatie voor de eigen activiteit	6,3	6,7

Bron: Broek, M. van de, 2013.

Uit de antwoorden op specifieke stellingen, blijkt dat diegenen die MyWorld Community al enige tijd gebruiken aanzienlijk positiever zijn over de door het platform geboden mogelijkheden (zie tabel 7.3.5). Actief gebruik wordt primair bepaald door de beschikbare tijd. Gepensioneerden, zij die zich tussen twee banen bevinden en zij die graag kennis delen, investeren meer tijd in de Community.

¹⁹⁶ Ervaring met het gebruik van andere platforms geeft een vergelijkbaar beeld, meer gebruik leidt tot meer waardering.

Tabel 7.3.5 Enkele stellingen van MyWorld Community gebruikers

Respondent is het 'helemaal eens' met de stelling:	Gemiddelde gebruiker	Actieve gebruiker
MyWorld.nl voorziet in mijn behoefte aan kennis(uitwisseling) rond wereldburgerschap en ontwikkelingshulp	45%	61%
Naast virtueel contact, heb ik ook behoefte om MyWorld leden buiten het platform te ontmoeten	44%	50%
MyWorld heeft ertoe bijgedragen dat ik me meer betrokken voel bij wat er speelt in de wereld	30%	50%
Ik vind het heel belangrijk dat een platform als MyWorld bestaat	80%	89%

Bron: Broek, M. van de, 2013.

Behalve het lanceren van het genoemde MyWorld Event, is er geen duidelijke programmering van de 'online facilitering' van de Community. Bij voortdurend trachten de beheerders een thematisch-inhoudelijke discussie op gang te krijgen, maar dit blijft moeizaam, aldus de NCDO-medewerker. Het agenderen van praktische onderwerpen, die verband houden met concrete projecten, resulteert doorgaans in de meeste respons van de Community-leden.

7.3.3 Conclusie

Relevantie

MyWorld platform is uniek in het samenbrengen van 2.500 actieve (wereld)burgers die een praktische bijdrage (willen) leveren aan mondiale thema's in ontwikkelingslanden. Nederland kent geen vergelijkbaar platform waar zoveel direct bij particuliere initiatieven betrokkenen de kans krijgen om te netwerken, actuele thema's te bediscussiëren of antwoord te krijgen op praktische vragen over internationale samenwerking en mondiale thema's. Hoewel de aantallen klein lijken in verhouding tot massa mediale middelen als OneWorld online, zijn de aard en kwaliteit van de informatie(uitwisseling), de korte lijnen en de positie van de betrokkenen in het veld relevant voor het ondersteunen van hun activiteiten in de (OS)sector. MyWorld is een platform, dat – zeker in de huidige tijd waarin in toenemende mate wordt samengewerkt via netwerken – bijdraagt of kan bijdragen aan de kwaliteit en effectiviteit van internationale (ontwikkelings)samenwerking en de plaats van het kleinschalige particuliere initiatief daarbinnen.

Inhoudelijk richt het platform zich tot dusver vooral op ontwikkelingssamenwerking en minder op het brede terrein van internationale samenwerking en mondiaal burgerschap. MyWorld komt voort uit eerdere initiatieven ter bevordering en facilitering van particuliere initiatieven gericht op het ondernemen c.q. ondersteunen van activiteiten in ontwikkelingslanden. De historie werkt door in het profiel van de huidige gebruikers en de thema's van de gebruikersgroepen binnen de Community. Zij komt vooral tot uiting in de op praktische kwesties gerichte interacties tussen de gebruikers.

Effectiviteit

NCDO bleek in samenwerking met de partner organisaties in staat om op professionele wijze bestaande initiatieven gericht op het particulier initiatief te integreren in het MyWorld platform en dit efficiënt te beheren en uit te bouwen. Omdat het 'ownership' van het platform wordt gedeeld met andere partners, kon NCDO (vooralsnog) onvoldoende ruimte scheppen om de bredere globaliserings- en burgerschapsagenda in te brengen. Dit zal moeilijk blijven omdat elk van de deelnemende partnerorganisaties zich richt op individuele profilering en zich toelegt op bepaalde onderwerpen of thema's. Ondanks dat, zijn de door alle partners verwachte resultaten grotendeels gerealiseerd. Het platform wordt redelijk goed bezocht en gebruikt.

De Community is primair een platform voor de actieve deelnemers, dat door henzelf onderhouden wordt via facilitering van discussies, het aanzwengelen van nieuwe thema's en het sluiten van bepaalde thema's. De kwaliteit en levendigheid zijn beperkt door de weinig proactieve houding van degenen die zorgdragen voor de facilitering van de Community. Er is geen actieve agendering van direct voor de gebruikers relevante technische thema's en onderwerpen op het gebied van *global public goods* en duurzaamheid.

Met uitzondering van de Community, is MyWorld.nl onvoldoende onderscheidend van het OneWorld platform (hoofdstuk 4). Dit is herkenbaarder, heeft een veel groter bereik en vervult bij uitstek een journalistieke functie bij de ontsluiting van nieuws, op globaliseringsthema's gerichte berichtgeving en resultaten van onderzoek. MyWorld is primair bedoeld voor diegenen die actief betrokken zijn bij (kleinschalige) projecten in ontwikkelingslanden. Buiten de deelnemers aan de Community wordt deze focus niet duidelijk ervaren door de websitegebruikers. De overlap tussen de gebruikers van MyWorld en die van OneWorld is aanzienlijk, wat de effectiviteit (en efficiëntie) van beide platforms niet ten goede komt.

| 149 |

Het aantal unieke bezoeker aan MyWorld.nl loopt terug, terwijl het aantal particuliere initiatieven niet terugloopt. De oorzaken van de verminderde belangstelling voor MyWorld vergen onderzoek. Doordat de samenleving meer 'open' wordt is het ook de vraag of het MyWorld platform zich kan blijven beperken tot het bedienen van een zeer specifieke doelgroep. De onlangs door NCDO in gang gezette verbreding van het platform naar 'actieve wereldburgers' in andere levensfasen en met andere interesses, is relevant. Omdat de thema's op MyWorld.nl ook voorkomen op OneWorld.nl. kan men zich afvragen of integratie van beide sites mogelijk is om de doeltreffendheid en doelmatigheid te bevorderen. Een *one stop address* kan de efficiëntie van onderhoud en beheer bevorderen. Maar om het particuliere initiatief blijvend te bedienen, dient er een goede 'doorklik' mogelijkheid te zijn naar de MyWorld Community.

7.4 Advisering over planning, monitoring en evaluatie aan SBOS-organisaties

7.4.1 Achtergrond

IOB concludeerde in 2009 dat de evaluatiepraktijk van interventies op het terrein van OS-draagvlakversterking in de kinderschoenen stond. Zo werden doelstellingen van draagvlakactiviteiten onvoldoende gedefinieerd, de activiteiten op een weinig duidelijke manier uitgevoerd en de resultaten onvoldoende vastgelegd. De conclusie was dat de effecten van de interventies nauwelijks onderzocht werden.¹⁹⁷

Een van de taken van NCDO richt zich op het verbeteren van interventiemethoden en de evalueerbaarheid van activiteiten op het gebied van mondiaal burgerschap. Dit betreft het ontwikkelen, ontsluiten en verspreiden van kennis over het evalueren van dergelijke activiteiten. De gewenste *outcome* is (verbeterde) evalueerbaarheid van deze door NCDO en andere partijen uitgevoerde interventies.

De verspreiding van kennis en vaardigheden met betrekking tot evalueerbaarheid en het evalueren van mondiaal burgerschap interventies richt zich op instituties (organisaties) en individuen die zich bezig houden met het versterken van mondiaal burgerschap. Hiertoe verzorgt NCDO voorlichtings- en trainingsbijeenkomsten, wordt kennis over interventiemethoden, evalueerbaarheid en het uitvoeren van evaluaties van mondiaal burgerschap interventies vergaard, toegankelijk gemaakt en actief verspreid. Tevens wordt kennisuitwisseling (offline en online) tussen organisaties en individuen actief op het terrein van mondiaal burgerschap bevorderd.

Een belangrijke activiteit van NCDO in 2011-2013 was het aanbieden van training en advies betreffende interventiemethoden (opzet van activiteiten) en evaluatie (methodiek en instrumenten) aan Nederlandse maatschappelijke organisaties die een beroep (wilden) doen op de door het ministerie van Buitenlandse Zaken in 2010 ingestelde Subsidiefaciliteit voor Burgerschap en Ontwikkelingssamenwerking (SBOS).¹⁹⁸

SBOS wordt voor het ministerie van Buitenlandse Zaken uitgevoerd door de firma Price Waterhouse Coopers, in samenwerking met het Nederlands Jeugdinstituut en Stichting Wilde Ganzen.¹⁹⁹ SBOS richt zich op het vergroten van mondiaal burgerschap in de

¹⁹⁷ Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie, *Draagvlakonderzoek. Evalueerbaarheid en resultaten*, IOB Evaluatie nr. 322, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, april 2009.

¹⁹⁸ Dergelijke steun wordt ook verleend aan andere uitvoerders van kleinschalige interventies gericht op mondiaal burgerschap (particuliere initiatieven – PI's). Dit aantal adviezen is volgens NCDO verwaarloosbaar.

¹⁹⁹ Voorstellen voor financiering betreffen draagvlakversterking en mondiaal burgerschap in Nederland (de meeste) en activiteiten in ontwikkelingslanden met een duidelijke terugkoppelingscomponent naar Nederland (draagvlakversterking én mondiaal burgerschap).

Nederlandse samenleving. Hiertoe kunnen Nederlandse organisaties subsidie aanvragen voor projecten en programma's die gericht zijn op de bevordering van meningsvorming van Nederlandse burgers over, bewustwording van en actieve betrokkenheid bij internationale samenwerking. De door SBOS te subsidiëren projecten en programma's moeten zijn gericht op het creëren van een groter publiek bewustzijn over armoede en ontwikkeling in de wereld en het belang van Nederland om op deze terreinen actief te zijn. Burgers kunnen zich dan zelf een mening vormen en weloverwogen keuzes maken als het gaat om hun eigen gedrag. De activiteiten moeten een nauw omschreven doel en een helder gedefinieerde doelgroep hebben, een handelingsperspectief bevatten en gericht zijn op het creëren van gedragseffecten in de Nederlandse samenleving. Deze kunnen uiteenlopen van steun in de vorm van giften en het zich actief inzetten als vrijwilliger, gedrag als producent, consument of burger, tot het ondernemen van activiteiten die erop gericht zijn om het denken, doen en laten van anderen te beïnvloeden. Voorrang wordt gegeven aan activiteiten die nieuwe doelgroepen aanboren, vooral onder jongeren.²⁰⁰

SBOS kent de volgende typen subsidie:

- Kortlopende projectsubsidie voor het versterken van mondiaal burgerschap in Nederland (SBOS-categorie 1a);
- Meerjarige subsidie voor een programma ter versterking van mondiaal burgerschap in Nederland (SBOS-categorie 1b);
- Subsidie voor een project in een ontwikkelingsland met ook activiteiten gericht op het versterken van mondiaal burgerschap in Nederland (SBOS-categorie 2); en
- Meerjarige subsidie voor een stage- of uitwisselingsprogramma gericht op een ontwikkelingsland (SBOS-categorie 3).

| 151 |

SBOS stelde inhoudelijke en administratief-procedurele eisen aan de door de organisaties in te dienen voorstellen, waaronder de evalueerbaarheid en de wijze waarop de organisaties de resultaten zouden evalueren of laten evalueren. De mogelijkheid tot het indienen van voorstellen ter verkrijging van SBOS-subsidies (het SBOS-loket) werd in oktober 2010 geëffectueerd. NCDO werd formeel per 1 januari 2011 het kenniscentrum voor burgerschap en internationale samenwerking. De organisatie was eerst in het voorjaar 2011 zover dat zij

²⁰⁰ De instelling van SBOS is gebaseerd op het uitgangspunt is dat politiek en maatschappelijk draagvlak en de actieve betrokkenheid van burgers daarbij cruciaal zijn voor het Nederlandse beleid voor internationale samenwerking. Want burgerschap stopt niet bij de landsgrenzen. De overheid hecht daarom aan bevordering van het besef van burgerschap over grenzen heen. Daarbij heeft zij een voorwaardenscheppende en een katalyserende rol. Die rol is tweeledig: zorgen dat kennis en advies ter beschikking staat van de samenleving én subsidiëring van activiteiten. De eerste subsidieronde van SBOS betrof uitsluitend meerjarige programma's, waaronder aanvragen met een stage- of uitwisselingscomponent en sloot op 15 november 2010. De tweede ronde sloot 1 februari 2011 en betrof ontwikkelingsprojecten in een ontwikkelingsland. In een derde ronde konden tot 2 mei 2011 aanvragen worden ingediend voor programma's gericht op mondiaal burgerschap, met of zonder een stage/ uitwisselingsprogramma en aanvragen voor projecten van korter dan één jaar, met of zonder een project in een ontwikkelingsland. Medio 2011 schortte de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken de openstelling van nieuwe rondes voor SBOS-aanvragers op; goedgekeurde activiteiten konden ongewijzigd doorgaan.

conform haar nieuwe rol organisaties die zich voornamen om een aanvraag bij SBOS te doen evenals organisaties die eind 2010 begin 2011 aanvragen hadden gedaan te adviseren. Dit impliceert dat de ondersteuning betreffende planning, monitoring en evaluatie voor een groot aantal organisaties niet tijdig kon starten.

De aanname van het ministerie van Buitenlandse Zaken en NCDO was dat de SBOS-subsidie ontvangende organisaties behoefte hadden aan training en advies op het gebied van planning, monitoring en evaluatie (PM&E). NCDO diende zowel vraag- als aanbodgericht te werk te gaan. Zij had geen toezichhoudende verantwoordelijkheid op de SBOS-organisaties in de zin dat deze gecontroleerd dienden te worden of deze effectieve monitoring- en evaluatiesystemen hadden ingesteld en daadwerkelijk gebruikten. SBOS heeft die taak.

De huidige evaluatie van NCDO beperkt zich tot het bepalen welke activiteiten NCDO heeft ondernomen om steun te verlenen bij het versterken van de evaluatiecapaciteit van organisaties die een SBOS-subsidie ontvingen. Bezien zijn de aard en aantallen adviezen, trainingen en deelnemende organisaties (de *output*). Ook worden de klanttevredenheid (bij de trainingen) en de toepasbaarheid van de aan de SBOS-organisaties aangeboden kennis en ervaring bezien. De daadwerkelijke toepassing van deze kennis door de SBOS-organisaties valt buiten het bestek van deze evaluatie.²⁰¹

| 152 |

7.4.2 Werkwijze bij het adviseren van SBOS-organisaties

Als eerste stap trachtte NCDO begin 2011 inzicht te krijgen in het niveau van kennis met betrekking tot planning, monitoring en evaluatie bij de SBOS-organisaties. Dit geschiedde op basis van een analyse van de in eind 2010 en begin 2011 door SBOS goedgekeurde aanvragen. Hierbij werden ook de door SBOS zelf toegekende scores op evalueerbaarheid van de voorstellen betrokken.

Uit deze analyse bleek dat de programmavoorstellen zeer variabel waren qua evalueerbaarheid en omschrijving van de wijze waarop evaluatie zou worden vormgegeven. Een groot aantal programma's en projecten kende zeer ambitieuze *output* en *outcome* doelstellingen. De definitie van indicatoren was doorgaans weinig consistent en *output*, *outcome* en *impact* worden verward. Toe te passen methoden zijn vooral kwantitatief van aard (*surveys* met online vragenlijsten). In bepaalde gevallen wordt kwalitatief onderzoek voorzien (interviews en panelgesprekken). Positief was dat vrijwel alle organisaties van plan waren een nulmeting te doen bij aanvang van de interventie, gevolgd door resultaatmetingen gedurende het uitvoeringsproces of na afloop daarvan. Een enkele organisatie nam zich voor te werken met controlegroepen. Het doel van evalueren betrof het (kunnen) afleggen van verantwoording en niet zo zeer om er zelf van te leren. Tot slot werd onvoldoende aandacht besteed aan het attributieprobleem: de (on)mogelijkheid om de in de doelgroep geconstateerde veranderingen te kunnen toeschrijven aan de

²⁰¹ IOB evalueert SBOS in 2015, waarbij ook de effectiviteit van monitoring en evaluatie van de activiteiten bezien wordt (de door NCDO beoogde *outcome* van de capaciteitsversterking van de SBOS-organisaties).

interventie. Opvallend was dat, hoewel SBOS vaak zeer kritisch oordeelde over de evalueerbaarheid van de ingediende voorstellen, organisaties die op dit criterium onvoldoende scoorden veelal niet verplicht werden hun voorstel aan te passen alvorens deze voor financiering in aanmerking kwamen. NCDO verwachtte dat dit zou leiden tot evaluaties of effectonderzoeken van suboptimale kwaliteit.

De analyse van de ingediende voorstellen verschaftte NCDO inzicht in de uitgangspositie voor het ontwikkelen van een advies- en trainingstraject voor de verbetering van evaluatie bij de SBOS-organisaties. Na deze eerste analyse peilde NCDO doorlopend bij de SBOS-organisaties de behoefte aan ondersteuning op gebied van PM&E. Ook werden zij verzocht om informatie over de uitwerking van hun evaluatieopzet en de problemen die zij daarbij ondervonden. Het advies- en trainingstraject richtte zich op twee typen organisaties: organisaties die zich voornamen een aanvraag te doen bij SBOS en organisaties met goedgekeurde en gefinancierde programma's.

De met de advisering aan SBOS-organisaties in 2011-2013 gemoeide personele *input* van NCDO bedroeg circa 1 Fte op jaarbasis met een evenredige inzet van het cluster Kennisverzameling en onderzoek en het cluster Capaciteitsversterking. Voor de SBOS-organisaties waren op een enkele uitzondering na geen kosten aan de bijeenkomsten verbonden. De financiële bijdrage van NCDO was gering en betrof de vergaderruimte en catering. Tabel 7.4.1 geeft inzicht in de bijeenkomsten.

| 153 |

Bijeenkomsten voor SBOS-aanvragers

Volgens NCDO heeft SBOS geen formele algemene voorlichtingsbijeenkomsten gepland voor potentiële aanvragers over de eisen waaraan programmavoorstellen zouden moeten voldoen. Geïnteresseerde organisaties konden deze informatie wel verkrijgen via de website van SBOS. In 2011 organiseerde NCDO twee bijeenkomsten (31 maart en 30 juni) waaraan 49 organisaties en particuliere initiatieven, die van plan waren om een voorstel bij SBOS in te dienen, deelnamen.²⁰² Het doel was de deelnemers inzicht te bieden in de wijze waarop zij

²⁰² Aan de training van 21 maart namen deel: Stichting Global Exploration, Lokaalmondiaal, ROC Nijmegen, Vereniging Milieudefensie, Atelier on Tourism Development, Triodos, Day for Change, Platform Spartak, Stidit, Jongerentheater Link, MusicForce, PI Wijzer, ZOA, Wereldse Zaken – Bureau voor mondiaal burgerschap, Maroc Relief, Stichting Mondo, Stichting Jongeren en Missie. De bijeenkomst op 30 juni, waarvoor EUR 50 per deelnemer diende te worden betaald, werd bezocht door Subvention, Asia Business Institute, Plan Nederland, Stichting HomePlan, Schone Kleren Campagne, Enviu, Annette Dölle, Global Human Rights Defence, Duurzaam voor Afrika, Stichting Millennium Microprojects, Evert Vermeer Stichting, Peace Brigades International, BrandOutLoud, Vital Aid Foundation, Dalmar, R. Postma, Ellen Reehorst Onderwijs & zo, Stichting Movies that Matter, Rwanda Ned TUBANE, Women voor development 'WFD', ROC Leiden, Training Indonesia's Young Leaders Programme / Critical Mass / ASPIRE, Child at Venture, CREM, Stichting New Day Impact, Stichting Woord en Daad, Stichting Helpende Handen India, Stichting Vice Versa, Rutgers WPF, Stichting Buffelen. De deelnemers aan de tweede training dienden vaardigheid te bezitten in het schrijven van projectplannen en het verantwoording afleggen van de resultaten van projecten. Het doel van deze training luidde: 'Het vergroten van de kennis, vaardigheden en kunde noodzakelijk voor het schrijven en uitvoeren van een gedegen monitoring- en evaluatieplan wat voldoet aan de eisen zoals die gesteld worden door SBOS met vooral aandacht voor het meetbaar maken van mondiaal burgerschap in Nederland'.

hun activiteiten op een zodanige wijze konden formuleren dat de beoogde resultaten en effecten meetbaar zijn. Besproken werden algemene principes van de projectcyclus en interventielogica, de rol en functie van monitoring en evaluatie, typen evaluatie en voor- en nametingen. De werkvorm bestond uit presentaties door NCDO staf en groepswerk.

Tabel 7.4.1 Door NCDO gehouden bijeenkomsten voor (aspirant) SBOS-organisaties, 2011-2013

Aard van de bijeenkomst	Aantal deelnemende organisaties
Bijeenkomsten voor SBOS aanvragers:	
Eendaagse netwerk- & trainingsbijeenkomst (maart 2011)	17
Eendaagse netwerk- & trainingsbijeenkomst (juni 2011)	32
Bijeenkomsten voor organisaties met een SBOS-subsidie:	
Eendaagse netwerkbijeenkomst mondiaal burgerschap (april 2011)	14
Halfdaagse trainings- en informatiebijeenkomst (juni 2011)	12
Meerdaags leertraject PM&E 2011-2012 (vijf dagen in de tijd verspreid)	14
Eendaagse training PM&E voor stichting Upact (september 2011)	1
Eendaagse netwerkbijeenkomst duurzaam consumeren (februari 2012)	33
Eendaagse vervolgbijeenkomst duurzaam consumeren (maart 2012)	9
Eendaagse workshop <i>participatory video</i> en sociale verandering (maart 2012)	12
Eendaagse netwerkbijeenkomst voor stage- en uitwisselingsorganisaties (september 2012)	8
Eendaagse bijeenkomst <i>outcome</i> rapportage (oktober 2012)	16
Halfdaagse bijeenkomst tweede schil onderzoek (februari 2012)	7
Halfdaagse bijeenkomst meten van effecten van online interventies (september 2013)	9
Meerdaags leertraject actieonderzoek 2013-2014 (diverse dagen in de tijd verspreid)	4

Bron: NCDO.

Medio 2011 schortte de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken de openstelling van nieuwe rondes voor SBOS-aanvragers op. Deelnemers aan de trainingen van maart en juni konden dus geen aanvraag meer indienen. Een andere consequentie was dat NCDO geen nieuwe bijeenkomsten voor potentiële SBOS-aanvragers organiseerde.

Bijeenkomsten voor organisaties met een SBOS-subsidie

In het voorjaar van 2011 startte NCDO zonder een duidelijk plan met het opzetten van een trainings- en adviestraject voor organisaties met een SBOS-subsidie voor eenjarige en meerjarige programma's. De inhoud van de in 2011 en 2012 door NCDO ondernomen activiteiten was geënt op de eerder genoemde analyse van de eerste set door SBOS

goedgekeurde aanvragen en de uitkomsten van overleg van NCDO met SBOS en de organisaties. Op basis van opgedane ervaringen en een eerste analyse van evaluaties van SBOS-gefinancierde programma's en projecten ontwikkelde NCDO in samenwerking met SBOS eerst in het najaar van 2012 een plan van aanpak voor de opzet van verdere trainingsactiviteiten.

Deze activiteiten vallen uiteen in:

- het geven van trainingen voor groepen organisaties en het faciliteren van netwerkbijeenkomsten waarbij de organisaties elkaar leerden kennen en gezamenlijk inhoudelijke kennis op konden doen;
- het verlenen van individuele adviezen; en
- het actief verspreiden van NCDO-onderzoeksmateriaal en methoden voor monitoring en evaluatie aan organisaties al dan niet geflankeerd door trainingen en/of advies op maat.

Uiteindelijk vonden in de periode 2011-2013 twaalf eendaagse en meerdaagse bijeenkomsten en trainingen plaats om de deelnemende organisaties in staat te stellen de met SBOS gemaakte afspraken te kunnen uitvoeren. In totaal namen 37 van de 59 SBOS-organisaties deel aan een of meerdere bijeenkomsten.²⁰³ Doorgaans waren dit organisaties met grootschalige en meerjarige projecten en programma's.

| 155 |

De aard van de bijeenkomsten liep uiteen van het bespreken van het concept mondiaal burgerschap en de aspecten daarvan tot voorlichting en training in methodieken van planning, monitoring en evaluatie. Het ging daarbij om korte eenmalige bijeenkomsten en meerdaagse leertrajecten. Als regel stonden de bijeenkomsten open voor alle organisaties die een SBOS-subsidie hadden ontvangen, maar op verzoek konden andere organisaties, die zich richten op mondiaal burgerschap, deelnemen. De behandelde thema's liepen uiteen van basale planning-, monitoring- en evaluatietechnieken tot complexe methoden van effectonderzoek en evaluatie. De werkvorm bestond doorgaans uit presentaties van stafleden van NCDO en gastdocenten gecombineerd met zelfwerkzaamheid van de deelnemers, veelal in de vorm van opdrachten en het opstellen van een casus.

Overige activiteiten

Naast de formele bijeenkomsten ondernam NCDO ook andere activiteiten ter ondersteuning van de SBOS-organisaties. NCDO wees deze organisaties (maar ook andere partijen) regelmatig op de beschikbaarheid van diverse instrumenten die NCDO

²⁰³ 1%Club; COS Brabant, COS Nederland (naderhand overgenomen door COS Gelderland), COS Zeeland, Evert Vermeer Stichting, GET IT DONE, GoedeWaar.nl, Helicon Opleidingen MBO Helmond/De Groene Campus, ICCO/Together, IKV Pax Christi, Koninklijke Nederlandse Voetbalbond, Landelijke Vereniging van Wereldwinkels, NoordBaak, Plan Nederland, Plattelandsjongeren.nl, Respo International, Roosevelt Academy, Stichting Cross Your Borders, Stichting Do You Care, Stichting Don Bosco/Commissie Samen, Stichting HOPE XXL, Stichting JoHo, Stichting Jongeren & Missie / DAREzGO, Stichting Lokaal Mondiaal, Stichting Marokko Fonds, Stichting New Vision Solutions, Stichting Oikos, Stichting Onderwijsprojecten Inter- & Nationaal (OPIN), Stichting Rank a Brand, Stichting VSO Nederland, Upact (Upact / Euro's voor Vrede), Stichting Woord en Daad, Stichting Young in Prison, Timu Kota, Vereniging Milieudefensie en VNG International.

ontwikkelde ten behoeve van interventies gericht op mondiaal burgerschap. De organisaties kunnen deze instrumenten online consulteren, maar NCDO verspreide ze ook actief onder de diverse organisaties.

De belangrijkste instrumenten zijn:

- De Jeugdbarometer. Dit instrument werd door het cluster Kennisverzameling en onderzoek ontwikkeld en in 2012 geplaatst op de NCDO website. De Jeugdbarometer biedt een set gevalideerde vragen op het gebied van mondiaal burgerschap en is toepasbaar bij effectonderzoek van interventies gericht op jeugd en volwassenen. De gebruikers kunnen desgewenst telefonisch of per e-mail advies inwinnen bij NCDO. NCDO zond de Jeugdbarometer aan alle SBOS-organisaties.
- De Evaluatie Toolkit. Dit instrument kwam in 2013 online en is een praktische en laagdrempelige leidraad voor het opzetten en uitvoeren van evaluatieonderzoek op *outcome*-niveau. Zij biedt basisinformatie over het belang van evaluatie en de wijze(n) waarop evaluatieonderzoek kan worden vormgegeven en uitgevoerd. Een doorklik mogelijkheid biedt toegang tot voorbeelden en hulpmiddelen. Gebruikers worden op eenvoudige wijze door de Toolkit geloodst via vragen gericht op het ontwerpen, uitvoeren en rapporteren van evaluatieonderzoek. Gebruik wordt gemaakt van praktische vuistregels, instructies en *checklists*. Via '*links*' kan de gebruiker kennisnemen van verdiepende informatie waaronder voorbeelden van eerder onderzoek en onderzoeksmethoden. De Toolkit bevat een begrippenlijst en de door het ministerie van Buitenlandse Zaken aan SBOS-subsidieontvangers gestelde eisen voor de inrichting en uitvoering van evaluatie van gesubsidieerde interventies. De Toolkit is tussen 1 januari en 30 november 2013 bekeken c.q. gedownload door 1.032 unieke bezoekers (2.699 bezoekers in totaal).
- Een database met een toegankelijk overzicht van een groot aantal lopende en afgesloten mondiaal burgerschapsinterventies (<http://www.ncdo.nl/activiteiten-database>). Gezocht kan worden op type, thema, doelgroep en trefwoord. Gebruikers worden verzocht activiteiten, die nog niet in de database staan aan te melden. De database is niet alleen een 'bewaarplaats', maar fungeert ook als mogelijkheid tot het bevorderen van de onderlinge contacten en het uitwisselen van informatie tussen de SBOS-organisaties als ook andere organisaties die zich direct of indirect bezighouden met mondiaal burgerschap in Nederland.

Verder biedt NCDO SBOS-organisaties en andere instanties die werkzaam zijn op het terrein van mondiaal burgerschap de mogelijkheid tot het verkrijgen van *individueel* advies over de opzet, monitoring en of evaluatie van hun activiteiten. In de periode juli 2011 - december 2013 werd in 95 gevallen advies gegeven op het gebied van PM&E. Het aantal adviesvragen neemt af als gevolg van het feit dat de kortlopende SBOS-projecten gaandeweg zijn afgelopen. Ook kan volgens NCDO het kennisniveau bij de organisaties zodanig vergroot zijn dat deze minder behoefte hebben aan advies.

7.4.3 Resultaten

Zoals vermeld, beperkt de huidige evaluatie zich primair tot het bepalen welke activiteiten NCDO heeft ondernomen bij het versterken van de evaluatiecapaciteit van organisaties die een SBOS-subsidie ontvingen (de *output*). Ten aanzien hiervan kan het volgende worden opgemerkt. NCDO is energiek te werk gegaan om de SBOS-organisaties zo goed mogelijk te bedienen. Hierbij was de organisatie echter afhankelijk van de vraag en interesse van deze organisaties om kennis en advies aangereikt te krijgen. Zoals eerder is gebleken vertoonden hiertoe lang niet alle SBOS-organisaties een even grote mate van interesse – 22 van de 59 organisaties met een SBOS-subsidie namen nooit deel aan door NCDO georganiseerde bijeenkomsten. Uit de door NCDO verstrekte gegevens blijkt dat organisaties met een meerjarige c.q. omvangrijke subsidie (EUR 500.000-1.000.000) doorgaans gebruik maken of maakten van de mogelijkheid tot deelname aan de verschillende voorlichtings- en trainingsbijeenkomsten. Dit gold in het bijzonder voor het meerdaagse PM&E leertraject.

Het feit dat niet alle SBOS-organisaties geïnteresseerd bleken in PM&E-advies van NCDO weersprekt deels de aanname van het ministerie van Buitenlandse Zaken en NCDO dat zij daaraan behoefte hadden. Daarbij kan echter worden aangetekend dat het voor een kleine organisatie met een geringe subsidie voor een klein en kortlopend project niet doenlijk is om een uitgebreide evaluatie te ondernemen.²⁰⁴ NCDO heeft geen verantwoordelijkheid om toe te zien op het functioneren van de monitoring- en evaluatiesystemen van de SBOS-organisaties en kan daarom deze organisaties niet 'dwingen' om deel te nemen aan de bijeenkomsten. Of een rol heeft gespeeld dat SBOS weinig druk heeft uitgevoerd op de organisaties om hun PM&E-structuur goed in te richten is niet bekend. Dit wordt door IOB onderzocht in de in 2015 uit te voeren evaluatie van SBOS, die ook de evaluatiepraktijk van de SBOS-organisaties zal beoordelen

| 157 |

NCDO heeft op diverse momenten de effectiviteit van de trainingen en adviezen geëvalueerd ten einde te bezien of deze zouden moeten worden aangepast. Verschillende methoden werden toegepast. Tijdens en na de bijeenkomsten konden de deelnemers aangeven wat zij van het gebodene vonden en of hun kennis was toegenomen. Globaal genomen wijzen de op basis van zelfevaluatie van de deelnemers verzamelde gegevens op een positieve waardering en een toename van de kennis. NCDO heeft in december 2013 een gebruikersonderzoek uitgevoerd onder alle SBOS-organisaties, inclusief zij die weinig of niet aan de bijeenkomsten hadden deelgenomen. De respons op de online *survey* was gering (15 volledig ingevulde vragenlijsten) zodat harde conclusies niet kunnen worden getrokken. Toch blijkt uit de antwoorden dat de organisaties de trainingen, het advies en het aanleveren door NCDO van evaluatie-instrumenten zeer apprecieerden. Naar eigen zeggen hebben zij de daarmee opgedane kennis gebruikt om hun evaluatiepraktijk te verbeteren.

²⁰⁴ Volgens NCDO lag het zwaartepunt bij organisaties die meerjaren subsidie ontvingen (SBOS-categorie 1b en 3). Organisaties met een SBOS-categorie 1a subsidie hadden een 'lichtere' evaluatieverplichting; ook waren de projecten van korte duur. SBOS en NCDO zetten daarom in op de categorieën 1b en 3.

Naast *surveys* gericht op 'zelfrapportage' door de deelnemers heeft NCDO ook onderzoek gedaan naar de kwaliteit van twaalf evaluaties die medio 2012 bij SBOS waren ingediend.²⁰⁵ De centrale vraag was of de evaluaties gedegen waren.²⁰⁶ De door twee PM&E medewerkers van NCDO verrichte analyse betrof de methodische aanpak van de evaluaties. Naast de wijze van dataverzameling, werd gezien hoe de onderzoeksgegevens waren geanalyseerd en werd de kwaliteit van de rapportage onder de loep genomen. Geconcludeerd werd dat de betreffende SBOS-organisaties belangrijke stappen hadden ondernomen ter verbetering van evaluatie. Zo bleken de doelstellingen van programma's en projecten vastgelegd in de aanvragen. Ook geven de organisaties in hun evaluatierapportages goed zicht op de uitvoering van hun activiteiten (*outputs*). Tevens wordt geconcludeerd dat de organisaties beoogden om de effecten van hun interventies (*outcomes*) te onderzoeken. Echter, NCDO signaleerde belangrijke knelpunten. Zo bleek het niet mogelijk om de kwaliteit van de evaluaties te beoordelen door het ontbreken van een adequate verantwoording van het uitgevoerde onderzoek. Niet of onvoldoende wordt duidelijk welke effecten zijn bereikt. De conclusie van NCDO was dat op basis van de rapportages de effectiviteit van de uitgevoerde activiteiten niet kon worden beoordeeld.

| 158 |

Gezien de uitkomsten van het onderzoek besluiten SBOS en NCDO dat verdere ondersteuning van SBOS-organisaties op het terrein van evaluatie vereist is. Een hiertoe in november 2012 opgesteld plan van aanpak continueert de inzet die NCDO in de voorgaande jaren heeft gepleegd. Bijzondere aandacht wordt gegeven aan de adviesverlening over de wijze waarop *outcomes* dienen te worden onderzocht en gerapporteerd. Dit geldt vooral voor de SBOS-organisaties met meerjarige programma's. Ook is NCDO bereid tot het organiseren van een extra PM&E training. SBOS zal nogmaals de organisaties benaderen om hen te wijzen op de verplichtingen met betrekking tot evalueren en rapporteren met nadruk op de vereiste *outcome* rapportage. SBOS zal verder de kwaliteit van de evaluatiestrategie en uitwerking daarvan voor de 31 nog lopende programma's beoordelen. Aan de hand daarvan zal SBOS besluiten om het toezicht op de wijze waarop de SBOS-organisaties monitoren en evalueren al dan niet aan te scherpen.²⁰⁷ Besloten wordt dat SBOS intensief overleg zal plegen met NCDO bij de uitvoering van het plan van aanpak.

7.4.4 Conclusie

Relevantie

NCDO had geen invloed op de wijze waarop SBOS de eisen voor monitoring en evaluatie bepaalde. Ook kon NCDO geen steun verlenen aan organisaties die hun projectvoorstel in de eerste twee subsidierondes hadden ingediend. Immers de mogelijkheid tot het indienen van voorstellen ter verkrijging van SBOS-subsidies (het SBOS-loket) werd in oktober 2010 geëffectueerd. NCDO werd formeel op 1 januari 2011 het kenniscentrum voor burgerschap

²⁰⁵ Van Gent, M.J. & Rootmensen, E., *Quick Scan evaluaties van SBOS gefinancierde programma's en projecten. Een verkenning van twaalf ingediende SBOS-rapportages*, intern document, NCDO, 23 november 2012.

²⁰⁶ Het onderzoek volgde de richtlijnen voor evaluatieonderzoek in het rapport *Draagvlakonderzoek. Evalueerbaarheid en resultaten*, (Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie, 2009).

²⁰⁷ Dit aspect zal worden onderzocht in de in 2015 uit te voeren IOB-evaluatie van SBOS.

en internationale samenwerking en moest zich daarop inrichten. NCDO was in het voorjaar 2011 zover dat zij steun kon verlenen aan organisaties die zich voornamen om in de loop van 2011 een aanvraag bij SBOS te doen. Dit gold ook de organisaties waarvan de voorstellen in 2010 en begin 2011 waren gehonoreerd. NCDO was als het ware op achterstand gesteld bij het adviseren over de aanpak en uitwerking van de door de SBOS-organisaties beoogde monitoring en evaluatie en de daaraan voorafgaande nulmetingen.

NCDO heeft zich sterk ingezet om een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de monitoring- en evaluatiecapaciteit van de SBOS-organisaties. Zij deed dat in overleg met SBOS en de betrokken organisaties. Deze inzet is relevant gezien de beperkte kennis van monitoring en evaluatie bij de meeste organisaties. Echter, door de sluiting van het SBOS-loket ruim een jaar na het instellen daarvan is *de facto* sprake van een 'inefficiënte' investering. NCDO kon en kan daar niet veel aan doen, anders dan de met de advisering opgedane kennis gebruiken in adviesverlening aan andere organisaties indien deze daarom verzoeken.

NCDO informeerde SBOS bij voortduring over het trainingsprogramma. Op basis van opgedane ervaringen en een eerste analyse van evaluaties van SBOS-gefinancierde programma's en projecten ontwikkelde NCDO samen met SBOS in het najaar van 2012 een plan van aanpak voor de bevordering van de kwaliteit van door SBOS-organisaties uit te voeren evaluaties.

| 159 |

Effectiviteit

NCDO had aanvankelijk geen uitgewerkt plan voor de wijze waarop de SBOS-organisaties zouden worden ondersteund. Aangezien NCDO zowel vraag- als aanbodgestuurd te werk diende te gaan, ontstonden de door NCDO ondernomen activiteiten op organische wijze. NCDO heeft zich veel moeite getroost om de organisaties te informeren over de wijze waarop NCDO advies en training kon geven. Ook werd aan *follow-up* gedaan wanneer geen reactie werd ontvangen van de organisaties op de uitnodigingen van NCDO om aan trainingen en andersoortige bijeenkomsten deel te nemen. NCDO paste het trainingsaanbod aan op basis van de met de diverse bijeenkomsten opgedane ervaringen en speelde positief in op de behoeften van de organisaties.

NCDO droeg geen verantwoordelijkheid voor het toezien of de SBOS-organisaties effectieve monitoring- en evaluatiesystemen hadden ingesteld en daadwerkelijk gebruikten. Dit resulteerde in een situatie waarin niet alle SBOS-organisaties het belang en nut van de door NCDO aangeboden trainingen inzagen. De sluiting van het SBOS-loket medio 2011 was ook niet bevorderlijk voor de opbouw van de planning, monitoring en evaluatiecapaciteit bij de SBOS-organisaties. Immers, toekomstige financieringsmogelijkheden dienden elders te worden gezocht. Hierdoor werd wellicht minder aandacht gegeven aan de door SBOS aan projectmanagement gestelde eisen.

Tot slot zijn organisaties gericht op het uitvoeren van activiteiten gericht op mondiaal burgerschap en daartoe een SBOS-subsidie hebben verkregen vaak kleinschalig, werken doorgaans met vrijwilligers en ontberen staf die exclusief belast is of kan worden met

projectplanning, monitoring en evaluatie. Dit impliceert dat veel SBOS-organisaties onvoldoende capaciteit in huis hebben om gedegen *outcome* evaluaties uit te (laten) voeren. Het feit dat SBOS niet coherent omging met het informeren van de organisaties die een inadequaat evaluatie-ontwerp hadden opgenomen in hun projectvoorstel, kan als implicatie hebben gehad dat niet alle organisaties die een SBOS-subsidie hebben ontvangen zich tot NCDO wendden om advies en training te ontvangen.

8

Bevorderen van het
maatschappelijk debat: lezingen
en debatten

8.1 Achtergrond

Als centrum voor mondiaal burgerschap streeft NCDO naar het informeren en activeren van burgers. Eén van de gewenste resultaten is het bijdragen aan een levendig en relevant debat op alle publieksniveaus. NCDO wil ook kennis bieden aan professionals om op het gebied van internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling het debat te kunnen voeren. Hiertoe organiseert NCDO met diverse partnerorganisaties meerdere lezingen- en debattenreeksen. Deze vallen binnen het werkkerrein (domein) Vermaatschappelijking van het debat. Afhankelijk van de aard en thematiek van de bijeenkomsten gaat het om verbreding en/of verdieping van het debat.

De reeksen zijn:

- 'OneWorld Live! Talkshows', gericht op mondiale thema's, vooral internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling;
- '*It's the food, stupid*', debatten over de toekomst van de landbouw en ons voedsel;
- 'AWEPA lezingen', uitgevoerd in samenwerking met de Europese Parlementariërs voor Afrika (AWEPA). Het betreft expertmeetings in de Eerste en Tweede Kamer en met politieke partijen ter vergroting van inzicht in de mogelijkheden van Nederland om bij te dragen aan democratie en duurzame ontwikkeling in Afrika;
- 'De Globaliseringslezing', een lezingenreeks met gerenommeerde sprekers over alle mogelijke thema's van globalisering;
- 'SID-lezingen', een lezingenreeks over verscheidene onderwerpen rond internationale samenwerking;
- 'Samenwerking met regionale debatcentra', debatten in delen van Nederland rond een jaarlijks veranderend thema.

| 163 |

De evaluatie onderzocht De Globaliseringslezing, de SID-lezingen en de Samenwerking met regionale debatcentra. De keuze geschiedde in samenspraak met NCDO, met als overwegingen het verschil in beoogde doelgroep, de focus op verdieping en/of verbreding en de looptijd. De onderzoeksaanpak omvatte:

- Bestudering van documentatie (samenwerkingsovereenkomsten met partnerorganisaties, verslagen van de bijeenkomsten, informatie uit online *surveys* onder de deelnemers en door NCDO (en partners) uitgevoerde evaluaties;
- Gesprekken met NCDO-staf betrokken bij het uitvoeren en financieren van de reeksen en met de bij de coördinatie en vormgeving daarvan belaste medewerkers van partnerorganisaties.

Elke reeks wordt hierna afzonderlijk behandeld, met aandacht voor het beoogde doel, de kosten en behaalde resultaten en de positionering binnen NCDO. Het hoofdstuk eindigt met conclusies.

8.2 De debatten- en lezingenreeksen

8.2.1 De Globaliseringslezing

Beschrijving

De Globaliseringslezing is een initiatief van NCDO en Sandra Rottenberg.²⁰⁸ De uitvoering geschiedt in samenwerking met VPRO/Tegenlicht, de Volkskrant, Felix Meritis, Lokaalmondiaal (het blad Vice Versa), Uitgeverij Lemniscaat en OneWorld.

Het doel is het bijdragen aan de discussie over alle mogelijke aspecten van globalisering. De mediapartners die deel uitmaken van De Globaliseringslezing brengen de onderwerpen bij een breed publiek onder de aandacht via documentaires (VPRO/Tegenlicht) en interviews en achtergrondartikelen (de Volkskrant, OneWorld, VPRO Gids en Vice Versa).²⁰⁹

De cyclus van Globaliseringslezingen startte in 2002 op initiatief van uitgeverij Atlas; NCDO bood financiële steun in de vorm van een subsidie. Bij het ingaan van het nieuwe mandaat van NCDO trachtte de directeur van De Globaliseringslezing door het vormen van een stichting toegang te krijgen tot financiering via de in 2010 ingestelde Subsidiefaciliteit voor Burgerschap en Ontwikkelingssamenwerking (SBOS). Dit bleek onmogelijk omdat De Globaliseringslezing qua vorm (weinig gericht op handelingsperspectief) niet voldeed aan de subsidievoorwaarden. In overleg met NCDO werd besloten de samenwerking te continueren, zij het met enkele accentverschuivingen.

De inhoud van de samenwerkingsrelatie wijzigt enigszins. NCDO financiert de lezingencyclus voor het overgrote deel en neemt plaats in de redactie. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid de thema's van de lezingen in overleg vast te stellen, waarbij rekening wordt gehouden met thema's die NCDO voor andere activiteiten agendeert. Sandra Rottenberg en NCDO besluiten de uitvoering en resultaten van de lezingen samen te monitoren en te evalueren.

Kosten

In de periode mei 2011 tot juni 2012 draagt NCDO EUR 65.000 bij aan vier geplande bijeenkomsten; uiteindelijk vonden vijf lezingen plaats. Eenzelfde bijdrage werd geleverd voor de periode 1 september 2012 - 31 december 2013 waarin ook vijf lezingen plaatsvonden. De extra lezingen bleken mogelijk door de samenwerking met en steun van de overige partners. Naast de financiële bijdrage levert NCDO ook inzet van staf.

De gemiddelde kosten per lezing zijn EUR 16.000, wat volgens een evaluatie aan de hoge kant is in vergelijking met andere lezingenreeksen.²¹⁰ Naar de mening van NCDO ligt het

²⁰⁸ Sandra Rottenberg is zelfstandig ondernemer journalistieke producties en directeur van De Globaliseringslezing.

²⁰⁹ De VPRO verzorgt video-opnames en beheert de website met de opnames en dossiers over de behandelde onderwerpen.

²¹⁰ NCDO, *Evaluatie Globaliseringslezingen*, intern document, augustus 2012, p.5.

belang van het financieren van de lezingen ook in deelname in het consortium met de mediapartners (de Volkskrant en VPRO/Tegenlicht), die zorgdragen voor verspreiding van de inhoud van de lezingen.

Beoogd doel en doelgroep

De lezingen beoogden bij te dragen aan één der belangrijke door NCDO voor de periode 2011-2014 geformuleerde *outcomes*: 'deelnemers aan het debat zorgen voor een verbreding van het debat over internationale samenwerking in Nederland: er is een levendig debat dat gevoerd wordt op verschillende publieksniveaus'. Volgens de evaluatierapportages van NCDO dienen de lezingen echter ook bij te dragen aan de *verdieping* van het debat.²¹¹ Enkele in de IOB-evaluatie benaderde respondenten bevestigden dat er bij NCDO onduidelijkheid bestond over het doel van de lezingen. In feite ging het om verdieping én verbreding van het debat. Daarom is het opvallend dat de beoogde doelgroep niet is gedefinieerd.

Gepland werd minimaal vier lezingen per jaar te houden, elk met gemiddeld 200 bezoekers. Om te bezien of dit aantal bezoekers behaald werd en wat hun waardering van de lezingen is, werd een nulmeting voorzien van de eerste lezing die in 2011 plaatsvond; deze meting vond uiteindelijk niet plaats. De overeenkomsten vermelden dat De Globaliseringslezing en NCDO de resultaten van de lezingen zullen evalueren om het profiel en de waardering van de bezoekers te bepalen en daarmee het bereik van de lezingen.

| 165 |

Resultaten

Aantal lezingen en bereik

In de periode mei 2011 t/m december 2013 vonden vijf lezingen per jaar plaats met sterk fluctuerend bezoekersaantallen.²¹² Gemiddeld trokken de lezingen 135 personen wat onder de streefwaarde (200) lag. Het directe bereik is daarmee lager dan gehoopt, maar indirect bereiken de lezingen een veelvoud van geïnteresseerden via aandacht in de schrijvende pers en in andere media, als VPRO/Tegenlicht. Het mediabereik in de schrijvende pers in 2012 betrof één verwijzing in een landelijk dagblad en twee in een regionale krant.²¹³ In 2013 verschenen zeven artikelen. Geschat wordt dat hierdoor circa 138.000 personen geïnformeerd zijn over de behandelde onderwerpen.²¹⁴

²¹¹ Steenbergen, E., 2013c, *Evaluatie lezingen & debatten 2012-2013*, intern document, NCDO, 2013, p.6.

²¹² Er zijn geen surveys verricht waaruit kan worden afgeleid wat de redenen zijn voor de verschillen in bezoekersaantallen. De redactie van De Globaliseringslezing geeft als redenen voor grote bezoekersaantallen: populaire thema's die door de media zijn opgepikt en relatief eenvoudig te verwoorden zijn en gereputeerde sprekers. Om inhoudelijke redenen en gezien de missie van De Globaliseringslezing (het agenderen van belangrijke mondiale vraagstukken) wordt soms ook gekozen voor lezingen over complexe en minder populaire thema's.

²¹³ NCDO, *NCDO & media-aandacht in 2012*, intern document, NCDO, 2013. Deze gegevens zijn gebaseerd op het mediabereik waarin De Globaliseringslezing en/of NCDO wordt genoemd. Ook verschijnen er artikelen zonder referentie aan NCDO of De Globaliseringslezing, zoals 20 artikelen over het door Esther Duflo in de Globaliseringslezing gepresenteerde onderwerp.

²¹⁴ NCDO, *Mediabereik Globaliseringslezingen 2013*, intern document, NCDO, 2014. De formule voor het daadwerkelijk aantal bereikte personen is 10 procent van de oplage van het gedrukte medium.

Publiek en tevredenheid

Alleen voor vijf lezingen zijn gegevens beschikbaar over het profiel van de bezoekers en hun waardering van het evenement.²¹⁵ Rekening houdend met de beperkte representativiteit van de data, kan het profiel van de bezoekers worden omschreven als: personen met een relatief hoge leeftijd en een hoog opleidingsniveau en met een gevarieerde sociale achtergrond en werkring. De meerderheid bezoekt een Globaliseringslezing voor het eerst; de bekendheid van de spreker en het onderwerp vormen de belangrijkste aanleiding om deel te nemen. De bezoekers zijn betrokken bij de behandelde thema's. Deze betrokkenheid wordt echter niet vergroot door het bijwonen van de lezingen.²¹⁶ De vraag of de lezing ertoe bij heeft gedragen dat de bezoekers over het behandelde onderwerp spreken met vrienden en/of collega's wordt in iets meer dan de helft positief beantwoord. De inhoudelijke kwaliteit van de voordracht, de daaropvolgende discussie, de organisatie en facilitering van de bijeenkomsten werden verschillend gewaardeerd.

Bijdrage aan doelstelling

Aan de hand van de beschikbare gegevens over de waardering en het profiel van de bezoekers kan geen uitspraak worden gedaan of de doelstellingen het bijdragen aan de verdieping en de verbreding van het debat zijn behaald. Dit constateert NCDO zelf ook.²¹⁷

| 166 |

Conclusie

De samenwerking tussen NCDO en De Globaliseringslezing bestond geruime tijd voordat NCDO zich omvormde tot kenniscentrum. Toen subsidiering via SBOS geen optie bleek, besloot NCDO de financiële steun aan de lezingen te continueren via een samenwerkingsrelatie. Bij de medewerkers van NCDO bestond onduidelijkheid over de positie van De Globaliseringslezing als activiteit in het nieuwe mandaat van NCDO. Niet duidelijk was welke doelgroep werd beoogd en hoe de lezingen zouden bijdragen aan de doelstellingen verbreding of verdieping van het debat. Uiteindelijk veranderde de inhoud van de samenwerking van NCDO met De Globaliseringslezing niet wezenlijk.

Het geplande aantal lezingen werd overschreden waardoor voor NCDO de kosten per lezing lager uitkwamen dan voorzien. De gehele lezingencyclus werd door circa 1.350 bezoekers bijgewoond. Dit lijkt weinig, maar het bereik ervan is groter als gevolg van de berichtgeving door de Volkskrant en VPRO/Tegenlicht en de spontane berichtgeving in de landelijke en regionale pers.

De monitoring en evaluatie schoten ernstig tekort omdat de contractpartijen (NCDO en Sandra Rottenberg Producties) niet in staat bleken hun afspraken voldoende na te komen. Voor elke lezing werd het bezoekersaantal geregistreerd, maar slechts bij de helft van de lezingen werden de bezoekers gevraagd naar hun achtergrond, hun visie op het onderwerp en het verloop van de bijeenkomst en of de lezing een meerwaarde voor hen had. Hierdoor

²¹⁵ E-mail enquêtes werden gehouden bij de 32e, 33e, 34e, 36e en 37e lezing (juli 2011 - maart 2012 en januari 2013).

²¹⁶ Informatie gebaseerd op de respons op de door NCDO uitgezette online NetQ surveys.

²¹⁷ Steenbergen, E., 2013c, p. 9.

kan niet worden geconcludeerd of de Globaliseringslezingen al dan niet hebben bijgedragen aan de door NCDO oorspronkelijk geformuleerde doelstelling: 'deelnemers aan het debat zorgen voor een verbreding van het debat over internationale samenwerking in Nederland'.

8.2.2 De SID-lezingenreeks

Achtergrond en omschrijving activiteit

NCDO organiseert in samenwerking met *Society for International Development in the Netherlands* (SID NL) de SID-lezingenreeks. De samenwerking, een subsidieregeling met een inhoudelijk partnerschap, dateert van vóór 2011. NCDO heeft altijd met SID meegedacht over de thematiek van de lezingen. Na de mandaatverandering van NCDO heeft SID onderzocht of financiering van de lezingen via SBOS kon plaatsvinden. Dit bleek niet het geval omdat de SID-lezingen een onvoldoende actieperspectief boden. Continuering van de inhoudelijke samenwerking met en financiering door NCDO bleek mogelijk omdat het ministerie van Buitenlandse Zaken als subsidieverlener aan NCDO dit stilzwijgend accepteerde. De werkrelatie tussen NCDO en SID werd bepaald via overleg tussen de voorzitter van het SID-bestuur en de in 2010 aangetreden directeur NCDO. De staf van NCDO en de coördinator van SID kregen vooral een uitvoerende rol.

| 167 |

NCDO financiert de lezingen en is door deelname aan de SID-adviesraad betrokken bij het bepalen van de thema's. SID heeft opdracht tot organiseren van de jaarlijkse cyclus van circa vijf lezingen gericht op één thema met indien relevant een afsluitende conferentie. Verder wordt SID geacht de sprekers in te zetten bij aanvullende activiteiten die SID in samenwerking met NCDO en andere partners onderneemt (*side events*). Dergelijke evenementen beogen de verdieping van de behandelde thema's en het vergroten van het bereik van de lezingen. Meerdere partners zijn betrokken bij de SID-lezingenreeks. De Vrije Universiteit Amsterdam verzorgt de locatie voor de lezingen, en het Centre for International Development Studies, Radboud Universiteit Nijmegen, ontvangt per reeks tenminste twee sprekers. Afhankelijk van het thema spelen ook andere partners een rol: het ministerie van Buitenlandse Zaken, Institute of Social Studies, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Context, en EPA Netwerk.

De samenwerking tussen SID en NCDO verliep niet altijd soepel. Zo bleek SID niet goed te zijn geïnformeerd over de doelen die NCDO wilde bereiken met de lezingenserie.²¹⁸ De communicatie tussen beide partijen werd niet bevorderd door frequente personeelswisselingen bij NCDO. Hierdoor bleek het lastig de SID-lezingen en de andere NCDO-activiteiten op elkaar te laten aansluiten.

²¹⁸ Steenberghe, E., 2013c, p.5.

Kosten

NCDO financiert de lezingenreeks en de staf van SID.²¹⁹ De jaarlijkse bijdrage in 2012 en 2013 beliep EUR 183.000. De Vrije Universiteit stelt om niet de locatie en audiovisuele ondersteuning ter beschikking en verzorgt de catering. Ten tijde van de IOB-evaluatie beziet SID de mogelijkheden tot diversificatie van financiering.

Beoogd doel en doelgroep

Aanvankelijk zijn de overeenkomsten tussen NCDO en SID niet duidelijk over het doel en de doelgroep van de lezingenserie: 'SID NL heeft als doel het debat in Nederland over IS actueel en scherp te houden, waarbij zowel beleidsmakers als het Nederlandse publiek (studenten, academici, maatschappelijk middenveld, bedrijfsleven, media, en andere belangstellenden) geïnformeerd en betrokken worden bij reflectie en debat over actuele thema's in verband met internationale samenwerking.'²²⁰ NCDO heeft echter wel een beeld waaraan de SID-lezingen dienen bij te dragen, zoals ook blijkt uit de interne evaluatie van de lezingenserie 2012-2013. Terugredenerend omschrijft het evaluatierapport het beoogde doel als: het bijdragen aan de vermaatschappelijking van het debat over internationale- en ontwikkelingssamenwerking in Nederland met nadruk op verdieping.²²¹

| 168 |

NCDO besprak met SID of de lezingen ook andere dan de bovengenoemde doelgroepen konden bereiken (verbreding). SID stelde zich echter op het standpunt dat de aard van de lezingen (academisch gericht) zich niet leent tot verbreding in ruime zin – dus geen focus op de 'gemiddelde burger'. Verbreding kon uitsluitend gerealiseerd worden door het aanboren van nieuwe doelgroepen in 'brede academische kring'.

Voor het bepalen van de *output* en evaluatie van de resultaten van de lezingen worden indicatoren opgesteld: het aantal lezingen²²² en de inzet van sprekers bij door SID, NCDO en andere partners te organiseren andersoortige evenementen (*side events*).²²³ Verder wordt bepaald dat SID de samenwerkingsrelatie met NCDO vermeldt in de berichtgeving over de lezingen. Op haar beurt brengt NCDO de lezingencyclus onder de aandacht via de eigen publicatiekanalen. OneWorld magazine krijgt de primeur om de sprekers te interviewen.

De samenwerkingsovereenkomsten van 2013 en 2014 bieden iets meer informatie over de gewenste *output*: aantal deelnemers (gemiddeld 100 per lezing), tevredenheid van deelnemers (geen streefwaarde) en bruikbaarheid van de lezingen voor de deelnemers (geen

²¹⁹ Idem.

²²⁰ *Samenwerkingsovereenkomst NCDO en SID NL 2012*, p.1. Het doel is een 'actueel en scherp' debat over internationale samenwerking – een vage omschrijving. Dit geldt ook voor de doelgroep, namelijk 'iedereen die belangstelling heeft'.

²²¹ NCDO, *Interne evaluatie SID-lezingenserie 2012-2013*, intern document, NCDO, 22 augustus 2013, p.1.

²²² Januari t/m september 2012: 6 lezingen en een conferentie, oktober t/m december 2012: 5 lezingen en januari t/m juni 2013: 5 lezingen.

²²³ Lezingen elders in het land met als doel het bereiken van een breder publiek; lunchlezingen op het ministerie van Buitenlandse Zaken met als doel het betrekken van beleidsmedewerkers in de dialoog; expertseminars met als doel verdieping van het thema door middel van debat met een groep van maximaal 30 deskundigen.

streefwaarde). Door heldere afspraken en frequenter contact verbetert in 2013 de samenwerking tussen NCDO en SID.

Resultaten

Er is geen gebrek aan informatie over de SID-lezingen, omdat de deelnemers na elke lezing in de gelegenheid gesteld werden hun visie kenbaar te maken via een online enquête. Uitgezonderd één lezing²²⁴ varieert de respons tussen 13 en 44 procent. Hoewel de respons in een enkel geval zeer laag was, bieden de gegevens inzicht in het type bezoeker en de waardering van de lezingen. NCDO heeft de gegevens van twee lezingenseries (november 2011 - juni 2012 en september 2012 - juni 2013) geanalyseerd, en SID levert NCDO jaarlijks een evaluatierapport.

Het gewenste aantal lezingen is behaald, maar met een lager dan verwacht gemiddeld bezoekersaantal per lezing (73 in plaats van 100). Verschillen in bezoekersaantal per lezing worden vooral veroorzaakt door de reputatie van de spreker.²²⁵ De deelnemers zijn overwegend hoogopgeleid in de leeftijdscategorie 26 - 64 jaar; hun achtergrond is divers: studenten, medewerkers van maatschappelijke organisaties, academici en personen werkzaam in private sector. Een gering aantal bezoekers is afkomstig uit de politiek, overheid en media.²²⁶ Deze beroepsgroepen bezoeken vooral de *side events*.

| 169 |

De bezoekers zijn overwegend zeer tevreden over de kwaliteit van de lezingen. Op basis van eigen analyse stelt NCDO dat er sprake is van 'verdieping van het debat'. Hiervoor wordt aangevoerd dat de lezingen werden verzorgd door gereputeerde sprekers, dat de deelnemers aangeven nieuwe inzichten te hebben opgedaan²²⁷ en dat een ruime meerderheid van hen stelt deze informatie ook te zullen gebruiken. Niet bekend is of dit ook daadwerkelijk het geval is. Ongeveer 85 procent van de bezoekers acht de SID-lezingen een waardevolle aanvulling op andersoortige lezingen en debatten. NCDO concludeert tevens dat de SID-lezingen bijdragen aan 'verbreding van het debat' op grond van het feit dat ruim één derde van de respondenten zich voorneemt hun nieuw opgedane kennis te delen met collega's of vrienden. Ook trekken de lezingen nieuw publiek (circa de helft van alle deelnemers geeft aan niet eerder een SID-lezing te hebben bijgewoond).²²⁸

²²⁴ Na de lezing op 17 december 2012 was de respons 3 procent, wat volgens NCDO wellicht kwam door het uitzetten van de enquête in de kerstperiode. NCDO, *Interne evaluatie SID-lezingenserie 2012-2013*, intern document, NCDO, augustus 2013, p. 4.

²²⁵ De spreker en het onderwerp beïnvloeden het aantal terugkomende en nieuwe deelnemers. Zo trok de bijeenkomst met voormalig premier Balkenende bijna twee keer zoveel nieuwe bezoekers in vergelijking met andere lezingen.

²²⁶ Dit blijkt ook uit Pollet et al., *Onderzoek naar het debat rond mondiale vraagstukken*, HIVA, augustus 2012. In dit onderzoeksrapport zijn de gegevens van de SID-lezingen en die van de IS Live bijeenkomsten samengevoegd, zonder de mogelijkheid om onderscheid te maken tussen de lezingen.

²²⁷ Het percentage is moeilijk vast te stellen omdat de vraag over het opdoen van nieuwe inzichten in enkele enquêtes is gesteld.

²²⁸ De deelnemers werden echter niet gevraagd of zij eerder een lezing of debat met hetzelfde thema hebben bezocht.

SID zet de sprekers ook in bij andere bijeenkomsten waaronder expertmeetings, bijeenkomsten bij academische instanties en op het ministerie van Buitenlandse Zaken. Doordat de *side events* andere doelgroepen trekken, waaronder beleidsmakers op het ministerie, wordt het bereik van de SID-lezingen vergroot.²²⁹

De lezingen worden omgeven door media-aandacht, vooral via interviews met de sprekers in de landelijke pers. SID promoot de lezingen via de eigen website, de mailinglijst (circa 1.500 e-mail adressen) en sociale media. Dit geschiedt ook door partnerorganisaties (waaronder NCDO, maar ook Nedworc Foundation en Vice Versa online). Om studenten te trekken kondigen universiteiten de lezingen aan. Daarentegen gaf OneWorld magazine geringe aandacht aan de lezingen en plaatste weinig interviews met de sprekers.

Conclusie

In de periode november 2011 - december 2013 vonden 25 lezingen plaats met gereputeerde sprekers. De lezingen trokken 1.824 bezoekers die over het algemeen positief tot zeer positief waren over de vormgeving, inhoud en toegevoegde waarde. Het uit diverse sectoren afkomstige publiek is hoogopgeleid. De inzet van sprekers op *side events* en het mediabereik resulteerden in een verbreding van de discussie. Het exacte bereik is echter niet goed in kaart te brengen. De SID-lezingen hebben door middel van vooraanstaande sprekers kunnen bijdragen aan het inbrengen van nieuwe gezichtspunten en discussie en daarmee aan verdieping.

De gemiddelde kosten per lezing bedragen EUR 18.000. Dit lijkt hoog, maar betreffen ook de *side events* en de vergoeding aan de veelal uit het buitenland afkomstige sprekers, evenals het salaris van de SID-medewerkers. Zoals vermeld, beziet SID andere financieringsmogelijkheden voor de lezingen.

Per 2011 veranderde de subsidierelatie tussen NCDO en SID in een samenwerkingsverband. Het was aanvankelijk onduidelijk wat NCDO beoogde met de lezingenreeks. Dit resulteerde in onvoldoende uitgewerkte afspraken tussen beide partners. In de loop van 2013 verbeterde de samenwerking mede omdat NCDO koos om één medewerker verantwoordelijk te maken voor de contacten met SID; ook werd de frequentie van het onderlinge overleg geïntensiveerd.

8.2.3 De Regionale Debatten

Achtergrond en omschrijving activiteit

In 2012 en 2013 organiseerde NCDO twee reeksen van regionale debatten in het kader van de vermaatschappelijking van het debat over internationale samenwerking. Er werd gestreefd om meer Nederlanders te betrekken bij het voeren van een 'genuanceerd en gefundeerd debat over internationale samenwerking' en de deelnemers aan het debat te informeren

²²⁹ De registratie van deelnemers aan deze *side events* is onvolkomen, waardoor weinig bekend is over het bereik.

over mogelijke handelingsperspectieven. Met de nieuwe serie debatten beoogde NCDO om het maatschappelijke debat te stimuleren buiten de Randstad. Achtereenvolgend werd samengewerkt met twee coördinerende organisaties: het WereldPodium Tilburg en de Vereniging van Nederlandse Debatcentra (VND). De bijeenkomsten vonden plaats in regionale debatcentra.

De eerste serie betrof zes debatten elk in een ander debatcentrum. Het thema was 'het (gebrek aan) vertrouwen van de burger in ontwikkelingssamenwerking'. Het doel was zowel voor- als tegenstanders van ontwikkelingshulp aan het woord te laten komen; plaatselijke/regionale (ervarings)deskundigen, beleidspersonen, politici en nationale dan wel Europese 'kopstukken' zouden optreden. Omdat NCDO vooral een verbindende rol wilde vervullen zou het Wereldpodium de reeks coördineren.²³⁰ In 2013 koos NCDO voor samenwerking met de Vereniging voor Nederlandse Debatcentra (VND). De VND en de aangesloten debatcentra beoogen het ontwikkelen en versterken van het publieke debat in Nederland. De zes in 2013 geplande debatten hadden 'voedselzekerheid' als thema. De samenwerking met regionale debatcentra diende om een brug te slaan tussen lokale en mondiale aspecten van voedselzekerheid. NCDO zou bijdragen door het bieden van kennis en advies ten aanzien van mondiaal burgerschap en internationale kwesties.

Kosten

In totaal heeft NCDO EUR 75.750 aan de twee debatseries bijgedragen. Dit betrof de vergoeding voor de regionale debatcentra en die voor het Wereldpodium Tilburg respectievelijk de Vereniging voor Nederlandse Debatcentra voor het organiseren van de reeksen. De gemiddelde kosten bedroegen EUR 6.312 per debat.

Beoogd doel en doelgroep

De debatten in verschillende delen van Nederland dienden primair bij te dragen aan de doelstelling van NCDO om het debat over internationale samenwerking te verbreden. Dit is echter niet het enige doel zoals blijkt uit de samenwerkingsbijeenkomst met het Wereldpodium en de VND waarin ook gewezen wordt op verdieping.²³¹ Het plan voor de eerste serie debatten specificeert de doelgroep(en) niet. Volgens de interne evaluatie (2012) hadden NCDO en het Wereldpodium impliciet de achterban van de debatcentra voor ogen: een breed publiek dat niet eerder in aanraking is gekomen met internationale samenwerking.²³² Voor de tweede serie debatten wordt de doelgroep omschreven als de achterban van de debatcentra, te weten personen die regelmatig de door het betreffende debatcentrum georganiseerde bijeenkomsten bezoeken, maar niet noodzakelijkerwijs georiënteerd zijn op debatten over onderwerpen met betrekking tot internationale samenwerking. Ook richten de debatten van 2013 zich op de 'al geïnteresseerde burger,

²³⁰ Samenwerkingsovereenkomst met Wereldpodium, p. 1. Binnen NCDO was weinig animo en draagvlak voor de eerste debatreeks, wat de kwaliteit daarvan niet bevorderde (NCDO, *Interne evaluatie samenwerking met debatcentra 2012*, intern document, november 2012, p.2).

²³¹ Samenwerkingsovereenkomst met Wereldpodium, p. 2; Ook de overeenkomst met VND noemt verbreden én verdiepen van het debat.

²³² NCDO, *Interne evaluatie samenwerking met debatcentra 2012*, intern document, NCDO, november 2012, p. 3.

jongeren/activisten als het gaat om voedsel, boeren, beleidsmakers'. Deze laatsten zouden bijdragen aan de fundering en nuancering van het debat.²³³ Kortom: een brede doelgroep – voor elk wat wils.

In 2012 en 2013 wordt via opinieartikelen in de regionale pers voorafgaande aan de debatten getracht een zo breed mogelijk publiek te bereiken; in 2013 wordt de eis gesteld om de discussie te verlevendigen via de inzet van sociale media.²³⁴ NCDO zal melding maken van de debatten op haar websites. De debatcentra informeren hun lokale netwerken.

Output

De geplande *output* van beide reeksen betreft zes debatten in zes verschillende provincies met minimaal 100 bezoekers per debat, waarvan 20 procent die nooit eerder een debat of lezing over internationale samenwerking bezocht. Minimaal 80 procent van de bezoekers dient beter inzicht krijgen over de effecten van ontwikkelingshulp om zich daarover een mening te kunnen vormen.²³⁵ In 2013 worden nieuwe indicatoren toegevoegd. Tenminste 80 procent van de bezoekers is met een score van 'ruim voldoende' tevreden over het debat. Hetzelfde percentage is zich na het bijwonen van het debat meer bewust van keuzes die zij in hun dagelijks leven kunnen maken in samenhang met mondiale ontwikkelingen (het handelingsperspectief). Gezien het thema voedselzekerheid, wordt beoogd om zo veel mogelijk 'relevante Food Guerrilla's' bij de tweede reeks debatten te betrekken.²³⁶

| 172 |

In 2013 wenst NCDO nadrukkelijker dan voorheen te worden betrokken bij de opzet en uitvoering van de debatten onder meer door het beoordelen van de inhoud en de kwaliteit van de opinieartikelen. Hiertoe wordt regelmatig overlegd met de VND. In samenwerking met de VND en de participerende debatcentra wordt elk debat geëvalueerd. De NCDO-projectleider monitort het mediabereik. Een evaluatie vindt plaats van de samenwerking tussen NCDO en VND; ook doet de NCDO-projectleider een eigen evaluatie. Kortom, er is sprake van intensieve monitoring en evaluatie.

Resultaten

De *outputs* in 2012 werden bepaald met behulp van *surveys* onder de deelnemers na afloop van de debatten. Hoewel de respons in een aantal gevallen laag was, kan aan de hand van de beschikbare gegevens een indicatie worden gegeven van de achtergrond van de deelnemers en hun mening over het debat. Alle geplande debatten werden gerealiseerd met een totaal van ruim 600 bezoekers. Niet elke bijeenkomst trok de verwachte 100 bezoekers; sommige werden zeer slecht bezocht. Het bleek dat ongeveer 43 procent van de bezoekers niet eerder had deelgenomen aan een lezing over ontwikkelingssamenwerking: het doel om 20 procent

²³³ Definitief projectplan Regionale Debatten 2013, p. 3.

²³⁴ Idem, p. 5. De verlevendiging van het debat via Twitter vereist WIFI in de zaal.

²³⁵ Per debat dient minimaal één nieuw inzicht aan de orde te komen, maar het is onduidelijk hoe dit criterium is geoperationaliseerd.

²³⁶ NCDO financiert het project Food Guerrilla – bij de voedselproblematiek geëngageerde jongeren geven hun leeftijdsgenoten voorlichting over de mondiale voedselproblematiek, duurzaam produceren en consumeren. Zie hoofdstuk 7.

nieuwe bezoekers te trekken is daarmee behaald. Toch acht het merendeel van de bezoekers (63 procent) zich sterk betrokken bij discussies over nut en noodzaak van ontwikkelingssamenwerking. In alle gevallen werden voorafgaand aan de debatten opinieartikelen geplaatst in (regionale) kranten; het lezersbereik is niet bekend.

Het is onmogelijk te oordelen of de bezoekers een betere kijk kregen op de noodzaak en de resultaten van de hulp, noch of er in de debatten tenminste één nieuw inzicht over OS aan de orde kwam. Deze indicatoren bleken niet goed geoperationaliseerd. De deelnemers bleken over het geheel tevreden met de kwaliteit van de debatten. Dit geldt niet voor NCDO en het Wereldpodium, die wijzen op de variabele en soms ontoereikende kwaliteit van enkele debatten.²³⁷ De beoogde samenwerking met MyWorld en OneWorld kwam niet van de grond.

In 2013 vonden conform de afspraak zes debatten plaats, na vijf daarvan werden onder de deelnemers enquêtes afgenomen met een zeer variabele respons (13 tot 39 procent). Het aantal bezoekers bedroeg ruim 700, waarvan de meerderheid hoog opgeleid. De bezoekers zijn tevreden over de debatten en achtten de ontvangen informatie over het algemeen bruikbaar.²³⁸ Het lukte niet altijd om voorafgaand aan de bijeenkomst een opinieartikel te plaatsen in een regionale of nationale krant – in totaal verschenen vijf artikelen over drie debatten. Bij de opzet van de reeks was sprake van samenwerking met het NCDO-project Food Guerrilla. Ondanks de verbeterde communicatie over de debatten viel de zichtbaarheid van NCDO tegen.²³⁹

| 173 |

Conclusie

In de periode 2012-2013 vonden 12 debatten plaats buiten de Randstad die meer dan 1.300 bezoekers trokken en waarvan deels nieuw publiek. De in de pers verschenen opinieartikelen speelden een rol in het vergroten van het bereik van de debatten. De keuze voor het plaatsen van artikelen in regionale dagbladen vergroot (in principe) het bereiken van een 'lokale' groep lezers wat bijdraagt bij de verbreding van het debat. De kosten van de debattenreeks zijn gering, zeker in vergelijking met die van de twee hiervoor besproken lezingenreeksen.

De ervaringen met de eerste serie debatten werden benut bij het opzetten van de tweede serie. De indicatoren werden beter gedefinieerd, ook werd de zichtbaarheid van NCDO bevorderd door het hanteren van een communicatiestrategie. In de praktijk bleef de

²³⁷ NCDO, *Interne evaluatie samenwerking met debatcentra 2012*, intern document, NCDO, november 2012, p.2. De aanbevelingen voor de volgende reeks debatten zijn: meer regie door NCDO over de inhoud om het niveau op peil te houden, beter aansluiten op de actualiteit (*a priori* geen thema vaststellen waar niet van kan worden afgeweken).

²³⁸ Opvallend dat geen vraag is opgenomen of de bezoeker voor het eerst een dergelijke lezing bezoekt, waardoor informatie ontbreekt over verbreding van het debat. Gemakshalve kan worden aangenomen dat dit wel het geval is geweest.

²³⁹ NCDO, *Interne evaluatie samenwerking met regionale debatcentra 2013*, intern document, NCDO, februari 2014, p. 4.

zichtbaarheid tegenvallen. Wel ontstond synergie tussen de debatten en andere NCDO-activiteiten, zoals het project Food Guerrilla.

De voor de debatten verantwoordelijke medewerkers bij NCDO en de partnerorganisatoren waren over het algemeen niet tevreden met het niveau van de debatten: deze waren in sommige gevallen oppervlakkig, voorspelbaar en boden te veel ruimte voor sprekers om eigen stokpaardjes te berijden. Het publiek beoordeelde de inhoud van de debatten over het algemeen wel goed.

8.3 De plaats van de debatten- en lezingenreeksen in NCDO

Draagvlak voor de lezingen en debatten binnen NCDO

Op basis van gesprekken met NCDO-medewerkers en uit interne evaluatierapporten ontstaat het beeld dat er binnen NCDO weinig draagvlak bestond voor de debatten- en lezingenreeksen. Zo stelt een eind 2013 uitgevoerde overkoepelende evaluatie van de in 2012 en 2013 georganiseerde lezingen en debatten vast dat de keuze om debatten en lezingen te gebruiken als middel om het doel te bereiken niet vanzelfsprekend was: 'Met die keuze is vanaf het begin geworsteld binnen NCDO. Er was verwarring over 'het debat' als beoogd effect, en 'een debat' in een zaaltje Ook zijn er vraagtekens over de rol van NCDO bij lezingen en debatten, moet NCDO deze (mede) organiseren? Zijn dit de interventies die NCDO zou moeten doen om het debat te verbreden en verdiepen?'.²⁴⁰

Een door IOB bevroegde medewerker van een partnerorganisatie vraagt zich af of het organiseren van debatten over zeer gepolariseerde onderwerpen en met zeer uitgesproken presentatoren wel zinvol is. In veel gevallen zal de beste orator winnen, niet de spreker met de meest steekhoudende argumenten.

Een andere kwestie betreft de vraag of er niet sprake is van 'verkapte sponsering'. Gezien het nieuwe mandaat zou NCDO geen financier meer kunnen zijn van projecten of activiteiten. Toch blijven de uit een subsidierelatie voortgekomen SID-lezingen en De Globaliseringslezing in (zeer) belangrijke mate afhankelijk van financiering door NCDO. Dit kan leiden tot een onevenwichtige samenwerking, terwijl NCDO zich juist wil profileren als verbindende organisatie waarvan primair kennis en kunde worden benut. 'De aanbeveling is om weg te blijven van een uitsluitend financierende rol. De rol van samenwerkingspartner is moeilijker in te vullen vanuit de geldschietende rol.'²⁴¹

²⁴⁰ Steenbergen, E., 2013c, p. 4. De evaluatie bestreek De Globaliseringslezing, de SID-lezingen, de 'It's the food, stupid!' -lezingenreeks en de OneWorld Live! Talksshows.

²⁴¹ Idem, p. 10.

Bij de SID-lezingen vond een duidelijke verschuiving plaats naar het opbouwen van een meer wederkerige relatie. Ook voor de andere lezingen geldt dat NCDO streeft naar een andere wijze van samenwerking. Ten tijde van de IOB-evaluatie wordt duidelijk dat NCDO streeft naar het overlaten van bepaalde activiteiten aan de markt. Dit impliceert dat er voor de debatten en lezingen andere wijzen van financiering gevonden moeten worden wil er sprake zijn van voortbestaan.

Samenwerking met partners

Over het algemeen verliep de samenwerking met alle bij de drie series lezingen en debatten betrokken partnerorganisaties redelijk. Wel merken enkele van hen op dat de besluitvorming aan de kant van NCDO vaak traag verliep.²⁴² De oorzaken waren gebrekkige interne communicatie vooral, maar niet alleen, tussen de directie van NCDO en de verantwoordelijke medewerkers. Ook schoot de externe communicatie tekort en bleken de administratieve processen stroperig. Verder wisselde NCDO de bij de projecten betrokken medewerkers veelvuldig en was sprake van tijdsdruk.²⁴³

Er vond geen gezamenlijk overleg plaats tussen NCDO en de verschillende bij de lezingen en debattenreeksen betrokken partners over de relatie tussen de respectieve reeksen in het kader van de doelstelling tot verdieping en verbreding van het debat. Anders gezegd, er heeft geen ‘zwaluwstaarting’ tussen de reeksen plaatsgevonden; elk streefde een eigen doel na. Wel dacht de NCDO-staf intern en veelal informeel na over de positionering van de verschillende reeksen ten opzichte van elkaar.

| 175 |

‘Cross-selling’ binnen en naamsbekendheid van NCDO

De kruisbestuiving tussen de drie reeksen met andere activiteiten van NCDO, vooral OneWorld, kwam nauwelijks van de grond. Bij de reeks Regionale Debatten, gericht op voedselzekerheid, werd samenhang gerealiseerd met het NCDO-project Food Guerrilla. De naamsbekendheid van NCDO via vermelding als medeorganisator van de lezingen en debatten kwam weinig uit de verf, maar dit was ook geen primaire doelstelling. Een respondent suggereert dat het ook te maken heeft met de onduidelijkheid rond de positionering van de lezing- en debatreeksen binnen het werk van NCDO. Toch past NCDO geen valse bescheidenheid gezien haar rol als financier en meedenker.²⁴⁴

8.4 Conclusie

Relevantie

NCDO heeft in samenwerking met partners diverse series lezingen en debatten georganiseerd op verschillende locaties in Nederland. Het ging daarbij om door het

²⁴² Zie ook NCDO, *Interne evaluatie SID-lezingenserie 2012-2013*, intern document, NCDO, augustus 2013, p.2.

²⁴³ Dit bleek uit gesprekken met de partnerorganisaties en uit het evaluatieverslag van de Regionale Debatten (2013).

²⁴⁴ Steenberg, E., 2013c, p. 11. In 2013 werd meer aandacht besteed aan de promotie van NCDO als ‘merk’ in de samenwerking met SID en bij de Regionale Debatten.

verbreden en/of verdiepen van het debat een bijdrage te leveren aan een levendig en relevant debat op alle publieksniveaus over internationale samenwerking in de meest brede zin van het woord. De lezingen en debatten passen qua inhoud en doelstelling binnen het mandaat van NCDO.

NCDO heeft nimmer gezamenlijk strategisch overleg gepleegd met de partnerorganisaties over de rol en plaats van debatten en lezingen binnen NCDO. Op werkvloerniveau werd hier wel over nagedacht. De voorziene kruisbestuiving van de debatten en lezingen met andere activiteiten van NCDO kwam niet of nauwelijks van de grond. NCDO heeft qua naamsbekendheid weinig baat gehad bij het mede organiseren en grotendeels financieren van de drie debatten- en lezingenreeksen.

Een beeld is ontstaan dat de lezingen en debattenreeksen enigszins een ‘ondergeschoven kindje’ waren binnen NCDO. Men wist niet goed hoe deze binnen het nieuwe mandaat een plaats te geven, ook al omdat twee van de reeksen voortkwamen uit het ‘oude NCDO’. Omdat aanvankelijk geen sprake was van meer inhoudelijke samenwerking tussen NCDO en respectievelijk SID en De Globaliseringsreeks, continueerde zich het beeld van NCDO als ‘subsidieverstrekker’: een rol die de organisatie na 2011 niet meer op zich wilde of kon nemen. Continu werd binnen NCDO de vraag gesteld of het financieren van debatten en lezingen de manier is om te streven naar verbreding en verdieping van het debat over internationale samenwerking.

| 176 |

Effectiviteit

De drie onder de loep genomen lezingen- en debatreeksen zijn erin geslaagd de voorgenomen bijeenkomsten te realiseren. Het beoogde aantal bezoekers was over het algemeen op peil. Van belang is het additionele bereik van alle reeksen via het genereren van media-aandacht en *side events*. Harde uitspraken over de vergroting van dit bereik zijn niet mogelijk, maar aangenomen wordt dat een aanzienlijk aantal Nederlanders direct en indirect kennis heeft kunnen nemen van de thematiek en onderwerpen die aan de orde kwamen. De reikwijdte is veel groter dan degenen die aan de bijeenkomsten deelnamen.

De monitoring en evaluatie van De Globaliseringslezing schoot ernstig tekort. Hierdoor kunnen geen uitspraken worden gedaan over achtergrond van de bezoekers en hun tevredenheid en kan niet worden vastgesteld of en in hoeverre de lezingen hebben bijgedragen aan de gewenste resultaten. De SID-lezingen en Regionale Debatten werden wel regelmatig gemonitord en geëvalueerd. Echter, ook hier is sprake van beperkingen in de ‘hardheid’ van de beschikbare informatie. In de eerste plaats bleek de respons gering te zijn, en verder zijn de gegevens afkomstig via zelfrapportage door de deelnemers – een bekend probleem bij *surveys*.

Echter, gezien de regelmaat waarmee is gemonitord, is een redelijke indicatie mogelijk over het nut en het bereik van de bijeenkomsten. Bij zowel de SID-lezingen als de Regionale Debatten blijken de bezoekers tevreden tot zeer tevreden over kwaliteit en inhoud. NCDO is zelf minder tevreden over het niveau van de Regionale Debatten door de wisselende

kwaliteit van deze evenementen. De bezoekers van de SID-lezingen zijn veelal hoogopgeleid; de Regionale Debatten trekken veeleer een gemêleerd publiek.

De SID-lezingen hebben door het organiseren van bijeenkomsten met vooraanstaande sprekers uit het buitenland (en soms uit Nederland) kunnen bijdragen aan het inbrengen van nieuwe gezichtspunten en discussie. Het debat over internationale kwesties is daarmee verdiept. De Regionale Debatten bereikten een nieuw publiek. Ook het benutten van de regionale pers voor het plaatsen van opinieartikelen kan beschouwd worden als het aanreiken van informatie aan de 'gemiddelde Nederlander'. Daarmee heeft verbreding van het debat plaatsgevonden. Echter, de kwestie bij verbreding en verdieping blijft de schaal waarop dit heeft plaatsgevonden of kunnen plaatsvinden. Uitspraken over doorwerking kunnen niet worden gedaan. Deze bevindingen sluiten aan bij het in opdracht van NCDO in 2012 door HIVA uitgevoerde onderzoek waarin wordt geconcludeerd dat NCDO door haar activiteiten veeleer een bijdrage levert aan de verdieping van het debat. Het blijkt moeilijk om verbreding naar nieuwe doelgroepen te realiseren.

9

Het functioneren van de organisatie: organisatie van communicatie, interactie tussen de clusters, projectmatig werken, en monitoring en evaluatie

In dit hoofdstuk wordt een oordeel gegeven over het functioneren van de organisatie ten aanzien van drie voor deze evaluatie van belang zijnde aspecten. Ten eerste de wijze waarop NCDO met haar omgeving en belangrijkste doelgroepen communiceert. Vervolgens de interactie tussen de clusters met betrekking tot het realiseren van synergie tussen de verschillende activiteiten en ten derde het projectmatig werken met nadruk op de planning, monitoring en evaluatie van de activiteiten.²⁴⁵

Hierbij wordt niet herhaald wat er in de vorige hoofdstukken is besproken over de communicatie naar de Nederlandse burger via het OneWorld platform, het op het basisonderwijs gerichte blad Samsam of de communicatiestromen die samenhangen met de diverse projectmatige activiteiten, die NCDO al dan niet met partnerorganisaties onderneemt.²⁴⁶

9.1 Organisatie van communicatie

Als 'eerstelijns' kennis- en adviescentrum beoogt NCDO een bijdrage te leveren aan het vergroten van de kennis en inzicht onder de Nederlanders in internationale samenwerking en mondiale aangelegenheden en de rol van Nederland en de Nederlandse burger daarbij.²⁴⁷ De organisatie heeft daarbij een beperkt aantal instrumenten om haar doelen te bereiken. Dit betreft naast het uitvoeren van de in de voorgaande hoofdstukken behandelde specifieke interventies, vooral communicatie. De functie van communicatie kan worden omschreven als 'de geplande uitwisseling van informatie tussen NCDO en haar doelgroepen met als doel mondiaal burgerschap te vergroten'.

De organisatie maakt gebruik van directe en indirecte communicatie. De eerste vindt plaats via met andere organisaties uitgevoerde projectmatige activiteiten, de periodieken Samsam en OneWorld magazine, lezingen, voordrachten, onderzoeksrapporten en artikelen in vaktijdschriften. Hierbij wordt ook gebruik gemaakt van diverse websites. Indirecte communicatie geschiedt via de media (de schrijvende pers en radio en televisie) en via intermediaire organisaties waar NCDO mee samenwerkt dan wel steun verleent.

²⁴⁵ Eerder in dit rapport werd kort stilgestaan bij het managementmodel van NCDO (hoofdstuk 3). NCDO hanteert een handboek voor de administratieve organisatie en interne controle. Dit legt de planning en controle cyclus vast met de bijbehorende verantwoordelijkheden van de directie, de managers van de werkeenheden (clusters) en de individuele medewerkers. De toepassing van de richtlijnen en procedures was geen onderwerp van deze evaluatie omdat deze niet beoogde een operationele doorlichting van NCDO te ondernemen.

²⁴⁶ Er werd geen onderzoek gedaan naar de interne communicatie van NCDO. Deze richt zich op 'zichtbaarheid en samenwerken' door middel van het intranet 'Max' en het organiseren van gezamenlijke activiteiten voor de staf, als reguliere vergaderingen en inhoudelijke bijeenkomsten gericht op leren en uitwisselen van ervaringen.

²⁴⁷ NCDO, *Strategisch beleidsplan – Subsidieaanvraag NCDO 2011-2014*, 18 oktober 2010, p. 9.

Directe communicatie: websites en sociale media

NCDO heeft veel geïnvesteerd in de ontwikkeling van websites en sociale media. Websites zijn communicatiekanalen, waarmee de burger in staat gesteld wordt om zelf kennis te nemen van wat NCDO doet. Websites kunnen ook benut worden om (specifieke) doelgroepen te benaderen en vormen mogelijkheden voor het inrichten van '*communities of practice*'. Anders dan de indirecte communicatie kan NCDO hier zelf bepalen hoe zij het communicatiekanaal inricht en vorm geeft.

Eerdere hoofdstukken schonken aandacht aan de belangrijkste websites van NCDO (OneWorld.nl; MyWorld.nl; Samsam.net: en de websites van Food Guerrilla en Ondernemen Zonder Grenzen). Deze zullen hieronder samen met de *corporate* website van NCDO (NCDO.nl) nogmaals zeer kort de revue passeren, met aandacht voor vergroting van hun effectiviteit en efficiency.

OneWorld.nl

OneWorld.nl heeft tot doel het bereiken en interesseren van grote groepen Nederlanders voor mondiale aangelegenheden. De website heeft een groot bereik en het gebruikersaantal maakte de afgelopen jaren een aanzienlijke groei door. De investeringen in OneWorld.nl werpen hun vruchten af gezien de in 2013 gerealiseerde *hits* van bijna 1,7 miljoen, een groei met 300.000 in vergelijking tot 2102. Het is een goed doordachte en door de bezoekers gewaardeerde site.

Met de website en de daaraan gekoppelde sociale media weet OneWorld haar doelgroep te verbreden zoals blijkt uit het groeiend aantal unieke bezoekers van de website en '*likes*' van de Facebook pagina. Met de magazine-App en de nieuwe App 'Data Atlas' wordt ingespeeld op het groeiend gebruik van digitale media bij de Nederlandse bevolking. De redactie van OneWorld is alert op veranderingen in het websitegebruik van de Nederlanders en zoekt bij voortdurend naar manieren om de site te verbreden en te optimaliseren. Begin 2014 werd de vernieuwde OneWorld website in gebruik genomen.

Veel websitebezoekers ontvangen ook het tijdschrift OneWorld magazine. Met een scherpere analyse en definiëring van alle mediacomponenten, de doelgroep per product en een strategische inzet van de inhoud, kan ter verhoging van de effectiviteit een betere synergie tussen het magazine en de website worden gerealiseerd. Met integratie van video, interactieve *infographics* en koppelingen naar verdiepende inhoud (*content*) zou ook een nieuw lezerspubliek bediend kunnen worden. Ook kan ter verhoging van de efficiëntie onderzocht worden of alle gebruikers van de website het toezenden van het magazine nog op prijs stellen.

MyWorld.nl

MyWorld.nl is speciaal ontwikkeld voor een selecte groep gebruikers die kan worden samengevat onder de noemer het 'particulier initiatief'. Dit zijn individuen, kleine stichtingen, kerkelijke werkgroepen en liefdadigheidsgroepen, die activiteiten in ontwikkelingslanden steunen c.q. ondernemen. Deze doen het meest denken aan de 'traditionele' ontwikkelingshulp. De gebruikers van MyWorld.nl betreft een wat oudere

categorie Nederlanders, die wat achterloopt in de wijze waarop zij gebruik maakt van sociale media, maar hier de voordelen wel van begint te ontdekken.

NCDO deelt het partnerschap van MyWorld.nl met enkele niet-gouvernementele ontwikkelingsorganisaties en is hierdoor in mindere mate in staat de site zelfstandig vorm te geven. De site bestaat uit een open gedeelte en een gesloten deel voor geregistreerde gebruikers – de ‘MyWorld Community’. De Community vormt het trefpunt waar actieve wereldburgers ideeën opdoen en onderling netwerken. Hier presenteren de personen en organisaties zich en kunnen zij actief participeren in online discussies of deelnemen aan gebruikersgroepen met voor hen relevante thema’s. In 2013 kende MyWorld.nl ruim 77.000 hits, waar van de helft unieke bezoekers. Het aantal unieke bezoekers is tussen 2012 en 2013 in geringe mate teruggelopen.

MyWorld.nl is uniek in het samenbrengen van actieve (wereld)burgers, die een praktische bijdrage (willen) leveren aan mondiale thema’s in ontwikkelingslanden. Nederland kent geen vergelijkbaar platform waar zoveel nauw bij particuliere initiatieven betrokken personen de kans krijgen samen te komen, actuele thema’s te bediscussiëren of antwoord te krijgen op praktische vragen over internationale samenwerking en mondiale thema’s. Hoewel de aantallen klein lijken in verhouding tot het massa mediale instrument OneWorld.nl, zijn de aard en kwaliteit van de informatie(uitwisseling), de korte lijnen en de positie van de betrokkenen in het veld relevant voor het ondersteunen van hun activiteiten in de (OS)sector.

| 181 |

[Samsam.net](#)

Samsam.net werd eind 2010 gelanceerd en is specifiek ingericht om een duidelijke doelgroep te bedienen: de leraren en leerlingen in het basisonderwijs. De site wordt vooral klassikaal gebruikt, zoals blijkt uit lage bezoekersaantallen gedurende de schoolvakanties. Samsam.net trok in 2013 ruim 130.000 bezoekers; het aantal daalde licht in de periode 2011-2013. Het feitelijk gebruik ligt veel hoger, omdat de belangrijkste gebruiker, de leerkracht, een groep leerlingen vertegenwoordigt. De daling is volgens NCDO niet eenduidig te verklaren, er kunnen meerdere oorzaken in het spel zijn. Zo werd onlangs overgegaan op een meer formelere en docentgerichte communicatie, waardoor de ‘drempel’ voor de leerling wat hoger ligt, wat het gebruik kan beïnvloeden.

De site maakt gebruik van de sociale media kanalen Facebook, Twitter en Pinterest. Samsam.nl functioneert goed en het aangeboden materiaal (spelletjes en quizzen) vormt een aanvulling op Samsam magazine.²⁴⁸ De redactie van Samsam probeert in te spelen op de snelle ontwikkelingen in het gebruik van digitale en sociale media in het onderwijs. Er wordt momenteel gewerkt aan een update van de website. Deze wordt nodig geacht om de site meer responsief te maken, waarbij een splitsing wordt aangebracht tussen verschillende

²⁴⁸ Een sterk punt van de website is dat er in toenemende mate gebruikt wordt gemaakt van *gamification*, een belangrijke voorwaarde om de jeugd te bereiken en geïnteresseerd te houden. Verder is er een duidelijke interactie en koppeling tussen het tijdschrift Samsam en de website. De website sluit met video/beeld en tekst goed aan bij wisselende inhoudelijke thema’s.

gebruikers (leraren en leerlingen). Ook zullen delen van de site zich meer specifiek richten op de onderbouw respectievelijk de bovenbouw. Een uitdaging is de site zodanig vorm te geven dat de leerlingen deze ook na schooltijd gebruiken.

[Ondernemenzondergrenzen.nl](#) en [Foodguerrilla.nl](#)

De NCDO-activiteiten (projecten) Ondernemen zonder Grenzen en Food Guerrilla richten zich op specifieke doelgroepen. Voor hen als ook voor andere in deze activiteiten geïnteresseerden zijn aparte websites in het leven geroepen. Deze functioneren primair als communicatiemiddel met en tussen de deelnemers gedurende de uitvoering en na afloop van de door deze projecten jaarlijks georganiseerde activiteiten. Het gebruik van beide websites hangt daar nauw mee samen en kent daardoor fluctuaties in bezoekersaantallen. Na afloop van de activiteiten leiden de sites een sluimerend bestaan om in het volgende jaar weer actief te worden. De sites zijn goed afgestemd op de behoeften van de doelgroepen, maar ook op de manier waarop zij gewend zijn digitale en sociale media te gebruiken. Grenzen worden echter bereikt als NCDO de sites wil gebruiken om nieuwe mensen aan te trekken en te interesseren voor de programma's.

[NCDO.nl](#)

Deze website werd destijds ontwikkeld als de *corporate* website van NCDO met als doel de missie en doelstellingen van NCDO bekend te maken en te ondersteunen. In het begin was de ambitie om NCDO duidelijk te positioneren als hét kenniscentrum op het gebied van mondiaal burgerschap. Dit vereiste een flinke investering in een website, die deze ambitie uitstraalt en ondersteunt. De website werd in 2013 een kleine 200.000 keer bezocht; een relatief gering aantal in vergelijking met dat van OneWorld.nl. Wel vertoont het aantal hits in de periode 2011-2013 een stijgende lijn.

Oorspronkelijk zou de website NCDO.nl de centrale *hub* zijn, waar de overige websites omheen gepositioneerd zouden zijn. Vanuit dit centrale profiel wilde NCDO zich duidelijk en herkenbaar positioneren als kenniscentrum voor mondiale verbondenheid wat meerdere doelgroepen bestrijkt.²⁴⁹ NCDO.nl zou zich in eerste instantie richten tot een 'professioneel-zakelijke doelgroep', maar tegelijkertijd het brede publiek bedienen. De positionering van NCDO.nl als *corporate* website en haar positie ten opzichte van OneWorld.nl verschoof gaandeweg. OneWorld.nl maakte een snelle groei door, waardoor de centrale positie van NCDO.nl naar de achtergrond verschoof. Hoewel er sprake is van een overlap in doelgroepen die elke website bestrijkt, ontbreekt een structurele koppeling tussen beide. Op het moment dat dit rapport wordt opgesteld worden de inhoud en functie van NCDO.nl onder de loep genomen. Verwacht wordt dat er verschuivingen (van activiteiten en inhoud van NCDO.nl) zullen plaatsvinden richting OneWorld.nl. De voor beide platformen ontwikkelde Data Atlas is daarvan een concreet voorbeeld. Besloten werd deze atlas voortaan alleen op OneWorld.nl te plaatsen.

²⁴⁹ In deze oorspronkelijke opzet zou de NCDO-organisatie als geheel *content* aandragen en min of meer functioneren als een soort 'collectieve webredactie'.

Communicatie met de media en media-analyse

NCDO heeft gedurende haar 40-jarige bestaan altijd een sterke band met de media gehad. Uit de voorgaande hoofdstukken bleek dat NCDO met haar producten (lezingen, debatten, projectmatige activiteiten gericht op specifieke doelgroepen en publicaties van onderzoek) media-aandacht zocht en ook veel heeft gekregen. Deze informatie wordt hier niet herhaald.

Een door NCDO recent opgestelde media-analyse²⁵⁰ beschrijft een aantal zaken waar NCDO de komende tijd rekening mee zal houden:

- Van *print* naar online – toename bereik, mediawaarde en relaties: Bij elk persbericht worden *tweets* verstuurd en komt er een bericht op Facebook en LinkedIn. Toenemend gebruik van sociale media maakt directer contact met de doelgroepen mogelijk;
- Van algemeen persbericht naar persoonlijk perscontact: De ontwikkeling van NCDO als kenniscentrum verleende de organisatie een positie waarmee directe persoonlijke relaties met journalisten op eenvoudige wijze tot stand komen. Journalisten blijken ook vaker zelf contact te zoeken om een ‘onafhankelijke mening’ over een bepaalde aangelegenheid te krijgen;
- Van losse activiteiten tot gecombineerde activiteiten met onderzoek als basis: NCDO zal meer dan voorheen de resultaten van onderzoek combineren met een evenement om bepaalde onderwerpen onder de aandacht te brengen;
- NCDO zal intensiever aandacht schenken aan trends in ontwikkelingssamenwerking, de combinatie van hulp en handel, en mondiale aangelegenheden zoals toegang tot *global public goods*. Dit zal ook in de externe communicatie tot uiting komen; en
- De beeldvorming in de media over NCDO is redelijk constant en positief (in tegenstelling tot die in de periode vóór 2011). Daarop zal worden voortgeborduurd.

| 183 |

NCDO monitort via Euroclip en Clipit²⁵¹ de media-aandacht die de organisatie in gedrukte en online media (blogs, nieuwssites, opiniesites, *community*sites, Twitter, etc.) trekt. Ook worden de media gemonitord om te bezien welke onderwerpen in de publieke belangstelling staan, wat van belang is om te beoordelen welke onderwerpen in het werk van NCDO aan de orde zouden moeten komen.

9.2 Interactie tussen de clusters

Van belang voor het behalen van resultaten is het functioneren van NCDO, die zoals is aangegeven in hoofdstuk 3 is georganiseerd in werkeenheden (clusters) die inhoudelijke werkerterreinen (domeinen) bestrijken. Deze ‘matrix organisatie’ biedt alle ruimte aan de managers en de medewerkers van de clusters om het werk zelfstandig in te richten zolang dit niet in strijd is met wat is vastgelegd in strategische plannen en jaarplannen.

²⁵⁰ Postma, K., *Media-analyse van 2012-2013*, intern document, NCDO, januari 2014.

²⁵¹ Met behulp van 64 zoekwoorden/termen worden Nederlandstalige dagbladen, weekbladen, maandbladen en vakbladen geanalyseerd.

Tegelijkertijd biedt de matrix organisatie alle ruimte voor de clusters tot inhoudelijke kruisbestuiving en mogelijkheden voor synergie door activiteiten zodanig op elkaar te betrekken dat de missie van NCDO optimaal kan worden vervuld.

De voorgaande hoofdstukken beschreven de wijze van uitvoering en de resultaten van de verschillende in deze evaluatie belichte activiteiten. Daarbij kwam naar voren dat de clusters van NCDO hun eigen activiteiten steeds primair de aandacht gaven, wat uiteraard ook verwacht mag worden. Hierbij was in algemene zin sprake van goede samenwerking tussen managers en medewerkers binnen elk cluster. Echter, ook bestond een zekere mate van verticaal c.q. 'silo-gewijs' werken. Zo bleek bijvoorbeeld de potentiële synergie tussen OneWorld en het clusters Kennis en onderzoek (onderzoeksresultaten) en Kennis en informatieoverdracht (debatten en lezingen) onderbenut. Hierdoor werden kansen voor kruisbestuiving en synergie niet optimaal gegrepen.

9.3 Projectmatig werken

Ten aanzien van projectmatig werken kan het volgende worden opgemerkt. Uitgaande van de in het meerjarenplan 2011-2014 vermelde algemene doelstellingen en strategieën, maakt elk cluster een jaarplanning. Deze plannen bevatten de voorgenomen activiteiten, de personele inzet daarbij en de budgettaire kaders. Conform het Handboek Kwaliteit dienen de activiteiten op projectmatige wijze te worden uitgevoerd.

Eind 2012 onderzocht de Afdeling Kwaliteit en Evaluatie de wijze waarop het projectmatig werken binnen NCDO in praktijk werd gebracht.²⁵² Het onderzoek betrof een documentanalyse van afgesloten en lopende projecten en gesprekken met medewerkers en clustermanagers. Per cluster werd een steekproef van twee projecten en/of enkele overkoepelende programma's beoordeeld aan de hand van de in het Handboek Kwaliteit gestelde vereisten. Het onderzoek komt tot een aantal bevindingen met betrekking tot projectplanning, projectbeheersing en archivering, evenals de wijze waarop binnen de clusters vorm wordt gegeven aan monitoring en evaluatie. Hieronder worden eerst die conclusies samengevat en daarna wordt weergegeven wat NCDO hiermee gedaan heeft.

Projectplanning

De projectplanning schiet te kort. Projectplannen zijn in enkele gevallen aanwezig; waar dit het geval is, volgen zij het *format* van het Handboek Kwaliteit. De plannen zijn verre van volmaakt: vaak worden probleemstelling voor en relevantie van de betreffende activiteit onvoldoende aangegeven. Weinig plannen bevatten een gedetailleerde planning en budget, ook is de relatie tussen activiteiten en budget niet altijd voldoende duidelijk. Te weinig aandacht is besteed aan het betrekken van ervaringen met afgesloten projecten of eerdere projectfasen; randvoorwaarden en mogelijke risico's worden onvoldoende aangegeven. In enkele gevallen werd dit ook geconstateerd door het IOB-evaluatieteam. Zo bleek in het

²⁵² De bevindingen zijn neergelegd in een memorandum aan het Management Team, d.d. 21 januari 2013.

geval van debatten en lezingen het beoogde doel en doelgroep van de activiteiten vooraf niet altijd duidelijk te zijn omschreven (zie hoofdstuk 8).

De Directie en het Management Team bleken niet altijd besluiten te nemen op basis van consensus over nut en noodzaak van de voorgenomen activiteit. Niet zelden werd op *ad hoc* basis besloten tot het opzetten van specifieke activiteiten, waarbij de medewerkers het gevoel krijgen dat zij 'moeten doen wat er gevraagd wordt' zonder dat zij voldoende hebben kunnen meedenken aan de opzet van de activiteit. Dit belemmert het eigenaarschap van de medewerkers met de activiteiten. Dit was onder andere het geval bij de in deze evaluatie betrokken lezingen en debatten.²⁵³

Projectbeheersing

Ook de projectbeheersing vertoont manco's. Zo ging de uitvoering van activiteiten in 2011 en 2012 vaak van start zonder een geaccordeerd plan en budget. Geconstateerd wordt dat de uiteindelijke doorlooptijd regelmatig afwijkt van wat verwacht werd. Oorzaken zijn onderschatting van de doorlooptijd en de werklast leidend tot frequente bijstellingen. De status van de activiteiten is niet altijd duidelijk en de clustermanagers sturen niet op deadlines. De uitvoeringsrapportage geschiedt vaak informeel en zonder vastlegging van besluitvorming over aanpassingen. Tot slot bleek niet altijd duidelijk welke medewerker de primaire of secundaire verantwoordelijkheid had voor de betreffende activiteit.

| 185 |

Archivering

Er was tot begin 2013 geen centraal archief voor de projectdossiers; elk cluster zorgt voor eigen archivering. Geen van de onderzochte projectdossiers bleek compleet. Verslaglegging van overleg en afspraken met externe uitvoerders is gebrekkig en rapportages van projectverantwoordelijken aan clustermanagers en het Management Team ontbreken. Door de gebrekkige vastlegging van kerndocumenten ontstaat het risico van inefficiënte vervangingsrelaties. Ook het IOB-evaluatieteam ondervond tijdens het onderzoek dat in enkele gevallen dossiers niet compleet gearhiveerd waren in de daartoe in de projectadministratie bestemde (elektronische) mappen.

Monitoring en evaluatie binnen de clusters

Er wordt een aantal zwakheden geconstateerd op het gebied van monitoring en evaluatie. Monitoring geschiedt veelvuldig meestal door middel van online *surveys* (NetQ) onder doelgroepen. De daarmee verkregen data zijn doorgaans beschikbaar, maar bleken niet altijd geanalyseerd te zijn. Dit vermindert het belang van monitoring voor het bijstellen van activiteiten. De clusters verrichtten onvoldoende projectevaluaties. Uitgevoerde evaluaties hebben doorgaans een goede kwaliteit, richten zich op de inhoud en vergelijken beoogde en behaalde resultaten, waardoor de effecten goed in kaart worden gebracht. Financiële informatie ontbreekt in veel evaluatieverslagen; ook wordt gering aandacht geschonken aan kosteneffectiviteit. De evaluatierapportages zijn niet centraal gearhiveerd.

²⁵³ Vanaf het voorjaar van 2013 is echter geen sprake meer van dergelijk *ad hoc* beleid.

Kortom, de Afdeling Evaluatie en Kwaliteit constateerde begin 2013 dat projectmatig werken ver onder de maat is en doet aanbevelingen aan de NCDO-leiding om maatregelen te treffen. De leiding wordt erop gewezen dat zij nauwlettend moet toezien dat de activiteitencyclus verloopt conform de in het Handboek Kwaliteit gestelde kaders. Dit vereist ook een andere houding van de leiding. In 2013 werd hieraan gehoor gegeven onder meer door aanscherping van de interne procedures voor de administratieve organisatie en interne controle. Met ingang van 2014 werd ook de beleidscyclus aangepast. Deze richt zich meer dan voorheen op projectmatig en programmatisch werken.²⁵⁴ Een van de vereisten is bijvoorbeeld dat budgettoewijzing geschiedt na formele goedkeuring door leiding NCDO van het plan van aanpak van de betreffende activiteit.

9.4 Kwaliteit van monitoring en evaluatie

IOB beoogde niet het uitvoeren van een integrale kwaliteitstoets op het monitoring- en evaluatiesysteem van NCDO. Wel zijn de door NCDO uitgevoerde *surveys* en evaluaties van de in het IOB-onderzoek betrokken activiteiten globaal getoetst op hun kwaliteit. Onderstaand wordt daar kort op ingegaan.

| 186 |

De in hoofdstuk 3 aangestipte instrumenten voor monitoring en evaluatie zijn:

Monitoring

- Het met instrumenten van ‘mediamonitoring’ bijhouden van de aandacht voor NCDO en haar activiteiten in de media (dagbladen en periodieken en online media);
- Via Google Analytics verkregen informatie over het gebruik van de diverse NCDO-websites;
- Dataverzameling door middel van online *surveys* onder de gebruikers van diensten die NCDO, al dan niet met partnerorganisaties heeft geleverd (zoals debatten, lezingen, evenementen, publicaties, en het uitbrengen van onderzoeksinstrumenten en het geven van training van hun toepassing). De kwantitatieve en kwalitatieve informatie verkregen door middel van de *surveys* betreffen ‘zelfrapportage’ door de met deze activiteiten bereikte personen of instellingen.

Evaluatie

- Evaluaties van projecten en synthetiserende, meerdere gelijksoortige activiteiten omvattende, evaluaties maken gebruik van de via *surveys* verkregen kwantitatieve en kwalitatieve informatie. Deze informatie wordt vaak getrianguleerd met gegevens verkregen uit gericht kwalitatief onderzoek (zoals interviews en discussies met focusgroepen);

²⁵⁴ Zoals in hoofdstuk 3 is vermeld, zijn er met ingang van 2014 vier specifieke programma's OneWorld, Samsam, Onderzoek en Kennistoepassing gecombineerd door de organisatie-brede programma's: Water, Voedselzekerheid en Seksuele en Reproductieve Gezondheid en Rechten. Binnen alle programma's kan sprake zijn van specifieke activiteiten (projecten).

- Verder heeft NCDO zogeheten startonderzoeken laten uitvoeren. De uitkomsten daarvan dienen als referentiepunt voor evaluatief onderzoek waarmee naderhand de resultaten (*outputs* en *outcomes*) van de interventies worden bepaald.
- Ook heeft het cluster Kennisverzameling en onderzoek exploratief evaluatieonderzoek gedaan ter ontwikkeling van methoden van effectmeting van mondiaal burgerschapsactiviteiten. De resultaten daarvan werden benut bij de adviesverlening aan SBOS-organisaties met betrekking tot de opbouw van hun evaluatiecapaciteit.²⁵⁵
- Tot slot doet NCDO, zoals beschreven in hoofdstuk 5, opinieonderzoek (barometeronderzoek) naar de mening, houding en gedragingen van een representatieve groep Nederlanders met betrekking tot internationale aangelegenheden en duurzaamheid. De resultaten van dit onderzoek dienen onder meer als vergelijkingsmateriaal voor de resultaten van de door NCDO (en partners) ondernomen activiteiten. Daarbij staat de vraag centraal in hoeverre de door NCDO bestreken doelgroepen afwijken van de 'gemiddelde Nederlander' qua kennis, houding en gedrag.

Bizzscore

- Zoals beschreven in hoofdstuk 3, hanteert NCDO het online managementinformatiesysteem Bizzscore om *inputs*, *outputs* en *outcomes* te registreren. De informatie voor Bizzscore wordt aangeleverd door de medewerkers, maar het systeem wordt beheerd door de afdeling Kwaliteit en Evaluatie. Met behulp van Bizzscore en kwantitatief en kwalitatief effectonderzoek (*surveys* en evaluaties) wordt informatie verkregen ten aanzien van de doelbereiking op *outcome*-niveau. Een en ander wordt op adequate wijze verwerkt in de jaarverslagen. Ook dient de in Bizzscore opgenomen informatie voor bijstelling in programmering. Desgevraagd stelde de Afdeling Kwaliteit en Evaluatie dat de managers en leiding van NCDO in de door de IOB-evaluatie bestreken periode (te) weinig gebruik maakten van Bizzscore.

| 187 |

Bevindingen met betrekking tot evaluatie

Op basis van de evaluatiecriteria validiteit, betrouwbaarheid, onafhankelijkheid en bruikbaarheid kan het volgende worden geconstateerd over de kwaliteit van de evaluaties.

Validiteit: de evaluaties kennen doorgaans een adequate operationalisering van het doel, de probleemstelling en de evaluatievragen. De criteria waaraan de resultaten van de geëvalueerde activiteit dienden te worden getoetst, zijn meestal aangegeven. De aard van het onderzoeksobject (de te evalueren activiteit) is duidelijk omschreven. Voor projecten (als lezingen en debatten, bedrijfscompetities, cursussen en trainingen) betreft dit nauw omschreven doelgroepen.

Betrouwbaarheid: de beschrijving van de in de evaluaties gevolgde onderzoeksmethoden is duidelijk. Deze bestaan doorgaans uit een mix van kwantitatief onderzoek (veelal online *surveys* waarmee de doelgroepen frequent worden bevraagd) en kwalitatieve methoden

²⁵⁵ Deze methodologisch-exploratieve effectonderzoeken werden na het sluiten van het SBOS-loket niet gecontinueerd (zie hoofdstuk 5).

(focusgroepdiscussies en individuele interviews). Verificatie (analyse) vindt plaats via triangulatie van kwalitatieve en kwantitatieve gegevensbronnen. Wel moet worden opgemerkt dat de representativiteit van de online *surveys* soms problematisch was door de geringe respons. Bij gelijksoortige activiteiten (bijvoorbeeld lezingen uit een lezingencyclus of de respons van leraren over hun gebruik van het blad Samsam in de klas) wordt ervoor gekozen de gegevens ‘bij elkaar op te tellen’ om een gewogen gemiddelde te bepalen.

Onafhankelijkheid: Dit criterium bepaalt mede de betrouwbaarheid van evaluatieonderzoek. Geconstateerd is dat het merendeel van de projectevaluaties wordt uitgevoerd door de voor de projecten verantwoordelijke medewerkers. Zij worden daarbij gesteund door de collega's die in het cluster het aanspreekpunt zijn voor monitoring en evaluatie en/of door de evaluatiedeskundige van de Afdeling Kwaliteit en Evaluatie. Project overstijgende evaluaties worden doorgaans ondernomen door de evaluatiedeskundige(n) van de Afdeling Kwaliteit en Evaluatie. Zorg wordt besteed aan het borgen van de onafhankelijkheid van evaluatieonderzoek, zij het dat daar bij projectevaluaties wel vragen bij gesteld kunnen worden.

Bruikbaarheid: de evaluatierapporten dienen primair voor gebruik door de medewerkers, managers en leiding van NCDO. De evaluatierapporten worden doorgaans niet extern verspreid; de evaluatieresultaten worden benut als *input* voor jaarverslagen en meta-evaluaties. Het grotendeels interne karakter van de evaluaties komt onder meer tot uiting in de vormgeving en inhoud van de rapportage. Het betreft veelal korte rapporten met duidelijke conclusies en opvolgbare aanbevelingen. Door hun karakter zijn de rapporten minder bruikbaar voor de externe lezer, dit geldt niet voor de meta-evaluaties en gebruikersstudies die vaak door externe onderzoekers zijn ondernomen.

Effectmeting en contributie

Bij de door NCDO ondernomen of in opdracht van NCDO door Nederlandse en Belgische onderzoeksinstituten uitgevoerde effectenonderzoeken is op twee manieren sprake van het hanteren van een vergelijkend perspectief. Dit geldt voor specifiek op doelgroepen gerichte activiteiten door het verrichten van voor- en nametingen. Bij projecten met een zeer nauw omschreven doelgroep kunnen hierdoor effecten betreffende verandering van kennis, houding en (zo mogelijk) gedrag binnen de doelgroep met een zekere mate van nauwkeurigheid worden bepaald. Ook kan de bijdrage (contributie) van de interventie aan de geconstateerde veranderingen redelijk goed worden nagegaan. Ook de startonderzoeken, die duidelijkheid scheppen ten aanzien van de *baseline* (de nulsituatie), vervullen een dergelijke functie. Verder worden de kenmerken van doelgroepen vergeleken met de uitkomsten van opinieonderzoek onder een representatief deel van de Nederlandse bevolking. Dit geldt zowel voor een brede doelgroep als de lezers van OneWorld magazine als scherp afgebakende deelnemersgroepen van projecten met zeer specifiek omschreven doelen en handelingsperspectieven. Met dit vergelijkend onderzoek tracht NCDO vast te stellen wat de effecten zijn van de interventies op verandering in kennis, houding en gedrag bij de betrokken groepen. NCDO spreekt in deze over contributie, omdat het doorgaans zeer moeilijk is, zo niet onmogelijk, een eenduidig causaal verband (attributie) vast te stellen tussen veranderingen en de impuls van de interventie. Andere invloeden kunnen in

dezelfde of tegengestelde richting werken, zoals ook in het IOB-onderzoek naar draagvlak werd geconstateerd (zie hoofdstuk 2).

IOB concludeerde in 2009 dat de evaluatiepraktijk van interventies op het terrein van OS-draagvlakversterking nog 'in de kinderschoenen stond'.²⁵⁶ Doelstellingen van draagvlakactiviteiten waren onvoldoende gedefinieerd, de activiteiten werden op onduidelijke manier vormgegeven en uitgevoerd en de resultaten onvoldoende vastgelegd. Geconcludeerd werd dat de effecten van de interventies nauwelijks onderzocht werden. Deze kritiek gold *mutatis mutandis* ook voor de toenmalige NCDO, waarvan tien activiteiten bij het IOB-draagvlakonderzoek betrokken waren. Op basis van de bevindingen van het huidige IOB-onderzoek kan echter worden vastgesteld dat de evaluatiepraktijk van NCDO zeer nadrukkelijk het niveau van de kinderschoenen is ontstegen.

9.5 Conclusie

Communicatie met derden heeft bij NCDO altijd een belangrijke rol vervuld. De afgelopen jaren zijn activiteiten via persberichten en op andere wijzen kenbaar gemaakt. De organisatie heeft een aantal goed tot redelijk functionerende websites, waarvan enkele de komende tijd worden aangepast. Dit is ook nodig, want sommige sites zijn verouderd en daardoor minder geschikt voor smartphones en tablets. Ook is sprake van een verschillende *look and feel*. Er ontbreekt voldoende samenhang dan wel koppeling tussen de sites. De vraag doet zich voor of het naast elkaar hanteren van verschillende sites optimaal bijdraagt aan het uitdragen van informatie ter vergroting van de kennis en het bewustzijn van mondiale thema's onder de Nederlandse bevolking.

| 189 |

Digitale communicatie zal de komende tijd een belangrijkere rol moeten vervullen ter wille van de vergroting van de effectiviteit en de efficiency van het werk van NCDO. NCDO heeft hiertoe de toepassing van sociale media geïntensiveerd. De Eenheid Marketing, Communicatie en Verkoop krijgt een belangrijke taak om NCDO in de komende jaren waar nodig een duidelijker positionering te geven en zal behulpzaam moeten zijn om van NCDO een meer marktconforme organisatie te maken. Hoe een en ander in zijn werk zal gaan is afhankelijk van de strategische keuzes die NCDO zal maken.

Het functioneren van NCDO als matrix organisatie met werkeenheden (clusters) en werkerterreinen (domeinen) resulteerde tot dusver in onderbenutting van de mogelijkheden tot inhoudelijke kruisbestuiving tussen de clusters en het zodanig op elkaar betrekken van binnen de domeinen ondernomen activiteiten dat de missie van NCDO optimaal kan worden vervuld.

NCDO constateerde begin 2013 dat de activiteitycyclus in de praktijk niet voldeed aan de daaraan gestelde eisen. Er werd veelal individueel te werk gegaan, de besluitvorming was

²⁵⁶ Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie, 2009, p. 10.

weinig robuust en de dossiervorming gebrekkig. Leiding NCDO scherpte vervolgens de procedures voor de administratieve organisatie en interne controle aan. Ook werden in de loop van 2013 stappen gezet om de uitvoering van taken en activiteiten meer dan voorheen gestalte te geven via programmatisch werken. Goed omlijnde programma's (de term domeinen wordt verlaten) zullen voortaan de kaders vormen voor samenhangende activiteiten (projecten). Clusters worden omgevormd tot 'capaciteitsgroepen'. De taken van de voormalige clusters worden herschikt binnen vier van deze groepen: Kennisontwikkeling en kennisontsluiting, Kennisoverdracht/OneWorld, Kennisoverdracht/Samsam, en Kennistoepassing. De evaluatie doet geen uitspraken over de mogelijke effecten van deze onlangs genomen stappen, anders dan aan te geven dat deze logisch lijken gezien de bevindingen over het functioneren van de matrix organisatie tot dusver.

Wat betreft de vormgeving en uitvoering van evaluatie heeft NCDO goede voortgang geboekt in vergelijking met het door IOB in 2009 uitgevoerd onderzoek naar de evaluatiepraktijk van interventies op het terrein van OS-draagvlakversterking, dat tien activiteiten van NCDO onder de loep had genomen. Dit laat onverlet dat er geen uitdagingen meer te overwinnen zijn. Het evalueren van activiteiten gericht op het beïnvloeden van kennis, houding en gedrag van mensen blijft waar het gaat om het leggen van eenduidige verbanden methodologisch problematisch. NCDO is zich daar terdege van bewust.

Het functioneren van de organisatie: organisatie van communicatie, interactie tussen de clusters, projectmatig werken, en monitoring en evaluatie

Bijlage 1 Over IOB

Doelstellingen

De Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB) stelt zich ten doel een bijdrage te leveren aan de kennis over de uitvoering en effecten van het Nederlandse buitenlandbeleid. IOB voorziet in de behoefte aan onafhankelijke evaluatie van beleid en uitvoering ten aanzien van alle beleidsterreinen die vallen binnen de homogene groep buitenlanduitgaven (HGIS). Verder adviseert IOB ten aanzien van de programmering en uitvoering van de evaluaties die onder verantwoordelijkheid van beleidsdirecties en ambassades worden gedaan.

De evaluaties stellen de bewindspersonen in staat om aan het Parlement *verantwoording* af te leggen over het gevoerde beleid en de besteding van middelen. Bij de uitvoering van evaluaties wordt naast verantwoording ook aandacht geschonken aan *leren*. Daarbij wordt gestreefd naar inpassing van de resultaten van de evaluatieonderzoeken in de beleidscyclus van het ministerie van Buitenlandse Zaken. De rapporten die uit het onderzoek voortvloeien worden gebruikt als gerichte *feedback* om zowel beleidsvorming als uitvoering te verbeteren. Gewapend met de kennis over de resultaten van het gevoerde beleid kunnen beleidsmakers nieuwe interventies beter en doelgerichter voorbereiden.

| 193 |

Organisatie en kwaliteitsborging

IOB beschikt over een staf van ervaren onderzoekers en een eigen budget. Bij de uitvoering van evaluaties maakt IOB ook gebruik van externe deskundigen met specialistische kennis van het onderwerp van onderzoek. Ten behoeve van de kwaliteitsbewaking stelt IOB bovendien voor elke evaluatie een referentiegroep samen waarin naast externe deskundigen ook belanghebbenden binnen het ministerie zitting hebben. Het Panel van Advies heeft als taak om het gebruik en de bruikbaarheid van evaluatiestudies te bevorderen middels gevraagde en ongevraagde adviezen. Het bestaat uit vier gerenommeerde externe deskundigen en de adviezen zijn onafhankelijk en openbaar.

Programmering

De IOB-evaluatieprogrammering maakt deel uit van het overzicht van voorgenomen evaluaties dat, gerangschikt naar beleidsartikel, is opgenomen in de Memorie van Toelichting van de Begroting van Buitenlandse Zaken. IOB heeft eindverantwoordelijkheid voor de evaluatieprogrammering op het terrein van ontwikkelingssamenwerking, en adviseert over de programmering op het terrein van buitenlandbeleid. De keuze van onderwerpen wordt bepaald door de behoefte vanuit het Parlement, vragen vanuit het departement en ontwikkelingen in de samenleving.

Aanpak en methodologie

Oorspronkelijk stonden de activiteiten van IOB in het teken van aparte projectevaluaties ten behoeve van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Na 1985 werden de onderzoeken omvangrijker en richtten zich op sectoren, thema's of landen. Bovendien werden de rapporten van IOB aan het Parlement aangeboden en daarmee openbaar. In 1996

werd – in het kader van de herijking van het buitenlandbeleid en de reorganisatie van het ministerie van Buitenlandse Zaken – het werkterrein van IOB uitgebreid tot het volledige buitenlandse beleid van de Nederlandse overheid. De naam van de Inspectie werd gewijzigd van IOV (Inspectie Ontwikkelingssamenwerking te Velde) in IOB. Verder wordt vanaf de jaren negentig nauw samengewerkt met evaluatiediensten van andere landen, onder meer in de uitvoering van gezamenlijke evaluaties en binnen het OECD-DAC evaluatienetwerk.

IOB streeft op methodologisch gebied naar hoogwaardige kwaliteit en methodologische vernieuwing. Het evaluatieonderzoek maakt bij voorkeur gebruik van een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden. Op verschillende beleidsterreinen worden robuuste impact studies uitgevoerd. Verder worden systematische overzichtsstudies verricht van beschikbare empirische resultaten op prioritaire beleidsterreinen.

Bijlage 2 Terms of Reference

Terms of Reference (28 oktober 2013) Evaluatie van de subsidieovereenkomst Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO) – verkorte versie.

1. Aanleiding en doel

In de meerjarige evaluatieprogrammering van de begroting voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking van het ministerie van Buitenlandse Zaken is voor 2014 onder beleidsartikel 3 'Sociale vooruitgang' (beleidsdoelstelling 3 'Versterking van maatschappelijk middenveld in ontwikkelingslanden') een evaluatie opgenomen van de Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (hierna NCDO).

De evaluatie volgt op het besluit van de minister van Buitenlandse Zaken van 24 juni 2010 tot vaststelling van een plafond en beleidsregels voor subsidieverlening aan NCDO in het kader van het programma 'Kennis voor Burgerschap en Ontwikkelingssamenwerking'. In het besluit werd opgenomen dat er in 2013 een externe evaluatie zou plaatsvinden, die zowel product- als procesgericht zou zijn. In de meerjarige evaluatieprogrammering is vastgesteld dat de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (hierna IOB) deze evaluatie zal uitvoeren.

| 195 |

De evaluatie dient tijdig inzichten te leveren voor de standpuntbepaling binnen Buitenlandse Zaken over de eventuele opstelling van een nieuw (in al dan niet aangepaste vorm) subsidiekader voor NCDO met ingang van 2015. Daarnaast dient de evaluatie om lessen te trekken voor eventuele aanpassing van het beleid van NCDO en ter verantwoording aan het Parlement.

De evaluatie bestrijkt het transformatieproces van NCDO tot kenniscentrum op het gebied van mondiaal burgerschap. Verder worden de resultaten beschreven en beoordeeld van de activiteiten die door NCDO, al dan niet met partners, zijn ondernomen onder de subsidieregeling 2011-2014. Gezien de geplande afrondingsdatum van de evaluatie (eerste kwartaal van 2014) kunnen alleen de transformatieprocessen en activiteiten die in de periode 2011-2013 plaatsvonden worden beoordeeld – de evaluatie bestrijkt daarom drie van de vier jaren van het werkplan van NCDO.

2. Achtergrond

De beleidsbrief *Investeren in mondiaal burgerschap* (mei 2009)²⁵⁷ verwoordt het beleid op het gebied van maatschappelijke steun en/of betrokkenheid bij internationale samenwerking'. De regering constateert daarin dat het speelveld van internationale samenwerking is verbreed en nieuwe partners kent. Dit vereist een modernisering van het beleid, waarin bijvoorbeeld beter moet worden ingespeeld op nieuwe doelgroepen, zoals jongeren en het bedrijfsleven.

Centraal in de Kamerbrief is de stelling dat nieuwe kwesties rondom internationale samenwerking vragen om 'mondiaal burgerschap'. Allerlei zaken waar Nederlanders dagelijks mee te maken hebben, zoals de economische en financiële crisis, veiligheid en duurzame ontwikkeling kunnen niet worden begrepen en aangepakt zonder de internationale dimensie ervan in ogenschouw te nemen. Ook verwijst de brief naar de Nederlandse traditie om over grenzen heen te kijken. Nationaal burgerschap en mondiaal burgerschap zijn met elkaar verbonden. Ook individuele keuzes van burgers zijn van invloed of kunnen van invloed zijn op mondiale kwesties. De overheid heeft volgens de brief een belangrijke faciliterende, maar geen exclusieve rol wat betreft het ondersteunen en stimuleren van mondiaal burgerschap.

| 196 |

De overheid streeft hierbij naar:

- Een groter publiek bewustzijn van armoede en ontwikkeling in de wereld en het Nederlandse belang actief bij te dragen aan ontwikkeling en economische groei;
- Een geïnformeerd publiek debat over deze en aanverwante onderwerpen en het Nederlandse ontwikkelingsbeleid;
- Zichtbare en actieve betrokkenheid van burgers bij internationale samenwerking, en;
- Het scheppen van mogelijkheden voor burgers om op tal van terreinen weloverwogen keuzes te maken.

Om dit te bewerkstelligen voorziet de overheid in twee type activiteiten: het zorgen voor kennis en advies op het gebied van internationale samenwerking ten behoeve van de Nederlandse samenleving en het subsidiëren van specifieke activiteiten. De Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO) krijgt de opdracht om als kennis- en adviescentrum een actieve bijdrage te leveren aan betere toegankelijkheid van kennis en ervaringen met burgerschap in relatie tot internationale samenwerking. Daarnaast zal de aparte Subsidiefaciliteit voor Burgerschap en Ontwikkelingssamenwerking (SBOS) voorzien in de subsidiering van activiteiten.²⁵⁸

In het kader van het vernieuwde beleid besluit het ministerie van Buitenlandse Zaken eind 2010 een subsidie te verlenen aan NCDO van EUR 38,5 miljoen voor de periode 2011 tot en

²⁵⁷ Brief van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking, *Investeren in mondiaal burgerschap*, TK 31 250, nr. 58, 11 mei 2009.

²⁵⁸ IOB zal SBOS apart evalueren in 2015.

met 2014. NCDO wordt hiermee omgevormd tot een organisatie die moet dienen als 'kennismakelaar, adviseur en strategische aanjager'. Onder de subsidieregeling transformeert NCDO. De missie en het takenpakket van de organisatie veranderen en zij heeft niet langer een subsidieverlenende functie. Conform het subsidiebeleidskader d.d. 24 juni 2010, omvat het werkterrein van 'NCDO nieuwe stijl' het volgende:

- Kennis (vergaring en toelevering) van voor het maatschappelijk draagvlak voor internationale samenwerking relevante activiteiten en initiatieven;
- Vermaatschappelijking en bevordering van het debat over internationale samenwerking;
- Mondiaal burgerschap onder jeugd en jongeren;
- Kennis van interventiemethoden ten behoeve van burgerschap in relatie tot internationale samenwerking (inclusief effectonderzoek en evaluatie).

3. Ontwikkeling beleid NCDO

De oorspronkelijke versie van de ToR bevatte een beschrijving van NCDO en de huidige missie en werkwijze van de organisatie. Dienaangaande wordt verwezen naar hoofdstuk 3 van het rapport.

4. Evalueerbaarheid van activiteiten gericht op mondiaal burgerschap

De oorspronkelijke versie van de ToR bevatte een sectie over de evalueerbaarheid van activiteiten gericht op mondiaal burgerschap en de uitdagingen waarmee dit onderzoek is geconfronteerd. Zie eveneens hoofdstuk 3.

5. Evaluatievragen en aanpak van de evaluatie

De evaluatie beoogt antwoord te geven op de volgende hoofdvragen en elk gepreciseerd in deelvragen:

1. Wat is de relevantie van de activiteiten van NCDO?
 - 1.1 Wat is de verantwoordelijkheid en rol van de overheid bij het creëren van inzicht bij de Nederlandse bevolking in internationale samenwerking en/of mondiale vraagstukken?
 - 1.2 Wat is de politiek-maatschappelijke context waarin NCDO zich beweegt en waarin NCDO 'nieuwe stijl' is ontstaan?
 - 1.3 Is sprake van een unieke missie van NCDO zoals geformuleerd in het subsidiekader 2011-2014 en vervult NCDO, als kennismakelaar, netwerker en door het ondernemen van doelgerichte acties of campagnes, een centrale en relevante rol op het gebied van mondiaal burgerschap in Nederland?
 - 1.4 Welke resultaten tracht NCDO te bereiken en op welke manier (interventielogica)?

2. Heeft NCDO zich, conform de vereisten in de Subsidieregeling 2011-2014, omgevormd tot een kennis- en adviescentrum op het gebied van mondiaal burgerschap?
 - 2.1 Heeft NCDO voldaan aan wat in de subsidieovereenkomst is overeengekomen?
 - 2.2 Zijn de beleidsmatige en institutionele hervormingen doorgevoerd in de periode 2011-2013?
 - 2.3 Welke nieuwe beleidsmatige en institutionele ontwikkelingen worden in 2013 doorgevoerd?
 - 2.4 Welke factoren waren van invloed op het al dan niet succesvol realiseren van de beleidsmatige en institutionele hervormingen?
 - 2.5 Hoe verloopt de beleidsdialoog tussen het ministerie van Buitenlandse Zaken (met name de Directie Sociale Ontwikkeling en de Directie Communicatie) en NCDO en hoe vervult het ministerie van Buitenlandse Zaken als subsidieverlener daarbij zijn toezichthoudende rol op NCDO?
3. Welke resultaten heeft NCDO bereikt op elk van de vier beleidsdomeinen?
 - 3.1 Welke (typen) activiteiten zijn (en worden) door NCDO ondernomen en zijn deze relevant gezien de missie en taak van NCDO?
 - 3.2 Welke doelgroepen zijn/worden bereikt?
 - 3.3 In hoeverre is NCDO daarbij vraag- dan wel aanbodgestuurd te werk gegaan?
 - 3.4 Welke *outputs* zijn met het ingezette instrumentarium gerealiseerd?
 - 3.5 Wat is de kwaliteit en gebruikswaarde van deze *outputs* [te bepalen op basis van i) de analyse van de inhoudelijke kwaliteit en ii) de mening van de bereikte doelgroep(en)]?
 - 3.6 Wat is de verhouding tussen de kosten van de *input* en de omvang en kwaliteit van de *output* (doelmatigheid)?
 - 3.7 Wat zijn de resultaten op *outcome*-niveau?
 - 3.8 Wat zeggen de resultaten over het succes van de activiteiten onderzoek, capaciteitsversterking en kennisoverdracht?
 - 3.9 Heeft de uitvoering van de subsidieovereenkomst bijgedragen aan het realiseren van de doelstelling van het beleid zoals verwoord in de Kamerbrief *Investeren in mondiaal burgerschap*? En welke factoren (bevorderend/belemmerend) hebben de doelbereiking van NCDO beïnvloed?

6. Bereik, aanpak en beperkingen van de evaluatie

Om de twee eerste hoofdvragen te beantwoorden wordt vooral gemaakt van dossieronderzoek en interviews. Wat betreft de derde hoofdvraag, gericht op de resultaten van de activiteiten wordt onderzoek verricht naar de activiteiten binnen elk der domeinen. Dit betreft de tijdschriften *Samsam* (als onderdeel van de activiteiten van NCDO gericht op onderwijs) en *OneWorld* (beide zijn budgettair zeer belangrijk) en een voor het betreffende domein *illustratief* geacht aantal activiteiten. De selectie daarvan vindt plaats in overleg met NCDO; er wordt niet gestreefd naar een statistisch representatieve steekproef.

Meerdere bronnen en onderzoeksmethoden worden gebruikt.²⁵⁹

- NCDO heeft in de periode 2011-2013 (evaluatief) onderzoek verricht of laten verrichten op alle werkdomeinen. De evaluatie maakt gebruik van dit materiaal en relevant onderzoek uitgevoerd door derden. De reikwijdte hiervan is voldoende om deze bronnen te benutten; de evaluatie zal aandacht geven aan de kwaliteit van de gebruikte bronnen.
- Aanvullend op beschikbare evaluaties en andersoortig onderzoek wordt eigen onderzoek verricht. Dit betreft: i) dossieronderzoek bij NCDO (data en interne documentatie) en bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (DSO); ii) (kwalitatief) onderzoek naar NCDO publicaties (online en offline) en de functionaliteit van de NCDO-websites. In beide gevallen betreft dit beoordeling van de kwaliteit en toegankelijkheid zo mogelijk door een (of meerdere) materiedeskundige(n) / gespecialiseerde communicatie-expert(s); iii) waar nodig, worden door middel van een professioneel enquêteringsbureau *surveys* onder relevante doelgroepen uitgevoerd; iv) het houden van interviews binnen NCDO en het ministerie van Buitenlandse Zaken (DSO en COM en andere directies); v) het houden van interviews met relevante *stakeholders* en actoren, zoals leiding en staf van organisaties waarmee NCDO samenwerkt, onderwijsinstellingen die gebruikmaken van Samsam/ OneWorld, etc.

De evaluatie brengt de *outputs* en de *outcomes* van NCDO's activiteiten in kaart. Er wordt niet getracht de *impact* van NCDO's inspanningen (het *daadwerkelijke* gedrag van 'de Nederlander') te bepalen anders dan dit tot uiting komt in diverse onderzoeken van NCDO of van andere organisaties. De reden is het attributieprobleem om mogelijk opgetreden gedragsveranderingen te herleiden tot de werkzaamheden van NCDO.

| 199 |

7. Organisatie

De evaluatie wordt uitgevoerd door en onder verantwoordelijkheid van IOB-inspecteur Ted Kliet. IOB-onderzoeksmedewerker Julia McCall en extern consultant Rutger-Jan Schoen zijn gedurende het gehele proces bij het onderzoek betrokken. Verder worden deskundigen gecontracteerd voor het uitvoeren van specifieke deelonderzoeken. Willem Elbers (Centre for International Development Issues, Radboud Universiteit Nijmegen) voert het deelonderzoek OneWorld uit; Paul van Lindert (International Development Studies, Universiteit Utrecht) wordt ingeschakeld bij het onderzoek naar de NCDO-publicaties (Onderzoekssreeks en Globaliseringsreeks); een onderwijskundige (nader te bepalen) zal onderzoek verrichten naar de op het (basis)onderwijs gerichte activiteiten van NCDO (w.o. analyse van de Samsam en bijbehorende leermethoden); tot slot wordt media-expert (nader te bepalen) betrokken bij de analyse van de websites van NCDO.

Het evaluatieteam zal intensief samenwerken met NCDO. Namens NCDO fungeert Rita Dieleman (medewerker evaluatie en kwaliteitszorg) als contactpersoon. Binnen IOB fungeren inspecteurs Floris Blankenberg en Paul de Nooijer als intern meeleezer.

²⁵⁹ Voor details zie evaluatiematrix, bijlage 3.

Een referentiegroep, voorgezeten door Plaatsvervangend Directeur IOB, Geert Geut, zal commentaar geven op de concept-*Terms of Reference* van de evaluatie en het concepteindrapport. De referentiegroep bestaat uit het externe lid Tine Bénéker, Assistent Professor Geografie en Communicatie en deskundig op het gebied van mondiale problematiek, onderwijs en communicatie. Leden namens de beleidsdirecties van het ministerie van Buitenlandse Zaken zijn: Marion Derckx (Hoofd Afdeling Maatschappelijke Organisaties, Directie Sociale Ontwikkeling), Rolf Wijnstra (Medewerker Afdeling Maatschappelijke Organisaties, Directie Sociale Ontwikkeling), Leonoor van Munster (Medewerker Directie Communicatie). Arie de Ruijter, Interim-directeur NCDO, neemt deel namens NCDO.

De evaluatie resulteert in een Nederlandstalig IOB-rapport. Het rapport wordt door de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, al dan niet vergezeld van haar beleidsreactie, aan het Parlement aangeboden.

Na afronding van de evaluatie wordt, zoals gebruikelijk bij IOB-onderzoeken, een feedback-bijeenkomst georganiseerd voor leiding en staf van NCDO, de Raad van Toezicht, medewerkers van de Directie Sociale Ontwikkeling en Directie Communicatie evenals andere directies van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Bezien wordt of IOB en NCDO een bijeenkomst organiseren voor een bredere doelgroep ter bespreking van de onderzoeksbevindingen.

8. Planning

Juni-september 2013	Oriëntatie op het onderzoeksonderwerp en opstellen van de concept- <i>Terms of Reference</i> .
September-oktober 2013	Samenstelling referentiegroep; definitieve <i>Terms of Reference</i> ; contracteren externe onderzoekers; start dossieronderzoek.
Oktober-december 2013	Dossieronderzoek, analyse uitkomsten NCDO <i>surveys</i> en andersoortig onderzoek, kwalitatieve beoordeling van NCDO producten (<i>outputs</i>), interviews; opstellen delen van het conceptrapport.
Januari 2014	Afronden opstelling conceptrapport en bespreken conceptrapport met meelezers en referentiegroep.
Februari 2014	Opstellen definitieve versie van het rapport; vaststellen van rapport door leiding IOB.
Maart 2014	Opstellen beleidsreactie op de evaluatie (DSO) en aanbidding van het rapport en beleidsreactie door de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking aan het Parlement. Feedback workshop/seminar.

Bijlage 1: Interventiologica per domein

Als aanscherping op het Strategisch Beleidsplan 2011-2014 verzocht het ministerie van Buitenlandse Zaken NCDO eind 2010 om interventielogica's op te stellen voor elk van de vier beleidsdomeinen. Deze worden onderstaand weergegeven met in achtneming van de door NCDO in 2011/2012 verrichte nadere formulering van de beoogde *outcomes* en uitwerking (precisering) van de te hanteren indicatoren. Deze interventielogica's worden benut bij de evaluatie.

De beoogde *impact* is voor elk domein gelijk: 'mondiaal burgerschap in Nederland'.²⁶⁰ In domein 3 wordt dit gepreciseerd tot mondiaal burgerschap onder jongeren. Voor alle domeinen bestaan de door NCDO te leveren *inputs* uit middelen (financieel/personeel), capaciteit, kennis en ervaring, creativiteit en een of meerdere netwerk(en). De voor elk der domeinen gedefinieerde *outputs* en *outcomes* moeten leiden tot *impact*.

Domein 1 – Kennis over mondiaal burgerschap

Dit domein richt zich vooral op degenen in Nederland (instanties en personen) die zich professioneel bezig houden met mondiale thema's. Gestreefd wordt naar het gebruik van kennis over mondiaal burgerschap, interventie en interventiemethoden onder professionals ten behoeve van de versterking van mondiaal burgerschap. Verder zou een levendige en geïnformeerde *community of practice* moeten ontstaan, die zich bezighoudt met mondiale thema's en de versterking van mondiaal burgerschap in Nederland.

| 201 |

Domein 1	Kennis over mondiaal burgerschap	Indicatoren
Input	Capaciteit/middelen. Kennis en ervaring. Netwerken en contacten.	
Output	Vergaring en verspreiding van kennis. Genereren van kennis. Database. Faciliteren van netwerken.	NCDO heeft de volgende standaardset van indicatoren ontwikkeld. Toepassing van de indicator(en) per domein geschiedt al naar gelang de relevantie: • Afgenomen producten/diensten • Mediabereik • Tevredenheid • Bruikbaarheid • Aantal (online) deelnemers • Aantal bezoekers website • Opbrengsten

²⁶⁰ In de samenvatting van het aangescherpte beleidsplan 2011-2014 (versie mei 2011), wordt de volgende definitie gehanteerd: 'Mondiaal burgerschap uit zich in gedrag dat recht doet aan de principes van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld, de gelijkwaardigheid van mensen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken'. NCDO, *Strategisch Beleidsplan 2011-2014 – Subsidieaanvraag NCDO 2011-2014*, mei 2011, p. 3.

Outcome	A. Professionals gebruiken kennis over mondiaal burgerschap, interventies en interventiemethoden ten behoeve van versterking van mondiaal burgerschap.	1. Verwijzingen naar onderzoek over burgerschap in relatie tot mondiale vraagstukken in beleidsstukken. 2. Verwijzingen naar onderzoek over burgerschap in relatie tot mondiale vraagstukken in de media. 3. Percentage vertegenwoordigers van professionals dat aangeeft dat opgedane kennis m.b.t. mondiaal burgerschap gebruikt wordt in de praktijk. 4. Percentage professionals dat aangeeft dat zij kennis m.b.t. mondiaal burgerschap gebruiken in hun werkpraktijk.
	B. Een levendige en geïnformeerde <i>community of practice</i> van professionals met betrekking tot kennis over burgerschap in relatie tot mondiale vraagstukken.	5. Deelnemende professionals aan online en offline kennisuitwisseling over mondiaal burgerschap.
Impact	Mondiaal burgerschap in Nederland.	niet vermeld.

De *outputs*, variëren van de vergaring en verspreiding van actuele en toepasbare kennis over mondiaal burgerschap, het genereren van kennis over de sector, een database met analyses en *best practices* en het faciliteren van netwerken van professionals. NCDO tracht daarbij aan te sluiten bij en aanvulling te leveren op werk dat al wordt verricht door andere onderzoekers en zich te richten op de toepasbaarheid van de kennis. Ter bepaling van de *outputs* meet NCDO de kwantiteit en kwaliteit van publicaties, onderzoeken en het netwerk. Ook de mate van toegang tot de informatie (het bereik) is van belang.

De bereikte *outcome* dient bepaald te worden op basis van de mate waarin informatie over mondiaal burgerschap wordt geciteerd/geparafraseerd door professionals, en dat professionals (hun) interventies gericht op mondiaal burgerschap baseren op onderzoek. Ook is de mate waarin kennis wordt gedeeld (online en offline) door professionals van belang. NCDO constateert dat deze gedachtegang berust op enkele aannames. Zo moet er überhaupt een vraag bestaan naar kennis op het terrein van mondiaal burgerschap en zou verandering onder professionals moeten leiden tot verandering bij Nederlanders.

Domein 2 – Vermaatschappelijking van het debat over Internationale Samenwerking

De focus in domein 2 op een brede maatschappelijke discussie over mondiale problematiek en internationale samenwerking. Dit debat dient verder te gaan dan het ‘individuele belang’ en gevoerd moeten worden door verschillende actoren in de samenleving, inclusief het Nederlandse publiek. NCDO streeft naar het verbreden van het publieke debat, door zowel nieuwe publieksgroepen aan te spreken als de geïnteresseerde burger te behouden als doelgroep. Daarnaast wordt getracht het maatschappelijk debat te verdiepen door uitwisseling van kennis en ervaringen tussen maatschappelijke organisaties, wetenschappers en het bedrijfsleven te stimuleren.

Domein 2	Verbreden debat	Verdiepen debat	Indicatoren
Input	• Capaciteit/middelen • Kennis, ervaring en creativiteit • Netwerken en contacten	• Capaciteit/middelen • Kennis, ervaring en creativiteit • Netwerken en contacten	
Output	OneWorld (<i>print</i>, online en Live). Ontsluiten en verspreiden kennis via verschillende media. Sociale netwerkbenadering voor nieuwe doelgroepen door het samenwerken/faciliteren van intermediaire organisaties, rolmodellen en <i>young business leaders</i>.	Stimuleren kennisdeling en kennisuitwisseling vooral tussen wetenschappers, beleidsmakers, bedrijfsleven en opinieleiders. Trainingen voor opinieleiders. Faciliteren netwerken van opinieleiders.	NCDO heeft de volgende standaardset van indicatoren ontwikkeld. Toepassing van de indicator(en) per domein geschiedt al naar gelang de relevantie: • Afgenomen producten/ diensten • Mediabereik • Tevredenheid • Bruikbaarheid • Aantal (online) deelnemers • Aantal bezoekers website • Opbrengsten Specifiek voor domein 2: aantal abonnees OneWorld.
Outcome	C. Deelnemers aan het debat zorgen voor een verbreding van het debat over mondiale vraagstukken in Nederland: er is sprake van een levendig debat dat op verschillende publieksniveaus gevoerd wordt.	D. Deelnemers aan het debat zorgen voor een verdieping van het debat over mondiale vraagstukken in Nederland: het debat behandelt relevante thema's en maakt gebruik van betrouwbare bronnen.	6. % Nederlanders dat over internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling spreekt met anderen. 7. % toename van bijdragen aan relevante thema's in het debat. 8. % Nederlanders van wie de kennis over internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling wordt vergroot door deelname aan activiteiten. 9. % Nederlanders van wie de kennis over internationale samenwerking en duurzame ontwikkeling wordt vergroot door informatie in media.
Impact	Mondiaal burgerschap in Nederland.	Mondiaal burgerschap in Nederland.	niet vermeld.

Voor het *verbreden* van het debat en het stimuleren van een levendig debat op verschillende publieksniveaus gedefinieerde *outputs* zijn bijvoorbeeld de diverse producten binnen het 'product' OneWorld (*print*, online en Live), het ontsluiten en verspreiden van kennis via publicaties, websites, (sociale) media, debatten en lezingen, en een sociale netwerkbenadering voor het bereiken van nieuwe doelgroepen door het samenwerken met en faciliteren van intermediaire organisaties, rolmodellen (opinieleiders) en *young business leaders*. Daarnaast zouden het stimuleren van kennisdeling en -uitwisseling (vooral tussen wetenschappers, beleidsmakers, bedrijfsleven en opinieleiders), het aanbieden van trainingen voor opinieleiders en het faciliteren van netwerken voor opinieleiders bij moeten dragen aan *verdieping* van het maatschappelijk debat over internationale samenwerking.

Output indicatoren dienen ter bepaling (meten) van het gebruik en bereik van de verschillende instrumenten (gebruik van OneWorld platform, deelname aan debatten, oplage van OneWorld magazine, aantal samenwerkingsprojecten en georganiseerde activiteiten). Daarnaast kunnen verandering in kennis en inzicht van bezoekers en waardering voor de geleverde dienst (bijvoorbeeld training) bepaald worden (onder meer via enquêtes).

| 204 |

Als gewenste *outcomes* noemt NCDO: Deelnemers aan het debat zorgen voor een verbreding van het debat over internationale samenwerking in Nederland (een levendig debat op verschillende publieksniveaus) en dat deelnemers aan het debat zorgen voor een *verdieping* van het debat over internationale samenwerking in Nederland (het debat behandelt relevante thema's en maakt gebruik van betrouwbare bronnen, bijvoorbeeld wetenschappelijk onderzoek). De *outcome* wordt bepaald met door met behulp van peilingen en analyses van media na te gaan (te meten) hoeveel Nederlanders bij het debat zijn betrokken en door het debat zijn bereikt (*verbreding*). Daarnaast dient de mate waarin deelnemers aan het debat relevante thema's inbrengen en gebruik maken van betrouwbare informatie via een nameting van activiteiten te worden geregistreerd (*verdieping*). N.B. NCDO is zich zeer bewust van een aantal aannames, waaronder dat 'kennis en informatie zal kunnen leiden tot mondiaal burgerschap'.

Domein 3 – Mondiaal burgerschap onder jeugd en jongeren

Dit domein richt zich op twee omvangrijke doelgroepen. Dit zijn i) jongeren in primair (en secundair) onderwijs en ii) jongeren 'in hun vrije tijd'. Bij de groep 'jongeren in hun vrije tijd' richt NCDO zich zowel op niet betrokken jongeren tussen 16 en 22 jaar; wel betrokken jongeren tussen 16 en 27 jaar; en potentieel geïnteresseerde jongeren tussen 12 en 27 jaar. Voor deze doelgroepen is sprake van een verschillende strategie om tot het gewenste resultaat te komen. De activiteiten in het onderwijs richten zich vooral op docenten. *Outputs* zijn onder meer de Samsam-methode (blad en lesbrieven over mondiale zaken voor basisschoolleerlingen); mondiaal burgerschap training(en) en advies gericht op lerarenopleidingen, mondiaal burgerschap maattraject voor docenten; kennisverzameling en ontsluiting van ontwikkelingseducatie. De strategie voor jongeren in hun vrije tijd is vooral participatief van aard. *Outputs* gericht op jongeren in hun vrije tijd bestaan uit: i) het samen met jongeren ontwikkelen van een belevingsconcept (bijvoorbeeld in samenwerking

met een *lifestyle*-merk / organisatie en intermediaire organisaties) en ii) het bieden van een stem aan (betrokken) jongeren in het debat over internationale samenwerking. Daarnaast richt NCDO zich op het trainen van en kennis overdragen aan met jongeren werkende intermediaire organisaties en het verzamelen en ontsluiten van kennis over wereldburgerschap en activiteiten van jongeren in hun vrije tijd.

Domein 3	Mondiaal burgerschap onder jongeren: Jongeren op school	Mondiaal burgerschap onder jongeren: Jongeren in vrije tijd	Indicatoren
Input	Capaciteit/middelen Goed netwerk en gedegen kennis van mondiaal burgerschap in het onderwijsveld. Creativiteit om deze kennis te vertalen naar passende concepten voor docenten/scholen.	Capaciteit/middelen Goed netwerk en gedegen kennis van mondiaal burgerschap in intermediaire organisaties en onder jongeren. Creativiteit ter conceptuualisering van kennis voor intermediaire organisaties en jongeren.	
Output	• Samsam-methode. • Training van en advies aan docenten, lerarenopleidingen. • Mondiaal burgerschap maattraject voor docenten van primair- en voortgezet onderwijs. • Kennisverzameling en ontsluiting van ontwikkelingseducatie.	Samenwerken met jongeren: - belevingsconcept ontwikkelen in co-creatie met <i>lifestyle</i> merk/ organisatie en beperkt aantal intermediaire organisaties en jongeren voor jonge 'lastiger' te bereiken jongeren. - betrokken geïnformeerde jongeren een stem geven in het debat en hen faciliteren bij het vormgeven van mondiaal burgerschap, en vervullen van ambassadeurschap voor de eigen achterban. Samenwerken met intermediaire organisaties: - training en advies aan intermediaire organisaties. - kennis over mondiaal burgerschap verzamelen en ontsluiten.	NCDO heeft de volgende standaard set van indicatoren ontwikkeld. Toepassing van de indicator(en) per domein geschiedt al naar gelang de relevantie: • Afgenomen producten/ diensten • Mediabereik • Tevredenheid • Bruikbaarheid • Aantal (online) deelnemers • Aantal bezoekers website • Opbrengsten Specifiek voor domein 3: aantal docenten die Samsam benutten in regulier onderwijs.

Outcome	E. Docenten en scholen geven mondiaal burgerschap een vaste plaats in hun les- en schoolplannen.	F. Intermediaire organisaties en individuele jongeren hebben kennis over en geven mondiaal burgerschap een plaats binnen hun jeugd- en jongerenactiviteiten ter versterking van betrokkenheid.	Jongeren op school 10. % leraren dat structureel aandacht besteed aan mondiaal burgerschap in reguliere lessen (differentiëren naar bovenbouw en onderbouw). 11. % lestijd dat leraren besteden aan mondiaal burgerschap (van de leraren die structureel aandacht besteden aan mondiaal burgerschap in reguliere lessen). Jongeren en vrije tijd 12. % vertegenwoordigers van intermediaire organisaties gericht op jongeren dat aangeeft dat kennis over mondiaal burgerschap wordt gebruikt in de (hun) werkp praktijk. 13. % intermediaire organisaties gericht op jongeren dat aangeeft dat mondiaal burgerschap aanbod heeft aangepast n.a.v. een interventie: kennis, training; advies. Jongeren op school en jongeren en vrije tijd 14. % kinderen en jongeren dat zich wereldburger voelt op basis van de stelling 'Ik ben een wereldburger'.
Impact	Mondiaal burgerschap onder jongeren.	Mondiaal burgerschap onder jongeren.	niet vermeld

Ter bepaling van *output* meet NCDO het bereik van de instrumenten (bijvoorbeeld aantallen deelnemers aan training, aantal docenten en leerlingen die regulier in de klas de Samsam-methode gebruiken of het aantal bezoekers op een website) en, waar mogelijk, de klanttevredenheid. *Outcome* indicatoren zijn het aantal scholen en docenten dat kennis en vaardigheden over mondiaal burgerschap toepast in de reguliere lessen en de hoeveelheid tijd die daaraan besteed wordt. Soortgelijke indicatoren worden gehanteerd voor intermediaire organisaties.

Aannames zijn dat toegang wordt geboden tot jongeren via scholen en intermediaire organisaties en dat het (kunnen) aansluiten bij de belevingswereld van jongeren ook daadwerkelijk zal leiden tot mondiaal burgerschap bij jongeren. Ook wordt verondersteld dat dat een goed geïnformeerde en enthousiaste docent of betrokken intermediair instrumenteel is voor het scheppen van een positieve grondhouding van scholieren en jongeren ten opzichte van mondiaal burgerschap.

Domein 4 – Interventies gericht op mondiaal burgerschap

Dit domein richt zich primair op het verbeteren van interventiemethoden en de evalueerbaarheid van activiteiten op het gebied van mondiaal burgerschap bij andere organisaties. Enerzijds gaat het om het ontwikkelen, ontsluiten en verspreiden van kennis over het evalueren van deze activiteiten: één van de gewenste *outcomes* is de evalueerbaarheid van op mondiaal burgerschap gerichte interventies. Een ander doel betreft het aanbrengen van kennis en vaardigheden met betrekking tot evalueerbaarheid en het evalueren van interventies gericht op mondiaal burgerschap, zowel op het niveau van instituties (organisaties) als individuen die zich bezig houden met het versterken van mondiaal burgerschap.

Als middel hiertoe verzorgt NCDO trainingen, wordt kennis over interventiemethoden, evalueerbaarheid en het uitvoeren van evaluaties van interventies voor mondiaal burgerschap vergaard, toegankelijk gemaakt en actief verspreid. Ook faciliteert NCDO kennisuitwisseling (offline en online) tussen organisaties en individuen actief op het gebied van mondiaal burgerschap. Zo biedt NCDO training en advies betreffende interventiemethoden en evaluatie(methodiek) aan aanvragers die een beroep doen op de Subsidiefaciliteit voor Burgerschap en Ontwikkelingssamenwerking (SBOS) en andere uitvoerders van kleinschalige interventies gericht op mondiaal burgerschap.

| 207 |

Outputs betreffen aantallen adviezen, trainingen en deelnemende organisaties. Verder wordt de klanttevredenheid (bij de trainingen) evenals de toepasbaarheid van de gedeelde kennis en ervaring binnen het netwerk bepaald. *Outcomes* betreffen: het aantal interventies gericht op mondiaal burgerschap met een interventielogica en het aantal over interventies voor mondiaal burgerschap verrichte evaluaties; de mate waarin de opgedane kennis is toegepast door betreffende organisaties (en individuen); de mate van kennisuitwisseling over evalueren en evalueerbaarheid tussen organisaties (en binnen netwerken).

Aannamen zijn onder andere de behoefte aan training en advies bij organisaties en de veronderstelling dat verandering onder professionals die zich bezig houden met mondiaal burgerschap zal leiden tot verandering onder Nederlanders.

Domein 4.	Interventies gericht op mondiaal burgerschap	Indicatoren
Input	Capaciteit/middelen. Goed netwerk en gedegen kennis van monitoring en evaluatie. Creativiteit om deze kennis te vertalen naar passende concepten voor training/ advisering van intermediaire organisaties op het gebied van PM&E.	
Output	Verzorgen van trainingen. Vergaring en verspreiding van kennis. Faciliteren van kennisuitwisseling.	NCDO heeft de volgende standaard set van indicatoren ontwikkeld. Toepassing van de indicator(en) per domein geschiedt al naar gelang de relevantie: • Afgenomen producten/diensten • Mediabereik • Tevredenheid • Bruikbaarheid • Aantal (online) deelnemers • Aantal bezoekers website • Opbrengsten
Outcome	G. Professionals en actieve burgers hebben kennis en vaardigheden m.b.t. tot interventies gericht op mondiaal burgerschap en de effecten daarvan (evalueerbaarheid en evalueren). H. Levendige <i>community(ies) of practice</i> van professionals en vrijwilligers die initiatieven nemen om mondiaal burgerschap te versterken in de maatschappij (burgerinitiatieven, bedrijfsleven, beleid en politiek).	15. Percentage deelnemers dat aangeeft de uitkomsten van eigen monitoring en evaluatie veel invloed hebben op de opzet en uitvoering van hun activiteiten. 16. Percentage deelnemers dat aangeeft kennis over monitoring en evaluatie te gebruiken in de werkpraktijk. 17. Percentage professionals dat kennis over uitkomsten van monitoring en evaluatie van andere organisaties veel invloed heeft op de opzet en uitvoering van hun activiteiten. 18. Percentage deelnemers aan online en offline kennisuitwisseling over mondiaal burgerschap interventies.
Impact	Mondiaal burgerschap in Nederland.	niet vermeld

Bijlage 2: NCDO's indeling naar type activiteiten

De oorspronkelijke ToR bevatte een tabel met deze informatie. Dienaangaande wordt verwezen naar tabel 3.2 in hoofdstuk 3 van het rapport.

Bijlage 3: Evaluatiematrix

Evaluatievraag	Beantwoording (evt. indicator)	Bronnen	Onderzoeks- aanpak
1. Wat is de relevantie van NCDO?			
1.1 Wat is de verantwoordelijkheid en rol van de overheid bij het creëren van inzicht bij de Nederlandse bevolking in internationale samenwerking en/of mondiale vraagstukken?	Beschrijving & analyse.	- Beleidsbrieven BZ. - Rapport Commissie Wallage (2001). - documentatie Voorlichtingsraad (VoRa). - Visie BZ (COM & DSO). - AIV rapport(en).	<i>Desk study.</i>
1.2 Wat is de politiek-maatschappelijke context waarin NCDO zich beweegt en waarin NCDO 'nieuwe stijl' is ontstaan?	Beschrijving & analyse.	- Beleidsbrieven BZ. - Beleidsplan NCDO. - Rapporten SCP. - Visie actoren in het beleidsveld.	<i>Desk study.</i> Interviews NCDO, min. BZ en andere organisaties actief op het gebied van mondiaal burgerschap.
1.3 Is sprake van een unieke missie van NCDO zoals geformuleerd in het subsidiekader 2011-2014 en vervult NCDO, als kennismakelaar, netwerker en door het ondernemen van doelgerichte acties of campagnes, een centrale en relevante rol op het gebied van mondiaal burgerschap in Nederland?	Beschrijving & analyse.	- Documenten NCDO en BZ; - Visie organisaties in het beleidsveld.	<i>Desk study.</i> Interviews, onder meer met andere organisaties actief op het gebied van mondiaal burgerschap.
1.4 Welke resultaten tracht NCDO te bereiken en op welke manier (interventiologica)?	Beschrijving.	Beleidsplan 2011-14; jaarplannen en -verslagen NCDO Visie <i>stakeholders</i> .	<i>Desk study.</i> Interviews NCDO.

2. Heeft NCDO zich, conform de vereisten in de Subsidieregeling 2011-2014, omgevormd tot een kennis- en adviescentrum op het gebied van mondiaal burgerschap?			
2.1 Heeft NCDO voldaan aan wat in de subsidieovereenkomst is overeengekomen?	Beschrijving, analyse & oordeel.	Beleidsplan en jaarplannen, jaarverslagen & andersoortige rapportage NCDO; Dossier NCDO bij DSO/MO.	<i>Desk study.</i> Interviews NCDO, min. BZ.
2.2 Zijn de beleidsmatige en institutionele hervormingen doorgevoerd in de periode 2011-2013?	Beschrijving, analyse & oordeel.	Beleidsplan en jaarplannen & -verslagen NCDO.	<i>Desk study.</i> Interviews NCDO.
2.3 Welke nieuwe beleidsmatige en institutionele ontwikkelingen worden in 2013 doorgevoerd?	Beschrijving.	Documentatie NCDO. Visie leiding NCDO.	<i>Desk study.</i> Interviews NCDO.
2.4 Welke factoren waren van invloed op het al dan niet succesvol realiseren van de beleidsmatige en institutionele hervormingen?	Beschrijving, analyse & oordeel.	Jaarverslagen NCDO; NCDO dossiers. Visie leiding en staf NCDO; visie leiding en staf DSO/MO.	<i>Desk study.</i> Interviews NCDO.
2.5 Hoe verloopt de beleidsdialog tussen het ministerie van Buitenlandse Zaken (m.n. de Directie Sociale Ontwikkeling - DSO en de Directie Communicatie - COM) en NCDO en hoe vervult het ministerie van Buitenlandse Zaken als subsidieverlener daarbij zijn toezichhoudende rol op NCDO?	Beschrijving, analyse & oordeel.	NCDO dossiers; DSO/MO dossier Visie leiding en staf NCDO. Visie leiding en staf DSO.	<i>Desk study.</i> Interviews NCDO, min. BZ.
3. Welke resultaten heeft NCDO bereikt op elk van de vier beleidsdomeinen?			
3.1 Welke (typen) activiteiten zijn (en worden) door NCDO ondernomen en zijn deze relevant gezien de missie en taak van NCDO?	Beschrijving, analyse & oordeel op basis van vastgestelde missie NCDO.	Activiteiten administratie NCDO (projectplannen & beschrijvingen). Visie leiding/staf NCDO. Visie leiding/staf DSO/MO.	<i>Desk study.</i> Interviews NCDO, DSO en andere organisaties actief op het gebied van mondiaal burgerschap.

3.2 Welke doelgroepen zijn/worden bereikt?	Beschrijving en bepaling omvang bereikte doelgroepen (zie ook indicatoren in interventie-logica).	Activiteiten administratie NCDO (projectplannen & beschrijvingen; evaluaties en surveys van NCDO.	<i>Desk study.</i>
3.3 In hoeverre is NCDO daarbij vraag- dan wel aanbodgestuurd te werk gegaan?	Beschrijving, analyse & oordeel werkwijze NCDO.	Activiteiten administratie NCDO (projectplannen & beschrijvingen). Visie leiding/staf NCDO. Visie partnerorganisaties NCDO.	<i>Desk study.</i> Interviews NCDO, partner organisaties en andere organisaties actief op het gebied van mondiaal burgerschap.
3.4 Welke outputs zijn met het ingezette instrumentarium gerealiseerd?	Beschrijving & analyse (o.b.v. output indicatoren in interventie-logica).	Activiteiten administratie NCDO (gerealiseerde activiteiten) en evaluaties en surveys van NCDO.	<i>Desk study.</i>
3.5 Wat is de kwaliteit en gebruikswaarde van deze outputs [te bepalen op basis van i) de intrinsieke kwaliteit en ii) de mening van de bereikte doelgroep(en)]?	Analyse visie bereikte doelgroepen. Analyse kwaliteit van de outputs.	Activiteiten administratie NCDO (gerealiseerde activiteiten). Rapportage tevredenheid doelgroepen. Evaluaties van activiteiten inclusief onderzoek door derden.	<i>Desk study.</i> Analyse door experts van de kwaliteit van (een selectie van) outputs. Kwalitatief (diepte) onderzoek onder (een selectie van) gebruikers (interviews).
3.6 Wat is de verhouding tussen de kosten van de input en de omvang en kwaliteit van de output (doelmatigheid)?	Inventarisatie & analyse kosten / Fte's ingezet per activiteit.	Activiteiten administratie NCDO (gerealiseerde activiteiten).	<i>Desk study.</i> Interviews NCDO: kwaliteitsmanager, M&E unit en staf clusters.

3.7 Wat zijn de resultaten op outcome-niveau?	Beschrijving & analyse (o.b.v. outcome-indicatoren in interventie-logica).	Activiteiten administratie NCDO (gerealiseerde activiteiten). Rapportage tevredenheid doelgroepen. Evaluaties van activiteiten inclusief onderzoek door derden.	Desk study. Kwalitatief (diepte) onderzoek onder selectie gebruikers (interviews).
3.8 Wat zeggen de resultaten over het succes van de activiteiten onderzoek, capaciteitsversterking en kennisoverdracht?	Analyse en oordeel (o.b.v. bevindingen bovenstaande vragen). Geen algemene indicator.	Bevindingen op activiteiten-niveau.	Synthese.
3.9 Heeft de uitvoering van de subsidieovereenkomst bijgedragen aan het realiseren van de doelstelling van het beleid zoals verwoord in de Kamerbrief <i>Investeren in mondiaal burgerschap</i>? En welke factoren beïnvloeden de doelbereiking van NCDO?	Analyse en oordeel (o.b.v. bevindingen bovenstaande vragen). Geen algemene indicator.	Bevindingen op activiteiten-niveau.	Synthese.

Bijlage 3 Geraadpleegde bronnen

Op het ministerie van Buitenlandse Zaken en bij NCDO is dossieronderzoek verricht. Hieronder worden de belangrijkste interne documenten en de openbaar beschikbare bronnen aangegeven.

Adviescommissie NCDO Onderzoek, *Verslag eerste vergadering adviescommissie NCDO Onderzoek*, 15 november 2013, intern document, NCDO, 2013.

Baeyens, D. & Hargreaves, S. *Competentieleren in het drieveldensysteem. Hefboom voor innovatie en multidisciplinariteit*, 2011.

Béneker, T., Vaart, R. van der, Stalborch, M. & Hogenstijn, M. (red.), *Wereldburgerschap in het onderwijs. Visiedocument NCDO*. Amsterdam: NCDO, 2008.

Béneker, T., Vaart, R. van der, Stalborch, M. *Vensters op de wereld. Rapport van de Commissie Canon voor Wereldburgerschap*. Amsterdam / Utrecht: NCDO en Universiteit Utrecht, 2009.

Boom, F. van de & Zuylen, J., *Sustainable Implementation of global awareness in educational systems*. NCDO, 2012.

| 213 |

Boonstoppel, E., *Wereldwijde problemen, wereldwijde oplossingen? Nederlanders & internationaal bestuur*, Onderzoeksreeks 10, NCDO, 2012.

Boonstoppel, E., *Nederlanders en Draagvlak voor Ontwikkelingssamenwerking*, Onderzoeksreeks 16, NCDO, 2013.

Boonstoppel, E. & van Elfrinkhof, A., *Nederlanders & de Wereld*, Onderzoeksreeks 15, NCDO, 2013.

Broek, M. van de, *Gebruikersonderzoek MyWorld 2012-2013*, intern document, NCDO, 14 mei 2013.

Cappelle, G., Crippin, G. & Lundgren, U., *World Citizenship Education and Teacher Training in a Global Context*. London: CiCe Network Working Group, 2011.

Carabain, C., *Nederlanders over afval*, Onderzoeksreeks 5, NCDO, 2012.

Carabain, C., *Nederlanders en de deeleconomie*, Onderzoeksreeks 20, NCDO, 2013.

Carabain, C., van Gent, M. & Boonstoppel, E., *Mondiaal burgerschap – van draagvlak naar participatie*, NCDO, 2012.

Carabain, C., van Gent, M. & Boonstoppel, E., *Nederlanders & Mondiaal Burgerschap 2012*, Onderzoeksreeks 9, NCDO, 2012.

- Carabain, C. & Hoeks, C., *Handboek Onderzoekspublicaties*, intern document, NCDO, 2013.
- Carabain, C. & Spitz, G. *Nederlanders & Voedselzekerheid. Jonge en oudere Nederlanders over voedsel*, Onderzoeksreeks 1, NCDO, 2012.
- Carabain, C., Spitz, G. & Hogeling, L., *Nederlanders & Overheidsbudget Ontwikkelingssamenwerking*, Onderzoeksreeks 3, NCDO, 2012.
- Carabain, C., Spitz, G. & Keulemans, S., *Nederlanders & Afval. Jonge en oudere Nederlanders over afval*. Onderzoeksreeks 5, NCDO, 2012.
- Dalen, W. van, *Basisboek Ethiek*. Groningen / Houten: Uitgeverij Noordhoff, 2007.
- Davies, L., *Global Citizenship Education*, 2008.
- Dieleman, R. (2013a), *Evaluatierapportage onderzoekproducten NCDO 2013: professionals*, intern document, NCDO, 2013.
- Dieleman, R. (2013b), *Evaluatierapportage Ondernemen Zonder Grenzen 2010-2013*, intern document, NCDO, 17 december 2013.
- Dieleman, R. (2013c) *Betrokkenheid verzilverd – Hoe koplopers bijdragen aan het stimuleren van Mondiaal Burgerschap*, evaluatie rapportage van het Food Guerrilla netwerk 2012-2013, intern document, NCDO, 6 december 2013.
- Dieleman, R. (2013d), *Onderzoekrapportage MyWorld Magazine en MyWorld.nl*, intern document, NCDO, 15 januari 2013.
- Dieleman, R. & Hogeling, L., *Memo – Rapportage Nulmeting basis- en voortgezet onderwijs*, intern document, NCDO, 2012.
- Education Above All, *Education for global citizenship*. Doha: Education Above All, 2012.
- Food Cabinet, *Uitwerkingsplan Food Guerrilla 2013 & Planning*, 22 april, intern document, NCDO, 2013.
- Galiero, M., Grech, W. & Kalweit, D., *Global Citizenship Education. The school as a foundation for a fair world*, 2009.
- Gent, M., van, de Goede, I., Boonstoppel, E. & Carabain, C., *Jongeren & Mondiaal Burgerschap 2012*, Onderzoeksreeks 8, NCDO, 2012.
- Gent, M.J., van & Rootmensen, E., *Quick Scan evaluaties van SBOS gefinancierde programma's en projecten. Een verkenning van twaalf ingediende SBOS-rapportages*, intern document, NCDO, 23 november 2012.

- Gevers, C. (2013). Wij zijn de pedagogiek van de hoop kwijtgeraakt: interview Micha de Winter. *Kind & Adolescent Praktijk*, 12(1), 14-19.
- Global Hive, *Global citizenship education in context*, <http://globalhive.ca/hubs/education.pdf>.
- Goede, I. de, *Kinderen & Mondiaal Burgerschap*, Onderzoeksreeks 7, NCDO, 2012.
- Goede, I. de, *Nederlanders en Fair Trade 2012. Onderzoek naar aankoopgedrag en aankoopmotieven bij Fair Trade levensmiddelen*, Onderzoeksreeks 11, NCDO, 2012.
- Goede, I. de, *Betrokkenheid van jongeren bij de wereld*, Onderzoeksreeks 13, NCDO, 2014.
- Goede, I. de & Hoeks, C., *Perspectieven van Kinderen bij Duurzaamheid*, Onderzoeksreeks 12, NCDO, 2013.
- Goede, I. de, & Ruben, R., *Nederlanders en Fair Trade 2012. Onderzoek naar aankoopgedrag en aankoopmotieven bij Fair Trade levensmiddelen*, Onderzoeksreeks 4, NCDO, 2012.
- Goede, I. de, van Stekelenburg, J. & Carabain, C., *Nederlanders & de Occupy-beweging*, Onderzoeksreeks 2, NCDO, 2012.
- Corp, B., van, The constructionist approach to framing: Bringing culture back in, *Journal of Communication*, 2007, 57(1), 60-78.
- Grever, M. & Ribbens, K., *Nationale identiteit en meervoudig verleden*. Den Haag / Amsterdam: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid / Amsterdam University Press, 2007.
- Grootheest, A. & Grinsven, V. van, *Onderzoek Samsam*. Utrecht: DUO Onderwijsonderzoek, 2013.
- Halder, K. van, *Projectplan Ondernemen Zonder Grenzen 2013*, intern document NCDO, augustus 2013.
- Heintze, P., *Kennisdossiers van de NCDO Globaliseringsreeks 2011*, p. 1., intern document, NCDO, 2011.
- Heintze, P., *Werkplan juli 2011 - december 2012 Cluster Kennisverzameling en Onderzoek NCDO*, intern document, NCDO, 2011.
- Hesselmans, Y., van Schijndel, P., Kinsbergen, S. & Hart, M. *Van draagvlak naar mondiaal burgerschap – een bronnenanalyse van zeven jaar Context Masterclass*, NCDO, 2011.
- Hilhorst, H., *Interne evaluatie Food Guerrilla 1 juni - 31 december 2012*, intern document, NCDO, 26 april 2013.

Hoeks, C., van Elfrinkhof, A. & Spitz, G., *Kinderen en de vanzelfsprekendheid van water*, Onderzoeksreeks 19, NCDO, 2013.

Hoobroeckx, F., & Haak, E. M., *Onderwijskundig ontwerpen: Het ontwerp als basis voor leermiddelenontwikkeling*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 2002.

Hogeling, L., *Leraren en Mondiaal Burgerschap. De mening, houding en ervaring van leraren in basis- en voortgezet onderwijs over mondiaal burgerschap*. Onderzoeksreeks 6, NCDO, 2012.

Hogeling, L., *Verankering van Wereldburgerschap op de Pabo's*, Onderzoeksreeks 14, NCDO, 2013.

Hogeling, L., *Jongeren en de Wereld*, Onderzoeksreeks 17, NCDO, 2013.

Hogeling, L., *Nederlanders over de nieuwe internationale agenda voor armoedebestrijding*, Onderzoeksreeks 18, NCDO, 2013.

Kamphof, R., *Grondstoffen*, Globaliseringsreeks 7, NCDO, 2013.

Kinsbergen, S. & Schulpen, L., *De Anatomie van het PI*, CIDIN, 2010.

Krippendorff, K., *Content analysis. An introduction to its methodology*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2004.

Lier, P. van & Ariens, H. *Redactieplan van het nieuwe OneWorld*, intern document, NCDO, 2011.

LSO, *Basisdocument Ontwikkelingseducatie*. Amsterdam: Landelijk Servicebureau Ontwikkelingseducatie, 1996.

Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *De Doe Democratie*, brief met kenmerk 2013-0000395433, 9 juli 2013.

Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, brief inzake voorgenomen wijzigingen in financiering van maatschappelijk organisaties, kenmerk DSO/MO-216/13, 9 oktober 2013.

Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, brief inzake de Nederlandse visie op de ontwikkelingsagenda na 2015, Tweede Kamer, vergaderjaar 2012-2013, 32605, nr. 125.

Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, *Wat de wereld verdient. Een nieuwe agenda voor hulp, handel en investeringen*, kenmerk BIS-049-2013, 5 april 2013.

Minister voor Ontwikkelingssamenwerking, *Investeren in mondiaal burgerschap*, TK 31 250, nr. 58, 11 mei 2009.

Muskens, R. & Heintze, P., (eindred.), *Duurzame energie*, Globaliseringsreeks 4, NCDO, 2012.

NCDO & Faculteit Geowetenschappen Universiteit Utrecht, *Vensters op de wereld: Canon voor wereldburgerschap*. Amsterdam / Utrecht: NCDO & Faculteit Geowetenschappen UU, 2009.

NCDO, *Strategisch Beleidsplan – Subsidieaanvraag NCDO 2011-2014*, oktober 2010.

NCDO, *Strategisch Beleidsplan 2011-2014 – Subsidieaanvraag NCDO 2011-2014*, mei 2011.

NCDO, *Resultaten enquête deelnemers trainings- en netwerkdag NCDO 13 juni 2012*, intern document, NCDO 2012.

NCDO, *Abonneedata*, intern document, NCDO, 2013.

NCDO, *Missie en visie onderwijsprogramma*, z.j.

NCDO, *Evaluatie Globaliseringslezingen*, intern document, NCDO, augustus 2012.

NCDO, *Evaluatie lezingen & debatten 2012-2013*, intern document, NCDO, 2013.

NCDO, *Interne evaluatie van de SID-lezingenserie 2012-2013*, intern document, NCDO, augustus 2013.

NCDO, *Jaarverslag 2011*, mei 2012.

NCDO, *Jaarverslag 2012*, mei 2013.

NCDO, *Mediabereik Globaliseringslezingen 2013*, intern document, NCDO, 2014.

NCDO, *NCDO – bruggenbouwer tussen burger, overheid en bedrijfsleven*, augustus 2013.

NCDO, *NCDO & media-aandacht in 2012*, intern document, NCDO, 2013.

NCDO, *OneWorld magazine*, jaargangen 2012 en 2013.

NCDO, *Samsam (regulier en junior)*, jaargangen 2012 en 2013.

NetQ Respons, *Waardering Colombia, de kunst van vrede*, intern document, NCDO, 2013.

Nguyen, T., *Towards Skillful Global Citizenship Education*, in: *Paideusis*, Volume 21 (2013), No. 1, pp. 26-38.

Oxfam Development Education Program, *Education for Global Citizenship: A guide for schools*, 2006.

Pollet, I., Vaes, S. & Van Ongevalle, J., *Onderzoek naar het debat rond mondiale vraagstukken. Syntheserapport*, Leuven, HIVA, 2012.

Postma, K., *Media-analyse van 2012-2013*, intern document, NCDO, januari 2014.

Prior, F. & Walraven, G., *De wereld wordt kleiner als je groter wordt*, NCDO, 2009.

Raad voor het Openbaar Bestuur, *Loslaten in Vertrouwen*, 2012.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, *Terugtrekken is vooruitzien; maatschappelijke veerkracht in het publiek domein*, 2013.

Redactie Samsam, *Pijlers, stijl en bladformule Samsam*, intern document, NCDO, z.j.

Rikkert, S., & Heintze, P., (eindred.), *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen z.o. Bedrijven als bouwstenen voor een duurzame economie*, Globaliseringsreeks 6, NCDO, 2013.

Shultz, L. & Jorgenson, S., *Global Citizenship Education in Post-Secondary Institutions: A Review of the Literature*, z.j.

Sociaal Cultureel Planbureau, *Een Beroep op de Burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid*, 2012.

Spitz, G. & Heintze, P. (eindred.), *Voedselzekerheid*, Globaliseringsreeks 2, NCDO, 2012.

Spitz, G. & Heintze, P. (eindred.), *Water, bron van ontwikkeling, macht en conflict*, Globaliseringsreeks 3, NCDO, 2012.

Spitz, G. & Heintze, P. (eindred.), *Armoedebestrijding in de 21ste eeuw. De Post 2015-Agenda*, Globaliseringsreeks 5, NCDO, 2012.

Spitz, G., Koks, E. & Heintze, P., (eindred.), *De Groene Economie*, Globaliseringsreeks 1, NCDO, 2011.

Steenbergen, E. (2012a), *Lezersonderzoek OneWorld Magazine. Onderzoekrapportage*, intern document, NCDO, 2012.

Steenbergen, E. (2012b), *Lezersonderzoek OneWorld.nl. Onderzoekrapportage*, intern document, NCDO, 2012.

Steenbergen, E. (2013a), *Lezersonderzoek OneWorld Magazine. Onderzoekrapportage*, intern document, NCDO, 2013.

Steenbergen, E. (2013b), *Lezersonderzoek OneWorld.nl. Onderzoekrapportage*, intern document, NCDO, 2013.

Steenbergen, E. (2013c), *Evaluatie lezingen & debatten 2012-2013*, intern document, NCDO, 2013.

Stroes, E. J., *MyWorld strategie 2012-2014 NCDO, interne rapportages en de overeenkomst met de partner organisaties*, intern document NCDO, 2012.

Stroes, E. J., *Evaluatierapportage MyWorld Event 2013*, intern document, NCDO, 16 april 2013.

Tawil, S., *Education for 'Global Citizenship': A framework for discussion*. Paris: UNESCO Education Research and Foresight. ERF Working Papers Series, No. 7, 2013.

TNS/NIPO, *Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen: De kansen en belemmeringen – onderzoek uitgevoerd in opdracht van ICCO*, 2012.

Tuomi, M.T., Jacott, L. & Lundgren, U. (2008). *Education for World Citizenship: Preparing students to be agents of social change*. London: CiCe Network Working Group.

University College London, *Global Citizenship*. http://www.ucl.ac.uk/global-citizenship/Global_Citizenship.pdf.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Vertrouwen in Burgers*, 2012.

| 219 |

Wolf, M. de (red.), Otterdijk, R. van, Pennartz, P., Hurkkens, P. & Toebes, T., *Lesgeven over duurzame ontwikkeling*. Antwerpen / Apeldoorn: Garant-Uitgevers, 2011.

Wijffels, H., Hoeven, R. van der, Gennip, J. van, Boom, F. van den & Spitz, G., *Naar een nieuwe invulling van internationale samenwerking. Drievoudig hervormen voor driedubbele winst. Innoveren, verbreden en coördineren als basis voor een beter buitenlandbeleid*, NCDO, 2012.

Zant, J. van der, *Wereldburger met ketchup*, NCDO, 2012.

Websites:

www.ncdo.nl
<http://www.ncdo.nl/activiteiten-database>
<http://cbs.nl>
<http://elseviermedia.nl>
<http://groene.nl>
<http://weekbladpers.nl>
www.bugbon.nl
www.dutchweedburger.com
www.foodguerrilla.nl
www.growingsmes.org
www.myworld.nl
www.ondernemenzondergrenzen.nl
www.oneworld.nl
www.samsam.net
www.sbos.nl
www.viceversaonline.nl
www.wereldburgerschap.nl

Bijlage 4

Geïnterviewde en geraadpleegde personen

Dennis Arends	Team leider, UNICEF Nederland
Hans Ariëns	Hoofdredacteur OneWorld, NCDO
Nina von der Assen	Projectmedewerker, Stichting Utopa
Martijn Blom	Co-founder, De Investeersclub
Frans Bieckmann	Hoofdredacteur The Broker
Ralf Bodelier	Editor in Chief, Wereldpodium Tilburg
Erik Boerrigter	Adviseur Bestuur, Partin
Helene Boeser	Stagiaire, Amnesty International
Mirjam Bonting	Hoofdredacteur Samsam, NCDO
Frans van den Boom	Voormalig Directeur NCDO
Marsha Bosma	Leerkracht bovenbouw, OBS De Sleutel, Tilburg
Marc Broere	Hoofdredacteur Vice Versa
Rosalie de Bruijn	Medewerker netwerken, NCDO
Christine Carabain	Senior onderzoeker Nederlanders en IS, NCDO
Esther Deb-Strik	Aardrijkskundedocent en coördinator internationalisering, Fontys Hogeschool voor Kind en Educatie, Pabo, Tilburg
Inemarie Dekker	Eigenaar Svika Works, deelnemer Ondernemen Zonder Grenzen
Marion Derckx	Hoofd, Afdeling Maatschappelijke Organisaties van de Directie Sociale Ontwikkeling van het ministerie van Buitenlandse Zaken
Els Dieleman	Lerarenopleider en coördinator opleiding aardrijkskunde, Lerarenopleiding Hogeschool Amsterdam
Rita Dieleman	Medewerker evaluatie en kwaliteitszorg, NCDO
Marianne Dillen	Conector VWO, Odulphuslyceum, Tilburg
Joram van Donk	Adviseur corporate communicatie en public affairs, NCDO
Pieter van Geel	Voorzitter Raad van Toezicht NCDO
Lonneke van Genugten	Eindredacteur OneWorld, NCDO
Tabitha Gerrets	Founder en Chair, IDLeaks
Irene de Goede	Senior onderzoeker Nederlanders en IS, NCDO
Caecile van Gorp	Afdelingsleider bovenbouw, De Nieuwste School, Tilburg
Marten Groen	Webcoördinator, NCDO
Afke de Groot	Coördinator, Society for International Development – Netherlands Chapter
Kaline van Halder	Medewerker netwerken, NCDO
Frederiek Hegger	Programmamaker OneWorld, NCDO
Kitty van der Heijden	Lid van Redactieraad OneWorld
Peter Heintze	Clustermanager Kennisverzameling en Onderzoek, NCDO
Aad van den Heuvel	Lid van Redactieraad OneWorld
Merit Hindriks	Coördinator Jongerenprogramma, Hivos
Marijs van Hoek	Medewerker Educatie en Participatie, Plan Nederland

Lette Hogeling	Medior onderzoeker Nederlanders en IS, NCDO
Dirk van Iersel	Teamleider bovenbouw en leerkracht groep 8, OBS 't Schrijverke, Goirle
Hay Janssen	Hogeschooldocent, Fontys Hogescholen; Eindredacteur schoolboeken maatschappijleer, Uitgeverij Malmberg
Jeroen Janssens	Founder Martono & Company, deelnemer Ondernemen Zonder Grenzen
Sara Japenga	Coordinator coaching programme, BiD Network
Pieter de Jong	Medewerker evaluatie en kwaliteitszorg, NCDO
Pieter de Jongh	Docent aardrijkskunde, Odulphuslyceum, Tilburg
Ries Kamphof	Onderzoeker IS, NCDO
Mildred Klarenbeek	Senior Onderwijsspecialist, Edukans
Jolande Koole	Coördinator projectaanvragen, Wilde Ganzen
Pim Kraan	Beleidscoördinerend medewerker, Afdeling Coördinatie van de Directie Milieu, Water, Klimaat en Energie van het ministerie van Buitenlandse Zaken
Elmer Lafeber	Leerkracht bovenbouw, Eerste Jan Ligthartschool, Tilburg
Herman van Loon	Consultant, Afdeling Begrotingszaken van de Directie Financieel Economische Zaken van het ministerie van Buitenlandse Zaken
Leonoor van Munster	Senior communicatieadviseur, Afdeling Communicatiebeleid Bewindspersonenteam van het ministerie van Buitenlandse Zaken
Anne Poorta	Beleidsmedewerker, Afdeling Sociale en Economische Zaken van de Directie Multilaterale Instellingen en Mensenrechten van het ministerie van Buitenlandse Zaken
Kari Postma	Adviseur corporate communicatie en public affairs, NCDO
Michel Rademaker	Deputy Director, The Hague Centre for Strategic Studies
Thierry van Rooden	Leerkracht bovenbouw, Eerste Jan Ligthartschool, Tilburg
Aaltje de Roos	Themadeskundige, Afdeling Voedselzekerheid en Financiële Sector van de Directie Duurzame Economische Ontwikkeling van het ministerie van Buitenlandse Zaken
Eva Rootmensen	Medewerker evaluatie en kwaliteitszorg, NCDO
Sandra Rottenberg	Hoofdredacteur De Globaliseringslezing
Arie de Ruijter	Directeur / bestuurder NCDO a.i., NCDO
Erik Sagwijn	Aardrijkskundedocent, Pabo De Kempel, Helmond
Theo van de Sande	Senior Beleidsmedewerker, Afdeling Begrotingszaken van de Directie Financieel Economische Zaken van het ministerie van Buitenlandse Zaken
Kim Sauter	Senior programmamaker, NCDO
Peggy van Schijndel	Beleidsadviseur, NCDO
Liesbeth Schouten	Senior adviseur onderwijs, NCDO
Theo Schuyt	Hoogleraar Filantropische Studies, Faculteit der Sociale Wetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam
Hans Serrarens	Eindredacteur Samsam, NCDO

Marijke Slijpen	Leerkracht bovenbouw, RKBS De Lochtenberg, Tilburg
Valerie Sluiter	Lid Raad van Toezicht NCDO
Gabi Spitz	Senior onderzoeker IS, NCDO
Ernst-Jan Stroes	Senior trainer/adviseur, NCDO
Edwin van Timmeren	Adviseur digitale media, NCDO
Daan Verbaan	Programme Coordinator, Impulsis
Daniëlle Verstijnen	Leerkracht middenbouw, Jenaplanschool De Vlinderboom, Loon op Zand
Mirjam Vossen	Hoofdredacteur MyWorld Magazine
Frits van der Wal	Themadeskundige, Afdeling Voedselzekerheid en Financiële Sector van de Directie Duurzame Economische Ontwikkeling van het ministerie van Buitenlandse Zaken
Ellen van de Wijngaart	Docent economie, coördinator wereldburgerschap, Willem II College, Tilburg
Rolf Wijnstra	Senior Beleidsmedewerker, Afdeling Maatschappelijke Organisaties van de Directie Sociale Ontwikkeling van het ministerie van Buitenlandse Zaken
Lieke Willems	Coördinator debatten, Vereniging van Nederlandse Debatcentra
Bram Wondergem	Lerarenopleider biologie en coördinator duurzame ontwikkeling, Lerarenopleiding Hogeschool Rotterdam
Jeroen van der Zant	Senior trainer/adviseur capaciteitsversterking, NCDO
Gerben Zeeman	Hoofd Corporate Communication & Public Affairs, NCDO
Annelies Zoomers	Lid Raad van Toezicht NCDO
Dasiyah de Zwart	Corporate Responsibility Consultant, Ernst & Young Nederland

Tevens *chatte* een van de leden van het IOB-evaluatieteam met meerdere deelnemers aan de OneWorld Community over hun activiteiten. Deze personen worden niet bij naam genoemd. Ook werd de Community via participatieve observatie gevolgd gedurende de drie maanden.

Evaluatie- en studierapporten van de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB) gepubliceerd in 2009-2014

(Evaluatierapporten die vóór 2009 gepubliceerd zijn, kunt u terugvinden op de IOB website: www.iob-evaluatie.nl.)

IOB nr.	Jaar	Rapport	ISBN
391	2014	Useful patchwork: Direct Funding of Local NGOs by Netherlands Embassies 2006-2012	978-90-5328-455-1
390	2014	Investeren in wereldburgerschap. Evaluatie van de Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO)	978-90-5328-454-4
389	2014	Op zoek naar focus en effectiviteit. Beleidsdoorlichting van de Nederlandse inzet voor Private Sector Ontwikkeling 2005-2012	978-90-5328-451-3
388	2013	Impact evaluation of improved cooking stoves in Burkina Faso: The impact of two activities supported by the Promoting Renewable Energy Programme	978-90-5328-449-0
387	2013	Between Ambitions and Ambivalence: Mid-term Evaluation SNV Programme 2007-2015	978-90-5328-448-3
386	2013	Evaluation issues in financing for development: Analysing effects of Dutch corporate tax policy on developing countries.	978-90-5328-447-6
385	2013	Economic diplomacy in practice: An evaluation of Dutch economic diplomacy in Latin America	978-90-5328-446-9
384	2013	Achieving universal access to sexual and reproductive health and rights: Synthesis of multilateral contribution to advancing sexual and reproductive health and rights (2006-2012)	978-90-5328-445-2
383	2013	NGOs in action: A study of activities in sexual and reproductive health and rights by Dutch NGOs	978-90-5328-444-5
382	2013	Buscando novas relações : Avaliação da política externa dos Países Baixos para a América Latina. Informe especial sobre o Brasil	978-90-5328-453-7
382	2013	En busca de nuevas relaciones: Evaluación de la política exterior de los Países Bajos en América Latina. Resumen del informe principal.	978-90-5328-450-6
382	2013	Op zoek naar nieuwe verhoudingen. Evaluatie van het Nederlandse buitenlandbeleid in Latijns-Amerika	978-90-5328-443-8

381	2013	Balancing Ideals with Practice: Policy evaluation of Dutch involvement in sexual and reproductive health and rights 2007-2012	978-90-5328-442-1
380	2013	Linking Relief and Development: More than old solutions for old problems?	978-90-5328-441-4
379	2013	Investeren in stabiliteit. Het Nederlandse fragiele statenbeleid doorgelicht	978-90-5328-440-7
378	2013	Public private partnerships in developing countries. A systematic literature review	978-90-5328-439-1
377	2013	Corporate Social Responsibility: the role of public policy. A systematic literature review of the effects of government supported interventions on the corporate social responsibility (CSR) behaviour of enterprises in developing countries	978-90-5328-438-4
376	2013	Renewable Energy: Access and Impact. A systematic literature review of the impact on livelihoods of interventions providing access to renewable energy in developing countries	978-90-5328-437-7
375	2013	The Netherlands and the European Development Fund – Principles and practices. Evaluation of Dutch involvement in EU development cooperation (1998-2012)	978-90-5328-436-0
374	2013	Working with the World Bank. Evaluation of Dutch World Bank policies and funding 2000-2011	978-90-5328-435-3
373	2012	Evaluation of Dutch support to human rights projects. (2008-2011)	978-90-5328-433-9
372	2012	Relations, résultats et rendement. Évaluation de la coopération au sein de l'Union Benelux du point de vue des Pays-Bas	978-90-5328-434-6
372	2012	Relaties, resultaten en rendement. Evaluatie van de Benelux Unie-samenwerking vanuit Nederlands perspectief	978-90-5328-431-5
371	2012	Convirtiendo un derecho en práctica. Evaluación de impacto del programa del cáncer cérvico-uterino del Centro de Mujeres Ixchen en Nicaragua (2005-2009)	978-90-5328-432-2
371	2012	Turning a right into practice. Impact evaluation of the Ixchen Centre for Women cervical cancer programme in Nicaragua (2005-2009)	978-90-5328-429-2
370	2012	Equity, accountability and effectiveness in decentralisation policies in Bolivia	978-90-5328-428-5
369	2012	Budgetsupport: Conditional results – Policy review (2000-2011)	978-90-5328-427-8
369	2012	Begrotingssteun: Resultaten onder voorwaarden – Doorlichting van een instrument (2000-2011)	978-90-5328-426-1
368	2012	Civil Society, Aid, and Development: A Cross-Country Analysis	979-90-5328-425-4
367	2012	Energievoorzieningszekerheid en Buitenlandbeleid – Beleidsdoorlichting 2006-2010	979-90-5328-424-7

366	2012	Drinking water and Sanitation – Policy review of the Dutch Development Cooperation 1990-2011	978-90-5328-423-0
366	2012	Drinkwater en sanitaire voorzieningen – Beleidsdoorlichting van het OS-beleid 1990-2011	978-90-5328-420-9
365	2012	Tactische diplomatie voor een Strategisch Concept – De Nederlandse inzet voor het NAVO Strategisch Concept 2010	978-90-5328-421-6
364	2012	Effectiviteit van Economische Diplomatie: Methoden en Resultaten van onderzoek.	978-90-5328-420-9
363	2011	Improving food security: A systematic review of the impact of interventions in agricultural production, value chains, market regulation, and land security	978-90-5328-419-3
362	2011	Methodische kwaliteit van Programma-evaluaties in het Medefinancieringsstelsel-I 2007-2010	978-90-5328-418-6
361	2011	Evaluatie van de Twinningfaciliteit Suriname-Nederland	978-90-5328-417-9
360	2011	More than Water: Impact evaluation of drinking water supply and sanitation interventions in rural Mozambique	978-90-5328-414-8
359	2011	Regionaal en geïntegreerd beleid? Evaluatie van het Nederlandse beleid met betrekking tot de Westelijke Balkan 2004-2008	978-90-5328-416-2
358	2011	Assisting Earthquake victims: Evaluation of Dutch Cooperating aid agencies (SHO) Support to Haiti in 2010	978-90-5328-413-1
357	2011	Le risque d'effets éphémères: Évaluation d'impact des programmes d'approvisionnement en eau potable et d'assainissement au Bénin	978-90-5328-415-5
357	2011	The risk of vanishing effects: Impact Evaluation of drinking water supply and sanitation programmes in rural Benin	978-90-5328-412-4
356	2011	Between High Expectations and Reality: An evaluation of budget support in Zambia	978-90-5328-411-7
355	2011	Lessons Learnt: Synthesis of literature on the impact and effectiveness of investments in education	978-90-5328-410-0
354	2011	Leren van NGOs: Studie van de basic education activiteiten van zes Nederlandse NGOs	978-90-5328-409-4
353	2011	Education matters: Policy review of the Dutch contribution to basic education 1999-2009	978-90-5328-408-7
352	2011	Unfinished business: making a difference in basic education. An evaluation of the impact of education policies in Zambia and the role of budget support.	978-90-5328-407-0
351	2011	Confianza sin confines: Contribución holandesa a la educación básica en Bolivia (2000-2009)	978-90-5328-406-3
350	2011	Unconditional Trust: Dutch support to basic education in Bolivia (2000-2009)	978-90-5328-405-6
349	2011	The two-pronged approach Evaluation of Netherlands Support to Primary Education in Bangladesh, 1999-2009	978-90-5328-404-9

348	2011	Schoon schip. En dan? Evaluatie van de schuldverlichting aan de Democratische Republiek Congo 2003-2010 (Verkorte Versie)	978-90-5328-403-2
347	2011	Table rase – et après? Evaluation de l'Allègement de la Dette en République Démocratique du Congo 2003-2010	978-90-5328-402-5
346	2011	Vijf Jaar Top van Warschau. De Nederlandse inzet voor versterking van de Raad van Europa	978-90-5328-401-8
345	2011	Wederzijdse belangen – wederzijdse voordelen. Evaluatie van de Schuldverlichtingsovereenkomst van 2005 tussen de Club van Parijs en Nigeria. (Verkorte Versie)	978-90-5328-398-1
344	2011	Intérêts communs – avantages communs. Évaluation de l'accord de 2005 relatif à l'allègement de la dette entre le Club de Paris et le Nigéria. (Version Abrégée)	978-90-5328-399-8
343	2011	Wederzijdse belangen – wederzijdse voordelen. Evaluatie van de schuldverlichtingsovereenkomst van 2005 tussen de Club van Parijs en Nigeria. (Samenvatting)	978-90-5328-397-4
342	2011	Intérêts communs – avantages communs. Évaluation de l'accord de 2005 relatif à l'allègement de la dette entre le Club de Paris et le Nigéria. (Sommaire)	978-90-5328-395-0
341	2011	Mutual Interests – mutual benefits. Evaluation of the 2005 debt relief agreement between the Paris Club and Nigeria. (Summary report)	978-90-5328-394-3
340	2011	Mutual Interests – mutual benefits. Evaluation of the 2005 debt relief agreement between the Paris Club and Nigeria. (Main report)	978-90-5328-393-6
338	2011	Consulaire Dienstverlening Doorgelicht 2007-2010	978-90-5328-400-1
337	2011	Evaluación de las actividades de las organizaciones holandesas de cofinanciamiento activas en Nicaragua	-
336	2011	Facilitating Resourcefulness. Synthesis report of the Evaluation of Dutch support to Capacity Development	978-90-5328-392-9
335	2011	Evaluation of Dutch support to Capacity Development. The case of the Netherlands Commission for Environmental Assessment (NCEA)	978-90-5328-391-2
-	2011	Aiding the Peace. A Multi-Donor Evaluation of Support to Conflict Prevention and Peacebuilding Activities in Southern Sudan 2005-2010	978-90-5328-389-9
333	2011	Evaluación de la cooperación holandesa con Nicaragua 2005-2008	978-90-5328-390-5
332	2011	Evaluation of Dutch support to Capacity Development. The case of PSO	978-90-5328-388-2
331	2011	Evaluation of Dutch support to Capacity Development. The case of the Netherlands Institute for Multiparty Democracy (NIMD)	978-90-5328-387-5
330	2010	Evaluatie van de activiteiten van de medefinancieringsorganisaties in Nicaragua	978-90-5328-386-8

329	2010	Evaluation of General Budget Support to Nicaragua 2005-2008	978-90-5328-385-1
328	2010	Evaluatie van de Nederlandse hulp aan Nicaragua 2005-2008	978-90-5328-384-4
327	2010	Drinking water supply and sanitation programme supported by the Netherlands in Fayoum Governorate, Arab Republic of Egypt, 1990-2009	978-90-5328-381-3
326	2009	Evaluatie van de Atlantische Commissie (2006-2009)	978-90-5328-380-6
325	2009	Beleidsdoorlichting van het Nederlandse exportcontrole- en wapenexportbeleid	978-90-5328-379-0
-	2009	Evaluatiebeleid en richtlijnen voor evaluaties	-
-	2009	Evaluation policy and guidelines for evaluations	-
324	2009	Investing in Infrastructure	978-90-5328-378-3
-	2009	Synthesis of impact evaluations in sexual and reproductive health and rights	978-90-5328-376-9
323	2009	Preparing the ground for a safer world	978-90-5328-377-6
322	2009	Draagvlakonderzoek. Evalueerbaarheid en resultaten	978-90-5328-375-2
321	2009	Maatgesneden Monitoring 'Het verhaal achter de cijfers'	978-90-5328-374-5

Als u een publicatie in gedrukte vorm wilt ontvangen, stuur dan een e-mail naar IOB@minbuza.nl, met vermelding van de titel en het IOB nummer.

Uitgebracht door:

Ministerie van Buitenlandse Zaken
Directie Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB)
Postbus 20061 | 2500 EB Den Haag

| 230 |

www.rijksoverheid.nl/bz-evaluaties
www.iob-evaluatie.nl

Foto omslag: symbool voor wederzijdse afhankelijkheid | ontwerp van NCDO

Foto hoofdstuk 1: Deel van de cover van een publicatie uit de NCDO Onderzoeksrreeks
'Betrokkenheid van jongeren bij de wereld' | *Young Woman Holding Out a Globe*,
Corbis / Hollandse Hoogte

Foto hoofdstuk 2: Winnaars bij de bedrijfscompetitie 'Make it happen!' | NCDO

Foto hoofdstuk 3: Illustratie aankondiging evenement over de grondstoffen voor de
mobiele telefoon | NCDO

Foto hoofdstuk 4: Drie edities van het OneWorld magazine | NCDO

Foto hoofdstuk 5: Deel van de cover van een publicatie in de 'Feiten op een rij'-reeks over
duurzame en eerlijke kleding | *Bangladeshi ReadyMade Garments (RMG) workers
working in a factory at Ashulia on the outskirts of Dhaka*, Corbis / Hollandse Hoogte

Foto hoofdstuk 6: Drie edities van het blad Samsam | NCDO

Foto hoofdstuk 7: Eten wordt voorbereid op het Damn Food Waste evenement in
Amsterdam | NCDO

Foto hoofdstuk 8: Een Regionaal Debat bij Forum Dwarsdiep in Groningen | Marloes Coppes

Foto hoofdstuk 9: Een vrouw leest de NCDO publicatie 'Leraren en mondiaal burgerschap' | NCDO

Layout: Vijfkeerblauw | Rijswijk

Druk: Vijfkeerblauw | Rijswijk

ISBN: 978-90-5328-454-4

© Ministerie van Buitenlandse Zaken | maart 2014

In 2011 kreeg de Stichting Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO) een nieuw mandaat, waarbij zij zich moest omvormen tot kennis-makelaar, adviseur en strategische aanjager op het gebied van mondiaal burgerschap. NCDO zou daarbij kennis over internationale samenwerking en mondiale kwesties verzamelen en doorgeven

om zo bij te dragen aan het maatschappelijk debat en het vergroten van de kennis in Nederland over deze thema's. Deze evaluatie bekijkt in hoeverre NCDO zich inderdaad heeft omgevormd tot kennis- en adviescentrum en welke resultaten NCDO heeft behaald bij de uitvoering van haar kerntaken.

aluuatie | nr. 390 | Investeren in wereldburgerschap | IOB Evaluatie | nr. 390 | Investeren in wereldburgerschap | IOB Evaluatie | nr. 390 | Investeren in wereldburgerschap

Uitgebracht door:

Ministerie van Buitenlandse Zaken
Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB)
Postbus 20061 | 2500 EB Den Haag

www.iob-evaluatie.nl
www.rijksoverheid.nl/bz-evaluaties
[www.twitter.com/IOBevaluatie](https://twitter.com/IOBevaluatie)
www.oecd.org/derec

© Ministerie van Buitenlandse Zaken | maart 2014

14BUZ622399|N